

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI**

URFA İLİ ROMA DÖNEMİ KAYA MEZARLARI

ZEYNEP NİDA YILDIRIM İLASLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI**

URFA İLİ ROMA DÖNEMİ KAYA MEZARLARI

Zeynep Nida YILDIRIM İLASLAN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatih GÜLŞEN

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Rukiye AKDOĞAN

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Hülya YÜCEER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2019

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Arkeoloji Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan:Dr. Öğr. Üyesi Fatih GÜLŞEN

(Danışman)

Üye:Doç. Dr. Rukiye AKDOĞAN

Üye:Doç. Dr. Hülya YÜCEER

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

.../.../2019

Prof. Dr. Serap ÇABUK

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. // 2019

Zeynep Nida YILDIRIM İLASLAN

ÖZET

URFA İLİ ROMA DÖNEMİ KAYA MEZARLARI

Zeynep Nida YILDIRIM İLASLAN

Yüksek Lisans Tezi, Arkeoloji Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatih GÜLŞEN

Haziran 2019, 214 Sayfa

İnsanoğlu çağlar boyunca dini ritüellerinin bir sonucu olarak bir takım yapılar ve objelerle kişiyi ölümsüzleştirme çabası içerisinde bulunmuşlardır. Ortaya koydukları ebedi istirahatgahlar, ölen kişinin toplum içerisindeki statüsüne göre şekillenmiş ve kullanılmışlardır. İnsanlığın Shanidar Mağarasında başlayan dini ritüelleri ve ölüye olan saygı Roma Döneminde en üst seviyeye ulaşmıştır. Anadolu toprakları üzerinde, hem bilimsel kazılar hem de yüzey araştırmaları sonucunda farklı dönemlere ait birçok mezar tipi tespit edilmiştir. Roma Dönemine ait izlerin yoğun olarak görüldüğü Urfa bölgesinde yine bu döneme ait kaya mezarlarına da sıkça rastlanmaktadır. Yaptığımız ön araştırma neticesinde tez çalışma konusu olarak belirlediğimiz alandaki nekropol ve mezarlar, imkânlar dâhilinde incelenmiş, belirli bir tipolojik düzen içerisinde anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kaya mezarı, ritüel, nekropol, kline, arcosolium

ABSTRACT**ROCK TOMBS OF ROMAN PERIOD IN ŞANLIURFA CITY****Zeynep Nida YILDIRIM İLASLAN****Master Thesis, Department of Archaeology****Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Fatih GÜLŞEN****June 2019, 214 pages**

Mankind, throughout the ages, has been involved in an attempt to immortalize people by some architectural constructions and objects as a result of religious rituals. The eternal resting places they have established have been shaped and used according to the status of the deceased in society. Religious rituals and respect for the dead, which began in the Shanidar Cave of mankind, reached the highest level in the Roman period. As a result of both scientific excavations and surface surveys on Anatolian soil, many types of graves belonging to different periods have been identified. The rock tombs of this period are also frequently encountered in the Urfa region where traces of the Roman period are seen intensely. As a result of the preliminary research that we have conducted, the necropolis and tombs we have identified as the thesis study were examined within the means and tried to be explained in a certain typological order.

Keywords:rocktomb, ritual, necropolis, kline, arcosolium

ÖNSÖZ

Şanlıurfa İli Roma Dönemi Kaya Mezarları konulu tez çalışmamız kapsamında, Kültür Bakanlığı'ndan alınan izinler doğrultusunda öncelikle bölgedeki büyük nekropoller tespit edilmiştir. Ancak Urfa genelinde karşılaştığımız kaya mezarlarının sayısı binlerle ifade edilmektedir. Dolayısı ile tüm mezarları çalışabilmek imkânsızdır. Ancak, Urfa İli sınırları içerisinde tespit edebildiğimiz ve tipolojik açıdan örnek oluşturabilecek Roma Dönemi kaya mezarlarından bazıları detaylıca incelenmiş ve tezimiz içerisinde aktarılmıştır. Bölgede kaya mezarları ile ilgili olarak yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu nedenle tez çalışmamızın sonraki araştırmalarda küçük bir kaynak olarak kullanılabilmesi en büyük sevincimizdir.

Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup, tez çalışmamın planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Fatih GÜLŞEN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Çalışmamın çevre kültür bölgeleriyle ilişkilerini araştırırken tanışma şansını yakaladığım, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY'a teşekkür ederim. Mezarların çiziminde yardımlarını esirgemeyen Restoratör Mimar İbrahim Halil MEVEK'e; tez çalışmam süresince tüm zorlukları benimle birlikte göğüsleyen sevgili eşim ve meslektaşım Ali İLASLAN'a ve hayatımın her evresinde bana destek olan sevgili kardeşlerim Murat YILDIRIM ve Cengiz YILDIRIM'a teşekkürü bir borç bilirim. Nekropollerin tespiti ve kaya mezarlarının çalışılmasına yönelik verdikleri izin ve desteklerinden dolayı Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Şanlıurfa Müze Müdürü Sayın Celal ULUDAĞ'a sonsuz teşekkürler.

Zeynep Nida YILDIRIM İLASLAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ÇİZİMLER LİSTESİ	viii
LEVHALAR LİSTESİ	x

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Önemi ve Amacı	2
--------------------------------------	---

BÖLÜM II

ŞANLIURFA İLİNİN COĞRAFİ KONUMU, İKLİMİ VE TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

2.1. Şanlıurfa İlinin Coğrafi Konumu ve İklimi	3
2.2. Genel Tarihçe.....	3
2.2.1. Abgar Krallığı Dönemi	5
2.2.2. Roma ve Bizans Dönemi.....	6

BÖLÜM III

ŞANLIURFA İLİ SINIRLARI İÇERİSİNDE BULUNAN BÜYÜK NEKROPOLLER VE KAYA MEZARLARI

3.1. Yaylak Nekropolü	9
3.2. Bulaklı – 1 Numaralı Nekropol.....	9
3.3. Bulaklı – 2 Numaralı Nekropol.....	10
3.4. Gülaçan Nekropol Alanı	10
3.5. Çakmaklı Nekropolü (Mağara Tepe)	11
3.6. Durak Köyü Nekropolü.....	11

3.7. Günece Nekropolü	12
3.8. Gürkuyu Nekropolü	13
3.9. Macunlu I Numaralı Nekropol	13
3.10. Macunlu II Numaralı Nekropol.....	14
3.11. Tavşanören Nekropolü	14
3.12. Yukarı Göklü III. Numaralı Hellenistik Dönem Nekropolü	15
3.13. Gölebakan Nekropolü	15
3.14. İnik (İnka) Kaya Mezarı.....	15
3.15. Kızılkoyun Nekropolü.....	16
3.16. Urfa Kalesi Batı Yamacı Nekropolü	18
3.17. Çamlık Nekropolü.....	20

BÖLÜM IV

ANTİK EDESSA KENTİNDE ODA MEZAR GELENEĞİ VE ÇEVRE KÜLTÜR BÖLGELERİNDEKİ ODA MEZAR GELENEKLERİNE TOPLU BAKIŞ

4.1. Kayaya Oyularak Yapılmış Oda Mezarlar.....	21
4.2. Antik Dönem Öncesi Oda Mezar Geleneği ve Antik Edessa Kenti Oda Mezarlarına Etkileri	24
4.3. Antik Edessa Kenti Oda Mezarları	25
4.3.1. Oda Mezarların Plan Tanımı	26
4.3.2. Antik Edessa Kaya Mezarları ve Özellikleri.....	27
4.3.3. Tek Odalı Dörtgen Planlı Mezarlar	27
4.3.4. Dromoslu Tek Odalı Mezarlar	27
4.3.5. Düz Girişli Tek Odalı Mezarlar	29
4.3.6. Ön Odalı Tek Odalı Mezarlar	31
4.3.7. Ön Avlulu Tek Odalı Mezarlar	32
4.3.8. Art Arda Odalı Dörtgen Planlı Mezarlar.....	34
4.3.9. Dromoslu Art Arda Odalı Planlı Mezarlar	34
4.3.10. Düz Girişli Art Arda Odalı Mezarlar	35
4.3.11. Ön Avlulu Art Arda Odalı Mezarlar	37
4.3.12. Çokgen Planlı Mezarlar.....	39
4.3.13. Ön Odalı Karma Planlı (Çok Odalı) Mezarlar	39

4.3.14. Loculuslu Mezarlar	41
4.3.15. Lahitler	42
4.4. Mezar Odaları ve Dekorasyonu	43

BÖLÜM V

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

KATALOGLAR	54
KATALOG NO: 1	55
KATALOG NO: 2	56
KATALOG NO: 3	57
KATALOG NO: 4	58
KATALOG NO: 5	59
KATALOG NO: 6	60
KATALOG NO: 7	61
KATALOG NO: 8	62
KATALOG NO: 9	63
KATALOG NO: 10	64
KATALOG NO: 11	66
KATALOG NO: 12	67
KATALOG NO: 13	68
KATALOG NO: 14	69
KATALOG NO: 15	70
KATALOG NO: 16	71
KATALOG NO: 17	73
KATALOG NO: 18	74
KATALOG NO: 19	75
KATALOG NO: 20	76
KATALOG NO: 21 (FRESKLİ MEZAR ODASI)	77
KATALOG NO: 22 (DİSTYL İN ANTİS)	79
KATALOG NO: 23	81
KATALOG NO: 24	83
KATALOG NO: 25	84

TABLO-1A	86
TABLO-1B	87
TABLO-2A	88
TABLO-2B	89
ÇİZİMLER.....	90
LEVHALAR.....	144
KAYNAKÇA.....	213

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 1.	1 numaralı mezar, plan.....	91
Çizim 2.	1 numaralı mezar, kesit	92
Çizim 3.	2 numaralı mezar, plan.....	93
Çizim 4.	2 numaralı mezar, kesit	94
Çizim 5.	3 numaralı mezar, plan.....	95
Çizim 6.	3 numaralı mezar, kesit	96
Çizim 7.	4 numaralı mezar, plan.....	97
Çizim 8.	4 numaralı mezar, kesit	98
Çizim 9.	5 numaralı mezar, plan.....	99
Çizim 10.	5 numaralı mezar, kesit	100
Çizim 11.	6 numaralı mezar, plan.....	101
Çizim 12.	6 numaralı mezar, kesit	102
Çizim 13.	7 numaralı mezar, plan.....	103
Çizim 14.	7 numaralı mezar, kesit	104
Çizim 15.	8 numaralı mezar planı.....	105
Çizim 16.	8 numaralı mezar-kesit.....	106
Çizim 17.	9 numaralı mezar planı.....	107
Çizim 18.	9 Numaralı mezar, kesit	108
Çizim 19.	10 Numaralı mezar, plan.....	109
Çizim 20.	10 Numaralı mezar, kesit	110
Çizim 21.	11 Numaralı mezar, plan.....	111
Çizim 22.	11 numaralı mezar, kesit	112
Çizim 23.	12 numaralı mezar, plan.....	113
Çizim 24.	12 numaralı mezar, kesit	114
Çizim 25.	13 numaralı mezar, plan.....	115
Çizim 26.	13 numaralı mezar, kesit	116
Çizim 27.	14 numaralı mezar, plan.....	117
Çizim 28.	14 numaralı mezar, kesit	118
Çizim 29.	15 numaralı mezar, plan.....	119
Çizim 30.	15 numaralı mezar, kesit	120
Çizim 31.	16 numaralı mezar, plan.....	121

Çizim 32.	16 numaralı mezar, kesit	122
Çizim 33.	17 numaralı mezar, plan.....	123
Çizim 34.	17 numaralı mezar, kesit	124
Çizim 35.	18 numaralı mezar, plan.....	125
Çizim 36.	18 numaralı mezar, kuzey duvarı kesit	126
Çizim 37.	19 numaralı mezar, plan.....	127
Çizim 38.	19 numaralı mezar, kesit	128
Çizim 39.	20 numaralı mezar, plan.....	129
Çizim 40.	20 numaralı mezar, kesit	130
Çizim 41.	21 numaralı mezar, plan.....	131
Çizim 42.	21 numaralı mezar, fresk detayı.....	132
Çizim 43.	21 numaralı mezar, fresk detayı.....	133
Çizim 44.	22 numaralı mezar odası cephe çizimi, ölçek 1/50	134
Çizim 45.	22 numaralı mezar odası plan	135
Çizim 46.	22 numaralı mezar odası batı-doğu kesiti	136
Çizim 47.	23 numaralı mezar cephe çizimi	137
Çizim 48.	23 numaralı mezar planı.....	138
Çizim 49.	23 numaralı mezar, batı-doğu kesiti.....	139
Çizim 50.	24 numaralı mezar planı.....	140
Çizim 51.	24 numaralı mezar batı-doğu kesiti.....	141
Çizim 52.	25 numaralı mezar plan.....	142
Çizim 53.	25 numaralı mezar, kesit	143

LEVHALAR LİSTESİ

Levha 1.	Urfa Bölgesinin Lokasyonu.....	145
Levha 2.	Urfa ve çevresi fiziki haritası.....	146
Levha 3.	A. Osrhoene Bölgesi.....	147
	B. Edessa, Zeugma ve çevre yerleşimler	147
Levha 4.	A.Yaylak Nekropolü.....	148
	B.Yaylak Nekropolü genel görünüm.....	148
Levha 5.	A.Bulaklı – 1 numaralı Nekropol topoğrafik harita.....	149
	B.Bulaklı 1 nolu Nekropol genel görünüm.....	149
Levha 6.	A.Bulaklı 1 nolu Nekropolde bulunan mezar odası.....	150
	B.Bulaklı 1 nolu Nekropolde bulunan mezar girişi.....	150
Levha 7.	A.Bulaklı 2 numaralı Nekropol – topoğrafik harita.....	151
	B.Bulaklı 2 numaralı Nekropol – genel görünüm	151
Levha 8.	A.Bulaklı 2 Nekropolü Grekçe yazıt bulunan mezar odası	152
	B.Bulaklı 2 Nekropolü Grekçe yazıt detayı.....	152
Levha 9A.	1.Gülaçan Nekropolü topoğrafik harita	153
	2.Gülaçan Nekropol alanı genel görünüm	153
Levha 9B.	1.Üç klineli arcasolium (Gülaçan Nekropolü).....	154
	2.Basamaklı mezar odası girişi.....	154
Levha 10.	A.Çakmaklı Nekropolü (Mağara Tepe) Nekropolü.....	155
	B.Çakmaklı Nekropolü (Mağara Tepe) kuzeyden görünüm	155
Levha 11.	A.Çakmaklı Nekropolü’nden bir mezar odası	156
	B.Mezar odasının tavanından dışarıya açılan libasyon çukuru	156
Levha 12.	A.Durak Nekropolü topoğrafik harita.....	157
	B.Durak Nekropolü, kaya mezarı girişi.....	157
	C.Durak Nekropolü, kaya mezarı odası örneği	157
Levha 13.	A.Günece Nekropolü topoğrafik haritası.....	158
	B.Günece Köyü genel görünüm (batıdan).....	158
Levha 14.	A.Günece Nekropolü’nden sunak nişi.....	159
	B.Sunak odasının sağındaki mezar odasının giriş kapısı üzerinde yer alan tabula ansata kabartma (Günece Nekropolü).....	159

Levha 15.	A.Sunak odasının solunda yer alan yazıtlı arcosolium (Günece Nekropolü).....	160
	B.Süryanice yazıt detayı (Günece Nek.).....	160
Levha 16.	A.Gürkuyu Nekropolü topoğrafik harita	161
	B.Gürkuyu Nekropolü genel görünüm ve ana kayaya oyularak yapılmış sanduka biçimli mezar örneği	161
Levha 17.	A.Macunlu I numaralı nekropol alanı topoğrafik harita.....	162
	B. Macunlu I numaralı nekropol, üçgen çatılı arcosolium	162
Levha 18A.	1. Macunlu II numaralı nekropol, topoğrafik harita	163
	2. Macunlu II numaralı nekropol, dik yamaç üzerinde yapılmış basamaklı mezar odası	163
Levha 18B.	1. Macunlu II numaralı nekropol, dik yamaç üzerinde yapılmış basamaklı mezar odası içi	164
	2.Macunlu II numaralı nekropol, sanduka biçimli mezarlar.....	164
Levha 19.	A.Tavşanören Nekropolü, topoğrafik harita	165
	B.Tavşanören Nekropolü, genel görünüm (doğudan)	165
Levha 20.	A.Yukarı Göklü III numaralı Hellenistin Dönem Nekropolü, topoğrafik harita.....	166
	B.Sanduka biçimli, arcosoliumlu mezar örneği-Yukarı Göklü Nekropolü	166
Levha 21.	A.Gölebakan Çağşak Tepesi – topoğrafik harita	167
	B.Gölebakan Nekropolü, sanduka biçimli mezar	167
Levha 22.	A. İnik kaya mezarı girişi	168
	B. İnik kaya mezarı odası	168
Levha 23.	A. İnik kaya mezarı doğu arcosolium ve Süryanice yazıt	169
	B. İnik kaya mezarı içerisindeki haç motifi. Sağdaki resimde motif kırmızı olarak işaretlenmiştir.	169
Levha 24.	Tıfındır Tepesi ve yakın çevresi, Kızılkoyun Nekropolü Tıfındır Tepesi'nin hemen batı yamaçlarında yer alır.....	170
Levha 25.	A.Kızılkoyun Nekropolü, Karakoyun Deresi'nin oluşturduğu dik yamaçlarda bulunur	171
	B.Kızılkoyun Nekropolü 59 nolu mezar odası, içerisinde 16 bireye ait iskelet kalıntıları bulunmuştur	171

Levha 26.	A.Kızılkoyun Nekropolü güneyi, konaklama odaları (sağ ve ortada).....	172
	B.Kızılkoyun Nekropolü güneyi, içerisi seramik kili sıvalı ocak yeri.....	172
Levha 27.	A.Kızılkoyun 56 nolu kaya mezarı içerisinde yer alan lahit	173
	B.Kızılkoyun 56 nolu mezarda bulunan asker heykeli.....	173
Levha 28.	A.Kızılkoyun 54 nolu kaya mezarı dikdörtgen monoblog ilk giriş kapısı.....	174
	B.Kızılkoyun 54 nolu kaya mezarı silindir mezar kapağı ve silindir yuvası.Bu girişten sonra ana mezar odasına geçilir.....	174
Levha 29.	A.Urfa Kalesi Batı Nekropolü topoğrafik harita	175
	B.Urfa Kalesi Batı Yamacı Nekropolü genel görünüm.....	175
Levha 30.	A.Kale Eteği Nekropolü 65 numaralı kaya mezarı taban mozaiği konservasyon sonrası	176
	B.Kale Eteği Nekropolü 69 numaralı kaya mezarı odası taban mozaiği	176
Levha 31.	A.Kale Eteği Nekropolü 67 numaralı mezar odası ve taban mozaiği....	177
	B.Kale Eteği Nekropolü 51 numaralı mezar odası taban mozaiği.....	177
Levha 32.	A.Çamlık Nekropolü topoğrafik harita.....	178
	B.Çamlık Nekropolü günümüzde mesire alanı olarak kullanılmaktadır.....	178
Levha 33.	A.1 numaralı kaya mezarı, giriş.....	179
	B.1 numaralı kaya mezarı arcosolium	179
Levha 34.	A.2 numaralı kaya mezarı girişi.....	180
	B.2 numaralı kaya mezarı odası.....	180
Levha 35.	A.3 numaralı kaya mezarı, üçgen çatılı mezar girişi ve odası	181
	B.3 numaralı kaya mezarı, ön mezar odası ve dromos.....	181
Levha 36.	A.4 numaralı kaya mezarı, basamaklı mezar girişi.....	182
	B.4 numaralı kaya mezarı arcosolium	182
Levha 37.	A.5 numaralı kaya mezarı,dromos.....	183
	B.5 numaralı kaya mezarı, ön oda ve arka oda girişi.....	183
Levha 38.	A.6 numaralı kaya mezarı girişi.....	184
	B.6 numaralı kaya mezarı, önünde sunu çukuru bulunan arcosolium.....	184

Levha 39.	A.7 numaralı kaya mezarı, dromos.....	185
	B.7 numaralı kaya mezarı, arcosolium	185
Levha 40.	A.8 numaralı kaya mezarı, çapraz tonozlu mezar odası girişi.....	186
	B.8 numaralı kaya mezarı, çapraz tonozlu mezar odası	186
Levha 41.	A.9 numaralı mezar odası	187
	B.Doğu arcosoliumda bulunan asker kabartması	187
Levha 42.	A.10 numaralı kaya mezarı, sütunlu mezar odası girişi.....	188
	B.10 numaralı kaya mezarı, sütunlu mezar odası doğu arcosolium	188
Levha 43.	A.10 numaralı kaya mezarı, sütunlu mezar odası doğu-güney arcosoliumlar	189
	B.10 numaralı kaya mezarı, sütunlu mezar odası doğu arcosolium üzerinde bulunan IKHTYO KENTAUROS kabartması.....	189
Levha 44.	A.11 numaralı kaya mezarı, sütunlu mezar odası doğu arcosolium.....	190
	B.11 numaralı kaya mezarı, sütunlu mezar odası, korinth başlık örneği	190
Levha 45.	A.12 numaralı kaya mezarı, ön mezar odası ve arka oda girişi.....	191
	B.12 numaralı kaya mezarı, arka mezar odası doğu arcosolium	191
Levha 46.	A.12 numaralı kaya mezarı, taban seviyesine oyulmuş kline.....	192
	B.13 numaralı kaya mezarı, üstte istiridye motifi görülmekte	192
Levha 47.	A.14 numaralı kaya mezarı, ardarda üç odalı mezar	193
	B.14 numaralı kaya mezarı, ardarda üç odalı mezara ait orta oda klinesi ve üçüncü oda girişi	193
Levha 48.	A.15 numaralı kaya mezarı, mezar girişi.....	194
	B.15 numaralı kaya mezarı, ön odave arka oda girişi.....	194
Levha 49.	A.16 numaralı kaya mezarı, mezar girişi.....	195
	B.16 numaralı kaya mezarı, orta mezar odası içi.....	195
Levha 50.	A.16 numaralı kaya mezarı, sol mezar odası, arcosolium	196
	B.16 numaralı kaya mezarı, sağ mezar odası, arcosolium.....	196
Levha 51.	A.17 numaralı kaya mezarı, kaya mezarı girişi	197
	B.17 numaralı kaya mezarı odası.....	197
Levha 52.	A.18 numaralı kaya mezarı, kaya mezarı girişi	198
	B.18 numaralı kaya mezarı, mezar odası.....	198
Levha 53.	A.19 numaralı kaya mezarı, mezar odası, doğu ve güney arcosolium.....	199

	B.19 numaralı kaya mezarı, mezar odası içi.....	199
Levha 54.	A.20 numaralı kaya mezarı kaya mezarı girişi	200
	B.20 numaralı kaya mezarı, mezar odası.....	200
Levha 55.	A.21 numaralı kaya mezarı, freskli mezar odası, kline önü	201
	B.21 numaralı kaya mezarı, freskli mezar odası doğu kline duvarı Grekçe yazıt detayı	201
Levha 56.	21 numaralı kaya mezarı, freskli mezar odası doğu kline duvarı kadın figürü detayı.....	202
Levha 57.	21 numaralı kaya mezarı, freskli mezar odası doğu kline	203
Levha 58.	A.21 numaralı kaya mezarı, freskli mezar odası batı kline Grekçe yazıt detayı.....	204
	B.21 numaralı kaya mezarı, freskli mezar odası girişi	204
Levha 59.	22 numaralı tapınak cephele kaya mezarı	205
Levha 60.	A.22 numaralı tapınak cephele kaya mezarı süsleme detayı.....	206
	B.22 numaralı tapınak cephele kaya mezarı istiridye kabuğu motifi	206
Levha 61.	A.22 numaralı tapınak cephele kaya mezarı sütun başı detayı.....	207
	B.22 numaralı tapınak cephele kaya mezarı içi, lahit.....	207
Levha 62.	A.22 numaralı tapınak cephele kaya mezarı doğu arcosolium.....	208
	B.22 numaralı tapınak cephele kaya mezarı süsleme detayı.....	208
Levha 63.	A.22 numaralı mezar odası içerisindeki lahitin batı yüzünde bulunan Grekçe yazıt	209
	B.22,23,24 numaralı mezarlar önünde yer alan kanallar	209
Levha 64.	A.23 numaralı mezar odası girişi.....	210
	B.23 numaralı mezar odası	210
Levha 65.	A.24 numaralı mezar odası girişi (ortada)	211
	B.24 numaralı mezar odası	211
Levha 66.	A.25 numaralı loculuslu mezar odası	212
	B.25 numaralı mezar odası, doğu arcosolium	212

BÖLÜM I

GİRİŞ

Paleolitik Çağlardan başlayarak günümüze kadar Şanlıurfa İli, birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu anlamda Şanlıurfa yerleşme tarihi açısından Anadolu'nun en eski ve en erken dönem buluntularını veren bir bölgedir. Su kaynakları sayısının özellikle pleistosen ve peleistosen-holosen geçiş dönemlerinde bol olması; Şanlıurfa topraklarının Fırat ve Dicle Nehirlerinin oluşturduğu havzalar içerisinde kalması; barınak ve alet yapımı için elverişli hammaddelerin bolluğu; iklim şartlarının elverişli olması; özellikle güneyden yayılan gelişkin kültürlerin kuzeye doğru yayılmak istemeleri sonucu göç ve ticaret yolları üzerinde yer alması gibi nedenlerden ötürü insanların çağlar boyunca bu bölgeye yerleşmelerine sahne olmuştur. Şanlıurfa Roma Döneminde de yoğun bir iskân görmüştür. Özellikle Urfa paganlarının ölüm, ölüye saygı ve ölüm sonrasına dair düşünceleri uygulamalarda ve kaya mezarlarında kendini göstermiştir.

Bölgede şüana kadar tespit edilen kaya mezarı oldukça fazladır. Edessa Krallıkları öncesinde, tunç çağında da kayaya oyularak yapılmış mezar odası geleneği görülmektedir. Krallık Dönemine gelindiğinde ölüye saygının daha da artması ya da bu saygının niteliğinin değişmesi gibi nedenlerle kaya mezarı kültürü oldukça gelişmiştir. Ayrıca bölgenin jeolojik yapısına bakıldığında anakayanın yontulabilir kireç taşından oluşması kaya mezarı yapımını da kolay hale getirmektedir.

“Urfa İli Roma Dönemi Kaya Mezarları” konulu tez çalışmamıza başlanmadan önce Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 08/07/2014 tarih ve 94949537-161.05/132972 sayılı makam onayı ile izin alınmıştır. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünden alınan izin doğrultusunda öncelikle Urfa İl genelinde bulunan irili ufaklı bazı nekropoller tarafımızca ziyaret edilmiştir. Yapılan tespit ve inceleme çalışmalarında, özellikleri itibari ile kayda değer kaya mezarları detaylıca incelenmiştir.

Bu tez çalışması kapsamında Urfa İlinde bulunan Roma Dönemi'ne ait toplam 25 adet kaya mezarı detaylı incelenmiştir. İncelenen kaya mezarlarının plan ve kesitleri alınarak belirli bir tipoloji oluşturulmaya çalışılmıştır. İncelenen mezarlar, bölgenin

diğer yakın nekropollerini ile karşılaştırılarak benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.1. Çalışmanın Önemi ve Amacı

Şanlıurfa Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Suriye'ye komşu olan, İpekyolu üzerindeki en eski yerleşim yerlerinden biridir. Doğuyu batıya bağlayan ticari yolların kesiştiği kavşak noktasında bulunması, stratejik öneme sahip bir kent olmasını beraberinde getirmiştir. Bundan dolayı Urfa İlinin tarihi sürecinde üzerinde birçok bağımsız devlet ve beylik kurulmuş, Urfa birçok uygarlığa beşiklik etmiştir. Şanlıurfa genel olarak İlk Çağlardan, Hellenistik Dönem de dahil olmak üzere, Roma Devri'ne kadar kesintisiz yerleşim görmüştür. Roma Dönemine ait izlerin yoğun olarak görüldüğü Urfa bölgesinde yine bu döneme ait kaya mezarlarına da sıkça rastlanmaktadır. Tez çalışmamızda Şanlıurfa İl merkezi ve ilçelerinde yer alan Geç Roma Dönemi'ne ait bazı kaya mezarlarını belgeleme, sınıflandırma ve böylece mezar tiplerini ortaya koymayı amaçlamaktayız. Şanlıurfa Bölgesi'nde yer alan Roma Dönemi kaya mezarları ile ilgili hem bilimsel araştırmaların hem de tespit çalışmalarının yetersiz oluşu, bu çalışmanın önemini arttırmaktadır.

BÖLÜM II

ŞANLIURFA İLİNİN COĞRAFI KONUMU, İKLİMİ VE TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

2.1. Şanlıurfa İlinin Coğrafi Konumu ve İklimi

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Şanlıurfa İli (antik dönemde Edessa kenti) güneyinde Suriye, kuzeyinde Diyarbakır, kuzeybatısında Adıyaman, doğusunda Mardin ve batısında Gaziantep illeriyle çevrilidir. Kurak iklimi nedeni ile bitki örtüsü açısından oldukça fakirdir. Tarihi Edessa'nın su ihtiyacı, Cullap ile birleşen ve günümüzde Karakoyun Deresi olarak anılan bir nehirden temin ediliyordu. Bu nehrin ismi “sıçrayan nehir” anlamına gelen Süryanice’deDaisan, Yunanca’daScirtos’dur. Nehir güney istikametinde Harran’dan geçen Belih akarsuyuna dökülüyordu.¹

Antik Edessa kenti tarih boyunca, Mezopotamya’dan gelip kuzey güney ve batıya giden yolların kavşak noktasında yer alması sebebiyle de önemli bir konuma sahiptir.

Mezopotamya’nın bir parçası olması sebebiyle Anadolu kültürleriyle Yakındoğu kültürlerinin birbirleriyle kaynaştığı ve birleştiği bir yer olmuştur.

2.2. Genel Tarihçe

Şanlıurfa İli Paleolitik Çağdan itibaren günümüze kadar kesintisiz olarak yerleşim görmüştür. Yapılan yüzey araştırmalarında Birecik Surtepe ve Tillvezarasında Alt Paleolitik döneme ait taş aletler bulunması ayrıca Bozova’da yapılan araştırmalarda Alt-Orta Paleolitik döneme ait taş aletler bulunması bu dönemlerde bölgede yerleşimin olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Mikrolit olarak adlandırılan obsidyen, çakmaktaşı vb. taşlardan yapılan küçük boyutlu taşların alet olarak kullanıldığı Mezolitik Çağın en iyi temsil edildiği Söğüt Tarlası ve Biris Mezarlığı da Şanlıurfa İli Bozova İlçesinde yer almaktadır.

¹Segal, J.B., 1970, s.6- Duval, R., 1975, s.6—Açanal, H., 1997, s.5.

Yapılan kazı çalışmaları ve yüzey araştırmaları neticesinde Neolitik kùltürlerin sanıldığından daha karmaşık bir yapıya sahip olduğunu gösteren Göbeklitepe, NevaliÇori ve Gürcütepe Neolitik Dönemde görkemli kùltürlerin varlığını kanıtlar niteliktedir.

Kalkolitik Döneme gelindiğinde bölge coğrafyasının geçiş noktası konumunda olması ayrıca bu dönemde özellikle büyük kentler ve yönetim sistemlerinin ortaya çıkmasıyla ticaret artmıştır. Kalkolitik Çağa ait önemli buluntu veren merkezler Lidar Höyük, Hacı Nebi Höyük, Çavi Tarlası ve Aşağı Yarımca Höyük'tür.

Üretimin artması, madencilikğin gelişmesi ve bunun doğal sonucu olarak da ticaretin gelişmesi ile birlikte farklı meslek grupları ortaya çıkmış ve kent yaşamı oluşmaya başlamıştır. Mezopotamya'da kurulmuş tarihteki ilk devlet olan Akkad Devletinin XXIV. Yüzyılın ortalarında Harran ve çevresinde hâkim olduğunu biliyoruz. Bölgede Eski ve Orta Tunç Çağına dair önemli arkeolojik buluntu veren yerler arasında Kurban Höyük, Titriş Höyük, Hacı Nebi Höyük, Hassek, Lidar Höyük, Karkamış, Tilvez ve Tilobur yerleşmeleri sayılabilir. Asur hâkimiyetinin geniş sınırlara ulaştığı Orta Tunç Çağında Urfa bölgesinin Asur'a bağlı bir kralı olduğu bilinmektedir. M.Ö. ikinci bine gelindiğinde ise Kuzey Suriye'de ve Güney Doğu Anadolu'da şehir devletleri egemendir. Bu dönemde bölgede daha çok küçük küçük vasal krallıkların hâkimiyeti söz konusudur.M.Ö. II. binin ikinci yarısından sonra bölgede üç önemli gücün varlığını görmekteyiz. Urfa bölgesinde 1200'lerde Hitit İmparatorluğu yıkılıncaya kadar Hitit hâkimiyeti görölmekte ve en önemli yerleşim yeri Karkamış olarak bilinmektedir.

Hititlerin yıkılmasından sonra bölge Asur-Arami mücadelelerine sahne olmuş, Aramiler Fırat Nehrinin her iki tarafına da egemen olarak "Bit Adini" krallığını kurmuşlardır. Güçlenmeye başlayan Asurlularla yeniden Asur-Arami mücadeleleri başlamış ve Osrhoene bölgesi ve Bit Adini Devleti Asur hâkimiyetine girmiştir.

M.Ö. 614 yılında İran'da güçlenen Medlerle Güney Mezopotamya'da egemen olan Babiller birleşerek Asur hâkimiyetine son vermiş ve bölgede yaklaşık yetmiş yıl sürecek Babil hâkimiyetibaşlamıştır. M.Ö. 550 yılında Persler bölgeyi hâkimiyeti altına almış ve bölgedeki Pers egemenliği Büyük İskender dönemine kadar devam etmiştir.

İlki M.Ö. 333'de Anadolu'da İskenderun yakınlarında, ikincisi ise M.Ö. 331'de Fırat Nehri'ni geçerek Kuzey Mezopotamya'da Erbil yakınlarındaki Gavgamela Ovasında olmak üzere Pers kralı III. Darius'un ordusunu büyük bir bozguna uğratan

İskender², bölgedeki Pers egemenliğine son vermiştir³. İskenderin M.Ö 323 yılında ölümünden sonra yerine geçecek bir ardılının olmaması ülkenin komutanları arasında paylaşılmasına neden olmuş, Güneydoğu Anadolu, Mezopotamya ve Suriye İskender'in komutanlarından Selevkos Nikator'un idaresine altına girmiştir. Selevkos Devleti adı verilen bu krallık yaklaşık 200 yıl bölgede egemenliğini sürdürmüştür. Aramilerin ayaklanmaları, Parthlarla yapılan savaşlar ve Romalıların batıdan sıkıştırılmaları sonucu M.Ö. 129 yılında Yukarı Mezopotamya'da Selevkos Krallığı'nın hâkimiyeti sona erer ve birçok yerel krallık kurulur. Bunlardan biri de Edessa'da kurulan Abgar Krallığı'dır.

2.2.1. Abgar Krallığı Dönemi

M.Ö. 132 yılında kurulup M.S.243 yılında hanedana son verilerek bir Roma eyaleti haline getirilen Edessa Krallığı hakkında kaynaklardaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Edessa kralları ve hâkimiyet dönemleri hakkında en net bilgiye Gutschmid'in listesiyle ulaşılmaktadır⁴. Bu listeye göre sırasıyla edessa kralları; Aryu (M.Ö. 132-127), Abdu bar Maz'ur (M.Ö. 127-120), Frahdışt bar Gebar'u (M.Ö.120-115), Bakru bar Frahdışt (M.Ö. 115-112), Bakru bar Bakru (M.Ö. 112-94 ve 94-92), Abgar I (M.Ö. 94-92 ve M.Ö.92-68), Abgar bar Abgar (M.Ö. 68-53), Ma'nu II. Aloho (M.Ö.52-34), Paguri (M.Ö. 34-29), Abgar III (M.Ö. 29-26), Abgar Sumoqo (M.Ö. 26-23), Ma'nu Safılül (M.Ö. 23-04), Abgar Ukomo (M.Ö. 4-M.S.7 İlk hükümdarlık dönemidir. Onun en meşhur Abgar kralı olması, hatta tüm dünyada tanınması, ikinci hükümdarlık döneminde İsa Mesih ile mektuplaşmaları ve dünyanın ilk Hristiyan kralı olarak bilinmesi sayesinde⁵), Ma'nu IV. (M.S. 7-13), Abgar Ukomo (M.S. 13-50 ikinci hükümdarlık. Onu meşhur eden hadise İsa-Masih ile mektuplaşmaları ve akabinde ilk Hristiyan kral oluşu, Hristiyanlığın Edessa ve civarında yayılmasına yaptığı katkıdır⁶), Ma'nu V. (M.S. 50-57), Ma'nu VI. (M.S. 57-71), Abgar VI. (M.S 71-91), Abgar VII. (M.S. 109-116), Parthamaspat (M.S. 118-123), Ma'nu VII. (M.S. 123-139), Ma'nu VIII. (M.S. 139-163 Birinci Kez), Va'el bar Sahru (M.S. 163-165, Bu hükümdarlık döneminin en çarpıcı özelliklerinden biri ise Sogmatar Harabelerinde bulunan yazıtlardır. Pagan Edessa'sının dinî kült merkezi olan Sogmatar'da Kral Va'el ve aile efradı ile akrabaları

²Strabon, 2000, s., 100.

³Burry, J.B., 1941, s., 745.

⁴Gutschmid, A. Von., 1881, s.,23.

⁵Çelik, M.,& Yıldırım, R.,& Gündüz, Ş.,& Yaşar, Ş., 2007, s.,2 vd.

⁶Çelik, M.,& Yıldırım, R.,& Gündüz, Ş.,& Yaşar, Ş., 2007, s.,158.

adına bol miktarda yazıt bulunmaktadır⁷), Ma'nu VIII. (M.S. 165-177 İkinci Kez), Abgar VIII. (M.S. 177-212) Rabo yani büyük lakabıyla anılan hükümdardır.(Birçok araştırmacı Hristiyan olan ilk Urfa Kralının da Büyük Abgar (VIII.) olduğunu, AbgarUkomo (V.)'nun ise tamamen bir efsane olduğunu ileri sürerler ki bilimsel deliller de bu tezi doğrulamaktadır⁸)AbgarSeverus IX. (M.S. 212-214), Ma'nu X. (M.S. 214-240), Abgar X. (Frahad M.S. 240-242).

2.2.2. Roma ve Bizans Dönemi

Bölgede Roma ve Persler arasındaki mücadeleler II. yüzyılda olduğu gibi III. yüzyılda da devam etmiş, bu mücadeleler Edessa'nın hem Helen hem de Pers kültürünün etkisi altında kalmasına neden olmuştur. Edessa eğlence kültürüyle, mimari stiliyle, heykeltıraşlığıyla, güzel sanatlarıyla müziğiyle, edebiyatıyla kısacası tüm hayat tarzıyla doğu ve batının muhteşem bileşkesiydi⁹.Edessa artık bir Roma vilayeti haline gelmiş, başında da artık bir kral değil merkezden atanmış bir vali bulunuyordu.

IV. yüzyıla gelindiğinde bölgenin en önemli problemleri dini olgular ile ilgilidir. Hristiyanlık ve putperestlik arasında farklı tercihlere sahip olan hükümdarlar dini mücadelelere girişmişlerdir. IV. Yüzyılın sonlarına doğru Perslilerin eline geçen Urfa ve çevresi artık Hristiyanlaşmıştır.

V. yüzyılEdessa için en huzurlu dönemdir. Roma ve Pers savaşlarının arenası haline gelen Edessa V. yüzyılda daha çok doğal afetler dini çekişmeler ve parçalanmalarla meşgul olmuştur¹⁰.

Edessa V. yüzyılı her ne kadar tabii afetlere maruz kalarak tamamladıysa da VI. yüzyıla korkunç savaşlarla girmiştir¹¹. BölgeVI. yüzyılı İran ilehâkim güç Bizansın dönem dönemtekrar eden savaşları ve hemen hemen her yüzyılda bir tekrarlayan sel felaketiyle tamamlamıştır. Günümüzde hala kalıntıları bulunan ve Bizans imparatoru Justinian döneminde yapılması nedeni ile onun adı verilen “Justinian Su Bendi” de bu dönemde yapılmıştır.

VII. yüzyıl, Edessa için Sasani ve Bizans mücadelelerinin arenası olmaktan kurtulacağı yüzyıldır. VII. yüzyılın ilk yansı tamamlanmadan Sasaniler tarihe karışacak,

⁷ Çelik, M.,& Yıldırım, R.,& Gündüz, Ş.,& Yaşar, Ş., 2007, s.,164.

⁸ Çelik, M.,& Yıldırım, R.,& Gündüz, Ş.,& Yaşar, Ş., 2007, s.,393-409.

⁹ Çelik, M.,& Yıldırım, R.,& Gündüz, Ş.,& Yaşar, Ş., 2007, s.,179.

¹⁰ Çelik, M.,& Yıldırım, R.,& Gündüz, Ş.,& Yaşar, Ş., 2007, s.,198.

¹¹Vasilev, A.A.,1943, s.,135-138.

Bizans da Edessa'yaveda edecektir¹². Bizans ve İnan devleti Sasaniler arasında uzun süren savaşlar sonucu bölgede hakimiyeti bir kez daha Bizans imparatorluğu elde etmiş olsa dağüneyden gelen İslam orduları, Roma'nın tüm Suriye'de olduğu gibi Edessa'da da son günlerinin yaklaştığını gösteriyordu¹³.

¹² Çelik, M.,& Yıldırım, R.,& Gündüz, Ş.,& Yaşar, Ş., 2007, s.,230.

¹³ Çelik, M.,& Yıldırım, R.,& Gündüz, Ş.,& Yaşar, Ş., 2007, s.,234.

BÖLÜM III

ŞANLIURFA İLİ SINIRLARI İÇERİSİNDE BULUNAN BÜYÜK NEKROPOLLER ve KAYA MEZARLARI

Roma ve Bizans Dönemlerinde ölümler genellikle kayadan oyma oda mezarlar gömüldüğünden, kent surları dışındaki dağlar ve kayalıklar nekropol alanları olarak belirlenmiş ve bu nekropollere binlerce kaya mezarı yapılmıştır.

Antik Edessa’da, biri şehrin güney ve güneybatısındaki dağlık alanda, diğeri kuzey ve kuzeybatısındaki kayalık alanda olmak üzere iki büyük nekropol alanı bulunmaktadır. Şanlıurfa-Gaziantep karayolu kuzeyi ile güneye doğru Deyr Yakub Manastırı’na kadar olan çok geniş bir bölgeye yayılan nekropoller özellikle iç kale çevresindeki Mance Deresi, Kırk Mağara, Kalkan, Meliğin Eyvanı, Şeyh Mes’ud, Molla Ömer, Hızanoğlu, Çakmak, Eyyubiye ve Deyr Yakub dağlarına kadar yayılmış durumdadır. M.Ö. I. yüzyıldan başlamak üzere Orta Çağa kadar kullanılan bu nekropollerde kaya mezarı, lahit mezar, anıt mezar ve yığma mezar olmak üzere dört mezar grubu tespit edilmiştir.

Tez araştırmamız sırasında Urfa İlinde yer alan bazı büyük nekropoller tarafımızca ziyaret edilmiştir. Urfa il genelinde 13 nekropol (Yaylak Nekropolü, Bulaklı – 1 Numaralı Nekropol, Bulaklı – 2 Numaralı Nekropol, Gülaçan Nekropol Alanı, Çakmaklı Nekropolü, Durak Köyü Nekropolü, Günece Nekropolü, Gürkuyu Nekropolü, Macunlu I Numaralı Nekropol, Macunlu II Numaralı Nekropol, Tavşanören Nekropolü, Gölebakan Nekropolü, Kızılkoyun Nekropolü) tarafımızca ilk kez incelenmiş olup bu nekropollere ait bilgiler aşağıda verilmiştir. Roma Dönemi’ne ait Nekropollerin Urfa’nın hemen hemen tüm ilçelerinde var olduğu görülmektedir. Araştırmamız sırasında, nekropoller dışında tek kaya mezarlarının sayısının da oldukça fazla olduğu ve ilçelerde yer alan nekropollerin krallık merkezinden uzak olması sebebi ile basit oda mezarlar şeklinde yapıldığı, süsleme öğelerinin ise minimum düzeyde olduğu görülmüştür. Ancak antik Edessa kent merkezinde bulunan (Urfa kent merkezi, Balıklıgöl çevresi ve sur içi) kaya mezarları daha farklı özelliklerdedir. Antik Edessa kent merkezinde yer alan nekropollerde basit odalı mezarların yanı sıra tapınak cepheli-süslemeli mezarlar, mozaikli ve freskli mezarlar da görülmektedir. Bu nedenle; Tez

konumuz kapsamında detaylandırdığımız mezarlar Şanlıurfa İl Merkezinde yer alan Kızılkoyun Nekropolü ve Urfa Kalesi Batı Nekropolünden seçilmiştir.

3.1. Yaylak Nekropolü

Pafta N40-b1

Koordinat, orta nokta: K 37°23'25.97"D 38°19'14.02"rakım: 535 m

Bozova İlçesi'nin 20 km batısında, Yaylak Beldesi'nin 2 km kuzeybatısındaki kalkerli tepelik üzerinde yer alır(Lev. 4a). Doğu ve güney kesimleri tarım arazileri ile çevrilidir. Kalkerli alan üzerinde Roma Dönemi'ne ait kaya mezarları yer almaktadır. Alan sadece nekropol olup başka herhangi bir kültür katı bulunmamaktadır. Kaya mezarları tepenin doğu-kuzeydoğu yamaçlarında yoğunlaşmaktadır. Nekropol alanında yer alan mezarların tamamı Tek Odalı plan tipinde olup, mezar odalarına giriş için rampalı bir inişle dromoslar oluşturulmuştur. Hepsi kaçak kazılarla tahrip edilmiştir (Lev. 4b).

3.2. Bulaklı – 1 Numaralı Nekropol

Pafta N39-c2

Koordinat, orta nokta: K 37°10'3.43D 37°53'14.48"rakım 435 m

Yeni Halfeti İlçe merkezinin 9 km güneybatısında, Bulaklı Köyü köy yerleşim alanının 100 metre kuzeyinde, Bulaklı-Halfeti yolunun hemen batısındaki yamaçlarda yer almaktadır (Lev. 5a). Nekropol alanı Fırat Nehri'ne 2 km mesafededir. Kaya mezarları Bulaklı'dan kuzeye giden asfalt yolun hemen batısından başlayan yamaçlarda bulunmaktadır. Nekropol alanının hemen doğusundan vadi geçmektedir. Kalkerli ve kireçli bir yapıya sahip yamaçlarda çok sayıda kaya mezarı bulunur (Lev. 5b). Mezarların büyük bir kısmı Tek Odalı plan tipine sahip olup, birkaç örnekte arcosoliumları üçgen çatılı şekillidir. Bunların dışında anakayaya direkt oyulmuş sanduka biçimli mezar örnekleri de mevcuttur. Mezarların giriş kısımları doğuya bakmaktadır (Lev. 6ab).

3.3. Bulaklı – 2 Numaralı Nekropol

Pafta N39-c2

Koordinat, orta nokta: K 37°10'1.08D 37°53'29.66"rakım: 439 m

Yeni Halfeti İlçe merkezinin 9 km güneybatısında, Bulaklı Köyü'nün 500 metre kadar doğusunda yer alır. Kaya mezarları, köy yerleşim alanının doğusundan geçen vadinin 150 metre doğusunda kaya mezarları yer almaktadır (Lev. 7a). Kaya mezarlarının bulunduğu sırtların güneyinden, batıdaki büyük vadi ile birleşen eski bir dere yatağı geçmektedir. Kalıntıların bulunduğu alan kireçli bir arazi yapısına sahiptir. Alanda çok sayıda kaya mezarı bulunmaktadır (Lev. 7b). Büyük bir kısmı Tek Odalı plan tipine sahip mezarlardır. Bu mezar odalarının bir kısmında arcosoliumlu 4 tekneli mezarlar görülmüştür. Küçük bir kısmını ise kayaya oyularak yapılmış sanduka şeklindeki mezarlar oluşturur. Alandaki en büyük oda mezar içerisinde, iki arcosolium arasındaki duvarda Grekçe yazıt mevcuttur. Jeolojik katmanlar kireçli olduğundan yazıtta yer yer bozulmalar görülmüştür. Yazıtın bulunduğu oda mezar içerisinde dört arcosolium mevcuttur. Her arcosolium içerisinde triclinium düzende üç adet tekneli yatak yer alır (Lev. 8ab).

3.4. Gülağan Nekropol Alanı

Pafta N40-a1

Koordinat, orta nokta: K 37°22'37.40"D 38° 2'40.29"rakım 556 m

Yeni Halfeti İlçesi'nin 18.5km kuzeydoğusunda, Gülağan Köyü'nün hemen güneybatısında yer almaktadır (Lev. 9a-1). Kaya mezarları köyün güneybatısından başlayıp, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda, kalkerli yamaçlar boyunca uzanmaktadır (Lev. 9a-2). Gülağan Köyü'nün güneyinde, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan bir dere yatağı bulunmaktadır. Kalıntılar bu dere yatağının batı yakasındadır. Alanda Roma Dönemi'ne ait olduğunu düşündüğümüz birçok kaya mezarı yer almaktadır. Mezarların büyük çoğunluğu kaçak kazılarla açılmış durumdadır. Ancak sayıları çok az olsa da sağlam durumda olan mezarlar bulunmaktadır. Mezarlar genel olarak tek odalı plan tipinde olup triclinium düzendedir. Bu kaya mezarlarından bir tanesinde arcosoliumlu yastıklı tekneli kline örnekleri ile karşılaşılmaktadır. Her arcosolium içine üç adet kline yerleştirilmiş olup (Lev. 9b-1) en dipte yer alan klinelerin önünde

basamaklı çıkışlar bulunmaktadır. Gülaçan Nekropol alanında yer alan tüm kaya mezarlarına giriş basamaklı dromoslarla sağlanmaktadır. Alanda iki adet de sarnıca rastlanmıştır. Mezarlar, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda yaklaşık 400 metrelik bir hat boyunca uzanmaktadır.

3.5. Çakmaklı Nekropolü (Mağara Tepe)

Pafta N40-b2

Koordinat, orta nokta: K 37°22'37.65"D 38°28'3.07"rakım: 625 m

Bozova İlçesinin 5.4 km batısında, Çakmaklı Köyü'nün 600 metre doğu-güneydoğusunda bulunan tepenin kuzey ve doğu yamaçlarında yer alır (Lev. 10a). Kaya mezarlarının bulunduğu tepe kalkerli bir arazi yapısına sahiptir. 350 metre kadar kuzeydoğusundan Bozova-Adıyaman karayolu geçmektedir. Kaya mezarları çakmak tepesinin kuzey ve kuzeydoğu yamaçlarında bulunmaktadır (Lev. 10b). Kaya mezarlarının bulunduğu tepenin en üst kısmında ise antik taş ocağı yer almaktadır. Taş ocağının batıya bakan kesitine oyularak yapılmış ocak yeri mevcuttur. Burada bulunan kaya mezarları da Tek Odalı plan tipine sahiptir. Girişler basamaklı bir dromosla sağlanmış olup, mezar odaları genellikle arcosoliumlu üç klineli olarak düzenlenmiştir. Bazı mezar odalarının üst kısmında dışarıya açılan delikler mevcuttur (Lev. 11ab).

3.6. Durak Köyü Nekropolü

Pafta N39-b3

Koordinat orta nokta, K 37°17'4.92"D 37°56'38.80"rakım 634 m

Yeni Halfeti İlçesi'nin 6 km kuzeyinde, Durak Köyü'nün kuzeyinde, Saylak Tepesinin güney yamaçlarında yer alır (Lev. 12a). Köyün hemen kuzeyinde nekropol alanı ve sarnıçların bulunduğu kalkerli arazi yer almaktadır. Esas yerleşim alanı ise muhtemelen güncel köy yerleşimi altında kalmıştır. Nekropol alanı kaçak yapılaşma ile tahrip olmaktadır. Alanda çok sayıda bulunan mezarların bir kısmı kaçak kazılar ile ortaya çıkarılmış, bir kısmı ise toprak altındadır. Kaya mezarlarının bulunduğu kalkerli bölge esas nekropol alanıdır. Yerleşim yeri ise, kalıntı kalmamasına rağmen bugünkü Durak Köyü altında olduğu sanılmaktadır. Defineciler tarafından açılan bir mezar odasında insan kemikleri görülmektedir. Bu mezar tek odalı plan tipine sahip olup,

triclinium düzendedir. Alanda çok sayıda sarnıç ve küçük su havuzları bulunmaktadır. Köyün hemen güneyinde, asfalt yolun kenarında kalker anakayaya oyularak yapılmış adak taşı bulunmaktadır (Lev. 12b).

3.7. Günece Nekropolü

Pafta N40-d1

Koordinat, orta nokta: K 37°14'40.94"D 38° 4'57.68"rakım: 616 m

Yeni Halfeti İlçesinin 13 km doğusunda, Günece Köyü sınırları dahilinde yer almaktadır. Kaya mezarları, günümüz köy yerleşim alanının hemen kuzeybatısında kalkerli arazinin eğiminin azaldığı yamaçlarda yer alır(Lev. 13a). Alan kalkerli bir arazi yapısına sahiptir. Mezarların hemen batısında tarım arazileri mevcuttur. Bu tarım arazileri Benek Deresinin oluşturduğu alüvyonlar içerisindedir. Alanda birçok kaya mezarı bulunmaktadır(Lev. 13b). Mezarların hemen hemen hepsi oda mezar şeklindedir. Ancak bir adet mezar kalker kayaya oyulmuş sanduka şeklindedir. Oda mezarların giriş kısımları genellikle batı-güneybatıya bakmaktadır.Oda mezarlardan bir tanesi yapı itibari ile farklı tiptedir. Ön Odalı Kaya mezarları arasında değerlendirebileceğimiz bu kaya mezarının giriş kısmında küçük bir oda ve bu odanın giriş kapısının karşısındaki duvarda sunak nişi mevcuttur (Lev. 14a). Bu sunak nişi kemerli bir süslemeye sahip olup üzerinde çiçek (Süryani güneş madalyon) motifi bulunmaktadır. Girişteki sunak odasının sağ ve solundaki oda mezarlara açılan kapılar mevcuttur. Sunak odasının sağındaki mezar odasının giriş kapısı üzerinde yer alan süslemede, orta bölümde madalyon içerisinde çiçek motifini andıran bir düzenleme, her iki kenarda ise bitkisel formlu ve kabartma şeklinde yapılmış motifler bulunmaktadır(Lev. 14b). Bumezar odası arcosoliumlu üç klinelidir. Sunak odasının solundaki mezar odasında ise mezar nişinin duvarında altı satırdan oluşan Süryanice yazıt bulunmaktadır. Yazıtın bulunduğu bu mezar odası arcosoliumlu tek klinelidir. Anılan özelliklerinden dolayı bu kaya mezarı, hem sunak odasının bulunması, hem yazıt bulunması hem de süsleme özelliklerinin detaylı ve nitelikli olması nedeniyle önem arz etmektedir (Lev. 15ab).

3.8. Gürkuyu Nekropolü

Pafta N40-a4

Koordinat, orta nokta: K 37°16'57.42"D 38° 6'20.45"rakım: 644 m

Yeni Halfeti İlçe merkezinin 17 km kuzeydoğusunda, Gürkuyu (Nurhut) Köyü sınırları dahilindedir (Lev. 16a). Günümüz köy yerleşim alanının 300 metre kadar güneybatısında bulunan alan kalkerli bir yapıya sahiptir. Güneyi ve batısı tarım arazileri ile çevrilidir. Nekropol alanı Günece-Gürkuyu yoluna 200 metre mesafededir. Üzerinde veya çevresinde herhangi bir yapı bulunmamaktadır. Alanda birden fazla kaya mezarı bulunmaktadır. Mezarlar anakayaya oyularak yapılmış sanduka biçimli mezarlardan oluşmaktadır. Mezarların birçoğunda mezar kapağı bulunmaktadır (Lev. 16b). Kaçak kazılarla mezarların birçoğu tahrip edilmiştir.

3.9. Macunlu I Numaralı Nekropol

Pafta N40-a3

Koordinat Orta Nokta, K 37°16'33.22"D 38°10'9.88"rakım 562 m

Yeni Halfeti İlçe merkezinin 20 km kuzeydoğusunda, Macunlu Köyü'nün 250 metre doğusunda, Sarıkaya Tepesi'nin kuzey yamaçlarında yer almaktadır. Köy yerleşim alanının doğusundan geçen eski dere yatağının doğusunda yüksekçe bir tepe yer almaktadır. Bu tepenin batı yamaçlarında nekropol alanı bulunur. Arazi kalkerli bir yapıya sahiptir. Üzerinde veya çevresinde herhangi bir yerleşim alanı bulunmamaktadır (Lev. 17a). Alanda çok sayıda kaya mezarı mevcuttur. Bu mezarlar basamaklı dromoslara sahiptir. Bazıları tamamen açık olup bazıları ise toprak dolgusu ile kapanmıştır. Macunlu Nekropol alanında yer alan kaya mezarları genellikle tek odalı plan tipinde ve arcosoliumludur. Arcosoliumları üçgen çatılı formda düzenlenmiş olan (Lev. 17b) mezarların bir tanesi tekneli yataklı olup, diğer klinelerin yatak biçimleri tahribattan ötürü anlaşılammıştır. Mezar odalarından bir tanesinin içerisinde, klinenin duvarında daire içerisine alınmış ve kökboyası ile boyanmış bir figür bulunmaktadır. Ancak figür deformasyona uğradığından netliği kaybolmuştur.

3.10. Macunlu II Numaralı Nekropol

Pafta N40-a3

Koordinat, orta nokta: K 37°16'31.86"D 38° 9'45.74"rakım 566 m

Yeni Halfeti İlçe merkezinin 20 km kuzeydoğusunda, Macunlu Köyü'nün batısında yer alır. Köy yerleşim alanının batısından geçen Macunlu-Köseşahin yolunun hemen batısında kalkerli bir yapıya sahip tepe bulunmaktadır (Lev. 18a-1). Bu tepenin doğuya bakan yamaçlarında ve üst kısmında kaya mezarları mevcuttur. Nekropolün doğusunda, köy yerleşiminin batısında köy mezarlığı yer alır. Macunlu Nekropol Alanı-1 olarak adlandırılan nekropolün 550 metre batısında bulunur. Doğuya bakan yamaçlar üzerinde iki adet kaya mezarı bulunmaktadır. Bu mezarlar akarsular tarafından aşındırılmış dik yamaçlara yapılmıştır. Bir tanesi yapı itibari ile bölgede sık rastlanan mezar odalarından farklılık gösterir. Basamaklı bir dromosla çıkılan mezar odası (Lev. 18a-2) tek odalı plan tipinde ve arcosoliumlu tekneli, tek klinelidir (Lev. 18b-1). Diğer mezarlar ise dik yamaçlardaki mezarların üst kısmında ve tepededir. Burada doğu-batı doğrultusunda ve bir yelpaze gibi uzanan yan yana dört adet kaya mezarı bulunur. Bu mezarlar sanduka şeklindedir (Lev. 18b-2). Bu dört mezarın batısında da küçük bir taş ocağı yer almaktadır.

3.11. Tavşanören Nekropolü

Pafta N40-d1

Koordinat, orta nokta: K 37°14'7.15"D 38° 7'15.70" rakım: 626 m

Yeni Halfeti İlçe merkezinin 17 km doğusunda, Tavşanören Köyü'nün 200 metre kadar kuzeydoğusundaki sırtlarda yer almaktadır (Lev. 19a). Bölge kalkerli bir arazi yapısına sahiptir. Kaya mezarlarının giriş kısımları genellikle batıya bakmaktadır. Kalıntıların bulunduğu alanın üzerinde veya çevresinde herhangi bir yerleşim alanı bulunmamaktadır. Bölgede çok sayıda kaya mezarı bulunmaktadır. Bu mezarlar tek odalı plan tipinde ve arcosoliumlu düzendedir. Nekropolün bulunduğu alanda küçük bir taş ocağı da yer almaktadır (Lev. 19b).

3.12. Yukarı Göklü III. Numaralı Hellenistik Dönem Nekropolü

Pafta N39-b3

Koordinat, orta nokta: K 37°20'55.32"D 37°58'51.69"rakım: 655 m

Yeni Halfeti İlçe merkezinin 14 km kuzeyinde, Yukarı Göklü Beldesi'nin 1 km kuzeybatısında, Büyükhöyük Tepesi'nin yamaçlarında, Toki yapılarının hemen kuzeyinde ve doğusunda yer almaktadır (Lev. 20a). Bölge kalkerli bir arazi yapısına sahiptir. 100 metre kadar doğusunda, kuzey-güney uzanımlı eski bir dere yatağı (Hacı Kılıç Deresi) bulunmaktadır. Alanda çok sayıda kaya mezarı bulunur. Bu mezarlar kalkerli anakayaya oyularak yapılmışlardır. Mezarların çoğunun ağzı doğal yollarla kapanmış durumdadır. Yüzeyle görülen mezarların büyük bir kısmı tek odalı mezar planı tipinde yapılmış olup, dromoslu girişe sahiptirler. Alanda ayrıca anakayaya oyularak yapılmış sanduka biçimli arcosoliumlu mezarlar görülmüştür (Lev. 20b).

3.13. Gölebakan Nekropolü

Pafta N42-a1

Koordinat, orta nokta: K 37°28'41.16" D 39° 7'12.08" D rakım: 655 m

Hilvan İlçe merkezinin 19 km güneydoğusunda, Gölebakan Höyüğü'nün 1 km güneyinde, Çağsak Tepesinin kuzey-kuzeybatısında bulunan kalkerli yamaçlarda yer almaktadır (Lev. 21a). Çağsak Tepesi yamaçlarında çok sayıda kaya mezarı bulunur. Bu mezarlar yaklaşık 10 dönümlük bir alana yayılmış durumdadır. 5 kaya mezarında da mezar odalarına giriş için rampalı bir inişle dromoslar oluşturulmuştur. Alanda ayrıca anakayaya oyularak yapılmış sanduka biçimli mezarlar da görülmüştür (Lev. 21b). Mezarların hemen hemen hepsi tahrip edilmiş durumdadır.

3.14. İnik (İnka) Kaya Mezarı

Pafta N41-b2

Koordinat, orta nokta: K 37°27'54.76"D 38°54'25.08"rakım 770 m

Hilvan İlçe merkezinin 15 km güneybatısında, Kırbaşı Köyü Yalgın Mezrası'nın 3 km güneydoğusunda, GAP havaalanı pistine 400 metre mesafededir (Lev. 22a). Yalgın Köyü'nden güneye doğru uzanan ve akarsular tarafından derince yarılmış vadi GAP

Havaalanı'na kadar uzanmaktadır. Bu vadinin sona erdiği yerde, Yalgın Köyü'nün 3 km güneyinde günlük yaşam alanları için oluşturulmuş yapılı mağaralar bulunmaktadır. İnkâ (İnik) Mağaraları olarak bilinen eski yerleşim yerinin hemen aşağısındaki vadinin kuzey yamacında bir adet kaya mezarı yer almaktadır. Bu mezar odasında arcosoliumlu tekneli üç kline yer almaktadır (Lev. 22b). Ancak en önemli özelliği mezar teknelerinin dış yüzünde Süryanice yazıtların bulunmasıdır. Yazıtlar dikey olarak yazılmış olup, üç mezar teknesinde de bulunmaktadır. Klineler yer yer tahrip edildiğinden yazıtlar da zarar görmüştür (Lev. 23a). Mezar odasının iç kısmında ve giriş kapısının üzerinde Erken Bizans Dönemi ne ait dini semboller bulunmaktadır (Lev. 23b).

3.15. Kızılkoyun Nekropolü

Pafta N41-c1

Koordinat, orta nokta: K 37° 9'4.16"D 38°47'3.27"rakım 537 m

Kızılkoyun Nekropolü, Şanlıurfa İl Merkezinde yer alan Kale Tepe Mevkii (Urfa Kalesi)'nin 650 metre kuzeyinde bulunan Tılfındır Tepesinin batıya bakan yamaçlarında yer almaktadır. Nekropolün batısından Karakoyun Deresi geçmektedir (Lev. 25a). Ancak Justinien Su Bendi'nin inşasından sonra dere yatağı yön değiştirmiş olup günümüzde aktif değildir.

Eosen kalkerlerinden oluşmuş olan Tılfındır Tepesi, esas olarak Germüş Platosu ile Fatik Platosu'nun birleştiği bir alanda bulunmaktadır. Bu alan, derin vadilerle yarılmış ve yüksek tepelerin bulunduğu bir alandır. Tılfındır Tepesinin güney ve güney batısını esas olarak Bozova fayının oluşturduğu bir çöküntü alanı olan ve Karakoyun Deresinin eski yatağını oluşturan vadi çevrelemektedir. Tılfındır Tepesi'nin diğer bir özelliği de, batı kısmında bugün Haleplibahçe olarak adlandırılan eski Karakoyun Deresi yatağının bulunduğu vadiye dike yakın bir eğimle inmesidir¹⁴. Şanlıurfa il sınırları içinde kalan alanın büyük bir kısmı jeolojik açıdan III. Zaman formasyonlarından oluşmuştur. Bu formasyonlar içinde de insanların barınak yapabilmeleri açısından en uygunu olan kalker formasyonları önemli yer tutmaktadır¹⁵.

Sertlik derecesi oldukça düşük olan kalker katmanlar, sadece barınak yapmak için değil, aynı zamanda mezar odaları oluşturmak için de kullanılmışlardır. Tez çalışmamız içerisinde yer alan Kızılkoyun Nekropolü de işlemesi kolay olan bu kalkerli

¹⁴ Şahinalp., 2006:116

¹⁵ Gürel ve diğ., 2000: 8-18

arazi içerisinde bulunur. Alanda toplam 61 adet kaya mezarı tespit edilmiştir. Mezarların neredeyse tamamına yakını üzerindeki gecekondu yerleşimi ve kaçak kazılarla tahrip edilmesine rağmen Urfa İli sınırları içerisinde tipolojik ve ornamentik açıdan çeşitlilik gösteren en göze çarpıcı mezarlar bu alanda görülmüştür. Kızılkoyun Nekropolünde, Şanlıurfa Müze Müdürlüğüne yapılan kazılar esnasında tarafımızca alan sık sık ziyaret edilmiş, yeni bulunan mezarlar incelenmiştir. Bunların arasında en dikkat çekici olanı tapınak cepmeli kaya mezarıdır. Tezimizin devamında bu mezara ait bilgiler detaylıca verilmiştir. Kızılkoyun'da yer alan bazı mezarlarda mezar odası tabanında üst üste birden çok gömü yapıldığı, müze müdürlüğüne yapılan kazılarda çıkan iskelet buluntulardan anlaşılmaktadır. Bu durum, dönemin çevre şartlarından kaynaklı salgın hastalıklardan olabileceği gibi kireçtaşı anakayanın asitli ortamından çürüten ve cesetlerden arta kalan kemiklerin bir kenara itilerek tekrar kullanım alanı yaratma amacına bağlı olabileceğini düşündürmektedir (Lev. 25b). Kızılkoyun mezar tiplerine, süsleme öğeleri ve buluntularına baktığımızda mezarların genelinin soylular için yapıldığı açıktır.

Kızılkoyun mezarları genellikle büyük düz girişe sahiptir. Anakayaya oyularak yapılmış, en küçüğü 3x3 m, en büyüğü 12x10 m arasında değişen ebatlarda, kare tabanlı (bir tanesi çokgen planlıdır, bu mezarın detayları tezimizin devamında verilmiştir), arcosoliumlu mezarlardan oluşmaktadır. Mezarların bazılarının içlerinde anakayadan bağımsız olarak yapılmış lahitler bulunur (Lev. 27a). Böylelikle mezar içlerine birden fazla gömü yapılmıştır. İki mezarda ise, ana mezar odasına giriş kapısının sağında ve solunda heykel nişi bulunur. Müze müdürlüğüne yapılan kazılarda bu heykellerden bir tanesi, heykel başı kopmuş şekilde bulunmuştur. 56 numaralı mezar içerisinde bulunan bu asker heykeli, sağ elini göbek üstünde, sol eli ise dirsekten kırılarak öne doğru uzatır şekilde verilmiştir. Heykel, iki eli ile silahını (muhtemelen mızrak) tutar vaziyette tasvir edilerek oldukça hareketli bir şekilde yapılmıştır. 1.85 cm uzunluğundaki heykel yekpare kireç taşından yapılmış olup giysi üzeri askeri teçhizatla donatılmıştır (Lev. 27b). Mezarın yapıldığı kişiye ait portre olabilecek bu heykel şuan Şanlıurfa Müzesinde sergilenmektedir.

Kızılkoyun Nekropolü'nde bulunan tapınak cepmeli mezar ve 54 nolu mezar kapısı dikdörtgen kapılı olup dikdörtgen formda ve kapak yuvasına oturan kapı mili korunmuş vaziyette bulunmuştur. 54 nolu mezarda dikdörtgen monoblog kapıdan sonra silindir kapaklı bir giriş daha bulunur. Bu kapı sistemi Edessa bölgesinde sadece üç mezarda görülmüştür (Lev. 28ab). Tezimizin hazırlanması aşamasında müze

müdürlüğünce kazıların devam etmesi ve mezar içerisinde bulunan dolgu sebebi ile 54 nolu mezarın mezar odası hakkında bilgi sahibi olunamamıştır.

Kızılkoyun Nekropolü'nde yürütülen arkeolojik kazı çalışmalarında bulunan yeni mezarlar Edessa bölgesinin ölü gömme ritüellerinin aydınlanması için oldukça önemlidir. Nekropolün güney kesiminde din görevlilerince kullanılmış olabilecek mekânlar(Lev. 26a) ile içerisinde ölü yemeklerinin pişirildiği ocakların (Lev. 26b) yer alması, alanda çok sayıda kandil ve seramik parçalarının bulunması mezarların sık sık ziyaret edildiğini, dini ritüellerin yapıldığını kanıtlamaktadır.

Kızılkoyun'da yapılan çalışmalarda mezar içlerinde ve çevresinde çok sayıda küçük arkeolojik buluntular elde edildiği bildirilmektedir¹⁶.

3.16. Urfa Kalesi Batı Yamacı Nekropolü

Pafta N41-c1

Koordinat, orta nokta: K 37° 8'45.18"D 38°46'51.43"rakım: 566 m

Urfa Kalesinin batı-güneybatı yamaçlarında yer alan nekropol yaklaşık 40.000 m²'lik bir alanda yayılım göstermektedir(Lev. 29a). Nekropolün kuzeydoğusunda Balıklıgöl ve Kızılkoyun Nekropoü, doğusunda Urfa Kalesi, kuzeyinde ise M.S. IV-V. yüzyıllara tarihlenen ünlü Amazon Mozaklerinin de yer aldığı Halepli Bahçe Mozaikli Alanı bulunur.Alan, kolay yontulabilir kalkerli bir arazi yapısına sahiptir (Lev. 29b). 2013 yılına kadar gecekondularla dolu olan bu alan daha sonra yapılan kamulaştırma çalışmaları ile gün yüzüne çıkartılmıştır. Şanlıurfa kalesinin güney ve güney batı kesiminde yer alan Topdağı, Kalkan, Harrankapı ve Mance Deresi mevkilerinde Edessa'nın (Urfa) Roma ve Bizans dönemlerine ait kaya mezarları yer almaktadır. Bu nedenle sadece Urfa Kalesi'nin batı yamaçlarında değil daha geniş bir alanda kaya mezarlarının var olduğu bilinmektedir.

Urfa Kalesinin Batı yamacında bulunan mezarlar, arazinin topoğrafyasına uygun olarak yan yana sıralı bir şekilde yamaç boyunca uzanan mezarların Geç Roma ve Bizans Dönemlerine ait olabilecekleri düşünülmektedir. Mezarlar genellikle birkaç basamak ile inilen, kayaya oyularak yapılmış, en küçüğü 3x3 m. İle 6x8 m. Arasında değişen genişliklerde, kare tabanlı mezar odası ve duvarlarındaki arcosoliumlardan oluşmuştur.İçersine ölünün yatırıldığı ve mezarın büyüklüğüne göre sayıları 1 ila 5

¹⁶A. İLASLAN ile kişisel görüşme

arasında değişen arcosoliumlar; tekneli, yataklı, yuvarlak kemerli, çatı kemerli olmak üzere değişik tiplerdedir. Bazı mezarların içlerine ya da mezar girişlerinin ön kısmına anakayadan bağımsız bir şekilde yapılmış ve bırakılmış lahitler bulunur. Böylece küçük bir mezara daha fazla ölünün gömülmesine imkân sağlanmıştır. Bazı mezarlarda boyalı sıva izleri görülmektedir.

Urfa Kalesi Batı Yamacı Nekropolünde bulunan üç kaya mezarında taban mozaiği görülmüştür. Katalog no: 21 de verdiğimiz mezar ise bu alanda bulunan en güzel ve korunmuş freskli mezar odası örneğidir.

65 numaralı kaya mezarı odasında bulunan mozaik kare taban üzerine yapılmış olup genel anlamda iyi korunmuş durumdadır. Mozaığın dış kenarı kare bant ile sınırlandırılmış, içe doğru devamında sarmal bordür yapılmıştır. Ortada ise üç satırdan oluşan Süryanice yazıt yer alır. Yazıtın en üst satırı günümüzde tahrip edilmiştir. Süryanice yazıt dikdörtgen şerit ile sınırlandırılmış, devamında ise yine bordür yapılmıştır (Lev. 30a). Mozaik tabanlı 65 numaralı kaya mezarı basamaklı bir girişe sahiptir. Mezar odası içerisinde üç arcosolium bulunur. Klineler ise teknelidir

Urfa Kalesi Batı Nekropolünde, 69 numaralı mezar odası içerisinde, yine Şanlıurfa Müze Müdürlüğüne yapılan kazı çalışmalarında taban mozaiği bulunmuştur. Bu mozaikte mezar odasına yatırılan aile fertlerinin portreleri bulunmaktadır. Bordür içerisinde bulunan dört figürün ikisi kadın diğer ikisi erkektir. Figürlerin üzerindeki kıyafetler yerel özelliktedir ve başlarında başlık bulunur. Her portrenin yanında 2 ve 3'er satırdan oluşan ve Arami (Süryani) dilinde yazıtlar yer almaktadır (Lev. 30b). Taban mozağının bulunduğu 69 numaralı mezar odası basamaklı bir girişe sahiptir. İçerisinde 3 arcosolium bulunur. Giriş kapısının karşısındaki (doğu) kline üçgen çatılı, diğerleri ise yarım daire formundadır.

Kale Eteği Batı Yamacı Nekropolünde bulunan diğer bir mozaik örneği 67 numaralı mezar odasında bulunmaktadır. Kenarlarında bordür bulunan taban mozaiği kare planlı olup büyük oranda korunmuştur. Taban mozağının ortasında bir rozet içerisinde Süryanice yazıt yer alır. Rozetin ortasında ise haç motifi bulunur. Sarmal motifle çevrelenmiş olan dairesel rozetin kenarlarından mozağın köşelerine doğru uzayan yaprak motifleri bulunmaktadır. Yaprak motiflerinin içleri ise karelere bölünmüştür. Bu taban mozağının kenar bordürlerinde çiçek desenleri yer alır. Bu mezar odası düz bir girişe sahip olup kare planlıdır. İçerisinde üç adet arcosoliumlu yataklı kline yer alır (Lev. 31a).

Aynı nekropolde yer alan 51 numaralı mezar odası içerisinde de taban mozaïği bulunur. Ancak mozaïğin orta sahnesi günümüzde tahrip edilmiş veya çalınmıştır. Sadece güney ve doğu kısımlarındaki kenar bordürler günümüze ulaşmıştır. İki ayrı bölümden oluşan mozaïğin bordürleri sepet örgüsü şeklindedir. Bu mezar odası basamaklı bir girişe sahiptir. Toplam 5 arcasoliumdan oluşan mezar odasının klineleri teknelidir (Lev.31b).

3.17. Çamlık Nekropolü

Pafta N41-c1

Koordinat, orta nokta: K 37° 9'40.96"D 38°47'13.07"rakım:549 m

Şanlıurfa İl Merkezinde, Çamlık Parkı (Şehitlik) içerisinde(Lev. 32a), dönemin Müze Müdürü Osman ÖÇMEN tarafından 1979 yılı Mayıs ayında nekropolde kısa süreli kazılar gerçekleştirilmiş, 1-3. yüzyıllara ait Roma Dönemi nekropolü olduğu tespit edilmiştir. Bir ay süren kazılar sonunda değişik planlarda 7 adet kaya mezarı ortaya çıkartılmış, mezarlardan birinin döşemesinde bir görüşe göre, Edessa Krallarından VIII. Abgar (M.S. 117-212), diğer bir görüşe göre de Hz. İsa ile mektuplaştığına inanılan V. Abgar Ukomo (M.S. 13-50) sırtında pelerini ile mezarı yaptıran aile fertlerinin portleleri arasında tasvir edilmiştir. Bu kaya mezarı son yıllarda içindeki mozaikle birlikte kapatılarak üzeri toprakla doldurulmuştur¹⁷. Tezimizin hazırlanması aşamasında Şanlıurfa Müze Müdürlüğünden edinilen bilgiye göre, 1979 yılında tespit edilen Abgar mozaïği ile ilgili olarak, geçtiğimiz yıllarda alanda Müze Müdürlüğünce tekrar tespit çalışması yapıldığı, ancak mozaikli mezarın bulunamadığı belirtilmiştir¹⁸. Nekropol alanı günümüzde mesire alanının altında kalmıştır (Lev. 32b).

¹⁷ Kürkçüoğlu., 2002:116

¹⁸ Şanlıurfa Müze Müdürlüğü ile yapılan kişisel görüşme

BÖLÜM IV

ANTİK EDESSA KENTİNDE ODA MEZAR GELENEĞİ VE ÇEVRE KÜLTÜR BÖLGELERİNDEKİ ODA MEZAR GELENEKLERİNE TOPLU BAKIŞ

Coğrafik anlamda Antik Edessa kenti Kuzey Suriye'den kesin hatlarla ayrılmadığı gibi, arkeolojik veriler ışığında kültürel anlamda da kesin hatlarla ayrılabilmenin mümkün olmadığı görülmektedir.

Oda mezarlar, üzeri sahte kemer, sahte kubbe veya tonoz tarzında örtülmüş fakat, mutlaka insan eliyle tuğla veya taştan inşa edilmiş mezar olarak kullanılan, genellikle tek odalı bir yapıyı ifade etmektedir. Bu tip yapılar çoğunlukla yamaçlarda, kısmen veya tamamen toprak altında yapılmaktadır¹⁹. Bu tarz mezarlar, prehistorik dönemlerden başlayarak kullanılmış, özellikle Tunç Çağlarında çok yaygınlaşmış hatta Ege dünyasında tholos mezarların ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Özellikle Kıbrıs, Girit ve Myken oda ve tholos mezarlarıyla belirli biçimler kazanmış ve Hellenistik devir sonrasına kadar çok kullanılan Tümülüs altı oda mezarların orijinini oluşturmuştur²⁰.

Kuzey Suriyede Tel-Barship, Tel-Açana vb. merkezlerde yoğun şekilde görülen “inşa edilmiş oda mezarlar” geleneğinin²¹, gerek Kuzey Suriye’de ve gerekse komşu Kilikya’da, kesintilerle de olsa geç devirlere kadar kullanılmış olmasına karşın Urfa İli’nde yapılan arazi çalışmamızda bu tip oda mezarlara rastlanmamıştır.

4.1. Kayaya Oyularak Yapılmış Oda Mezarlar

Kuzey Suriye’de Tunç Çağları başından beri kullanılmakta olan ve sert zemine veya kaya içine açılan oda biçimli mezarlar, birçoğunun hafiri olan Orthmann²² tarafından “Kuyu-Oda Mezarlar” olarak adlandırılmaktadır. Bunlara kuyu mezar denilmesi, yüzey ile mezar odası kapısının arasında oluşan basamaklı veya rampalı boşluğun (dromos), bazen 3.00 m derinliklere ulaşmasına dayanılarak yapılan tanımlamadandır. Mezar odası kapıları, monoblok bir taşla bazen kerpiçle örülmektedir.

¹⁹ Ergeç, R., 1995, s.101.

²⁰ Ergeç, R., 1995, s.100.

²¹ Ensert 1995, s.171, (dipnot 1)

²² Orthmann 1979, s.101.

Oyularak yapılmış mezar odalarına Kuzey Suriye bölgesinde Tel-Chuera'da yerleşim içinde, Tel-Quitar'da yerleşim dışında ve Tel-Selenkahiye'de ise hem yerleşim içinde hem yerleşim dışında rastlanmaktadır²³. Mezarların oyulduğu zeminin jeolojik yapısına göre oda içine, dışına veya üzerine koruyucu olarak, üst kısmına da su ve nem almasını önlemek için sıva yapılması ya da, odanın iç duvarlarının sağlamlaştırılması gibi müdahalelerin yapıldığı görülmektedir²⁴. Suriye'de ayrıca Tel-As, Mişrife-Qatna, Ebla gibi merkezlerde de Erken ve Orta Tunç Çağlara ait çok miktarda kayaya oyulmuş mezarlar ele geçmiştir. Kıbrısta Erken Tunç Çağı boyunca Vounos, Lapatsa ve Lapitkos'ta bulunan oda mezarlar oval planlı ve dörtgen biçimli kuyu-dromos tarzında girişlere sahiptirler²⁵. Genellikle kapı geçitleri monoblok taş kapaklarla kapatılmakta ve kapağın oturacağı yuva, silmelerle belirtilmektedir. Dromosun içinde bazen nişlerinde bulunduğu bu mezarlar çoğu kez iki odalı olarak yapılmaktadır. Zaman içinde oda sayısı üçe kadar çıkmıştır. Fakat dörtgen, yamuk ve oval planlı mezarlar çoğunlukla tek odalı yapılmışlardır. Nişlere bazen dromoslarda yapılmış olmalarına rağmen, mezar odalarında pek rastlanmamaktadır. Bu geleneğin Kıbrısta Geç Tunç Çağı'na kadar kullanıldığı görülmektedir. Dhenia'daki mezar odalarında, cesetleri yatırmak için özel olarak duvar içine gözlerin açıldığı görülmektedir²⁶. Selenkahiye'de bir oda mezarda, sonradan odalardan birisine yeni odalar açıldığı ve birbirine geçilen çok sayıda odaların oyulduğu anlaşılmıştır. Çok odalı mezar planlarının önceden düşünülüp hepsinin beraberce yapılıp yapılmadığı veya ihtiyaca göre eklenip eklenmediği kesin olarak belirlenememiş olmakla birlikte, o zamanki gereksinime göre hareket edilmiş olsa gerekir²⁷. Halawa A höyüğünün doğu ve güneyinde çok sayıda kuyulu oda mezarların kazısı yapılmıştır²⁸. Bunlardan özellikle dört adedinin çok itinalı yapılmış oldukları ve arka duvarlarında nişlerin yer aldığı gözlenmektedir. Dromosları kuyu biçiminde olup, basamaklarla inilmektedir. Anakaya oyulurken bırakılan payeler hem tavanı tutmakta hem de mekânı bölümlere ayırmaktadır. Mezar odası içinde klinelerin üzerinde duvarın içine oyulmuş 0.60 m derinlikte iki adet niş bulunmaktadır. 1.75 m boyutundaki klinelerin kapıya bakan taraflarında yastık yükselteleri bırakılmıştır, Orthman²⁹, bu klinelerin daha

²³ Ensert 1995, s.172.

²⁴ Suleiman 1984, s.2.

²⁵ Vesberg-Westholm 1956, s.18.

²⁶ Aström 1962, s.225.

²⁷ Van Loon, 1968b, s.26

²⁸ Orthman, 1981, s.49-50.

²⁹ Orthman, 1979, s.100.

sonra Roma dönemindeki “Arcosolium” ların erken oluşumları olduğunu ileri sürmektedir.

Urfa İli’nde tüm antik dönem oda mezarlarında görülen Arcosolium olgusunun temeli belkide bu şekilde Halawa’da karşımıza çıkmaktadır.

Kıbrıs’ın Tunç Çağ’larında yaygınlaşıp, Demir Çağında da kullanılan ve Klasik Çağlara kadar devam eden kayaya oyulmuş oda mezar geleneği tam olarak araştırılmamış olmakla beraber son zamanlarda yapılan çalışmalarda bazı mezar grupları tespit edilmiştir. Bunlardan Kontura Trachonia’daki Tunç Çağı dromoslu ve klineli oda mezarları özellikle Kelenderis, Anazarbus ve Misis (Mopsuestia) nekropollerindeki mezarlara, Tsambres ve Aphendrika’daki Hellenistik ve Roma dönemi dromoslu, ön odalı ve çiftli Arcosolium’lu mezarları ile Salamisteki Loculus’lu mezarlar Antik Edessa kent merkezinde yer alan Kızılkoyun ve Kale Eteği Nekropollerindeki mezarlara çok benzemektedir. Ayrıca Rifat Ergeç tarafından, Güney Kommagene bölgesinde yapılan çalışma neticesinde, bu bölgedeki antik dönem nekropol ve mezarları kapsamlı bir şekilde araştırılıp tasniflenmiştir. Bölgede yer alan mezarların plan özellikleri dikkate alındığında Urfa İli genelindeki antik dönem Nekropelleri ile benzer özellikler taşıdığı açıkça görülmektedir. Eski kültür bölgelerinden birisi de, Suriye ve Kıbrıs’la komşu önemli bir ülke Filistin’dir. Özellikle Mezopotamya, Fırat ve Suriye ile Mısır ve Kıbrıs arasında kalan bu bölgede kültür etkileşimi trafiğinde Doğu Akdeniz’de önemli bir konumdadır. Filistin bölgesinin M.Ö. VI. yy.’da görülen yer altına oyulmuş oda mezarları, Geç Demir Çağı’ndan beri süregelen mezar geleneklerinin bu dönemde yaygınlaşmasıyla oluşmuştur. Kıbrıs ve Suriye etkilerinin görüldüğü Filistin yer altı oda mezarları, Pers işgalinde bulunduğu sırada özellikle M.Ö.VI-IV. yy.’lar arasında, alışlagelmiş mezar planlarının gelişim göstererek, bir anlamda sistematik hale gelmesine yol açmıştır³⁰. Genel olarak, Kıbrıs’ın da dahil olduğu Doğu Akdeniz Bölgesinde yüzyıllarca kullanılan oda mezar geleneğine, Perslerin sistem ve yaygınlaştırma açısından etki ettikleri ve bunda birazda dinsel kavramlarla inanç ve ibadet biçimlerinin rolü olduğu varsayılmaktadır.

Yüzey toprağının değişken kalınlığından sonra, kayalık zeminin bulunmasıyla oyulmasına başlanan ve genellikle yer altına yapılan bu tip oda mezarlar, Akdeniz Havzasında jeolojik olarak Toros silsilesinin hakim olduğu hemen hemen tüm bölgelerde, aynı kalker oluşumlara sahip olduğundan az veya çok benzer biçimlerde

³⁰ Stern, 1973, s.63 vd.

yapılmış olup, bunun dışında mimari, işçilik, ustalık vb. gibi farklılıklar göstermektedir. Bu tipteki mezarları “yer altı oda mezarları” olarak isimlendirmek mümkündür³¹. Ancak her zaman yer altına yapılmayan, mesela Urartu’da olduğu gibi daha çok yüzeydeki anakayaya oyularak yapılan oda mezarlar da ayrı bir gelişime sahiptirler. Yüzeydeki anakayaya anıtsal görünüşlü ve cepheli mezar odası yapan ilk toplum Urartulardır. Kremasyon olsun, inhumasyon olsun Urartu oda mezarları, gerek cephe sistemiyle ve gerekse iç düzenlemeleriyle Frigya’yı ve onlar vasıtasıyla da Lykia ve Paphlogonia’yı etkilemişlerdir³². Bu şekilde gerek cephenin anıtsal görünümüyle hale getirilmesi ve gerekse görkemli mezar odaları yapılması, her ne kadar Asur soylularına özentisi ile başlamışsa da, mimari ve defin geleneklerinin gerektirdiği benzer hususlar ortak inançlar taşıdıkları Kafkas, İran ve Suriye geleneklerinin etkisi altında olmuştur³³.

4.2. Antik Dönem Öncesi Oda Mezar Geleneği ve Antik Edessa Kenti Oda Mezarlarına Etkileri

Antik Edessa kentinin çevresinde ve bağıntılı olduğunu düşündüğümüz kültür bölgelerinin mezar geleneklerindeki gelişime kısaca değindikten sonra, bazı önemli noktaların verilmesi gereklidir. Mesela Tunç Çağındaki oda mezarlar gibi antik dönemde de inşa edilerek yapılmış oda mezarlara Edessa’da rastlanmamıştır. Ayrıca Kilikya’nın gerek batısında gerekse doğusunda yer alan önemli nekropollerde çokça görülen “Tonoz Mezarlar” a bölgede rastlanılmamıştır. Bu sebeplerden ötürü “Oda Mezar- Mezar Odası” terimi ile yer altına ve yer üstü yüzey kayasına oyulmuş mezar odaları kastedilmektedir. Demir Çağlarına gelindiğinde, bölgede hâkim unsur olan Geç Hitit krallıklarının gösterdiği Geç Asur-Arami ve Fenike etkileri ile daha sonraları gelen Urartu etkisinin mezar odası geleneğinin burada kökleşmesinde etkisi olduğunu söylemek gerekir. Çünkü soyluluk, güçlülük vb. duygularla anıtsal anlamda mezar odaları yapma geleneği önce Asur’da başlamış ve aynı duygular Urartu’da devam ederek yeni oluşumlar ortaya koymuştur. Aynı düşüncelere sahip Hitit ve Fenike kültürleri de bundan ayrı tutulamayacağından, kaya mezar odası oyma geleneği Geç Demir Çağlarında bu toplumlardan hiç birisine yabancı olmadığından ve de bir anlamda soyluluk alameti gibi moda benzer bir anlayışın hâkim olmasıyla kabul görmüş ve

³¹Ergeç, R., 1995, s.104.

³²Çevik, 1992.

³³Derin, 1994, s.95 vd.

sonuçta yaygınlaşmış olmalıdır. Bölgedeki gömme geleneklerine, Urartuların anıtsal kaya mezarı anlayışının da etki etmemesi uzak bir olasılıktır. Özellikle M.Ö. VIII. yy.'daki Urartu-Suriye ticari ilişkilerinin yoğun olduğu dönemlerde, ticaret ve imalat amacıyla bölgede bulunan Urartu'lu kimselerin burada ölmeleri halinde dahi, yapacakları mezarların örnek teşkil etmemesi mümkün değildir. Uluslar arası ilişkilerin sıkılaşp kültür farklılıklarının oldukça azaldığı ve ortak kültür öğelerinin arttığı Hitit döneminin akabinde, bukabil örneklerin kabul görüp en azından zengin ve hâkim güçlere benzeme kaygısıyla taklit edilebileceği kesindir.

Antik Edessa kentinin oda mezar geleneğine, Kuzey Suriye ve Doğu Akdeniz kültürlerinin kayaya uygulanmış oda mezar geleneklerinin ve Urartu'nun anıtsal mezar geleneklerinin yaptığı etkiler ve Filistin'deki gibi oda mezar geleneğine katkıda bulunan Pers kültürünün de olumlu yönden geliştirici ve kalıcı etkilerde bulunmuş olduğunu kabul etmek gerekir.

Perslerden sonra bölgeyi ele geçiren Büyük İskender ile başlayan Hellenistik dönem, bir anlamda doğu-batı sentezi de olduğundan yerel geleneklerin devam ettiği de düşünülebilir. Bu dönemde savaşlar dolayısı ile mezar gerekliliği ve hatta kahramanlar için mezarlar gerekli olduğundan hazır bulunan oda mezarların kullanılmış olması muhtemeldir.

Oda mezarlar, Roma döneminde de büyük bir istekle kullanılmışlardır. Ve hatta mezar odası olmaya uygun hemen her kayalıkta bir mezar odası açılmıştır. Oda mezar geleneği Bizans'ta da bir süre devam etmiştir. Fakat dinsel farklılıklardan ötürü anıtsallık, görkem, gösteriş gibi öğelerin terk edilgi görülmektedir. İslam hâkimiyetinden sonra ise tamamen ortadan kalktığı bilinmektedir.

4.3. Antik Edessa Kenti Oda Mezarları

Antik Edessa'da yer alan oda mezarlar, kent merkezinde bulunan ve en nitelikli olduğunu düşündüğümüz iki nekropol alanında incelenmiştir. Bunlar Kızılkoyun ve Kale Eteği Nekropol Alanları'dır. Bu Nekropolde yer alan oda mezarların mezar planları, birbirlerine yakın tiplerin düzenleme, yerleştirme ve yapım teknikleri incelenerek karşılaştırılmıştır.

4.3.1. Oda Mezarların Plan Tanımı

Kapıları düz kapak taşı veya silindirik taşlarla açılıp kapanan tek mekânlı ve 3-6 Arcosoliumlu oda mezarların orijini, yukarıda da anlatıldığı gb. Erken Tunç Çağı'na kadar uzanan bir geçmişe sahip Kuzey Suriye ve çevresindeki yer altına oyulmuş oda mezarlardır. Yer altına yapılmış dromoslu ve tek odalı mezarlar, en eski geleneği devam ettiren tipler kabul edilmekle beraber, aynı plandaki tek odalı mezarların yüzey kayasına da oyulduğu görülmektedir. İç düzenleme aynı olmakla birlikte bunların merdiven, dromos ve (bazı hallerde) silindirik kapakları olmayıp ön odalı bir giriş kapısına ve bazen bir ön avluya sahiptirler. Çok odalı mezarlarda da merkezi bir plan anlayışı hâkim olup, kapı girişinden itibaren ortada bir hol ve etrafında, buraya açılan ve duvarlarında Arcosolium'lar içeren odalar yer almaktadır. Diğer komplike planlı mezar odaları, ya sonradan oluşan gereksinime göre tek odalıların gelişmesiyle ortaya çıkmış ya da, Roma kültürünün getirdiği daha abartılı ve barok mimari üslubunun mezar odalarına kadar nüfuz etmesiyle oluşmuştur. Antik Edessa Kenti gerek Seleukoslar döneminde ve gerekse krallık ile Roma kolonisi döneminde stratejik açıdan önemli bir noktada bulunduğu için daimi bir askeri garnizon burada konuşlandırılmıştır³⁴. Bölgede yer alan ve Roma dönemi özellikleri gösteren Arcosolium'lu ve Loculus'lu mezar odalarını burada bulunan Roma kültürüne bağlamak mümkündür. Antik Edessa'da anakayanın da işlenmeye elverişli yapısı sonucunda, geniş mezar odalarında; payeler, kemerler, tonozlar, Arcosolium'lar, Loculus'lar, sandık mezarlar, platformlar, sekiler ve lahitler gibi uygulanılabilecek her türlü oyma ve kesme ile ilgili işlemlerle kendini göstermekte, iç içe açılan salon ve odalar, mezar odası önünde teraslar gibi birçok uygulama görülmektedir. Bir mezar odası plan olarak giriş, kapı ve iç mekândan ibarettir. Oda, içinde mezarları ihtiva eden ve ölüleri saklayan yarı kutsal ve öteki dünya ile ilişkili bir mekan, kapı her iki dünyayı birbirine bağlayan bir geçit, ve giriş ise ilk örneklerden itibaren oluşan ve adeta insanı mezar odasına doğru yönlendiren bir mecra, bir koridor dromos'tur³⁵. Dromosların kullanılmadığı örneklerde kapının dışına bir menfez ya da ön oda yapılmış, bu sayede mezar odasına doğrudan giriş önlenmiştir. Aynı şekilde bazen iki ya da üç mezar odasının önünü kapsayan ön avlular da, belirli bir saygı ve kutsallık anlayışının neticesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

³⁴ Gibbon, E., 1987-1995, s.,80 vd.

³⁵ Ergeç, R., 1995, s.,113.

4.3.2. Antik Edessa Kaya Mezarları ve Özellikleri

Çalışmamızda 25 adedini detaylı olarak inceleyerek te sayıları yüzlerle ifade edilebilen Antik Edessa kaya mezarlarının diğer mezar geleneklerine göre bölgede daha çok tercih edilmesindeki başlıca etkenin kayaya mezar açmanın sağladığı teknik kolaylık olmalıdır. Kızılkoyun ve Kale Eteği Nekropol Alanlarında tespit edilip, planları çizilen oda mezarlar, sınıflama ve tanımlama kolaylığı sağlamak amacıyla, planları ve tipleri itibari ile gruplara ayrılarak incelenmiştir.

4.3.3. Tek Odalı Dörtgen Planlı Mezarlar

Tek mekândan ibaret dörtgen planlı oda mezarlar, “ Dromoslu Tek Odalı Mezarlar, Düz Girişli Tek Odalı, Ön Odalı Tek Odalı ve Ön avlulu Tek Odalı Mezarlar olmak üzere dört grupta incelenmiştir. Girişlerinin farklı olması arazinin durumu ile yakından ilişkilidir. Fakat bazı hallerde her iki tipin de yan yana yapılması tamamen tercihe bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

4.3.4. Dromoslu Tek Odalı Mezarlar

Tek mekândan ibaret mezar odalarının girişleri birbirinden farklı biçimler göstermektedirler. Edessa Antik kent merkezinde Dromoslu Tek Odalı Mezarlar K-1, K-4, K-6 ve K-7 katalog numaralı mezarlardır. Dromoslar, mezar odalarına kapı ve zemine ulaşılması için yapılan koridorlardır. Bazen rampalı fakat çoğunlukla merdivenli olarak yapılan dromoslarda kesin bir kural olmamakla beraber merdiven sayısı genellikle üç-beş-yedi gibi tek sayılardır. Bu durum muhtemelen uğur yada uğursuzluk gibi inançların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dromos merdivenlerinden inildiğinde, son basamakla kapı arasında mutlaka bir boşluk bulunmaktadır ki, bu da bize kapının rahat açılıp kapanmasında yeterli alanın sağlanmasına yönelik olduğunu göstermektedir. (K-1, K-6, K-7). Kapılar ise, sağ veya sol kenara açılan bir yuva içerisinde dik hareket edebilen dikdörtgen monoblok bir taşın günümüzdeki kapılar gibi örtülmesi ile oluşturulmuş (korunmuş halde iki örnek K-22, K-24) ya da devrilerek açılıp kapanan monoblok bir taş levhanın dairesel bir yuvaya oturtulması ile oluşturulmuştur.

Silindirik ve dikdörtgen monoblok kapıların üzerinde açılmış olan oyukların kapının açılıp kapatılması sırasında kullanıldığı ve olasılıkla buralara ahşap veya dökme demir kullanılarak yapılmış kolların takıldığı tespit edilmiştir. Kapıdan geçilip, mezar odasına girildiğinde kapı eşiğine kıyasla oda tabanlarının genel olarak daha alçak yapıldığı görülmüştür. Genellikle kapıdan içeri girildiğinde sağ ve sol kenarlarda bazıları dört köşe bazısının üzeri kemerli küçük hediye nişleri ile bunlardan biraz daha küçük üçgen biçimli kandil nişlerine hemen hemen tüm oda mezarlarda rastlanmaktadır. Mezar odalarının tavanları ise hemen hepsinde süslemesiz ve düz şekilde yontulmuştur. Sadece(K-8) bir örnekte mezar odasının tavanı klinelerin konumlandırılma şekillerine bağlı olarak çapraz tonoz şeklinde yapılmıştır. Arcosoliumlar genellikle dairesel kemerli biçimlerde olsalar da üçgen kemerli olanları da mevcuttur. K-1, K- 15 katalog numaralı mezarlarda olduğu gibi. Kale Eteği Nekropol Alanında yer alan Dromoslu Tek Odalı Mezarlardan K-1 ve K-6 biri girişin sağında (K-1) diğeri tam girişin karşısındaki klinenin önünde iki sunu çukuru bulunmaktadır. İncelediğimiz birçok mezarda aynı dikdörtgen yada kare şeklinde yapılmış ve sunu çukuru olarak nitelendirdiğimiz bu oygu çukurlar için Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY ile alanda yaptığımız kişisel görüşmede bunların kaya mezarlarına dolan yağmur sularının tahliyesi amacıyla üstüne ızgara konularak, su toplamada kullanılmış olabileceğini belirtmiştir³⁶.

K-1 katalog numaralı dromoslu tek odalı plan tipine sahip mezar odasının dromosunun basamakları tamamen tahrip edilmiştir. Dromosun hemen bitiminde üzeri kemerli dikdörtgen formlu bir giriş kapısı ile ana mezar odasına girilmektedir. Kapı önünde kapının dışarı doğru açıldığını gösteren yaklaşık 80 cm'lik bir boşluk bulunmaktadır. Tek odalı mezar odası 3 klineli olarak düzenlenmiştir.

K-4 katalog numaralı mezar odasına 7 basamaklı bir dromostan sonra kemerli dikdörtgen bir kapıdan girilmektedir. 3 klineli olan mezar odasında tüm klineler arcosoliumlu yataklıdır.

K-6 numaralı mezar odasına inişte tıpkı K-4 numaralı mezar odası gibi 7 basamaklı düzenlenmiştir. Bu mezar odasının kapısı diğer mezar odalarından (K-1 ve K-4) farklı olarak silindirik bir taş bloğun yuvarlanarak kapak yuvasına oturtulması ile oluşturulmuştur. 3 klineli olan mezar odasındaki tüm klineler arcosoliumlu yataklıdır.

K-7 katalog numaralı mezar odasının dromosuna giriş kemerli bir kapı görünümünde yapılmış olup, dromosu beşik tonoz örtülüdür. Kapının silindirik bir taş

³⁶ Gorkay, K., 2017., kişisel görüşme.

bloğun yuvarlanarak kapatıldığını gösteren kapak yuvası korunmuştur. Mezar odası 3 klinelidir. Klineler arcosoliumlu yataklı düzende yapılmıştır.

Urfa Kalesi eteğinde yer alan Dromoslu Tek Odalı Mezarlar (K-1, K-4, K-6 ve K-7) plan tipleri, hediye ve kandil nişlerindeki benzerlikler dört mezar odasının da aynı iş disiplinine bağlı ve ortak biçimler gösteren ustalar tarafından yapıldığını ortaya koymaktadır ki, bu husus aynı zamanda mezar odası yapan bir meslek grubuna da işaret etmektedir. Araştırmamız kapsamında yaptığımız incelemeler neticesinde, Antik Edessa'da Kayaya Mezar Odası oyma geleneğine en benzer örnekler, incelenip tasniflenmiş olması bakımından da, Güney Kommagene Bölgesinde yer almaktadır. Bu bağlamda kendi mezarlarımızı plan tipleri, işçilikleri ve geleneksel öğeleriyle bu bölgeyle kıyaslamayı doğru buluyoruz. Dromoslu Tek Odalı Mezarlarımızda yukarıda bahsettiğimiz tüm özellikleriyle benzerlikler gösteren Güney Kommagene Dromoslu Tek Odalı Kaya Mezarları (bkz. Rifat ERGEÇ, K-11, K-53, K-60, K-63, K-65, K-67, K-69, K-70, K-74) plan tipleri, dromosta kullanılan basamak sayıları, arcosoliumları, nişleri, kapıları gibibir çok bakımdan hemen hemen aynı olmakla beraber bizim kaya mezarlarımızda, Jupiter Dolichenus Temenonu Nekropol Alanında K-63, K-65, K-69 K-74 ve K75 numaralı mezarlarda bulunan altarlara hiç rastlanmamıştır. Bu durum belkide incelediğimiz tüm mezar odalarının yakın zamana kadar kullanılıyor olması ve birçoğunun ileri derecede tahrip edilmiş olmasından kaynaklıdır.

4.3.5. Düz Girişli Tek Odalı Mezarlar

Araştırma sahamız içerisinde ele aldığımız düz girişli tek odalı kaya mezar örneklerimiz Kızılkoyun ve Kale Eteği Nekropol Alanı içerisinde K-19, K-20 ve K-21 numaralı mezar odalarıdır. Bu mezar odalarında düzgün yüzeyli kayalık cephelerine hiçbir ön yapı olmaksızın girilebilecek şekilde düzenlenmiştir. Mevcut görünüme göre mezar odalarının kapısı monoblok taş bir levha ile kapatılmıştır.

K-19 numaralı mezar odasının girişi büyük oranda tahrip edilmiş olup, giriş kapısının silindirik bir taş blokla kapatıldığını gösteren kapak yuvası korunmuştur. Mezar odası 5 klineli olarak düzenlenmiştir. Klinelerin hepsi arcosoliumlu olup, klinelerin yatak tipleri incelendiğinde kuzeydoğu yönünde yer alan klinenin iki ölünün yanyana yatırılabilceği şekilde iki yataklı düzenlendiği görülmektedir. Bu düzenlemeden yola çıkarak, aynı aile ya da zümreye ait olduğu kanısında olduğumuz

mezar odasındaki klinenin yontu izlerinden, aslında önce tek yataklı olduğu, daha sonra bu aileden vefat eden diğer kişi için yer yaratmak amacıyla yeni bir kline yatağı oluşturulduğu görülmektedir.

K-20 numaralı mezar odası aslında iki ayrı mezar odası olarak düzenlenmiş, ancak daha sonra kullanım alanını genişletmek amacıyla iki mezar odasından sağdaki mezar odasının batı klinesi tahrip edilerek diğer mezar odasına geçiş verilmiştir. Her iki mezar odası da 3'er klineli olarak düzenlenmiştir. Kızılkoyun Nekropol Alanında mezar odaları 4 farklı kotta kuzey-güney doğrultusunda tek sıra halinde yanyana oyulmuştur. En üstteki ilk iki kotta mezarların önünde suyun tahliyesi için anakaya düzleştirilerek eğim verilmiştir. Yani yağmur suları mezarların önünden güneye doğru akarak güneydeki bir oluktan tahliye edilmiş olmalıdır. Bu iki kottaki mezarların önündeki alanın genişliği ve yontulma biçimi anakayanın düzleştirilerek hem yürüyüş yolu hemde yağmur sularının tahliyesi için kullanıldığını gösterir niteliktedir. K-20 numaralı mezar odasının önünde hem bu yürüyüş alanı hemde mezar odasına geçiş için yapılmış küçük bir avlu niteliğinde düz bir alan bulunmaktadır.

Düz girişli mezar odalarından Kale Eteğinde yer alan düz girişli tek odalı kaya mezarı (K-21) Edessa Antik kenti merkezinde şu ana kadar duvar freskleri korunmuş halde bulunmuş tek örnek olması bakımından önemlidir. Tek odalı düz girişli mezar odası 3 klineli olarak düzenlenmiştir. Mezar odasının korunmuş olması neticesinde, mezar odasındaki fresklerden ve yazıttan dönemin ölü gömme gelenekleri, dini inanışı, mezar odasının kimlere ait olduğu ve hatta bezemeler ve giyim kuşamdan yola çıkarak yaşam tarzı hakkında fikir edinilebilir olması açısından önem arz etmektedir. Burada bulunan fresklerin üzerinde yer alan kadın figürlerinin giyim tarzı değerlendirildiğinde ilk göze çarpan her ikisinin de aynı giysiyi tercih etmiş olmalarıdır. Her iki kadın figüründe de Romada palla adı verilen kadınların ev dışında palto gibi kullandıkları uzun dikdörtgen kumaş parçası dikkat çekicidir. Pallanın başı ve tüm vücudu sarıp kapatacak şekilde kullanılmış olması ve koyu renk seçimi yas töreni için özellikle seçildiğine işaret eder özelliktedir.

Güney Kommagene Bölgesinde de birebir aynı özelliklerde olmasada basit girişlerin tercih edildiği örneklerin olduğu görülmektedir.(bkz. Rıfat ERGEÇ, K-99, K-59, K-75, K-7, K-15, K-29, K-31, K-64). Bu örneklerin tamamı tek odalı plan tipine sahip olup, bazı örneklerdeki gibi ön avlu ya da sundurma gibi açılan girintiler bizim kaya mezarlarımızın girişinde bulunmamaktadır. Bu durum arazi yapısına bağlı olarak kayanın işlenmesine bağlanabileceği gibi, mezar odalarını yaptıran kişilerin özel

tercihleri ve ekonomik durumlarına göre de şekillendiğini gösterir olması açısından önemlidir.

4.3.6. Ön Odalı Tek Odalı Mezarlar

Ön oda olarak tabir ettiğimiz mekânlar genel olarak birbirine benzer şekilde ana mezar odasının önüne kare veya dikdörtgen biçimli olarak yapılan odalardır. Kızılkoyun ve Kale Eteği Nekropol Alanlarında yaptığımız incelemelerde K-2, K-9, K-10 ve K-17 numaralı mezarlarda ön odaların kullanıldığı görülmektedir.

Kale Eteği Nekropol Alanında yer alan K-2 numaralı mezar odasının girişinde bir ön odanın varlığına işaret eden duvar kalıntısı ve mezar odasına girişin her iki yanında yer alan nişler bu mezar odasını ön odalı olarak değerlendirmemizi sağlamıştır. Tahribattan ötürü, odadan geriye kalan sadece bir duvar ve iki niş görülebilsede bir ön odanın var olduğu kesindir. K-2 numaralı mezar odasının girişinde yer alan bu odanın mezar odası olma ihtimalide değerlendirilmiş ancak tahribattan ötürü net bir veri elde edilemediğinden ön odalı olarak değerlendirilmesi uygun bulunmuştur. Mezar odası 3 klineli olarak düzenlenmiştir.

K-10 katalog numaralı mezar odası ön odalı bir girişe sahip olup, girişi tamamen tahrip edilmiştir. Bu sebeple kapı düzenlemesi hakkında fikir edinilememektedir. Mezar odasının güney yönünde aslında mezar odasıyla bağlantısı olmayan, ancak kullanımlar sonucu tahrip edilerek bağlantı verilen bir oda daha bulunmaktadır. Bu odada arcosolium, kline gibi öğelerin bulunmaması sebebiyle, olasılıkla yapıldığı dönemde dinlenme, yemek yeme ya da burada bulunan din görevlilerinin kalabileceği bir alan olarak kullanılmak amacıyla yapılmış olmalıdır. K-10 numaralı mezar odasının ön odasında iki adet heykel nişi ve kapının tam üzerinde 3 tane kandil nişi bulunmaktadır. Bu odanın kuzey duvarında da iki adet sunu nişi mevcut olup, güney duvarının önü de oturma sekisi olarak düzenlenmiştir. Ana mezar odasına kemerli bir kapı ile bir basamak çıkılarak geçiş verilmiştir. Ana mezar odası 5 klinelidir. Bu mezar odasında doğu yönünde yer alan klinenin arcosoliumu üzerinde triton tasviri kullanılmıştır. Ayrıca kline yataklarının her iki tarafına da yüksek kabartma tekniğiyle birer İon tarzı stün yapılmıştır.

Kızılkoyun Nekropol Alanında yer alan K-9 ve K-17 numaralı mezar odaları da girişleri itibari ile bu başlık altında toplanmışlardır. K-9 numaralı mezar odasının

girişinde yer alan kandil nişi ve girişin sağında bulunan duvar kalıntılarında ayrıca hem sağında hemde solunda yer alan mezarların girişinde var olan nişlerden bu mezarı da ön odalı olarak değerlendirmek mümkündür. K-9 katalog numaralı mezar odası 5 klineli olarak düzenlenmiş olup, batıda yer alan (tam karşıda) yer alan klinenin kuzey ve batı duvarında betimlemelere yer verilmiştir. Klinenin kuzey yönünde bir erkek asker kabartması, klinenin duvarındaki sahnede ise kline üzerinde yatan bir erkek, hizmet eden bir erkek ve bir kadın figürü seçilmektedir. Bu sahneler büyük oranda tahrip edilmiştir.

K-17 numaralı mezar odasının girişinde kare planlı bir ön odanın varlığı net olarak görülmektedir. Bu ön odada kuzey yönünde oturma sekisi ya da o dönemde belki ahşap bir paravanla kapatılarak (eşya vb. şeyler bırakmak üzere) kullanılmış olabilecek ayrı bir bölüm bulunmaktadır. Ki ön odaların yapılışı üzerine düşünülecek olursa, dini ritüellerin gerçekleştirildiği bu alanlarda hem gelen insanların buradaki ihtiyaçlarını (dinlenme, kurban kesme, eşya bırakma, yemek yapma, yemek yeme, dua etme gb.)karşılama amacıyla hem de ölünün ve ölümün kutsallığına atfen mezar odalarına direkt geçişi önlemek için yapılmış ön odaların ve bu odalarda günlük ihtiyaçlara yönelik yapılmış mimari öğelerin olması yadsınamaz. Ön odadan sonrabir basamak çıkılarak, kemerli bir kapıyla giriş sağlananK-17 numaralı mezar odası 3 klineli olarak düzenlenmiştir. K-2 ve K-9 numaralı mezar odalarınınön odalarına ait olduğunu düşündüğümüz duvar izlerini takip ettiğimizde bu mezar odalarının hem sağında hem solunda yer alan mezar odalarının da bir ön odası olduğu görülmektedir. Bu da bize bu mezar odalarının bir aile ya da bir zümreye ait olabileceği gibi aynı usta tarafından yontulmuş olabileceğini düşündürmektedir.

Güney Kommagene Bölgesinde yer alan Doliche Kent Nekropolü, Jüpiter Dolichenus Temenosu Nekropolü ve Yavuzeli Üçgöl Köyünde yer alan tek mezarda dâhil olmak üzere, ön odalı olarak yapılmışlardır. Fakat Güney Kommagene Bölgesinde ön odalı olarak yapılan mezar odaları genellikle art arda odalı olarak tasarlanmışlardır. (bkz. Rıfat ERGEÇ, K-5, K-35, K-37, K-38, K-40, K-41, K-43, K-66, K-100).

4.3.7. Ön Avlulu Tek Odalı Mezarlar

Antik Edessa kent merkezinde, Kızılkoyun Nekropol Alanında incelediğimiz mezar odalarından K-22, K-23 ve K-24 numaralı mezarların plan tipleri birbirlerinden

farklı olsada her üç mezarın ortak kullanıldığı net olarak görülebilen bir ön avlusu bulunmaktadır. Üç mezar odasının önü sağ ve soldan büyük oranda korunmuş bir duvar ile sınırlandırılmıştır. Buradan hareketle bu üç mezarın bir aile yada bir zümreye ait olduğunu söylemek mümkündür. Alanda yapılan kazı çalışmaları esnasında ön avluda yaklaşık 1,5 mt. derinliğinde anakayaya oyulmuş labirent şeklinde kanallar olduğu tespit edilmiş, Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY ile alanda yaptığımız kişisel görüşmede kanalların ağaçlandırma/mezar bahçesi düzenlemesi amacıyla kullanılmış olabileceğini belirtmiştir.

K-22 numaralı mezar odası, şu ana kadar bulunan, tapınak cephelerinden örnek alınarak yapılan bu tür anıtsal kaya mezarlarının bölge içerisindeki tek örneği olması bakımından önemlidir. Bu mezar odası tapınak cepheli olarak düzenlenmiş ve düz girişli tek odalı bir mezardır. Mezar odası 3 klineli olarak düzenlenmiştir. Tapınak cephesi şeklinde düzenlenen mezar odasına düz bir alandan 2 basamak çıkılarak ulaşılmaktadır. Daha önce defneciler tarafından kuzeyinde yer alan mezar odasından açılan bir oyuktan girilen, K-22 numaralı mezar odasının kapısı, kapalı olarak korunmuş bir halde günümüze ulaşmıştır. Yanında yer alan K-23 ve K-24 numaralı kaya mezarlarının da anakayaya oyulan cephe düzenleri ve kazı alanında bulunan sütun gövdeleri, arşitrav parçaları ve K-23 numaralı mezar odasının girişinde arşitravdan düşen parça ile giriş kapısının oluşturulmuş olması, bu mezar odalarının aynı dönemde yontulmuş olduğunu (2. yy sonu 3. yy. başı), ancak daha sonraki bir dönemde tekrar kullanım gördüğünü kanıtlar niteliktedir.

Kızılkoyun Nekropol Alanında en alt kotta yer alan bu mezar odası (K-22) ve plan tipi art arda odalı olan (K-23, K-24) incelendiğinde, yamacı oluşturan yüzey kayasının yayvan şekiller gösterdiği yerlerde yer aldıklarından, yamacın uç kısımlarından başlayan kesme işlemi, oda mezarı kapısı için yeterli yükseklik yakalanıncaya değin devam etmiş ve böylece ön tarafta bir avlu oluşmuştur. Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi bu özel bir tercihte olabilir. Mezar odaları önünde ön avlu geleneği köken olarak Uratuya kadar dayansa da, belirli sosyal grupların inanç ve gelenekleri ya da statülerini gösterir nitelikte yapılmalarını isteyebileceklerini unutmamak gerekir. Buradaki örnekte avlunun genişliği ve düzenleniş biçimi göz önünde bulundurulduğunda hem ayin ve törenlerin yapılabileceği hem de dinlenme amacıyla kullanılacak kadar yeterli alanın oluşturulduğu görülebilmektedir.

4.3.8. Art Arda Odalı Dörtgen Planlı Mezarlar

Art arda odalı terimi en az iki odanın arka arkaya anakayaya oyulmasıyla elde edilen mezar odalarını ifade etmek için kullanılmıştır. Art arda odalı plan tipine giren mezar odalarını, girişlerine göre “ Dromoslu Art Arda Odalı Mezarlar, Düz Girişli Art Arda Odalı, ve Ön avlulu art arda odalı mezarlar olmak üzere üç grupta inceledik.

4.3.9. Dromoslu Art Arda Odalı Planlı Mezarlar

Dromoslu art arda odalı plan tipinde yer alan K-3, K-5 ve K-15 katalog numaralı mezarlardır. Kale Eteği Nekropol Alanında yer alan K-3 katalog numaralı mezar odası dromoslu art arda odalı olup, dromosun ve ilk mezar odasının tavanı tamamen tahrip edilmiştir. Dromosun bittiği yerde dikdörtgen formlu kapı görülebilmektedir. İlk mezar odasında iki kline bulunmaktadır. Her ikisi de arcosoliumlu olan klinelerin yatak tipleri tahribattan ötürü belirlenememiştir. Ana mezar odası üç klineli olarak düzenlenmiştir.

Dromoslu art arda plan tipinde yer alan ikinci mezarımız K-5 numaralı mezar odasıdır. Basamakları tahrip edilen dromosta büyük boyutlu bir heykel nişi vardır. Dromostan ilk mezar odasına geçişin sağlandığı yerde tahribattan ötürü kapı izine rastlanmamıştır. İlk mezar odası iki klinelidir. Her iki mezarda arcosoliumlu teknelidir. Kemerli dikdörtgen bir kapı ile ana mezar odasına geçiş verilmiştir. Bir basamak inilerek girilen mezar odası 3 klinelidir. Klinelerin hepsi arcosoliumlu yataklı tipte yapılmıştır.

Dromoslu art arda odalı plan tipinde değerlendirdiğimiz bir diğer mezar da Kızılkoyun Nekropol Alanı içerisindeki K-15 numaralı mezar odasıdır. Dromosun önünde kaya fasadının oyularak düzeltildiği görülmekte olup, beşik tonozlu dromosa sahiptir. Ön mezar odası iki klineli olarak düzenlenmiştir. Ana mezar odasına geçiş için kullanılan kapının sağ ve solunda kabartma birer stün olduğu görülmekte fakat yüksek oranda tahribata uğradığından süslemeli olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Ana mezar odası 3 klinelidir. Her üç mezar odası da plan tipi olarak aynıdır. Dromoslu basamaklı yada eğimli bir giriş ardından iki klineli ön oda ve arkasında 3 klineli ana mezar odası. Güney Kommagene Bölgesinde yer alan dromoslu mezar odaları incelendiğinde, Antik Edessa’da yer alan dromoslu mezar odaları daha basit plan tipine sahiptirler. Güney Kommagene Bölgesinde örneklerini gördüğümüz (bkz. Rıfat

ERGEÇ, K-16, K-17, K-19, K-20, K-24, K-42, K-61, K-62, K-68, K-73) dromoslu mezar odaları, dromos kullanılmış olması bakımından ortak olsa da mezar odalarının düzenleniş biçimi açısından bizdeki örneklerden tamamen farklıdır. Kommagene bölgesi dromoslu mezar odaları dromostan hemen sonra ana mezar odasına girilebilen şekilde ya da bir salon etrafında mezar odalarının yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

4.3.10. Düz Girişli Art Arda Odalı Mezarlar

İncelediğimiz düz girişli art arda odalı kaya mezarlarının tamamı Kızılkoyun Nekropol Alanında yer almakta olup, bunlar K-11, K-12, K-13, K-14 ve K-18 katalog numaralı mezar odalarıdır.

Kızılkoyun Nekropol Alanında yer alan K-11 numaralı mezar odasına giriş düz bir alanla sağlanmaktadır. Aslında girişin hemen solunda yer alan niş belkide bir ön odanın varlığına işaret olarak değerlendirilebilir isede, bir ön odaya işaret edebilecek başka bir done bulunmaması (duvar kalıntısı gb.) sebebiyle düz girişli olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Kapı daha sonraki kullanımlarda genişletildiğinden özgün hali hakkında bilgi edinilememektedir. İlk odada kuzey güney yönünde iki adet kline olduğu görülmekte fakat bu klineler büyük oranda tahrip edilmiştir. Sadece arcosolium izleri kalmıştır. Ölü yatağı ve arcosoliumun büyük bir kısmı tahrip edilmiştir. Arka odada arcosoliumlu iki kline yer almakta olup, buraya bir basamak çıkılarak geçiş verilmiştir. Bunlardan güneydeki tekneli yatak tipine sahiptir. Yatağın ön yüzü defineciler tarafından tahrip edilmiştir. Doğu yönündeki klinenin iki yanında birer adet Korinth stünuna yer verilmiş olup, stünlar anakaya üzerine yüksek kabartma olarak yapılmışlardır. Bu klinenin en dikkat çekici özelliği üç yataklı olarak düzenlenmiş olmasıdır. Klinenin bu şekilde üç yataklı olarak düzenlenmiş olması, eldeki verilerden yola çıkarak, aslında önce tek yataklı düzenlendiğine, sonra gömü alanı yaratmak amacıyla tekrar oyulduğuna işaret etmektedir. İkisi dik biri yatay olarak arcosolium içine yerleştirilen bu tür kline örneklerine Güney Kommagene bölgesinde de rastlamaktayız. Jupiter Dolichenus Temenosu Nekropolünde K-61, K-68 ve Doliche Kent Nekropolü'nde K-16, K-17, K-19, K-20, K24 numaralı mezar odalarında yer alan kline düzenlemeri de bu şekilde yapılmıştır.

K-12 numaralı mezar odasının girişi tamamen tahrip edilmiştir. Ön odada kuzey yönünde arcosoliumlu tekneli küçük boyutlarda bir kline yer almakta olup, olasılıkla

çocuk mezarı olarak kullanılmıştır. İkinci odaya geçiş kısmı tamamen tahrip edilmiş olsada, bir kapının varlığına işaret eden daha öncede rastladığımız kapı üzerlerinde kullanılan istiridye motifi görülebilmektedir. Bu oda iki klineli olarak düzenlenmiş ancak kuzey yönündeki kline tamamen tahrip edilmiştir. Ana mezar odasına kemerli bir kapı ile geçiş sağlanmıştır. Bu mezar odası 3 klineli olarak düzenlenmiştir. Oda içerisinde bir adet heykel nişi bulunmaktadır.

K-13 numaralı mezar odasının girişi de K-12 numaralı mezar odasında olduğu gibi daha sonra kullanıma bağlı olarak tamamen tahrip edilmiştir. Düz girişli art arda odalı plan tipine sahip mezarın kapı girişinin hemen üzerinde havalandırma boşluğu dikkat çekmektedir. İlk odada büyük ölçüde tahrip edilmiş arcosoliumlu iki kline bulunmaktadır. İkinci odaya geçişte kapı tambur izleri görülmekte olup, bu oda 5 klineli olarak düzenlenmiştir. Bu odadaki klinelerden dördü farklı olarak zemin seviyesine oyularak yapılmıştır. Klineleri arcosoliumlu teknelidir. Batıda yer alan son kline arcosoliumlu olup, yatak tipi belirlenmemiştir. Bu klinenin önünde anakaya düzelterek yüksek kabartma tekniği ile istiridye motifi ile tapınak cephelerinde görülen çatı akroterleri ve kymationlar görülmektedir. Tahribattan ötürü kapı izine rastlanmamıştır. Biz bu klineyi 2. odaya dahil etsek muhtemelen tapınak cephesi şeklinde düzenlenmiş bu mezara ayrı bir kapıyla giriliyordu. Bu mezar odasında zemin seviyesine oyulan klinelerin benzerlerine Doliche Kent Nekropolünde rastlamaktayız. Doliche Kent Nekropolünde yer alan K-1 katalog numaralı mezar odasında olduğu gibi klineler sanduka biçiminde zemin seviyesinin altına oyularak oluşturulmuştur. K-13 numaralı mezar odasında, 4 klinenin zemin seviyesinin altına oyulması, batıda yer alan klinenin ise 2 basamaklı bir çıkışla, mezar odasının zemin kotuna göre daha yüksek yapılması ve cephesinin tapınak cephesi gibi düzenlendiğini gösteren süsleme öğelerindenburda gömülenlerin hiyerarşik bir düzende defnedildiğini düşündürmektedir.

Bu gruba dahil ettiğimiz bir diğer mezarımızda, Kızılkoyun Nekropol Alanında yer alan K-14 katalog numaralı kaya mezarıdır. Düz girişli mezar odası, art arda 3 odalıdır. İlk oda arcosoliumlu bir tek kline bulunmakta olup yatağı tahrip edilmiştir. Klinenin tam karşısındaki duvarda bir adet sunu nişi bulunmaktadır. 2. odaya bir basamakla kemerli bir geçiş verilmiştir. Bu odada 2 kline yer almaktadır. Klinelerin her ikisi de arcosoliumlu olup, kuzey yönündeki kline teknelidir. Güneydeki klinenin yatağı tahrip edildiğinden yatak tipi belirlenmemiştir. Ana mezar odasına giriş üçgen alınlıklı, kemerli bir bir geçiş verilerek sağlanmıştır. Her iki odanın geçiş noktalarında da kapı izine rastlanmamıştır. Ana mezar odası 3 klineli olarak düzenlenmiştir. Her üç kline de

arcosoliumlu olup, güney yönündeki kline teknelidir. Diğer iki klinenin yatağı tahrip edilmiştir.

K-18 numaralı kaya mezarının da girişi, diğer mezar odaları gibi sonradan kullanım neticesinde tahrip edilmiştir. Fakat girişin hemen sağında mezar odasının kapısının silindirik bir taş blokla kapatıldığını gösteren kapak yuvası halen görülebilmektedir. İlk mezar odası iki klinelidir. Her iki klinede arcosoliumlu olup tahribattan ötürü yatak tipleri belirlenememiştir. 2. odaya geçiş için yapılan duvarın izleri görülebilmektedir. Bu oda 3 klineli olarak düzenlenmiştir. Girişin tam karşısında yer alan kline arcosoliumlu yataklı tipte olup, diğer klinelerin yatak tipi tahribat dolayısı ile belirlenememiştir. Art arda odalı plan tipine sahip mezarlarda, genellikle arkadaki odaların daha küçük boyutlarda olduğu ve süsleme öğeleri bakımından daha gösterişli yapıldıkları tespit edilmiştir.

4.3.11. Ön Avlulu Art Arda Odalı Mezarlar

Kızılkoyun Nekropol Alanında ön avlulu art arda odalı plan tipinde değerlendirdiğimiz mezar odaları K-23 ve K-24 numaralı mezarlardır. K-23 ve K-24 numaralı mezarların K-22 numaralı mezar odasıyla birlikte ortak bir ön avlusu bulunmaktadır. Yapılan kazılar neticesinde şu an yol kotunun altında kalan mezar odalarının üçünün de ortak bir avluya sahip olmaları bir aile ya da zümreye ait olduklarını ve aslında aynı zamanda yapıldıklarını kanıtlar niteliktedir.

K-23 numaralı mezar odasının önünde kapı girişinin hemen önünde iki adet stunun altıkları ve tamburları korunmuş halde görülebilmektedir. Avludan sonra düz bir alanla giriş yapılan mezarın ilk giriş kapısının sonradan oluşturulduğu, kapıda kullanılan kesilmiş kaya bloklarından anlaşılmaktadır. Bu işlenmiş 4 taş bir araya getirilerek önde bir kapı oluşturulmuştur. Tabana konulan taşın üzerinde tapınak cepheli mezardaki gibi çatı akroterinden düşen akroter parçası kullanılmıştır. Aynı akroter parçasına bir tanede kazı sırasında K-22, K-23 ve K-24 numaralı mezarların avlusunda rastlanmış olup, bu verilerden yola çıkarak bu alanda K-22 numaralı mezar gibi tapınak cepheli bir mezar daha olduğunu söylemek mümkündür. Kaya fasadının cephesinin K-22, K-23, K-24 numaralı mezar odalarında bir uyum içerisinde oyulmuş olması, bu mezarların önünde stun tambur ve altıklarının bulunması, çatı akroter parçaları da bu mezarlarında tapınak cepheli olarak düzenlendiklerini fakat daha sonraki dönemlerde, sonraki kullanımlara

bağlı olarak, değişen inanış ve ihtiyaçlara göre tekrar biçimlendirildiğini gösterir nitelikte.3 basamak inildikten sonra ikinci bir kapısı bulunan mezar odasına 4 basamak daha inilerek ulaşılmakta. İkinci kapı silindirik bir taş bloğun yuvarlanarak kapatılmasıyla oluşturulmuş. İlk mezar odası arcosoliumlu tekneli olup, kline kapakları korunmuştur. Bu klinelerin bir diğer önemli özelliği de kapak ile klineler arasında kapağı sabit tutmak için kullanılan çimento harcın görülebilmesi. Buradan bir basamak ve kemerli bir geçiş ile ana mezar odasına girilmekte. Girişin hemen önünde bir adet lahit semerdam biçimli kapağıyla korunmuş halde bulunur. Lahitin içi defineciler tarafından soyulmuştur. 2. mezar odası 3 klineli olarak düzenlenmiştir. Her üç kline de arcosoliumlu olup doğudaki kline tekneli tipte yapılmıştır. Bu klinenin her iki yanında kompozit başlıklı dor düzeninde iki stün yer almakta. Diğer iki kline yatak tipi olarak Kızılkoyun Nekropol Alanı'nda tek olma özelliği göstermektedir. Klineler incelendiğinde bunların her birinin bağımsız olarak dışarıda işlendiği ve mezar odasına getirilerek harçla burada klineler için oluşturulmuş podyuma oturtulduğu anlaşılmaktadır. Kline yatağının hem üst tarafı hem de alt kısmı kullanılmıştır. Böylece her bir arcosoliumun içine iki gömü yapılmıştır.

K-24 numaralı mezar odasının bir ön avlusu, 6 basamaklı bir çıkışı ve merdivenlerin yanında birer stün altlığı bulunmakta. Bu mezar odasının ilk giriş kapısı da K-23 numaralı mezar odasında gördüğümüz gibi 4 adet düzgün kesilmiş taşın mezar odasının önüne monte edilmesiyle oluşturulmuştur. Bu taşlardan sağ ve soldakiler stün biçiminde şekillendirilmiş, tam ortadaki taşın üzerinede yine kabartma olarak çelenk içerisinde Erken Hristiyanlık döneminde kullanılan Jesus Christ sembolü işlenmiştir. Monogramın harf harf açılımı levha verilmiştir. Bu monogram (IX) Yunanca I=Ιησους İsa, X= Χρῖστος Mesih'in ilk mektubu, θ=θεός Tanrı, Υ=υῖός Oğlu, Σ=Σωτηρ Kurtarıcı anlamlarını içermektedir. Erken Hristiyanlar için bu simge çok derin bir anlam taşıyordu, çünkü bu monogram "İsa Mesih Tanrının Oğlu Kurtarıcı" ifadesini simgeliyordu. Girişte yer alan dikdörtgen taş kapı ve ikinci olarak silindirik taş kapı da korunmuş durumdadır. Bir basamakla inilen ilk mezar odasında arcosoliumlu tekneli 2 kline bulunmaktadır. 2 basamak çıkılarak kemerli bir geçişle ana mezar odasına girilmektedir. Ana mezar odası 3 klinelidir. Her üç klinede arcosoliumlu olup sadece kuzeydeki yataklı tiptedir.

4.3.12. Çokgen Planlı Mezarlar

Girişi tamamen tahrip edilen K-8 numaralı kaya mezarı plan tipi olarak tek örnektir. Bir ön oda ve bu ön odaya bağlanan iki mezar odasından oluşmaktadır. Bu mezar odalarından güney yönünde yer alan ilk mezar odasına iki basamakla çıkılmakta olup, 3 klineli olarak düzenlenmiştir. Klinelerin tamamı arcosoliumlu yataklıdır. Doğuda yer alan ikinci mezar odası Kızılkoyun Nekropol Alanında yer alan tek örnektir. Mezar odasına 4 basamakla çıkılmakta ve silindirik bir taş bloğun yuvarlanarak kapının katatıldığını gösteren kapak yuvası görülebilmektedir. Mezar odası beş klineli olarak düzenlenmiş ve üst örtüsü çapraz tonozlu olarak yapılmıştır. Ayrıca bu odada yer alan klinelerden bir tanesinin yatağı araştırmalarımız sırasında başka örneğine rastlamadığımız bir şekilde oyulmuştur. Kuzeydoğu yönünde yer alan klinene, tekneli tipte düzenlenmiş fakat mezar teknesinin 1/3'lik kısmı kapak gibi bırakılmıştır. Mezar odasının ortasında dikdörtgen oygu sunu çukuru bulunmaktadır. Benzerlerine Suriye'de rastlanan çokgen planlı mezar odalarının belirli bir sınıfa mensup (yönetici, asker) ya da zengin kimseler tarafından yaptırıldığını düşünmekteyiz. Mezar odasının tavanının tıpkı bir ev çatısı biçiminde tonoz, kubbe ve konik çatılarla yükseltilmesi ölenin ruhunu yüceltme amacı gütmektedir. Yükseltilmiş tavan biçimleri gökyüzünü, sonsuzluğu yani ruhun ölümsüzlüğünü simgelemektedir. Bu tip mezar odaları bir meslek grubu, aile ya da askeri birlik gibi bir takım insanların ayrıcalıkla yüceltilme kaygısıyla yapılmış olmalıdır. Benzerlerini Güney Kommagene Bölgesi Doliche Kent Nekropolünde (K-21, K-22, K-26, K-39 numaralı mezarlar) görmekteyiz. Fakat bizim K-8 katalog numaralı mezar odasına göre, Doliche Kent Nekropolünde yer alan çokgen planlı mezar odaları hem sayıca daha fazla hem de ornamentik açıdan daha özellikli oldukları anlaşılmaktadır.

4.3.13. Ön Odalı Karma Planlı (Çok Odalı) Mezarlar

Girişi tahrip edilen kaya mezarını (K-16), karma ya da çok odalı mezar olarak adlandırmak mümkündür. Bir ön odanın etrafında belirli bir düzene bağlı olmaksızın birçok oda oyulmuştur. Oldukça geniş yapılmış ön odanın doğu duvarında 12 adet ahşap hatıl nişi bulunmaktadır. Bunları ahşap hatıl nişi olarak değerlendirmemizin başlıca nedeni aydınlatma nişi olarak kullanılmış olamayacak kadar yüksek bir alana oyulmuş

olmaları, kare biçimli ve sıralı olarak düzenlenmiş olmalarıdır. Büyük olasılıkla bu alanda ahşap hatıl ve ahşap ayaklarla bir paravan oluşturulmuştur. Küçük bir oda gibi de düşünebileceğimiz bu alanlar daha öce de bahsettiğimiz gibi ölü yemeği, eşyaların istiflenmesi, dinlenme gibi amaçlarla kullanılıyordu.

Ön odanın kuzeydoğu-kuzeybatı yönünde birer ve güneybatı yönünde de bir oda bulunmakta olup, bu odalar ile K-16 numaralı mezar odasına geçişler sonradan açılmıştır. Hatta kullanım alanı yaratmak amacıyla kendi içlerinde de geçiş verilmiştir. Güneybatı yönünde yer alan odada tahribatın yoğun olması sebebiyle, bu odanın boş (rahipler için, dinlenme ihtiyacı vb.) bir oda olarak mı yoksa mezar odası olarak mı kullanıldığı anlaşılmamaktadır. Ön odanın bittiği yerde 3 tane mezar odası yanyana dizilmiş halde görülebilmektedir. Bu mezar odalarına kemerli kapılarla girilmektedir. Kapılardan ilk ikisinin lentosu süslemeli olarak yapılmıştır. Güney-güneydoğu yönünde yer alan ilk mezar odası 4 klineli olarak düzenlenmiştir. 4 klinede arcosoliumlu olup, birinin yatak tipi teknelidir. Tahribattan ötürü diğer üçünün yatak tipi belirlenememiştir. Güneydoğu yönünde yer alan ikinci mezar odası (ortadaki) art arda odalı olarak düzenlenmiştir. İlk mezar odası 2 klinelidir. Bu klinelerden kuzeydeki arcosoliumlu tekneli, güneydeki ise arcosoliumlu olup yatak kısmı ve diğer odayla bağlantılı duvarı tamamen tahrip edilmiştir. Bu mezar odasından kemerli bir kapı ile ana mezar odasına geçilmekte. Ana mezar odası 6 klineli olarak düzenlenmiş ve 6 kline de arcosoliumlu yataklı tiptedir. Yanyana olarak yapılan mezar odalarından üçüncü (kuzeydoğu) mezar odasının girişi de kemerli olarak yapılmıştır. Bu mezar odası 3 klineli olarak tasarlanmıştır. Arcosoliumlu yapılan klinelerde yer yer yarım bırakılan oyma işleminden bu mezar odasının yapılmaya başlandığı ancak yarım bırakıldığı anlaşılmaktadır. Çok odalı ya da karma planlı olarak değerlendirdiğimiz mezarlar, genellikle ortada bir hol veya salon ile bunun iki ya da üç kenarına açılmış geçitlerle girilen mezar odalarıdır. K-16 katalog numaralı mezarda da rahatlıkla izlenebileceği gibi artan alan yaratma ihtiyacına bağlı olarak yeni odaların yapımına başlanmıştır. Bu durum önce bir salon etrafında bir, iki ya da üç odalı olarak planlanan mezar odalarının oda sayısının artarak plan tipinin de değişmesine neden olmuştur.

4.3.14. Loculuslu Mezarlar

Dikine derin dikdörtgen hücreler için “ Loculus ” terimi kullanılmıştır. Antik Edessa Kent merkezi ve ilçelerde şu ana kadar tespit edilmiş tek loculuslu mezar odasıdır. Mezar odasına 5 basamakla iniş yapıp, düz bir eşiklikten sonra, 3 basamakla giriş yapılmaktadır. Kale Eteği Nekropol Alanı’ndaki bu mezar odasında kuzey ve güney duvarlarda toplam 14 adet loculus tespit edilmiş olup, bunlardan beşer tanesi yan duvarlarda (kuzey – güney duvarları) yer alırken geriye kalan 4 loculus ise, karşılıklı olarak kapı girişinin yanına ve tam karşısına oyulmuştur. İncelediğimiz bu mezar odasında tüm hücrelerin tabanı kapalı olup, büyük ihtimalle keramik lahit veya ahşap tabut kullanılmıştır. Loculuslu mezarların hemen önünde bir basamak yüksekliğinde mezar odasındaki tüm hücrelerin önünü kapsayacak şekilde bir oturma sekisi oluşturulmuştur. Loculuslu mezar odasının doğu duvarında yer alan iki lokuli’nin tam orta kısmı ise tekneli bir mezar olarak düzenlenmiştir. Kline ve çevresi tahrip edildiği için arcosoliumlu olup olmadığı tespit edilememiştir.

Bölgesel olarak örneklerine rastladığımız Zeugma Nekropolünde de bu grup mezarların ortak özelliği genelde basit girişlerinin olması ve kare ya da dikdörtgen biçimli orta mekânın üç kenarından yanlara, duvarların içine doğru dörtgen kesitli derin hücrelerin açılmış olmasıdır. Bizde tek örnek olan K-25 katalog numaralı mezar odası da Zeugma Nekropol Alanındaki K-76, K-80, K-88, K-94 ve K-96 gibi yapılmış olup, mimari açıdan küçük nüans farklılıkları içermektedir.

Zeugma Nekropol Alanında tabanı kapalı olan Loculuslara çoğunlukla keramik lahitler ya da ahşap tabutlar konulmuş olmakla birlikte, bunların boş tutulan hücreler olduğu, gerektiğinde mezar sahiplerinin isteğine göre ya sanduka oyulduğu ya keramik lahit tabutla konulduğu ya da her ikisinin birden uygulandığı örneklerinin bulunmasından ötürü, Kale Eteğindeki K-25 numaralı mezar odasında bu şekilde kullanım gördüğü kesindir. Ancak yakın döneme kadar yerleşim alanı olarak kullanılan bu mezar odasından günümüze herhangi bir buluntu kalmamıştır. Loculuslu mezar odaları mimari özellikleri itibari ile mezar talebinin yoğunluğuna, mezar açma zorluğuna ve maliyet yüksekliğine işaret etmektedir. Loculus tabanına ölü yatırılmakta ve üzeri taş veya keramik levhalarla örtülmekte ki bu tip mezar odaları tasarruf için düşük gelir gruplarına özgü olsa gerektir. K-25 numaralı mezar odasının dikkate değer bir diğer özelliği de loculusların üzerine yapılmış olan nişlerdir. Bu nişler ölü hediyesi

nişlerine göre daha büyük boyutlarda yapıldıklarından buralara da urnelerin konulmuş olabileceği kanısına varılmaktadır. Doğu duvarında yer alan kline ise izlerden, tahrip edilmiş olmasına rağmen, arcosoliumlu olarak tasarlanmış olmalıdır. Ve daha sonra mezar ihtiyacına bağlı olarak eklendiğini düşündürmektedir. Buradan da yola çıkarak, aynı mezar odasında, mezarların farklı özellikler göstermesi, bu mezarların farklı statü ve maddi olanaklara sahip kişilerce kiralanıp, kiralanınca tasarlandığını göstermektedir.

4.3.15. Lahitler

Lahit, ağaç-taş-pişirilmiş toprak veya madenden yapılmış bir tekne (sanduka) ile bir kapaktan oluşan ve gömme amacıyla içine ceset konulan bir çeşit tabuttur. Defin şekli tarihsel gelişimi içinde antik çağda kültürlere, dinsel inançlar ve mezhep adetlerine göre az veya çok çeşitlilik göstermekle birlikte lahite ceset koyma düşüncesi gömme ile ilişkilidir³⁷. Cesedin saklanması fikri, yukarıda da açıklandığı gibi “Öteki Dünya” düşüncesiyle ilgilidir³⁸. Anadolu’da yaygın olan ev çatısını andıran semerdam biçimli kapaklara sahip lahitlerin saçaklık, kapı vb. gibi öğelerle süslenmesi de bu düşünceden kaynaklanmaktadır³⁹. Lahitler, en yaygın olarak Roma Döneminde ve İmparatorluk devrinden itibaren kullanılmaya başlanmış, M.S. I. yy’dan itibaren lahit kullanılması zenginlik ve gösteriş işareti olarak hızla yaygınlaşan bir moda haline almıştır⁴⁰. Roma İmparatorluğu içinde gerek sosyal ve gerekse dinsel yapıdaki kozmopolit oluşum, hemen her sınıftan halkı mali durumuna göre lahit yaptırmaya yöneltmiş, basit keramik lahitlerden çok pahalı ithal lahitlere kadar her tipten lahitler yapılmıştır. Esasen ovalık ve düz yerleşimler gösteren şehirlerdeki ölü gömme geleneği içinde gerek anıtsallık ve inanç gerekse gösteriş ve moda olması gibi sebeplerle lahitlerin daha çok tercih edilmesine karşılık⁴¹ Antik Edessa kentinde sabit yapılmış kaya lahitleri ve taşınır lahitlere çok az sayıda rastlanmaktadır. Antik Edessa’da anakayanın kireçtaşı olması ve bu taşın işlenmeye çok uygun olması sebebiyle, tıpkı Güney Kommagene Bölgesi’nde olduğu gibi münferit ve taşınır lahitler yerine, mevcut yüzey ve zemin kayasından faydalanarak kayalara oyulan ve içinde lahitler bulunan oda mezarlar tercih edilmiştir⁴².

³⁷ Pauly-Wissowa, “Sarkophage” RE, Band I-A s.25-30

³⁸ Plinius, *Naturis Historia*, XXXVI, s.131.

³⁹ Ergeç, R., 1995, s.87.

⁴⁰ Koch- Sichterman, 1982

⁴¹ Ergeç, R., 1995, s.88.

⁴² Ergeç, R., 1995, s.88.

Araştırmamız sırasında, ziyaret edilen nekropol alanlarından Halfeti Yukarı Göklü'de mezarlar haricinde, az sayıda sabit yapılmış kaya lahitlerine rastlanmıştır. Anakayaya oyularak yapılan bu lahitlerin, semerdam biçimli kapakları da kireçtaşından yapılmış olup, süsleme öğesi olarak kapaklarında haç motifi kullanılmıştır. Halfeti Gürkuyu Nekropol alanında birden fazla sabit yapılmış kaya lahdi bulunmakta olup, Yukarı Göklü Nekropol alanındaki lahitlerle aynı özelliklere sahiptir. Fakat Gürkuyu Nekropol alanı sadece sabit yapılmış kaya lahitlerinden oluşan bir mezarlık alanı olması bakımından farklıdır. Bunların dışında Bozova Ortaören ve Halfeti Gözeli mahallerinde birer adet, dört kesmetaştan yapılmış ayak üzerine oturtulmuş taşınır lahit tespit edilmiştir. Ortaören lahitinin yarım halde korunan kapağında semerdam çatılı olup, lahit içerisinde yastık dikkat çekicidir. Kızılkoyun Nekropol alanında kazılar sonucu ortaya çıkarılan her 3 lahit ve Kale Eteği Nekropol Alanında bulunan lahitte dahil olmak üzere bölgedeki lahitlerin tamamı kireçtaşından yapılmıştır. Sadece Kızılkoyun Nekropol alanında 22 numaralı mezar odasında yer alan lahitin ön yüzünde tabula ansata içerisinde yazıt olduğu tespit edilmiş olup, ön yüzünün işlenmiş olması mezar odası içinde cepheden görülmek üzere yaptırıldığına işaret etmektedir⁴³. Tüm bu sabit ve taşınabilir lahitlerin işçilik, malzeme ve süsleme öğeleri göz önüne alındığında, yerel özellikli lahitler olduğu ve kayaya oyulmuş mezar odalarına olan tercihin daha ağır bastığının göstergesi niteliğindedir. Ne var ki bunların gerçekten aynı işlikten çıkıp çıkmadıkları ve o işliğin nerede olduğu soruları yanıtlanamamaktadır.

4.4. Mezar Odaları ve Dekorasyonu

Antik Edessa Kent merkezinde yer alan kaya mezar odalarının süsleme ve dekorasyonu, Kızılkoyun ve Kale Eteği Nekropol Alanlarından elde edilen veriler ışığında değerlendirmeye çalışılmıştır. Mimari süslemeler açısından bakıldığında Kızılkoyun Nekropol Alanının Kale Eteği Nekropol Alanına göre daha zengin olduğu görülmektedir. Kızılkoyun Nekropol Alanı içerisinde incelediğimiz mezar odalarının hemen hepsinde az ya da çok süsleme öğelerine yer verilmiştir. Kızılkoyun Nekropol Alanında çeşitli süsleme öğeleri ve farklı dekorasyonlara yer verilen birçok mezar bulunmaktadır. Çapraz tonozlu mezar odası, beşik tonozlu dromos, üçgen kemerli

⁴³ Ergeç, R., 1995, s.90.

arcosoliumlar ve arcosoliumlar üzerindeki profilli silmeler, İon, Korinth ve kompozit başlıklı sütunlar, kabartma sahneler, tapınak cepheli mezar odaları gibi.

En çok karşımıza çıkan mimari süsleme ögesi olarak, K-1, K-8, K-9, K-10, K-11, K-12, K-14, K-15, K-23, K24, numaralı kaya mezarlarının arcosoliumlarında kullanılan üçgen kemerler ve bazılarının yanlarında yer alan sütunlar (K-10, K-11, K-15, K-22, K-23) üçgen bir çatıyı taşıyor vaziyette ve cephe mimarisi izlenimi vermektedir. Bunlardan K-10 numaralı mezar odasında ev çatısını andıran üçgen kemerli arcosoliumların kenarlarında İon tarzı stunlara ve klinenin alınlığının hemen üzerinde kabartma bir İkhtyo Kentauros tasvirine yer verildiğini görebilmek mümkündür.

K-10 numaralı mezarın arcosoliumunda, K-23 numaralı mezarın kline yatağı ve arcosoliumunda görülen profilli silmeler çok iyi bir işçiliğe sahip olmasa da, Kuzey Suriye ve Palmyra'da inşa edilmiş mezar odalarının kemer ve nişlerinde görülen profilli silmelere benzemektedir.

Özellikle Kızılkoyun Nekropol Alanında yer alan K-22 numaralı mezar odasının anıtsal cepheli olarak inşa edilmiş olması, bu mezarın sahiplerinden ötürü ayrıca bir önem taşıdığını göstermektedir. K-22, K-23, K-24 numaralı mezar odalarının ortak bir avluya açılması, tapınak cepheli mezar odası haricinde diğer mezar odalarının cephelerinde ve içlerinde görülen süsleme (mezar odalarında kullanılan sütunlar, mezar odası girişindeki kabartma sütun ve çelenk içerisindeki haç motifi gibi) detayları ve alanda bulunan akroter parçalarından bu mezar odalarının aynı zümreye ait insanlar tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir. K-22 numaralı mezar cephesi kadar görkemli olmasa da, mimari süsleme öğeleri açısından bakıldığında her üç mezarında yakın dönemlerde, aynı itina ile yapıldığı görülmektedir.

Kızılkoyun K 22 numaralı mezar odasının anıtsal cephe düzenlemesinde yer alan bezeme detaylarına kısaca değinecek olursak; özellikle kompozit düzenin uygulandığı stün başları ve saçaklık tarihlendirme açısından önem arz etmektedir.

Severuslar dönemi stilinin en önemli özelliği iri yüzeysel bezeklerle, bozulmuş ve kaba işçiliktir. Kalathosa gömülmüş akhanhuslarda izlenen stil, Severuslar döneminin başlangıç özellikleridir. Yaprakların genişlemesi ve ardından İ.S. 3. yüzyılın başlarında yoğun olarak karşılaşılan derin oyulmuş kanallar stil özellikleridir⁴⁴.

Sütun başlıklarındaki yaprak dilimlerindeki yaprak dişlerinin, beşer adet olması, yaprak uçlarının birbirine değmemesi, prizma şeklindeki kaulislerden yaprak demeti

⁴⁴ Başaran, C., 1989, s., 31.

şeklinde akhanthusların çıkması ve volütlerin kalathosla birlikte şekillendirilmesi geç döneme işaret eder. M.L. Fischer'in tipolojik listesinde Tip 7 olarak adlandırılan başlık, İ.S. 3. yy'dan sonraya tarihlenen grupta bulunmaktadır⁴⁵.

Ayrıca kompozit düzendeki saçaklıktaki bezemelerin stilistik özellikleri de Severuslar dönemine ait özellikler taşımaktadır. Severuslar Dönemi'nin başında yoğun bir matkap işçiliği, buna bağlı olarak derin yontulmuş bezemeler ve bu bezemeler arasındaki güçlü simetri dikkat çekicidir. Yumurta-çanak arasındaki ok sapları oldukça geniş işlenmiştir. Çanaklarla birleşen ok kanatları "V" formundadır⁴⁶.

K-13 ve K-22 numaralı mezar odalarında kullanılan, istiridye motifinin bölgesel olarak en yakın örneklerine Güney Kommagene Bölgesinde Doliche Nekropolünde görmekteyiz. Ayrıca Sidamara tipi lahitlerde de aedícula ve niş köşelerinde karşımıza çıkan istiridye motifinin birçok mitolojide "kötü ruhlardan koruyucu tılsım olarak" görüldüğü bilinmektedir.

Kızılkoyun Nekropolünde, K-9 numaralı mezar odasında, kabartma olarak işlenmiş sahnede kline üzerinde yatan bir erkek figürü, hizmet eden sakallı bir köle ve en arkada bir kadın olduğunu düşündüğümüz üç kişi görülmekte. Hemen yine aynı klinenin kuzey yönde yer alan duvarında bir asker kabartması başında miğferiyle kabartma olarak yapılmıştır. Tahribattan ötürü bu sahne çözülememiş olsada, sahnenin boyutu düşünüldüğünde (klinenin tüm duvarını kapsayacak şekilde yapılmıştır) bu mezar sahibinin kent yönetiminde veya diğer yüksek bir makamda belirli bir yer işgal ettiğini kanıtlamaktadır. Kuzey yönünde yer alan miğferli asker kabartmasından da yola çıkarak düşünüldüğünde buraya gömülen kişinin yüksek mevkideki bir asker olması mümkündür.

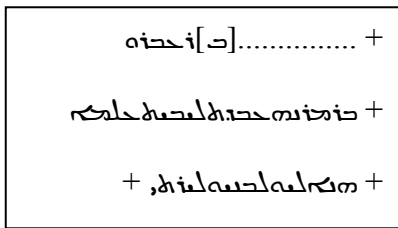
Kale Eteği Nekropol'ünde yer alan K-21 numaralı mezar odası boya süslemeleriyle şu ana kadar bulunan tek örnektir. Girişin solunda yer alan kline ve arcosoliumda oldukça iyi korunmuş durumda bulunan freskte arcosoliumun üzeri kademeli olarak geometrik ve bitkisel bezemelerle süslenmiştir. Frizlere ayrılarak yapılmış bezemelerin ilk ve son sırası kahverengi boya ile kontürlenmiştir. Sırasıyla ilk frizde yatay kareler ile süsleme, ikinci sırada konturlarla sınırlandırılmış yumurta dizisi (kyma recta), üçüncü sırada kıvrık dallarla oluşturulmuş bitkisel motifler ve son sırada ise dikey diktörgen bezemelerin kullanıldığı arcosolium tıpkı tapınak cephesi gibi düzenlenerek anıtsallaştırılmıştır. Klinenin her iki yanı da korinth sütunu tarzında

⁴⁵ Fischer, M.L., 1990, s.,53.

⁴⁶ Yurtsever, A., 2016, s., 251.

boyanmıştır. Sütunlar ise İon sütun kaidelerinde olduğu gibi kare bir plinthos ile çiftli torus ve ion tarzında, yivli sütun üzerine korinth başlıkla tamamlanarak boyanmıştır. Sarı, kahverengi, kırmızı, siyah gibi birçok rengin kullanıldığı freskte detaylar gayet nettir. Sütun başlık ve altlıkları oldukça iyi betimlenmiş, sütun başlıkları ve arcosoliumların üst kısımlarında zeytin dalları şeklinde bitkisel motifler resmedilmiştir. Kline yatağının ön duvarında ilk olarak sağ ve sol yanda kahverenkte boyanmış birer pano içersinde sarı zemin üzerine geometrik bezemeler kullanılmıştır. Bu mezar odasının benzer örneği yine Güney Kommagene Bölgesi'nde Yavuzeli-Üçgöl Nekropolünde karşımıza çıkmaktadır. Kızılkoyunda yer alan K-21 numaralı mezar odasına göre daha fazla geometrik bezemenin kullanılmış olduğunu gördüğümüz bu mezar odasında kullanılan kahverengi, kırmızı, siyah ve sarı gibi renklendirmelerin neredeyse aynı olması bölgeler arası kültürel etkileşimin kanıtı niteliğindedir. Mimari kabartma ve boyama tarzındaki bütün süslemeler "Ölünün Evi" kabul edilen mezar odasına bir takım unsurlarla daha çok ev havası verilmek içindir⁴⁷. Ayrıca Kale Eteği'nde yer alan 65, 69 ve 67 numaralı kaya mezarlarında da korunmuş halde bulunan taban mozaikleri ölü evi olarak kabul gören mezar odalarının dekorasyonunda önemli bir yer tutar. Bu mezar odalarında bulunan mozaikler üzerindeki Süryanice yazıtların çevirisi şu şekildedir:

65 numaralı mezar odası taban mozaiği: *Türkçe Tercümesi*: [Ben] Marnah oğlu °Ebru oğlu.... bu kabri kendim, çocuklarım ve varislerim için yaptım⁴⁸.

⁴⁷ Rosenbaum, 1971, s.,4 vd.

⁴⁸ Tercüme Sami DİK tarafından yapılmıştır

69 numaralı mezar odası taban mozaïi⁴⁹:

<p>ՏԱՄԻ ՕՂՍԻ</p> <p>[Samyo oğlu Z'aryabad]</p>	<p>ԳԵՐՆԱՍԵՐԱ ՆԻՍԵՐՆԻԱ</p> <p>[Gernasepra'nın eği Amia]</p>
<p>ԳԵՐՆԱ ՕՂՍԻ</p> <p>[Gerna oğlu Eftunia]</p>	<p>ՄԱԳԴԱ ԳՆԱ ՆԻՍԵՐՆԻԱ</p> <p>[Eftunia'nın eği Magdal]</p>

67 numaralı mezar odası taban mozaïi *Türkçe Tercümesi*: “Akesantos (Aksnts), bu kabri kendisi, çocukları ve tüm varisleri için yaptı⁵⁰” şeklindedir.

Bunların dışında Hilvan İlçesi İnik (İnka) kaya mezarı, Kızılkoyun Nekropolü 24 numaralı kaya mezarı, Kale Eteği Nekropolü 21 numaralı kaya mezarı ve Kale Eteğinde yer alan 67 numaralı mezar odalarında yer alan haç motifleri de hem tarihleme hem de kullanın amaçları açısından önem taşımaktadır. Önceleri işkence amacıyla kullanılan haç şekilli işkence aleti, İsa'nın çarmıha gerilmesi ile koruyucu, kutsayıcı, mucizeler gerçekleştiren bir sembol halini almıştır. İncelediğimiz mezar odalarında bulunan haç motiflerinin kullanım amacı da ölünün şeytani güçlerden korunması ve bu güçlerin uzak tutulması amacına yönelik olmalıdır.

⁴⁹ Tercüme Sami DİK tarafından yapılmıştır

⁵⁰ Tercüme Sami DİK tarafından yapılmıştır

Haç motifi kolları merkezden uçlara doğru genişleyerek uçlarda çatal şeklinde sonlananlar ve kolları merkezden uçlara doğru aynı boyutta devam ederken uçlarda çatal şeklinde sonlanan haçlar lahit formu rölikerler, ekmek mühürleri, levhalar ve mezar stelleri üzerinde görülmüştür. Bu eserler M.S. 5-7 yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir⁵¹. İnik kaya mezarında görülen haçın biçimsel özelliklerine dayanılarak en erken M.S. 5. yüzyıldan itibaren tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

Bazı eserler üzerinde I (Iota) ve Chi (X) harflerinin üst üste konulmasıyla oluşturulduğu da görülmektedir. Christomonogram (İsa Monogramı) Büyük Konstantin'in İubarum (flama) ve kalkanların üzerine bastırmasından itibaren görülmektedir⁵². Yüksek kabartma şeklinde daire içinde verilen Christomonogram'ın alt kısmında zeytin dalı şeklinde bitkisel bezeme işlenmiştir. Kızılkoyun 24 numaralı kaya mezarında görülen haçın biçimsel özelliklerine dayanılarak M.S. 6.-7. Yüzyıllara tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

Latin haçı olarak adlandırılan bazı haçlarda haçın kolları merkezden uçlara doğru genişleyerek köşelerde ikişer daireyle ve içbükey şekilde sonlanmaktadır⁵³. Kale Eteği 21 numaralı mezar odasının duvar freskinde yer alan haçın biçimsel özelliklerine dayanılarak 4. yüzyılın ikinci yarısından 7 yüzyıla tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

Kale Eteğinde mozaik taban döşemesinde yazıtın ortasında yer alan haçın kolları merkezden uçlara doğru genişleyerek düz bir şekilde sonlanmaktadır. Kale Eteği 67 numaralı mezar odasında yer alan Grek Haçı olarak bilinen bu haçın biçimsel özelliklerine dayanılarak 6. ve 7. yüzyıllara tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

Ayrıca değinilmesi gereken çok önemli bir noktada bölgedeki Pagan inanışının kaya mezarlarına yansımalarıdır. Kaya mezarlarında gördüğümüz istiridye motifleri ve İkhtyo kentauros bölgenin Atargatis kültü ile bağlantısını ortaya koymaktadır. Bilindiği üzere Paganist Edessalıların Tar'ata adı altında tapındıkları tanrısal varlık, Suriye bölgesinde yaygın olarak tapınılan tanrıça Atargatis'tir⁵⁴. Atargatis kültürünün en çarpıcı özelliklerinden birisi, bu tanrıçanın su kültürüyle yakın ilişkili olarak görülmesi ve tanrıçanın kült merkezinin, içinde kutsal balıkların yaşadığı havuzlara ve su kanallarına sahip olmasıdır⁵⁵. Urfa merkezde yer alan Balıklı Göl'de birbirine bağlanan iki büyük

⁵¹Taş, T., Özcan, F., 2015, s., 261.

⁵² Taş, T., Özcan, F., 2015, s., 258.

⁵³ Taş, T., Özcan, F., 2015, s., 267.

⁵⁴ Drijvers, H.J., 1980, s.,96.

⁵⁵ Segal, J.B., 1970, s., 48.

havuzdan oluşmakta olup, Kızılkoyun Nekropol Alanı da buranın hemen kuzeyinde yer almaktadır. Hatta bazı kaynaklarda Balıklı Göl olarak adlandırılan iki büyük havuz ve bunları birbirine bağlayan kanalların, aslında tanrıça Atargatis/Tar'ata anısına inşa edilmiş olan bir tapınağın parçası olduğundan sözedilir⁵⁶. Kızılkoyun Nekropol Alanı da konum itibari ile Balıklı Göl'ün hemen kuzeyinde yer almaktadır. Su ile ilişkili olan istiridye motifleri ve İkhtyo Kentauros tasvirlerinin de yapılaş amacı tanrıça Atargatis'in bu mezarların koruyuculuğunu üstlenmesi ve ölüm sonrası yaşama inanan paganist Edessalıların mezarlarının tanrı/tanrıçaların gözetiminde olduğunu gösterebilmektir.

⁵⁶ Gündüz, Ş., 2005, s.,111.

BÖLÜM V

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Antik Edessa’da yer alan nekropol ve mezarları incelenmesi neticesinde köklü ve belirli bir sistematiğe göre yerleşmiş olan nekropollerin Kızılkoyun ve Kale Eteği’nde ortaya çıktığı görülmekte olup, bu özellikleri sebebi ile de burada yer alan en nitelikli mezarlar gruplandırılarak incelenmiştir. Çalışmamızın başlangıç amacı belgeleme, tasnifleme ve çevre kültürleriyle birlikte farklılık ve benzerliklerden yola çıkarak yorumlama olduğundan, ayrıca bölgenin kaya mezarlarıyla ilgili daha önce herhangi bir çalışma yapılmamasından sayıca sınırlamaya gidilmiştir. Bölgenin ölü gömme ve mezar biçimlerine ışık tutabilecek en nitelikli gördüğümüz kaya mezarları seçilerek çalışılmıştır.

İncelediğimiz Nekropol alanlarından elde ettiğimiz verilere dayanarak, mezar odalarını planları, bezeme özellikleri ya da ünik bir özelliğe sahip olmalarına bakımdan da özelliklerine göre gruplandırmak mümkün olmuştur.

Daha öncede değindiğimiz gibi Antik Edessa kent merkezine uzak olan ilçelerde yer alan kaya mezarları plan yönünden daha sade ve bezeme açısından da özelliksiz yapılmışlardır. İlçelerdeki Nekropollerde yer alan mezar odalarının neredeyse tamamı tek odalı plan tipinde yapılmıştır. Bezeme açısından da Bulaklı II Nekropolünde yazıt, Günece Nekropolünde rölyefli geometrik bezemeli tabula ansata, Çamlık Nekropolünde mozaik, İnik Kaya Mezarında ise Haç motifi, kullanılmış olup, bu kadar sade bırakılmış olmaları kent merkezine uzak olmalarından kaynaklıdır.

Antik Edessa Kent Merkezinde yer alan Kızılkoyun ve Kale Eteği kaya mezar odalarında ise hem plan özellikleri hem de ornamastik öğeler açısından ilçelerde görmediğimiz zenginliği ve çeşitliliği görmek mümkündür. Plan tipleri açısından yapılan incelemeler neticesinde mezar odaları 11 kategoride toplanmış olup, bunlardan bazıları bölgede şu ana kadar yapılan araştırmalar sonucuna göre tek olma özelliğine sahiptir. Örnek olarak K-16 numaralı mezar odası boyutları açısından en büyük, K-22 numaralı mezar odası tapınak cepheli, K-25 numaralı mezar odası loculuslu ve K-9 numaralı mezar odası çokgen planlı olması açısından farklılık gösterirler. Ornamentik öğeler açısından ise K-12, K-13, K-22’de istiridye motfi, K-21, K-24’te tabula ansata içerisinde yazıt, K-21’deduvar freskleri, K-22’de anıtsal cephe süslemeleri, K-10, K11, K-15, K-

21, K-22, K-23, K-24 numaralı mezar odalarında ise sütunların kullanılması açısından şuan kadar bulunan ilk örneklerdir.

Ayrıca net çizgilerle sınırlandırılmayan bölgelerde, çevre kültürler ve geçmiş kültürlerin dinsel olgularının etkisi altında kalmaktadır. Antik Edessa kenti de Mezopotamya ile Akdeniz kültürleri arasındaki zinciri oluşturan Suriye özellikle kuzey kesimleri ile etkileşime uğramıştır. Erken Tunç Çağı'nda inşa edilen oda mezarlar daha sonra sert toprağa ya da kayalara oyulmaya başlanmıştır. Hatta Roma karakteristiği olarak kabul gören Arcosolium'ların dahi öncüllerine Halawa'da rastlanmıştır. Urartuların anıtsal nitelikli kaya mezar gelenekleri batıda Frigya, Lidya, Paphlogonia ve Likya'ya kadar yayılmış ve yerel geleneklerin etkisiyle yeni gelişimler göstermişlerdir.

Antik Edessa Kenti gerek Anadolu gerekse Suriye, Filistin ve Kıbrıs etkileşiminden uzak kalmamış, Pers hâkimiyeti ve geleneklerinin de etkisiyle bu kültürlerin ortasında kalmıştır. Gerek bu kültürlerin inanışları ve yaşam biçimleri gerekse yerel inanış ve geleneklerle harmanlanarak oluşturulan bu kültür mozağının yansımalarını kaya mezarlarında da açıkça görebilmekteyiz. Eski bir gelenek olan tek odalı mezarlar yenilik anlayışıyla başlayan hareketlenme sonucunda, çokgen kenarlılar, iki odalı geçişli mezarlar, iki veya üç odalı mezarlar yönünde gelişim göstermiş ve kompleks türlere kadar ulaşmışlardır. En çok örneğini Kızılkoyun Nekropol Alanında gördüğümüz, birçok mezar odasında görülen mimari veya süsleme elemanları ile kaya oyma tekniğine dayanan unsurlar tek veya az örnekler halindedir. Nekropol alanındaki bu hususlar, yöre halkının etnik çeşitliliği yanısıra kültürel zenginliğini ve birikimini de ortaya koymaktadır. Bölgenin Akdeniz, İç Anadolu, Kıbrıs, Suriye, Filistin, Mezopotamya ve İran ile geçit konumunda olması, ayrıca Roma İmparatorluğunun doğu sınırındaki askeri garnizonlar nedeni ile bu bölgelerden gelen insanların (asker, tüccar vs.) kendi kültürlerinden bir şeyler bıraktıkları ve yeniliklere önyak oldukları kesindir. Kızılkoyun Nekropolünde mezarlarda görülen çeşitlilik ve zenginlik mezar planları her ne kadar tiplere ayrılmış olsa da her birinde diğerinde olmayan nüans farklılıkları ile öne çıkmaktadır. Bu zenginlikte, kentin Pagan inanışının bir kült merkezi olmasının etkisi olduğu düşünülebilir.

Kale Eteği Nekropol Alanı ise çok farklı bir gelişim göstermektedir. Kızılkoyun Nekropol Alanına çok yakın olmasına rağmen genel olarak sade ve tek odalı plan tipi, Loculus'lu mezarlar, karakteristiği tamamen Palmyrada bulunan bir tarzın temsilcisidir. Kızılkoyunda daha şatafatlı örnekleri görülen mezar odaları, Kale Eteğinde çok daha sade biçimler göstermektedirler. Kale Eteğinde yer alan mezar odalarının daha sade,

daha küçük yapılması ayrıca Loculuslu mezar odası gibi detaylar alanın daha tasarruflu kullanılarak daha fazla gömü yapmak veya artan mezar talebini karşılama isteğine bağlı olarak şekillendirildiğini göstermektedir. Ayrıca Loculuslu mezar odasının varlığı, anonim mezar odaları gibi yeni bir anlayışı ve farklı bir sosyal olguyu işaret etmektedir.

Gerek Kızılkoyun'un itinalı, uyumlu mezar odaları gerekse Kale Eteğin'in sade, tek odalı mezarları kentlerin sosyal yapısında mezar odası, mezar yeri sahibi olmanın gerekliliğini ve hemen her mezar odasında karşımıza çıkan arcosoliumlardan evi ve ölümsüzlüğü simgeleyen ayrıcalıklı bir mezarda yatmanın önemini işaret etmektedir. Bu dönemde kentlerden fazla uzakta bulunmayan mezarlıkların yerleşim yerleri ile içiçe olması kişilerin veya ailelerin ölmüşleriyle uzak olmak istemediklerini göstermektedir.

İncelediğimiz mezarların neredeyse tamamı mimari ve plan özellikleri bir yana bırakılırsa boş denilecek biçimde yalın haldedir. Daha önce de değindiğimiz gibi çalışmamızın amacı belgeleme, tasnifleme ve çevre kültürleriyle birlikte farklılık ve benzerliklerden yola çıkarak yorumlamaktır. Antik Edessa Kent merkezinde yer alan mezarların kendi geleneklerinin içinde kalarak fakat istiridye, İkhtyo Kentauros, gibi bölge içinde kabul görebilecek yenilikleri belirli bir tutuculukla adapte ederek kullanıldığı görülebilmektedir. Nekropollerdeki tüm uygulamalar, kapalı bir gelişim tarzı içermekte, çağlar boyu üst üste yapıldığı anlaşılan gömmelerle de kent hayatı ile birlikte devamlılık göstermektedir. Ayrıca Kızılkoyun Nekropol Alanında K-22, K-23, K-24 numaralı mezar odalarının avlusunda bulunan, tabula ansata içerisindeki çift dilli yazıtta (Grekçe-Aramice) bize yerel kültürle birlikte Yunan kültürünün de özümseme belirli ölçülerde kullanıldığını göstermektedir.

Kızılkoyun Nekropol Alanında K-22 numaralı mezar odasının önünde bulunan bir yazıt ve Kale Eteği Nekropol Alanında K-21 numaralı mezar odasında yapılmış duvar fresklerinin içerisindeki yazıttan kronolojik bir tahmin yürütmek mümkün olmuştur. Prof. Dr. Mustafa ADAK her iki yazıtında harf karakterlerinden yola çıkarak mezarın M.S. 3. yüzyıla ait olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca K-22 numaralı tapınak cephe mezar odası ve diğer mezar odalarındaki ornamastik öğelerden de bu mezar odalarının Severuslar dönemine tarihlendiğini düşünmekteyiz. Her iki nekropol de kapsadıkları mezar tipleriyle, Antik Edessa Kentinin genel nekropol ve mezar biçimlerini karakterize etmekte olup, kendi yapısal özelliklerini ve gelenek çeşitliliği ve zenginliğini yansıtmaktadır. Eski Tunç Çağından başlayan kaya ve oda mezar geleneği yüzyıllarla ifade edilebilecek bir süreçten sonra Bizans Çağı içinde son bulmuş olmakla

birlikte, incelediğimiz mezar odaları da kendi dönemine, yaşam şekline, kültürel öğelerine ışık tutmaktadır.

KATALOGLAR

KATALOG NO: 1

Mezar No	: 1
Levha No	: 33
Çizim no	: 1-2
Koordinat	: K- 37°08'.43.15"D- 38°46'.49.52"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer-Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Urfa Kalesi'nin batı yamacında, Antik Edessa Nekropolü içinde

Tanım: Ana Mezar odasına basamaklı bir dromosla geçilir. Fakat basamaklar günümüzde tahrip edilmiştir. Dromostan sonra üzeri kemerli, dikdörtgen formulu giriş kapısı ile mezar odasına geçiş sağlanır. Kapının sağ üst köşesinde kapı kilit yuvası bulunmaktadır. Ancak kapının sol tarafında zıvana deliklerinin bulunması gereken yerler tahribata uğramıştır. Muhtemelen kapı dışa sola doğru açılmaktaydı. Buradan yola çıkarak, dromosta yer alan basamakların bittiği yerde kapının dışarı doğru açılabilmesine olanak sağlayan yaklaşık 80 cm'lik bir düz alan olması muhtemeldir. Bu düz alandan sonra tek basamaklı bir inişle mezar odasına girilir. Mezar odası Tek Odalı Plan tipine girmektedir. Kare planlı mezar odası, Triclinium (Üç klineli mezar odası) düzende, arcosoliumlu yataklıdır. Mezar odasına girişin hemen sağında kare taş oygu çukuru vardır. Mezar odasının tavanı düzdür.

KATALOG NO: 2

Mezar No	: 2
Levha No	: 34
Çizim No	: 3-4
Koordinat	: K- 37°08'.44.13" D- 38°46'.50.39"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Urfa Kalesi'nin batı yamacında, Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Mezar ön odalı tek odalı plan tipinde yapılmıştır. Girişin hemen sağ ve solunda birer niş bulunmaktadır. Üzeri kemerli, dikdörtgen formlu giriş kapısı ile mezar odasına geçiş sağlanır. Mezar odasına geçişi sağlayan kapı ciddi derecede tahribata uğramış olduğundan kapı sistemi anlaşılmamaktadır. Mezar odasına en az üç basamakla iniliyor olması muhtemeldir fakat bu basamaklar tahribattan dolayı günümüzde yoktur. Mezar odası triclinium düzendedir. Kare planlı mezar odasının tavanı düzdür. İçeride yer alan klinelerin tamamı arcosoliumlu yataklı olup, girişin hemen solunda yer alan klinenin üzerinde niş bulunmaktadır. Bu niş ana mezar odasının kuzeyinde yer alan yer alan başka bir kline ile bağlantılı görünmekte olup bu açıklık tahribatla oluşmuştur. 2 no'lu kaya mezarının kuzeyinde yer alan kaya mezarı tahribattan dolayı tanımlanamamıştır.

KATALOG NO: 3

Mezar No	: 3
Levha No	: 35
Çizim No	: 5-6
Koordinat	: K- 37°08'.43.65" D- 38°46'.48.66"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Urfa Kalesi'nin batı yamacında, Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Mezar Dromoslu Artarda Odalı plan tipine girmekte olup, geçiş basamaklı dromosla sağlanmış, fakat basamaklar tahrip edilmiştir. Dromosun sonlandığı yerde dikdörtgen formlu kapı girişi görülmekte olup kapının ve arkadaki mezar odasının üzeri tamamen tahrip edilmiştir. Ön mezar odasında iki adet arcosoliumlu kline bulunmakta olup, yatakları tahrip edilmiştir. Ana mezar odasına geçiş üçgen kemerli geniş bir kapıdan sağlanıyor. Ana mezar odası triclinium düzende yapılmış olup, girişin güneyinde yer alan mezar arcosoliumlu tekneli, kuzeyde yer alan mezar arcosoliumlu yataklıdır. Üçüncü mezar ise tamamen tahrip edilmiştir.

KATALOG NO: 4

Mezar No	: 4
Levha No	: 36
Çizim No	: 7-8
Koordinat	: K- 37°08'.43.65" D- 38°46'.48.66"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Urfa Kalesi'nin batı yamacında, Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Mezar odasına 7basamaklı bir inişi olan dromosla geçilir. Basamakların bir kısmı tahrip edilmiştir. Dromostan sonra üzeri kemerli, dikdörtgen formlu giriş kapısı ile mezar odasına geçiş sağlanır. Kapının hemen sol üst köşesinde bir adet niş yer almaktadır. Dikdörtgen planlı mezar odası, düz tavanlı olup, Tek Odalı kaya mezarları içerisinde değerlendirilir. Triclinium düzende, arcosoliumlu ve yataklıdır. Kaya mezarının kuzeydoğusunda (tam karşıda) yer alan klinenin sol tarafında zeminden yüksekliği 1 m. olan sunu nişi yer almaktadır.

KATALOG NO: 5

- Mezar No** : 5
- Levha No** : 37
- Çizim No** : 9-10
- Koordinat** : K- 37°08'.46.33" D- 38°46'.51.07"
- Kayanın Niteliği** : Kireçtaşı
- Yer- Konum** : Şanlıurfa İli, Merkez, Urfa Kalesi'nin batı yamacında, Antik Edessa Nekropolü içerisinde
- Tanım:** : Dromoslu Artarda Odalı plan tipine girmekte olup, geçiş basamaklı dromosla sağlanmış olmalıdır, fakat basamaklar tahrip edilmiştir. Dromosun bittiği ve ilk mezar odasına geçişin sağlandığı yerin güneyinde büyük boyutlu bir nişvardır. Dromostan sonra tahribattan ötürü kapı izine rastlanmamıştır. Dromosun bittiği yerde kuzeyde ve güneyde olmak üzere 2 mezar bulunmaktadır. Bu mezarlar plan tipi olarak, arcosoliumlu tekneli mezar tipine girmektedir. Bu mezarların hemen önünde, tekneli mezarın gömü yapıldıktan sonra üzerinin kapatılması için kullanılan mezar kapakları durmaktadır. Mezar kapakları tahrip edilmiştir. Ana mezar odasına üstü kemerli dikdörtgen formlu bir kapı ile giriş sağlanmıştır. Mezar odası triclinium düzende arcosoliumlu ve yataklıdır. Her iki mezar odasının da tavanı düzdür. Taban toprak dolgudur.

KATALOG NO: 6

Mezar No	: 6
Levha No	: 38
Çizim No	: 11-12
Koordinat	: K- 37°08'.47.25" D- 38°46'.53.04"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Urfa Kalesi'nin batı yamacında, Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Mezar odasına 7 basamaklı bir inişi olan dromosla geçilir. Dromostan sonra üzeri kemerli, dikdörtgen formlu giriş kapısı ile mezar odasına geçiş sağlanır. Kapının hemen solunda kapak yuvası mevcuttur. Kapı, silindirik büyük bir taş bloğun yuvarlanarak, kapak yuvasına oturtulması ile kapatılmış olup, bu taş bloğun bir kısmı kapak yuvasının içinde halen korunmaktadır. Tek Odalı Kaya Mezarları plan tipi içinde yer alan kaya mezarı triclinium düzende yapılmıştır. Klinelerin tamamı arcosoliumlu yataklıdır. Giriş kapısını karşısındaki klinenin önünde dikdörtgen taş oygu çukuru vardır. Zemin toprak dolgu olup, düz tavanlıdır.

KATALOG NO: 7

Mezar No	: 7
Levha No	: 39
Çizim No	: 13-14
Koordinat	: K- 37°08'.47.98" D- 38°46'.55.71"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli,Merkez, Urfa Kalesi'nin batı yamacında, Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Tek Odalı Kaya Mezarları plan tipi içinde değerlendirilir. Dromosun girişi kemerli bir kapı görünümünde olup büyük oranda tahrip edilmiştir. Kaya mezarına beşik tonozlu bir dromosla geçilir. Mezar odasına üzeri kemerli ve dikdörtgen formlu bir kapı ile girilir. Kapının hemen solunda kapak yuvası mevcuttur. Kapı, silindirik büyük bir taş bloğun yuvarlanarak, kapak yuvasına oturtulması ile kapatılmıştır. Mezar odasına bir basamakla iniş sağlanmıştır. Basamağın hemen önünde yuvarlak taş oygu sunu çukuru vardır. Mezar odası triclinium düzende arcosoliumlu yataklıdır. Zemin toprak dolgu olup, tavanı düzdür.

KATALOG NO: 8

Mezar No	: 8
Levha No	: 40
Çizim No	: 15-16
Koordinat	: K 37° 9'4.94"D 38°47'3.06"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Kızılkoyun (Tılfındır Tepesi), Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Ana mezar odasına giriş geniş bir ön oda ile sağlanmaktadır. Ön odanın güneybatısında iki basamakla çıkılan başka bir mezar odası bulunmaktadır. Bu mezar odasında 3 adet kline yer almakta olup klinelerin hepsi arcosoliumlu yataklıdır. Ana mezar odasına giriş 4 basamakla çıkılan bir kapı ile sağlanmakta olup, kapı silindirik büyük bir taş bloğun yuvarlanarak, kapak yuvasına oturtulması ile kapatılmıştır. Ana mezar odası 5 klinelidir. Mezar odası beşgen formda olup, çapraz tonozlu üst örtüye sahiptir. Mezar odasındaki sağ tarafta yer alan ilk kline (güneybatı yönünde) üçgen alınlıklı arcosoliumlu tekneli mezarlar grubunda olup mezar teknesi sadece 1/3 oranında kaya düzeltilerek açılmıştır. Kalan kısım ise tıpkı bir kapak gibi bırakılmıştır. Güney yönünde yer alan ikinci kline arcosoliumlu yataklıdır. Doğu yönündeki üçüncü klineüçgen kemerli arcosoliumlu yataklıdır. Kuzeydoğu yönünde yer alan dördüncü kline güney yönündeki kline ile aynı şekilde arcosoliumlu yataklıdır. Kuzey yönünde yer alan beşinci kline ise üçgen kemerli arcosoliumlu yataklıdır. Mezar odasının ortasında dikdörtgen formlu taş oygu çukuru vardır. Bu mezar Antik Edessa kenti içerisinde yer alan tek örnektir.

KATALOG NO: 9

Mezar No	: 9
Levha No	: 41
Çizim No	: 17-18
Koordinat	: K 37° 9'4.67"D 38°47'3.02"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Kızılkoyun (Tıfındır Tepesi), Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Giriş kapısının üzerinde bir adet 24x30 ölçülerinde niş bulunmaktadır. Girişin solunda kapak yuvası olduğu anlaşılmakta ancak çok tahrip edilmiştir. Tek Odalı Kaya Mezarları plan tipi içinde değerlendirilir. Mezar odası 5 klinelidir. Güneyde yer alan 2 mezarda arcosoliumlu olup, ilk mezarın yatağı tahrip edilmiştir. İkincisi ise yataklı tiptedir. Bu mezarların baş taraflarında birer kandil nişi mevcuttur. Doğu yönünde yer alan kline arcosoliumlu olup, yatağı tahrip edilmiştir. Bu klineye yaklaşık 1 mt. genişliğinde bir basamakla geçiş verilmiştir ve bu alanın üzeri üçgen kemer şeklinde tasarlanmıştır. Bu klinenin duvarında 235x110 ölçülerinde kabartma bir sahne yer almaktadır. Bu sahne büyük ölçüde tahrip edilmiş olsada, sahnede kline üzerinde yatan bir erkek figürü, hizmet eden sakallı bir köle ve en arkada bir kadın olduğunu düşündüğümüz üç kişi görülmekte. Hemen yine aynı klinenin kuzey yönde yer alan duvarında bir asker kabartması başında miğferiyle (165x70) kabartma olarak yapılmıştır. Kuzey yönde yer alan iki klinede arcosoliumlu olup, girişin solundaki tamamen tahrip edilmiştir. Tahribattan ötürü yatak tipleri belirlenememiştir. Zemin toprak dolgu olup, tavanı düzdür.

KATALOG NO: 10

Mezar No	: 10
Levha No	: 42, 43
Çizim No	: 19-20
Koordinat	: K 37° 9'4.35"D 38°47'3.00"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Kızılkoyun (Tıfındır Tepesi), Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Ön odalı plan tipine sahip mezar odasının girişi tamamen tahrip edilmiştir. Ön odanın güneyinde bu oda ile hemen hemen aynı büyüklükte bir dinlenme ya da rahip odası mevcuttur. Ön odanın kuzey duvarında 67x58, 58x60 ölçülerinde iki adet niş vardır. Ön odanın güney duvarında ise boydan boya uzanan bir seki bulunmaktadır. Ana mezar odasına kemerli bir kapı ile girilmekte olup kapının her iki yanında 205x80 ölçülerinde heykel nişleri mevcuttur. Güneyde yer alan heykel nişi (kapının sağ tarafı) günümüzde tahrip edilerek bir kapı açılmıştır. Ana kapının üzerinde de üç adet 30x30 ölçülerinde üç tane aydınlatma nişi bulunmaktadır. Mezar odasına bir basamakla giriliyor ve silindirik kapak yuvası korunmuş. Mezar odası 5 klinelidir. Güneyde yer alan ilk kline üçgen kemer şeklinde arcosoliumlu ve yataklı olup, klinenin yarısı tahrip edilmiştir. Klinenin her iki yanında 1'er adet İon tarzı sütun bulunmaktadır. Kline arcosoliumu profilli silmelerle süslenmiştir. Güneyde yer alan ikinci kline arcosoliumlu yataklıdır ve bu klinenin de her iki yanında birer sütun bulunmaktadır. Bu klinenin arcosoliumu da yiv bezemelidir. Doğuda yer alan (giriş kapısının karşısında) yer alan kline üçgen kemer arcosoliumlu ve yataklı olup alınlıkta yiv bezeme yapılmıştır. Klinenin her iki yanında birer İon düzeni sütun yer almaktadır. Klinenin alınlığının hemen üzerinde kabartma bir İkhtyo kentauros tasviri bulunmaktadır. Kuzey yönünde yer alan iki kline de güneyde yer alan iki kline ile aynı şekilde düzenlenmiştir. Kapı girişinin solunda yer alan kline tamamen tahrip edilmiş olup sadece üçgen kemeri ve bir adet sütunu günümüze ulaşabilmiştir. Bunun hemen yanında yer alan diğer kline diğer klineler gibi arcosoliumlu yataklıdır ve arcosoliumun üzeri yiv bezemelidir. Her iki yanında birer sütun bulunmaktadır. Bu sütunlar anakaya üzerine yüksek kabartma tekniği ile yapılmıştır. Bütün klinelere bir basamakla çıkılmaktadır. Mezar odasının ortasında iki adet çukur bulunmaktadır. Bunlardan biri düzgün dikdörtgen şeklinde

113x70 ölçülerinde taş oygu çukuru iken, diğeri defineci çukurudur. Zemin toprak dolgu olup, tavanı düzdür.

KATALOG NO: 11

Mezar No	: 11
Levha No	: 44
Çizim No	: 21-22
Koordinat	: K 37° 9'6.93"D 38°47'3.31"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Kızılkoyun (Tılfındır Tepesi), Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Artarda odalı plan tipine sahip mezar odasına girişin hemen solunda, 100x90 ölçülerinde bir niş bulunmaktadır. Öndeki mezar odasına giriş iki basamaklı bir merdivenle çıkılarak sağlanmaktadır ve girişin solunda adet 44x65 ölçülerinde bir niş bulunmaktadır. Ön odada yer alan iki klinenin tipleri tahribattan ötürü anlaşılmamaktadır. Arkada yer alan mezar odasında ise iki adet kline mevcuttur. Bu klinelelerden güneydeki arcosoliumlu tekneli mezar tipine girmektedir. Girişin hemen karşısında yer alan (doğu yönünde) kline üçgen alınlıklı arcosoliumlu olup, içerisinde 2 adet ölü yatağı olduğuna dair izler görülmektedir. Doğu yönündeki bu klinenin hemen iki yanında birer adet Korinth düzeninde sütun yer almaktadır. Bu sütunlar anakaya üzerine yüksek kabartma tekniği ile yapılmıştır. Her iki mezar odasının da tavanı düzdür. Taban toprak dolgudur.

KATALOG NO: 12

Mezar No	: 12
Levha No	: 45
Çizim No	: 23-24
Koordinat	: K 37° 9'6.49"D 38°47'3.26"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Kızılkoyun (Tıfındır Tepesi), Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Artarda odalı plan tipine sahip bu kaya mezarında giriş tahrip edilmiştir. Ön odada kuzey yönünde oldukça küçük boyutlarda arcosoliumlu bir kline görülmekte olup, çocuk mezarı olabileceğini düşündürmektedir. İkinci odaya geçiş kısmı tamamen tahrip edilmiş olsada muhtemelen bir kapı ile geçişin olduğuna işaret eden, kapı üzerlerinde örneklerine daha öncede rastladığımız konkav bir boşluğa yerleştirilmiş istiridye motifinin izleri görülmektedir. Bu odada güney yönünde bir adet arcosoliumlu yataklı kline mevcuttur. Tam karşısında (Kuzey yönünde) bir klinenin daha izlerine rastlamaktayız ancak tamamen tahrip edildiği için tanımlanamamaktadır. Buradan kemerli bir kapı ile ana mezar odasına geçilmektedir. Kapının hemen yanında (kuzey yönünde) bir adet heykel nişi mevcuttur. Doğuda yer alan bu mezar odasında 3 adet kline yer almaktadır. Güneyde yer alan kline arcosoliumlu yataklı tekneli, doğuda yer alan kline üçgen alınlıklı arcosoliumlu tekneli ve kuzeyde yer alan kline ise arcosoliumlu tekneli tiptedir. Zemin toprak dolgu olup, tavanı düzdür. Mezarın tavanında yoğun calsium carbonat çözeltilisinden kaynaklı siyahlaşmalar mevcuttur.

KATALOG NO: 13

Mezar No	: 13
Levha No	: 46
Çizim No	: 25-26
Koordinat	: K 37° 9'8.09"D 38°47'3.59"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Kızılkoyun (Tıfındır Tepesi), Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Art arda odalı kaya mezarı tipinde değerlendirilir. Mezar odasına giriş büyük oranda tahrip olmuştur. Kapı girişinin hemen üzerinde havalandırma boşluğu dikkat çekmektedir. İlk odada büyük oranda tahrip edilmiş, arcosoliumlu 2 kline bulunmaktadır. İkinci odaya girişte kapı tambur izleri görülmektedir. Bu odada 5 klineli olup, diğer mezar odalarındaki klinelerden farklı olarak 4 kline taban seviyesinde oyularak oluşturulmuştur. Bu 4 kline arcosoliumlu teknelidir. Güney yönünde yer alan ikinci klinenin üzerinde bir adet 77x46 ölçülerinde sunu nişi bulunmaktadır. Girişin tam karşısında batı yönünde yer alan kline ise arcosoliumlu olup tahribattan ötürü yatak tipi belirlenememiştir. Bu klineye 2 basamakla çıkılmaktadır. Bu mezarın arcosoliumu üzerinde, anakayanın düzeltilmesi ile oluşturulmuş konkavyüzeyde istiridyemotifi bulunur. İstiridye motifi yüksek kabartma tekniği ile yapılmış olup büyük oranda tahrip edilmiştir. İstiridye motifinin kenarlarında kymationlar ve tapınaklarda kullanılan çatı akroterleri net bir şekilde görülmektedir. Bu klinenin cephesi tapınak cephesi gibi düzenlenmiştir. Zemin toprak dolgu olup, tavanı düzdür.

KATALOG NO: 14

Mezar No	: 14
Levha No	: 47
Çizim No	: 27-28
Koordinat	: K 37° 9'2.32"D 38°47'3.46"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Kızılkoyun (Tıfındır Tepesi), Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Artarda odalı plan tipine sahiptir. Mezar odalarına giriş büyük oranda tahrip olmuştur. Artarda 3 adet mezar odasına sahiptir. Önde yer alan ilk mezar odasında sadece güney yönünde kline bulunmaktadır. Kline arcosolimlu olup yatak kısmı tahrip edilmiştir. Kuzey yönünde bir adet 43x28 ölçülerinde sunu nişi mevcuttur. 2. Odaya bir basamakla kemerli bir geçiş yapıldığı görülmektedir. Bu mezar odasında iki adet kline olup, bunlardan kuzey yönündeki üçgen kemerli arcosoliumlu tekneli tiptedir. Güney yönündeki ise üçgen kemerli arcosoliumlu olup, kline yatağı tahrip edildiğinden yatak tipi belirlenememiştir. En arkadaki mezar odası triclinium düzende yapılmış olup, bu odaya üçgen alınlıklı ve kemerli bir kapı ile geçiş verilmiştir. Geçişte bir basamak çıkıp, ardından bir basamak inerek odaya giriyoruz. Bu odada yer alan klinelerden güney yönündeki arcosolimlu teknelidir. Kuzey ve doğu yönündeki klineler ise arcosoliumlu olup tahribattan ötürü yatak tipleri tespit edilememiştir. Zemin toprak dolgu olup, tavanı düzdür.

KATALOG NO: 15

Mezar No	: 15
Levha No	: 48
Çizim No	: 29-30
Koordinat	: K 37° 9'1.68"D 38°47'2.86"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Kızılkoyun (Tıfındır Tepesi), Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Dromoslu art arda Odalı plan tipine giren mezar odasında girişin önündekaya fasadının (sağlı sollu) oyularak düzeltildiğini görmek mümkünür (Fasat ölçüleri 74x90). Mezar odalarına beşik tonozlu bir dromosala giriş sağlanmıştır. Mezar odasına giriş kapısının hemen üstünün kare ve dikdörtgen biçimlerde oyularak düzeltildiğini görmekteyiz. Olasılıkla anıtsal kaya mezarlarında örnekleri ile karşılaştığımız, tapınak cephelerini taklit etmek amacı ile bu kısımda akroter ve sütunlar vardı. Girişin hemen sağında ve solunda birer adet sunu çukuru bulunmaktadır. Öndeki mezar odasında iki adet kline yer almaktadır. Bu klineleden güneydeki arcosoliumlu yataklıdır. Kuzeydeki kline ise arcosoliumlu olup yatak kısmı tahrip edilmiştir. Kuzeyde yer alan klinenin arcosoliumla yatağı arasında kalan duvarda bir adet 58x58 ölçülerinde sunu nişi bulunmaktadır. Arka mezar odasına geçiş kademeli olarak kemerlendirilmiş bir kapı ile sağlanmaktadır. Kapı girişinin sağ ve solunda anakayaya kabartma şeklinde yapılmış sütunların izleri görülmekte olup, bu odaya 1 basamakla inilmektedir. Bu mezar odasında güneydeki kline üçgen arcosoliumlu tekneli, doğudaki kline arcosoliumlu yataklı, kuzey yönünde yer alan kline ise arcosoliumlu tekneli tiptedir. Her iki mezar odasının da tavanı düzdür. Taban toprak dolgudur.

KATALOG NO: 16

Mezar No	: 16
Levha No	: 49, 50
Çizim No	: 31-32
Koordinat	: K 37° 9'5.00"D 38°47'2.82"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Kızılkoyun (Tılfındır Tepesi), Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Girişi tahrip olmuş kaya mezarı, karma planlı olarak değerlendirilebilir. Mezarın oldukça geniş bir ön odası mevcuttur. Ön odanın hem kuzeydoğu hemde kuzeybatı yönünde birer adet oda bulunmakta olup, tahminen bu odalardan güneybatıdaki oda ile 16 no'lu kaya mezarına geçiş sonraki dönemlerde açılmıştır. Güneybatıda yer alan bu odanın ayrı bir kaya mezarını yoksa rahip yada sunu odası mı olduğu tahribattan dolayı anlayışlamamıştır. Ancak bu alana geçişin sonradan açıldığı kesindir. Ön odanın doğu duvarında 12 adet yaklaşık 28x25 ölçülerinde hatıl nişi bulunmaktadır. Ön odanın bittiği yerde 3 adet mezar odası bulunmaktadır. Mezar odalarına giriş kemerli bir kapı ile sağlanmakta ve bu kemerli kapılardan ilk ikisinde kemer lentosunda bir sıra ters palmet diye adlandırabileceğimiz süslemeler direkt anakayaya oyularak yapılmıştır. Güney-güneydoğu yönünde (sağdan ilk mezar) yer alan ilk mezar odası 4 klineli olarak düzenlenmiştir. Kapı girişinde kapı tamburu ve kapı kilit yuvası korunmuştur. Buradaki 4 klinede arcosoliumlu olup, birinin yatak tipi teknelidir. Tahribattan ötürü diğer 3 klinenin yatak tipi belirlenememiştir. Güneydoğu yönünde (tam ortada) yer alan kaya mezarı art arda odalı olup, giriş kapısı diğer iki mezar odasına göre daha yüksek ve görkemlidir. Giriş kemerli bir kapı ile sağlanmakta ve bu kapısında kemer lentosunda bir sıra ters palmet süslemeler göze çarpmaktadır. Kapının önünde, zeminde 30x28 ölçülerinde kare bir oyuk ve bunun tam karşısında (güney yönünde) yaklaşık 80 cm'lik bir oyuk (?) daha yer almaktadır. İlk mezar odasında iki adet kline yer almakta ve her ikisi de arcosoliumlu olup soldaki teknelidir. Buradan kemerli bir kapı ikinci mezar odasına geçilmektedir. Bu kapının silindirik bir taşın yuvarlanması ile kapatıldığı kapı girişindeki kapak yuvasından anlaşılmaktadır. Bu mezar odasında yer alan 6 adet klinenin tamamı arcosoliumlu yataklı tiptedir. Üçüncü mezar odası (kuzey yönünde) triclinium düzende arcosoliumludur. Bu odada yer alan

klinelerin üzerindeki işçilikten daha sonra mezar alanı açmak için yapılmaya başlandığı ancak yarım bırakıldığı görülmektedir. Kuzeybatı yönündeki boş oda ise rahip veya sunu odası olması muhtemel bir oda olup, güneybatısındaki mezar odası ile bağlantısı sonraki dönemlerde yaşam alanı olarak kullanılmasından kaynaklı olarak açılmıştır. Dört mezar odası ve iki boş odasında tavanı düzdür. Taban toprak dolgudur.

KATALOG NO: 17

Mezar No : 17
Levha No : 51
Çizim No : 33-34
Koordinat : K 37° 9'4.13"D 38°47'3.89"
Kayanın Niteliği : Kireçtaşı
Yer- Konum : Şanlıurfa İli, Merkez, Kızılkoyun (Tılfındır Tepesi), Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Ön odaya sahip, tek odalı kaya mezarı tipinde değerlendirilir. Kapı girişi korunmuş olup, kapının oturduğu kapı eşiği oldukça nettir. Mezar odasının kapısının dışı doğru açıldığına işaret eden kapı girişinin önünde geniş bir boşluk bulunmaktadır. Mezar odası triclinium düzende yapılmıştır. Her üç klinede arcosolimlu yataklıdır. Klinelelere bir basamakla çıkılmaktadır. Zemin toprak dolgu olup, tavanı düzdür. Duvarlarda sıva izleri mevcuttur.

KATALOG NO: 18

Mezar No	: 18
Levha No	: 52
Çizim No	: 35-36
Koordinat	: K 37° 9'6.00"D 38°47'4.00"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Kızılkoyun (Tıfındır Tepesi), Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Girişi tahrip olmuş mezar, art arda odalı kaya mezarı tipinde değerlendirilir. Girişin hemen sağında mezar odasının silindirik bir taş blokla kapatıldığını gösteren kapak yuvası mevcuttur. İlk mezar odası 2 klineli olup, kuzey ve güney yönünde yer alan klineler arcosoliumlu olup tahribattan ötürü yatak tipleri belirlenememiştir. 2. bir odaya geçişin varlığını gösteren duvar izleri mevcuttur. Bu oda triclinium düzende olup, girişin tam karşısında (kuzeydoğu yönünde) yer alan kline arcosoliumlu yataklı tiptedir. Diğer klinelerin yatak tipleri tahribat nedeni ile anlaşılamamıştır. Zemin toprak dolgu olup, tavanı düzdür. Sıva izleri vardır.

KATALOG NO: 19

Mezar No	: 19
Levha No	: 53
Çizim No	: 37-38
Koordinat	: K 37° 9'6.84"D 38°47'4.04"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Kızılkoyun (Tıfındır Tepesi), Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Girişi tahrip olmuş mezar, tek odalı kaya mezarı tipinde değerlendirilir. Girişte sağa doğru kapatıldığı anlaşılan silindirik kapak yuvası görülmektedir. Mezar odasının beş klinelidir. Kuzey yönünde bulunan ilk kline arcosoliumlu olup, ölü yatağı tahrip edilmiştir. Ölü yatağının hemen üzerinde bir adet 72x80 ölçülerinde sunu nişi mevcuttur. Kuzeyde yer alan ikinci kline ise tip olarak arcosoliumlu olup, klinenin hemen önünde defneci çukuru açılmıştır. Kuzeydoğu yönünde (girişin karşısında) yer alan kline ise arcosoliumlu olup, 2 ölü konulacak şekilde iki yatak yeri açılmıştır. Yine bu mezarda da tahribattan dolayı yatak tipleri belirlenememektedir. Bu klinenin güney yönündeki klinelerle duvar bağlantısında bir adet 82x82 ölçülerinde sunu nişi ve kandil nişi bulunmaktadır. Güneyde yer alan klinelerin arcosolium izleri günümüzde de görülebilmekte. Mezar odasının da tavanı düzdür. Taban toprak dolgudur.

KATALOG NO: 20

Mezar No	: 20
Levha No	: 54
Çizim No	: 39-40
Koordinat	: K 37° 9'8.19"D 38°47'4.05"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Kızılkoyun (Tılfındır Tepesi), Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: 20 no'lu kaya mezarında, aslında iki ayrı kaya mezarı olarak düzenlenmiş iki mezar odasını, daha sonra kullanım alanı yaratmak için arada geçiş açılmasından ötürü bir arada inceleyeceğiz. Güneyde yer alan mezar odasının girişi kemerli bir kapı ile sağlanmakta olup, kapı kilit yuvası ve kapı tamburu korunmuştur, 3 klinelidir. Girişin sağında (mezar odasının güney duvarında) bir adet 74x48 ölçülerinde sunu nişi bulunmaktadır. Doğudaki kline tamamen tahrip olmuştur. Mezar odasının doğu duvarında üç adet sunu nişi (71x100, 59x43, 23x24) vardır. Kuzeyde yer alan kline arcosoliumlu yataklı düzende yapılmıştır. Batı yönünde yer alan klinede tahrip edilmiş olup, buradan yan mezar odasına geçiş için bir oyuk açılmıştır. Bu mezar odasının ortasında 65cm² ve 25 cm² ölçülerinde iki adet taş oygu çukuru bulunmaktadır. Batı yönünde yer alan mezar odası ise triclinium düzendedir. Girişi kemerli bir kapı ile sağlanmakta olup, kapının silindirik bir taş blokla kapatıldığına dair kapak yuvası kısmen korunmuştur. Kapının iç kısmında sol duvarda küçük bir sunu nişi mevcuttur. Her üç klinede arcosoliumludur fakat tahribattan ötürü yatak tipleri belirlenememiştir. Kuzey ve doğu yönünde yer alan klinelerin arasında 25x30 ölçülerinde sunu nişi mevcuttur. Her iki mezar odasının da tavanı düzdür. Taban toprak dolgudur. Sıva izleri vardır.

KATALOG NO: 21 (FRESKLİ MEZAR ODASI)

Mezar No	: 21
Levha No	: 55, 56, 57, 58
Çizim No	: 41-42-43
Koordinat	: K 37° 8'46.08"D 38°46'51.98"
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Urfa Kalesi'nin Batı Yamacında, Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Freskli mezar odası Antik Edessa kent merkezinde en iyi korunmuş vaziyette bulunan mezar özelliği göstermektedir. Mezar odasına düz bir alanla giriş sağlanmaktadır. Tek Odalı plan tipine sahip mezar odasının giriş kapısı da tüm özelliklerinin görülebileceği şekilde korunmuştur. Freskli mezar odasının kapısı, 172x72 ölçülerinde, dikdörtgen formda ve kapak yuvasına oturan kapı mili de korunmuş haldedir. Ayrıca monoblok kapının açılıp kapanmasını sağlamak amacıyla kapının orta kısmında, büyük ihtimalle ahşap malzeme kullanılarak kapı kolu yapıldığı anlaşılan (kol tutamak) yeri açıldığı görülmektedir. Triclinium düzende yapılmış kaya mezarına iki basamaklı bir inişle girilmektedir. Arcosoliumlu tekneli olarak düzenlenen üç klineli odada sadece girişin karşısındaki arcosolium üçgen kemerli olarak yapılmıştır. Girişin karşısında yer alan kline haricinde ki bu klineninde duvarlarında yer yer boya ve sıva dökülmelerinden anlaşıldığı üzere tüm mezar odası fresklerle süslenmiştir. Girişin solunda yer alan kline ve arcosoliumda oldukça iyi korunmuş durumda bulunan freskte arcosoliumun üzeri kademeli olarak geometrik ve bitkisel bezemelerle süslenmiştir. Frizlere ayrılarak yapılmış bezemelerin ilk ve son sırası kahverengi boya ile kontürlenmiştir. Sırasıyla ilk frizde yatay kareler ile süsleme, ikinci sırada kontürlerle sınırlandırılmış yumurta dizisi (kyma recta), üçüncü sırada kıvrık dallarla oluşturulmuş bitkisel motifler ve son sırada ise dikey dikdörtgen bezemelerin kullanıldığı arcosolium tıpkı tapınak cephesi gibi düzenlenerek anıtsallaştırılmıştır. Klinenin her iki yanı da korinth sütunu tarzında boyanmıştır. Sütunlar ise İon sütun kaidelerinde olduğu gibi kare bir plinthos ile çiftli torus ve ion tarzında, yivli sütun üzerine korinth başlıkla tamamlanarak boyanmıştır. Sarı, kahverengi, kırmızı, siyah gibi birçok rengin kullanıldığı freskte detaylar gayet nettir. Sütun başlık ve altlıkları oldukça iyi betimlenmiş, sütun başlıkları ve arcosoliumların üst kısımlarında zeytin dalları şeklinde

bitkisel motifler resmedilmiştir. Kline yatağının ön duvarında ilk olarak sağ ve sol yanda kahverenkte boyanmış birer pano içersinde sarı zemin üzerine geometrik bezemeler kullanılmıştır. Bu iki panonun ortasında ayakta elinde hristiyanlığın sembolü olan asa tutan karşılıklı iki kadın figürü betimlenmiş, bu kadınlar diğer elleriyle de tabula ansata içersinde 8 satırdan oluşan grekçe yazıt tutar şekilde resmedilmişlerdir. Bu satırlar ricamızı kırmayan, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümünden Prof. Dr. Mustafa ADAK tarafından çevrilmiştir. **“Baba, Oğul, Kutsal Ruh’un şanı bizim ümidimiz.Amin. Kyros oğlu Akibsima’nın (?) ve kayınvalidesi Maroutha’nın ve eşi Khalloas’ın ve çocukları Kyros ile (İ)saak’ın ve de onların varislerinin anısına”**⁵⁷ şeklinde çevrilmiştir. Tabula ansatanın altında ve üstünde birer haç bulunmakta olup, alttaki haç sembolü bitkisel motiflerle çerçevelenmiştir. Girişin sağında yer alan mezarda klinenin ön duvarında yine tabula ansata içersinde 4 satırdan oluşan Grekçe yazıt bulunmaktadır. Bu satırlar **“Bu ölü yatağı (kline) Karrai’lı Zographos oğlu Patroinos ve onların varislerine aittir”** şeklinde çevrilmiştir. Burada da tabula ansatanın ve arcosoliumun her iki yanı zeytin dalları şeklinde bitkisel bezemelerle süslenmiştir.

⁵⁷ Adak, M., 2016

KATALOG NO: 22 (DISTYL İN ANTİS)

Mezar No	: 22
Levha No	: 59, 60, 61, 62, 63
Koordinat	: K 37° 9'2.47"D 38°47'2.98"
Çizim	: 44,45,46,47
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Kızılkoyun (Tıfındır Tepesi), Antik Edessa Nekropolü içerisinde.

Tanım: Ön avlulu, tek odalı plan tipine girmektedir. Tapınak cephesi bu mezar odası Antik Edessa Kent merkezinde şu ana kadar bulunan tek örnek olması bakımından önem arz etmektedir. Önde yer alan iki sütunuyla belirgin olarak distyl in antis planının uygulandığını görmekteyiz. Giriş düz bir alanla iki basamaklı bir çıkışla sağlanmıştır. Sütunlar dikdörtgen podium üzerinde yükselmektedir. Sütun gövdesi ve kaidesi toskania düzenindedir. Sütun kaidesi klasik toskania düzenindeki kare plinthos üzerine tek torus yerine, torus-trokhilos-torus şeklinde (Attika-İon tipi kaideleri tarzında) uygulanmış ve kare plinthos üzerine oturtulmuştur. Sütun başlığında kompozit düzen uygulanmıştır. Bilezikle başlayan sütun başlığında kalathos akhantus yaprakları, volütler ve volütlerin tam ortasında abakusla birleştiği kesimde kadın büstü şeklinde pilastrlar kullanılmıştır. Entablatur'de ise üç fascialı arşitrav, geisipodes, geison ve üçgen alınlıkla tamamlanmıştır. Entablatur'un tamamı bezemeli olup, yumurta dizisi (kyma recta), boncuk dizisi, rozet ve bitkisel bezemeler kullanılmıştır. Alınlığın bittiği yerde kısmen korunmuş, kıvrık dallarla bezeli bir köşe akroteri görülmektedir. Hint'ten Yunan'a birçok mitolojide "kötü ruhlardan koruyucu tılsım olarak" görülen istiridye formu⁵⁸ entablatur'un tam orta kısmında arşitrav ve alınlığın ortasında kullanılmıştır. Mezarın cephesindeki süsleme öğelerinin yapımında el matkabı kullanılmış olma olasılığı yüksektir. Çünkü süsleme detayları yüksek kabartma şeklinde oldukça düzgün yapılmıştır. Mezar odası triclinium düzendedir. Monoblok dikdörtgen bir kapı ile girişin sağlandığı görülmektedir. Kapı üzerinde yuva içerisinde, ortasında delik bulunan döküm demir izleri görülmektedir. Kapının tam karşısındaki kline tapınak cephesi şeklinde yanlarda iki stunla ve arcosoliumun üzeri de anakayaya kabartma tekniği ile üçgen kemerli şekilde düzenlenmiştir. Bu klinede farklı olarak kapak

⁵⁸ Yılmaz, 2005, s., III.

korunmuştur. Diğer iki klinenin cephe düzenlemelerinde herhangi bir bezeme ya da süsleme ögesi bulunmamaktadır. Mezar odasına 3 basamak inilerek ulaşılmaktadır. Basamaklarda devşirme taş malzeme kullanılmıştır. Kapının içeriye sağa doğru açıldığını gösteren demir kapı pimi korunmuştur. Kapısı dikdörgen şekildedir. Tek odalı mezar triclinium düzende yapılmıştır. Her üç kline de arcosoliumlu teknelidir. Mezar odasının tam ortasında bir adet lahit bulunmaktadır. Lahdin batıya bakan yüzünde 84x40 cm ölçülerinde kare levha içinde, sağda ve solda ikişer satır olmak üzere Grekçe yazıt bulunmaktadır. Yerel urfa taşından (kireçtaşı) yapılmış lahit, Kızılkoyunda bulunan diğer iki lahitle aynı özelliklere sahiptir. İşçilikleri ve bezemesiz yapılmış olmaları dikkat çekicidir. Lahidin altında yerden yükseltmek amacıyla bir kaide kullanılmıştır. Alanda yapılan kazı çalışmaları esnasında avluda yaklaşık 1,5 mt. derinliğinde anakayaya oyulmuş çukurlar olduğu görülmüştür. Mezar içerisinde belirgin olarak murç izleri görülmektedir. Tespit edebildiğimiz murç ağzı genişlikleri 6 ve 4.5 cm'dir.

KATALOG NO: 23

Mezar No	: 23
Levha No	: 64
Koordinat	: K 37° 9'2.47"D 38°47'2.98"
Çizim	: 48,49
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Kızılkoyun (Tıfındır Tepesi), Antik Edessa Nekropolü içerisinde

Tanım: Ön avlu art arda odalı plan tipine sahip mezarın, kapı girişinin hemen önünde iki adet stunun stun altlıkları ve tamburlarının bir kısmı korunmuş halde bulunmaktadır. Stun altlıkları İon tipi yapılmıştır. İlk giriş kapısı 4 adet düzgün kesilmiş taşın, mezar odasının önüne monte edilmesiyle oluşturulmuştur. Girişte kaya fasadının düzeltilmiş olması bu mezarın cephesinin de tıpkı 22 numaralı mezar gibi anıtsal nitelikli bir cephe düzenlemesi olduğunu düşündürmektedir. İlk kapıdan 3 basamak inildikten sonra, silindirik taş bloğun yuvarlanarak oturtulması ile oluşan ikinci bir kapının varlığı kapak yuvasından anlaşılmaktadır. Bu kapıdan sonra 4 basamak daha inilerek ilk mezar odasına ulaşılmaktadır. 2 klineli bu oda da, klineler arcosoliumlu tekneli tiptedir. Bu klinelerin en önemli özelliği kline kapaklarının korunmuş olması. 3 parçadan oluşan kline kapakları (120x63- 120x75- 120x90) ve bu kapakları tutarak açıp kapatmaya yarayan demir halkaları görebilmekteyiz. Önemli detaylardan bir diğeri ise kapak ile klineler arasında çimento harcın görülebilmesi. Bir basamak ve kemerli bir geçişle ana mezar odasına girilmekte. Girişin hemen önünde 80x225 ölçülerinde semerdam biçimli kapağı ile korunmuş bir lahit bulunmaktadır. İkinci oda triclinium düzende oluşturulmuştur. Her 3 klinede arcosoliumlu olup, farklı olarak doğudaki kline klasik tekneli tipte yapılmıştır. Kline kapağı kısmen korunmuştur (225x62). Kuzey ve güneyde yer alan her iki klinenin yatak tipi Kızılkoyun Nekropol Alanında tek olma özelliği göstermektedir. Detaylı olarak incelendiğinde, bu kline yataklarının 2 parça halinde bağımsız şekillendirilerek harçla anakayaya monte edilmesiyle oluşturulmuştur. Bu yataklar anakayaya oyulmuş bir basamak üzerine oturtulmuştur. Altta kalan 180x95 cm yüksekliği 47 cm ölçülerindeki boşluğu da kline olarak kullanıp bir arcosoliumda iki gömü yapılmıştır. Bu kline yatağında bağımsız düzgün taşaların işlenerek anakayaya monte edilmesiyle oluşturulmuştur. Altta yer alan klineler için ölünün yatırılma

işleminde sonra ön tarafından kapatılmak üzere kapak yapılmıştır. Bu kapaklar 3 parça halinde yapılarak harçla tutturulmuştur. Ayrıca kline yatakları profilli silmelerle süslenmiştir. Doğu yönünde yer alan klineye bir basamakla çıkılıyor ve klinenin her iki yanında yüksek kabartma tekniği ile yapılmış 215 cm yüksekliğinde 2adet kompozit başlıklı dor düzeni stün bulunmaktadır. Klinenin arcosoliumunun ön tarafı tapınak cephesi gibi üçgen kemerli şekilde düzenlenmiş ve profilli silmelerle süslenmiştir. Bu mezarın da mezar kapağı korunmuştur. Her iki mezar odasının da tavanı düzdür. Taban toprak dolgudur. Sıva izleri vardır.

KATALOG NO: 24

Mezar No	: 24
Levha No	: 65
Koordinat	: K 37° 9'2.47"D 38°47'2.98"
Çizim	: 50,51
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli, Merkez, Kızılkoyun (Tıfındır Tepesi), Antik Edessa Nekropolü içerisinde.

Tanım: Art arda Odalı plan tipine sahip mezarın 6 basamaklı bir çıkışı bulunmaktadır. 3. basamağın her iki yanında birer adet stün altlığı korunmuş olarak görülebilmektedir. İlk giriş kapısı 4 adet düzgün kesilmiş taşın, mezar odasının önüne monte edilmesiyle oluşturulmuştur. Bu taşlardan sağ ve soldaki kabartma olarak yivlendirilerek stün biçiminde şekillendirilmiştir. Tam ortada ise Jesus Christ sembolü bulunur. Jesus Christ sembolü(IX) Yunanca Ι=Ιησους İsa, X= Χριστος Mesih'in ilk mektubu, θ=θεός Tanrı, Υ=υιός Oğlu, Σ=Σωτηρ Kurtarıcı anlamlarını içermektedir. Erken Hristiyanlar için bu simge çok derin bir anlam taşıyordu, çünkü bu monogram "İsa Mesih Tanrının Oğlu Kurtarıcı" ifadesini simgeliyordu. Girişte yer alan ilk taş kapı korunmuş. Ölçüleri 84x114 olan taş kapının 13x3 ölçülerinde kulp yeri ve kapı kilit yuvası da korunmuştur. İkinci kapı silindirik taş bloğun yuvarlanarak oturtulması ile oluşturulmuştur. Bu kapı da korunmuş durumdadır. İlk mezar odasına 1 basamakla inilmektedir. Bu odada 2 adet arcosoliumlu tekneli kline bulunmaktadır. 2 basamak çıkılarak, kemerli bir geçişle ana mezar odasına girilmektedir. Triclinium düzende yapılan bu odada güneyde yer alan kline arcosoliumlu tekneli, doğuda yer alan kline üçgen arcosoliumlu tekneli olup bu klineye bir basamakla çıkılmaktadır. Kuzeyde yer alan kline ise tip olarak arcosoliumlu yataklı düzende yapılmıştır. Her iki mezar odasının da tavanı düzdür. Taban toprak dolgudur. Sıva izleri vardır.

KATALOG NO: 25

Mezar No	: 25
Levha No	: 66
Çizim No	: 52,53
Koordinat	: K- 37°08'.46.33'' D- 38°46'.51.07''
Kayanın Niteliği	: Kireçtaşı
Yer- Konum	: Şanlıurfa İli,Merkez, Urfa Kalesi'nin batı yamacında, Antik Edessa Nekropolü içerisinde.

Antik Edessa Kent merkezi ve ilçelerde şu ana kadar tespit edilmiş tek loculuslu mezar odasıdır. Mezar odasına 5 basamakla iniş yapıp, düz bir eşiklikten sonra, 3 basamakla giriş yapılmaktadır. Kale Eteği Nekropol Alanı'ndaki bu mezar odasında kuzey ve güney duvarlarda toplam 14 adet loculus tespit edilmiş olup, bunlardan beşer tanesi yan duvarlarda (kuzey – güney duvarları) yer alırken geriye kalan 4 loculus ise, karşılıklı olarak kapı girişinin yanına ve tam karşısına oyulmuştur. Loculusların yükseklikleri eşit olup, her hücrenin üzerinde niş bulunmaktadır. Ayrıca mezar odasına girişin sağ ve solunda da birer adet sunu nişi mevcuttur. İncelediğimiz bu mezar odasında tüm hücrelerin tabanı kapalı olup, büyük ihtimalla keramik lahit veya ahşap tabut kullanılmıştır. Loculuslu mezarların hemen önünde bir basamak yüksekliğinde mezar odasındaki tüm hücrelerin önünü kapsayacak şekilde bir oturma sekisi oluşturulmuştur. Loculuslu mezar odasının doğu duvarında yer alan iki lokuli'nin tam orta kısmı ise tekneli bir mezar olarak düzenlenmiştir. Kline ve çevresi tahrip edildiği için arcosoliumlu olup olmadığı tespit edilememiştir.

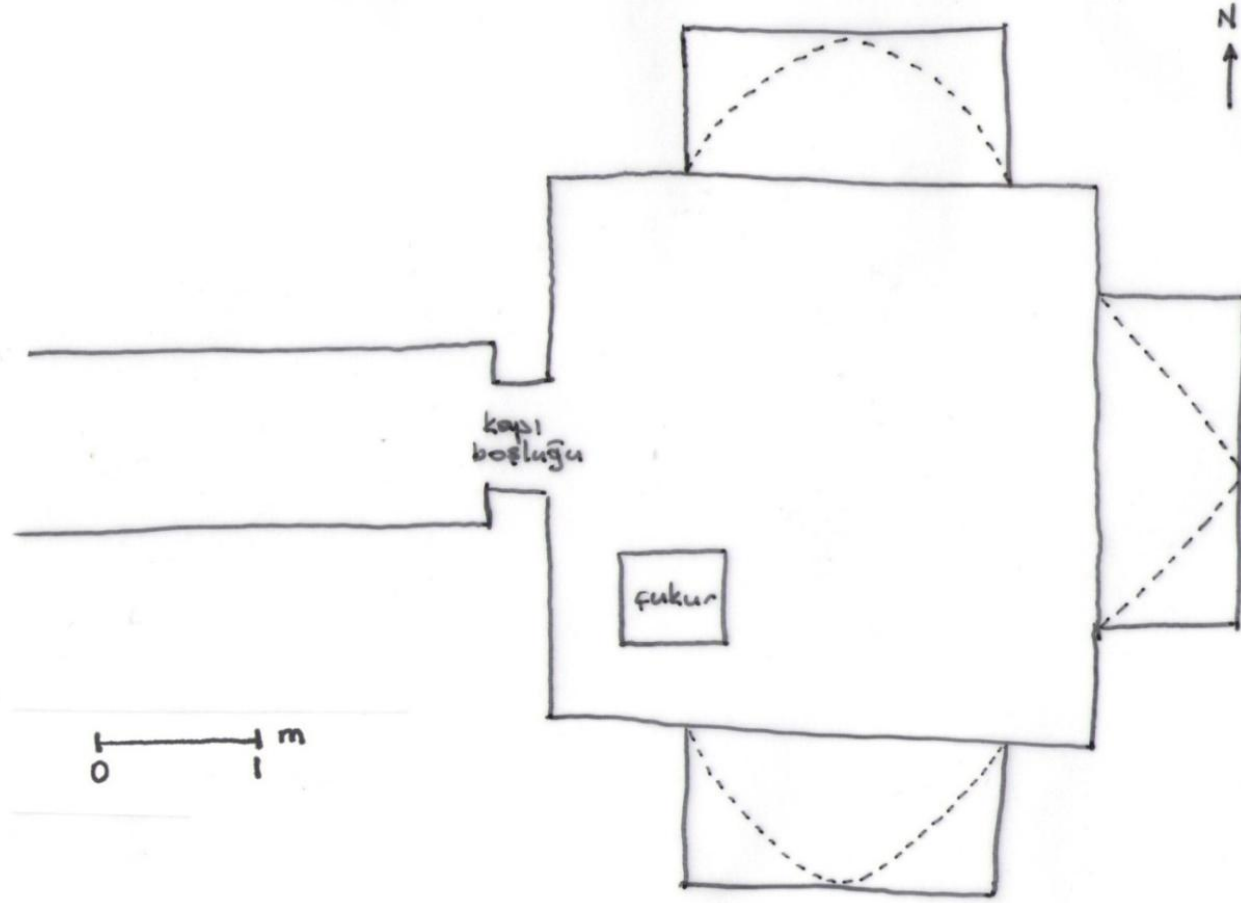
HARİTA-1 1-Yaylak Nekropolü, 2-Bulaklı – 1 Numaralı Nekropol, 3-Bulaklı – 2 Numaralı Nekropol, 4-Gülaçan Nekropol Alanı, 5-Çakmaklı Nekropolü, 6-Durak Köyü Nekropolü, , 7-Günece Nekropolü, 8-Gürkuyu Nekropolü, 9-Macunlu I Numaralı Nekropol, 10-Macunlu II Numaralı Nekropol, 11-Tavşanören Nekropolü, 12-Yukarı Göklü III. Numaralı Nekropol, 13-Gölebakan Nekropolü, 14-İnik (İnka) Kaya Mezarı, 15-Kızılkoyun Nekropolü, 16-Urfa Kalesi Batı Yamacı Nekropolü, 17-Çamlık Nekropolü

TABLO-1B

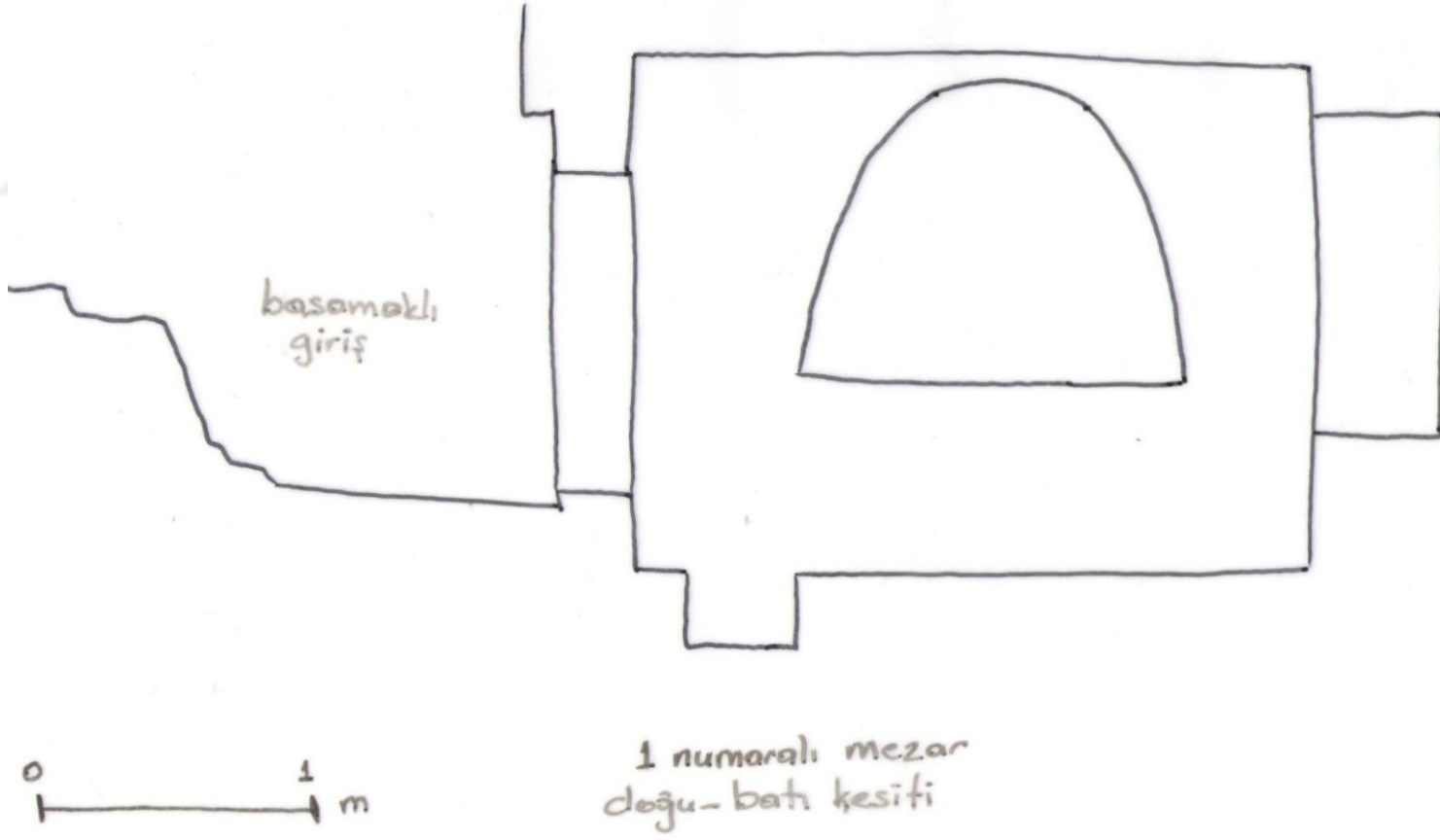
NEKROPOL	Dromoslu tek odalı	Düz girişli tek odalı	Ön odalı tek odalı	Ön avlulu tek odalı	Art arda odalı	Dromoslu art arda odalı	Düz girişli art arda odalı	Ön avlulu art arda odalı	Çokgen planlı	Ön odalı karma planlı	Loculuslu	Arcosoliumlu tek klineli	Arcosoliumlu iki klineli	Arcosoliumlu üç klineli	Arcosoliumlu dört klineli	Arcosoliumlu beş klineli	Bir arcosolium içerisinde çok yataklı	Sanduka tipi
K-6	X													X				
K-7	X													X				
K-8																		
K-9			X						X							X		
K-10			X													X		
K-11							X						X					
K-12							X					X	X	X				
K-13							X						X			X		X
K-14							X					X	X	X				
K-15						X							X	X				
K-16										X			X	X	X			
K-17			X											X				
K-18							X						X	X				
K-19		X														X		
K-20		X												X				
K-21		X												X				
K-22				X										X				
K-23								X					X	X				
K-24								X					X					
K-25											X							

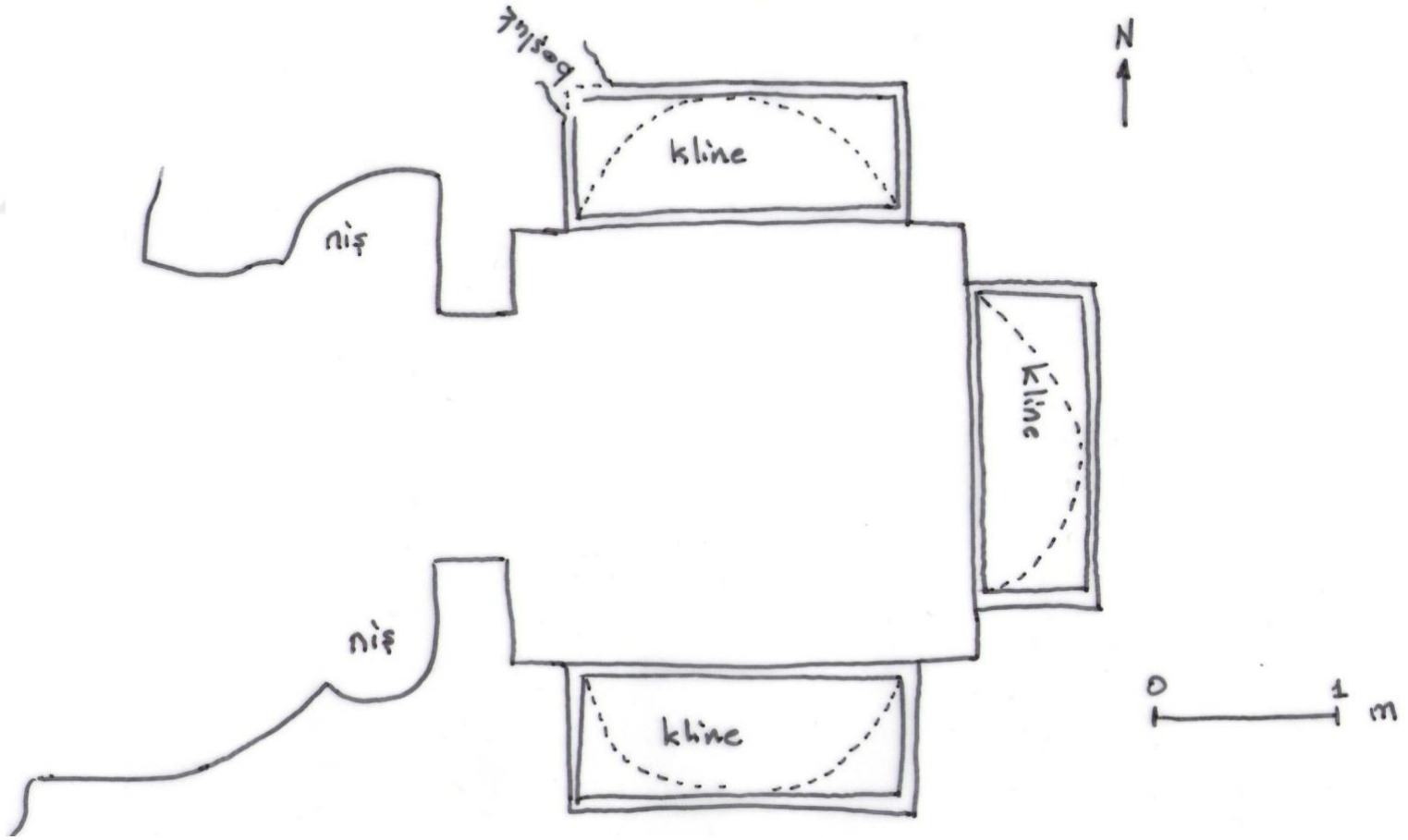
ÇİZİMLER

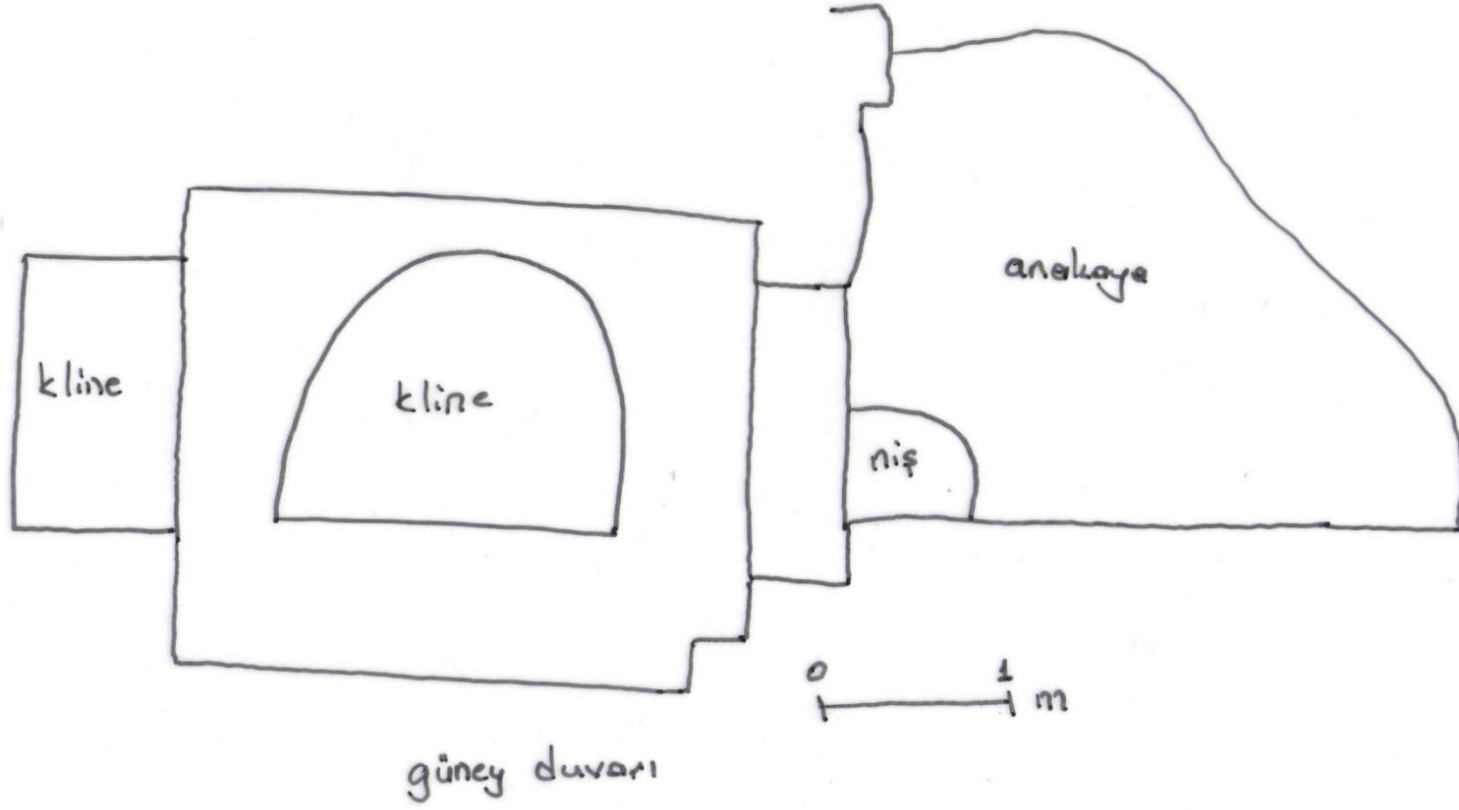
Çizim1. 1 numaralı mezar, plan

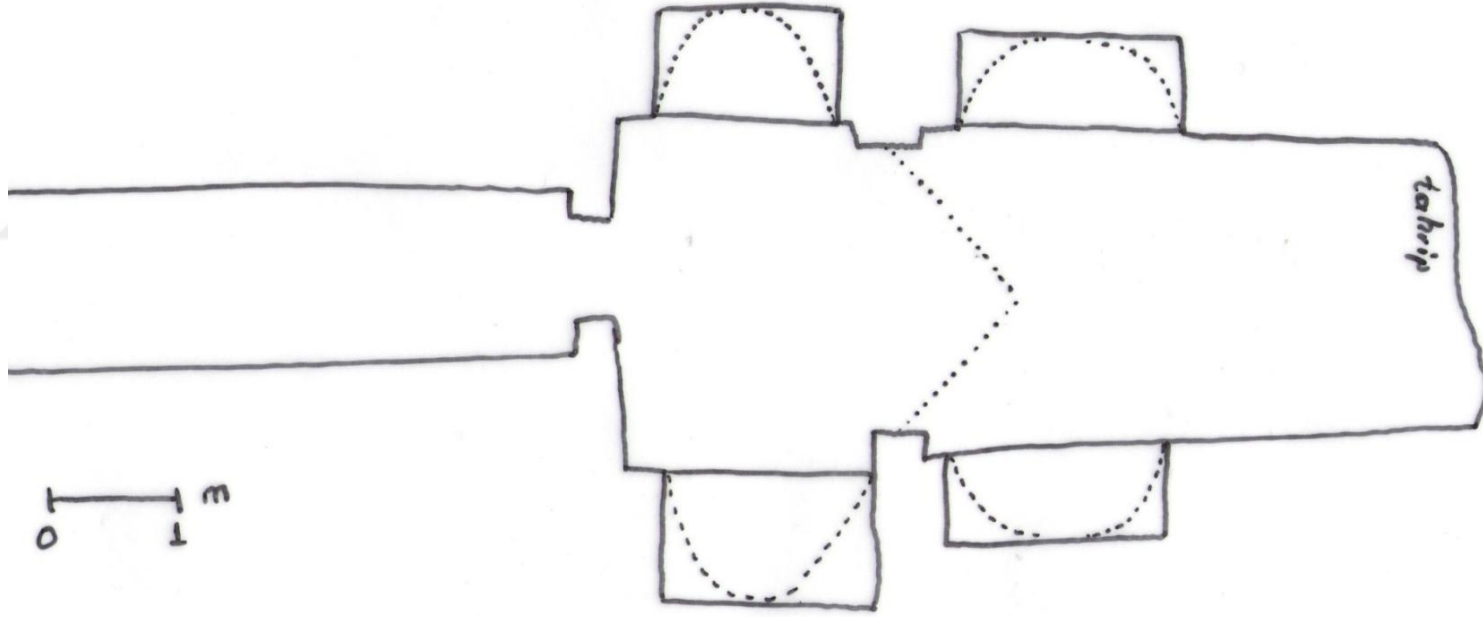
Çizim2. 1 numaralı mezar, kesit

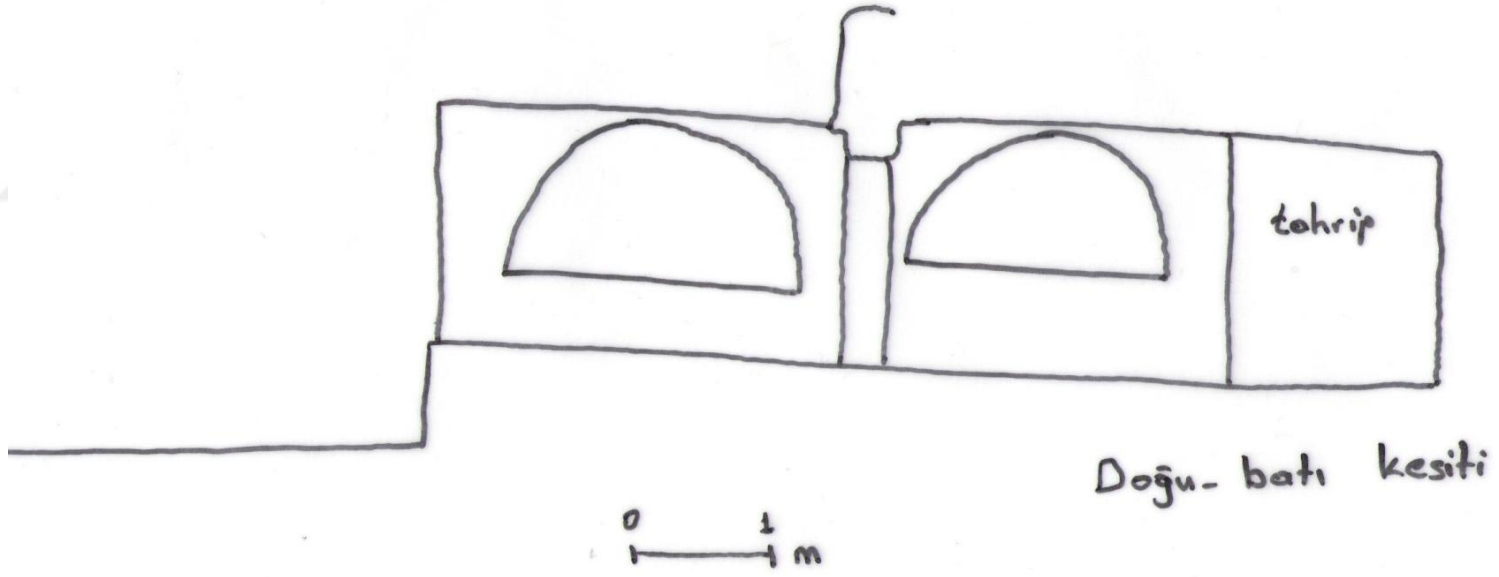
Çizim 3. 2 numaralı mezar, plan

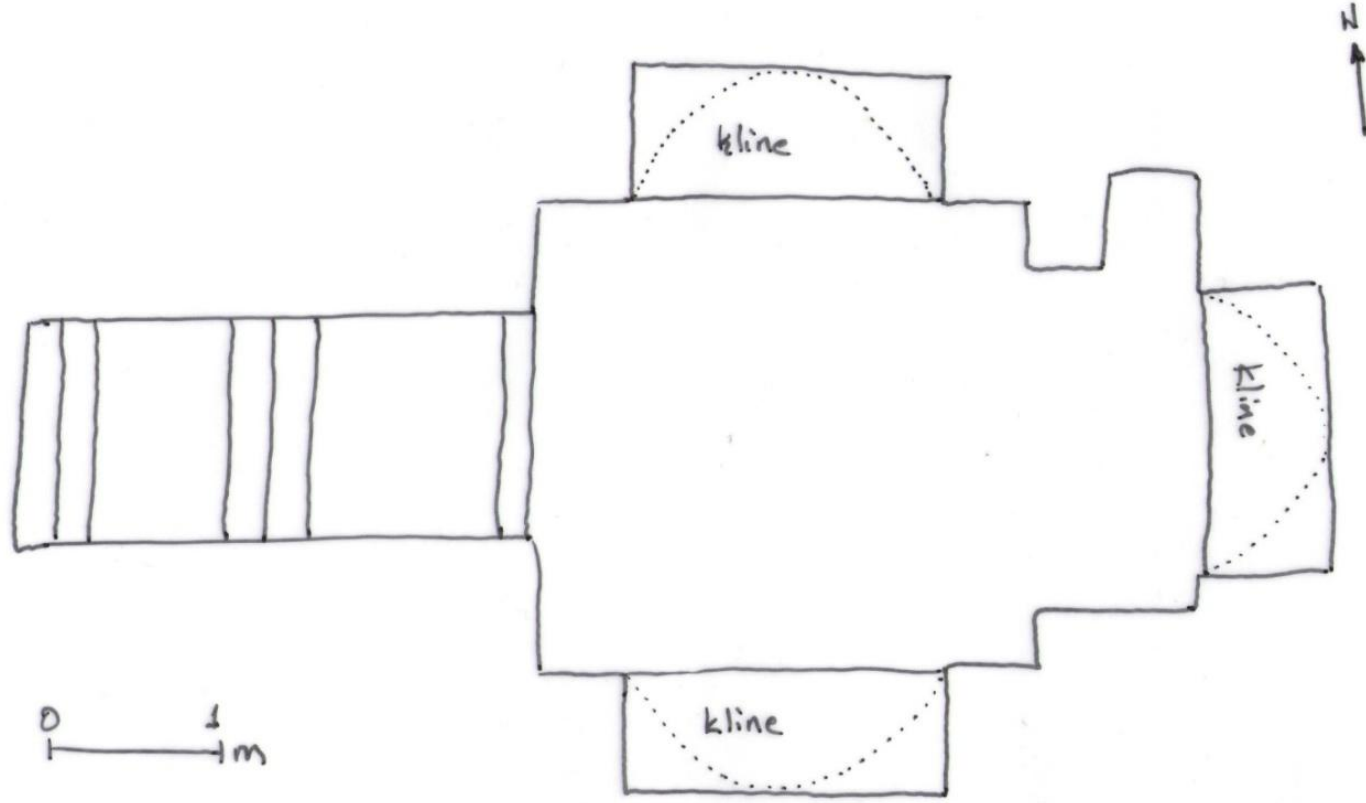
Çizim 4. 2 numaralı mezar, kesit

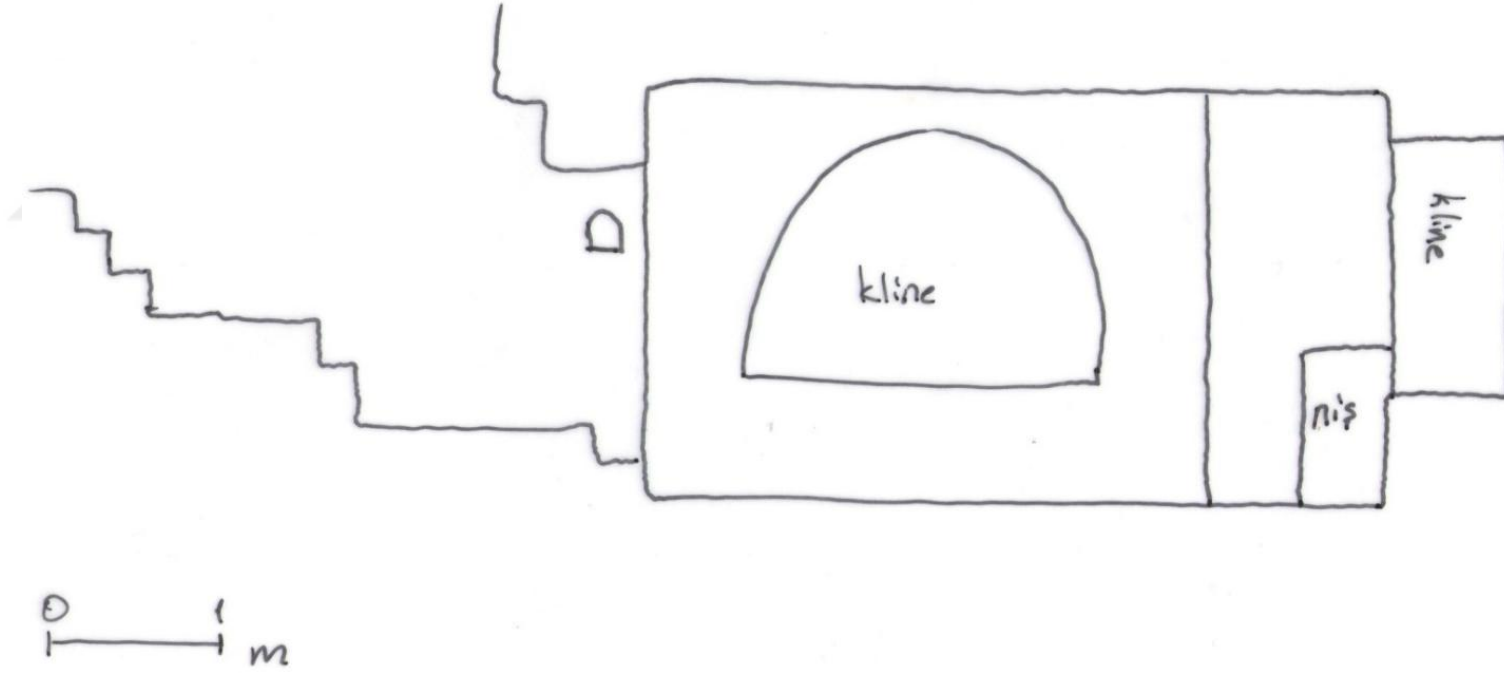
Çizim 5. 3 numaralı mezar, plan

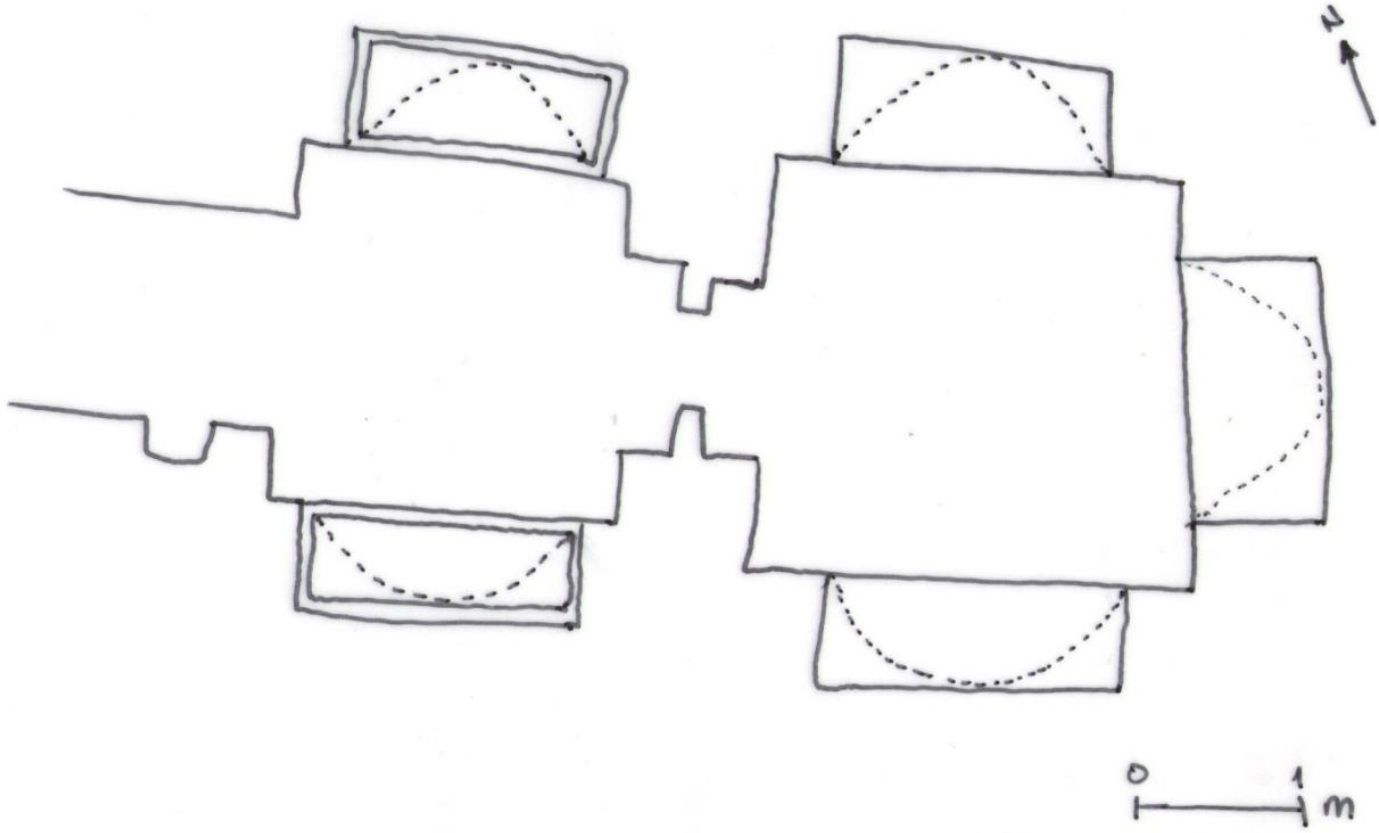
Çizim 6. 3 numaralı mezar, kesit

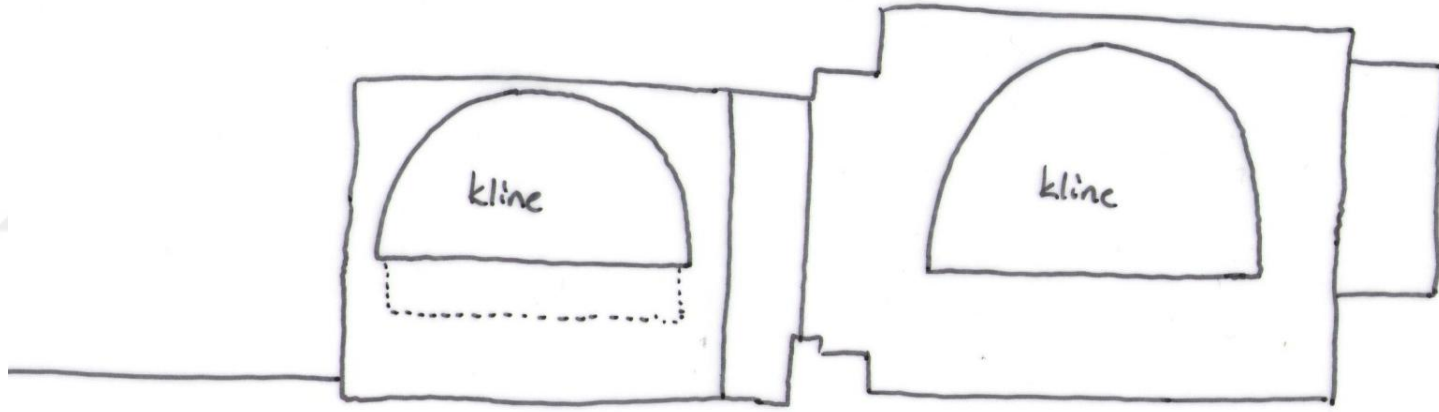
Çizim 7. 4 numaralı mezar, plan

Çizim 8. 4 numaralı mezar, kesit

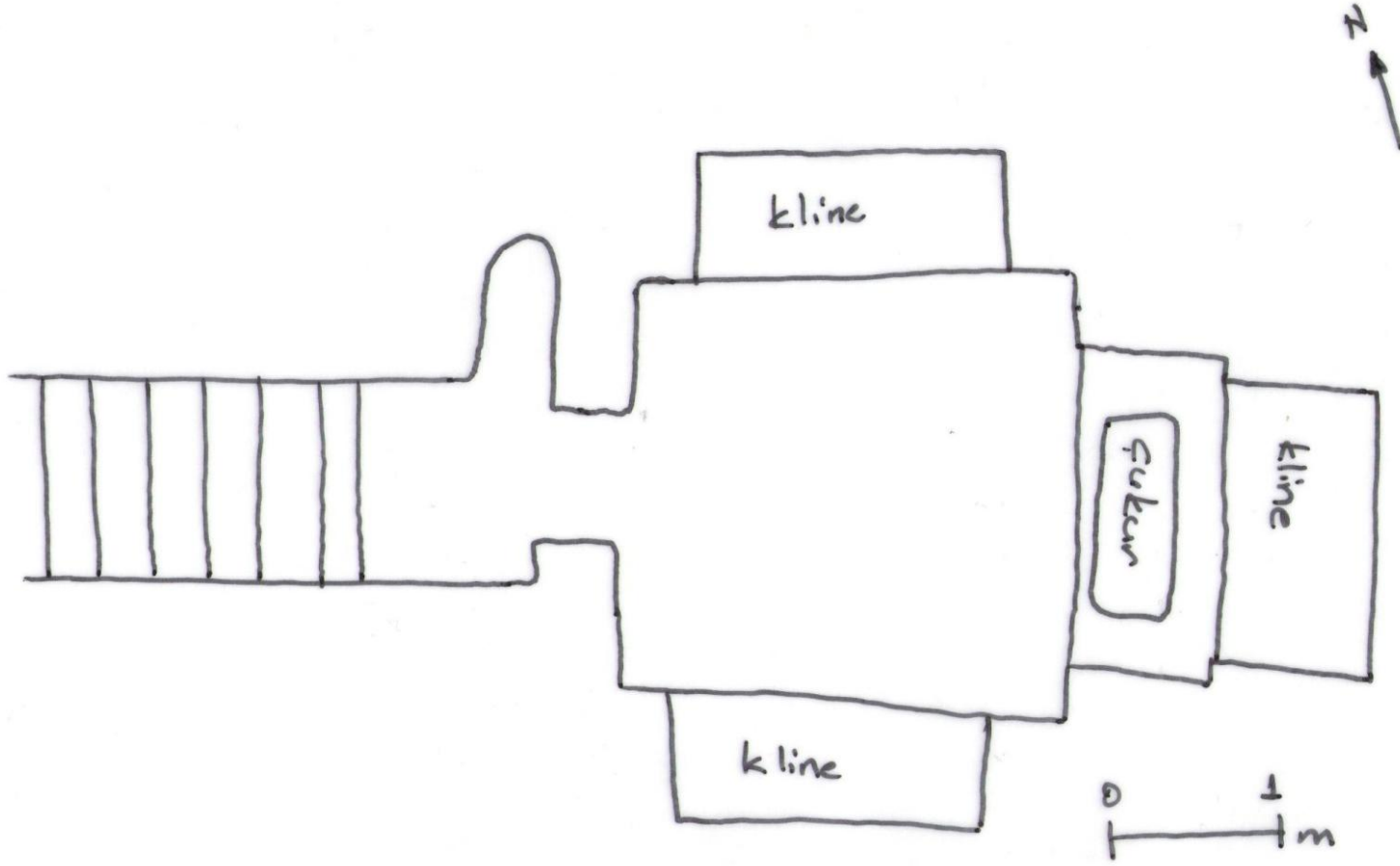
Çizim 9. 5 numaralı mezar, plan

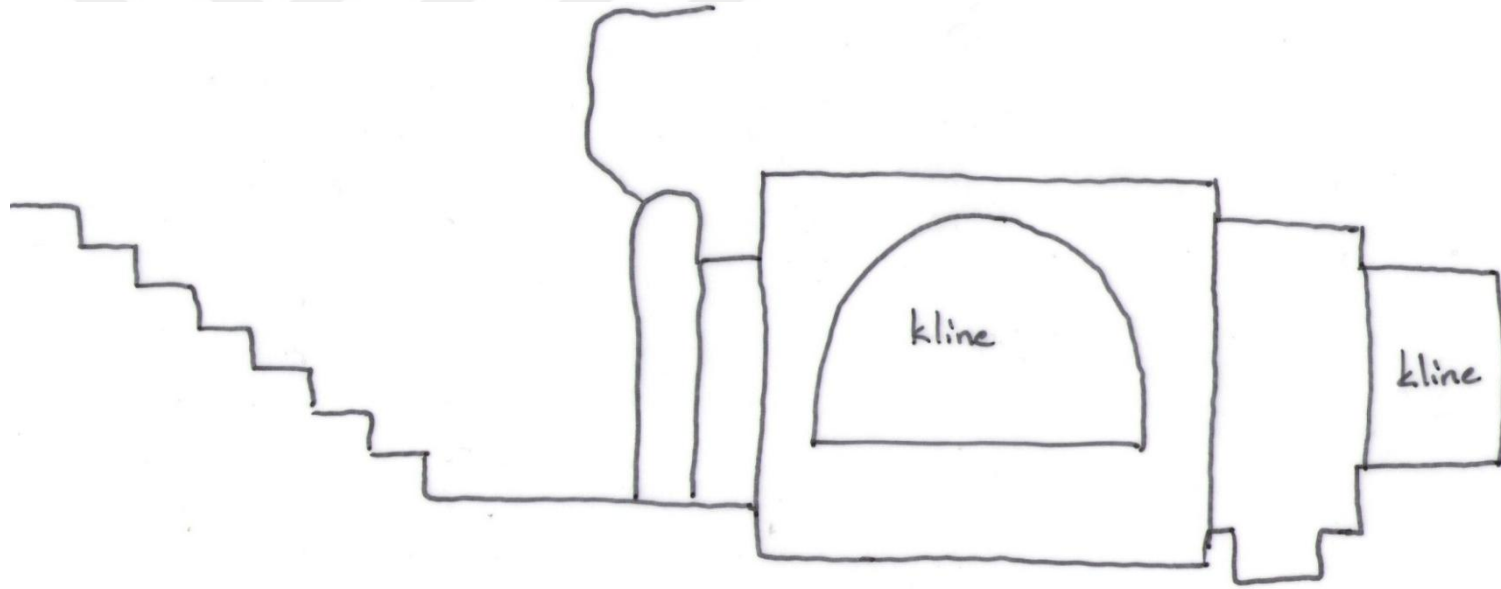
Doğu-batı kesiti

Çizim 10. 5 numaralı mezar, kesit

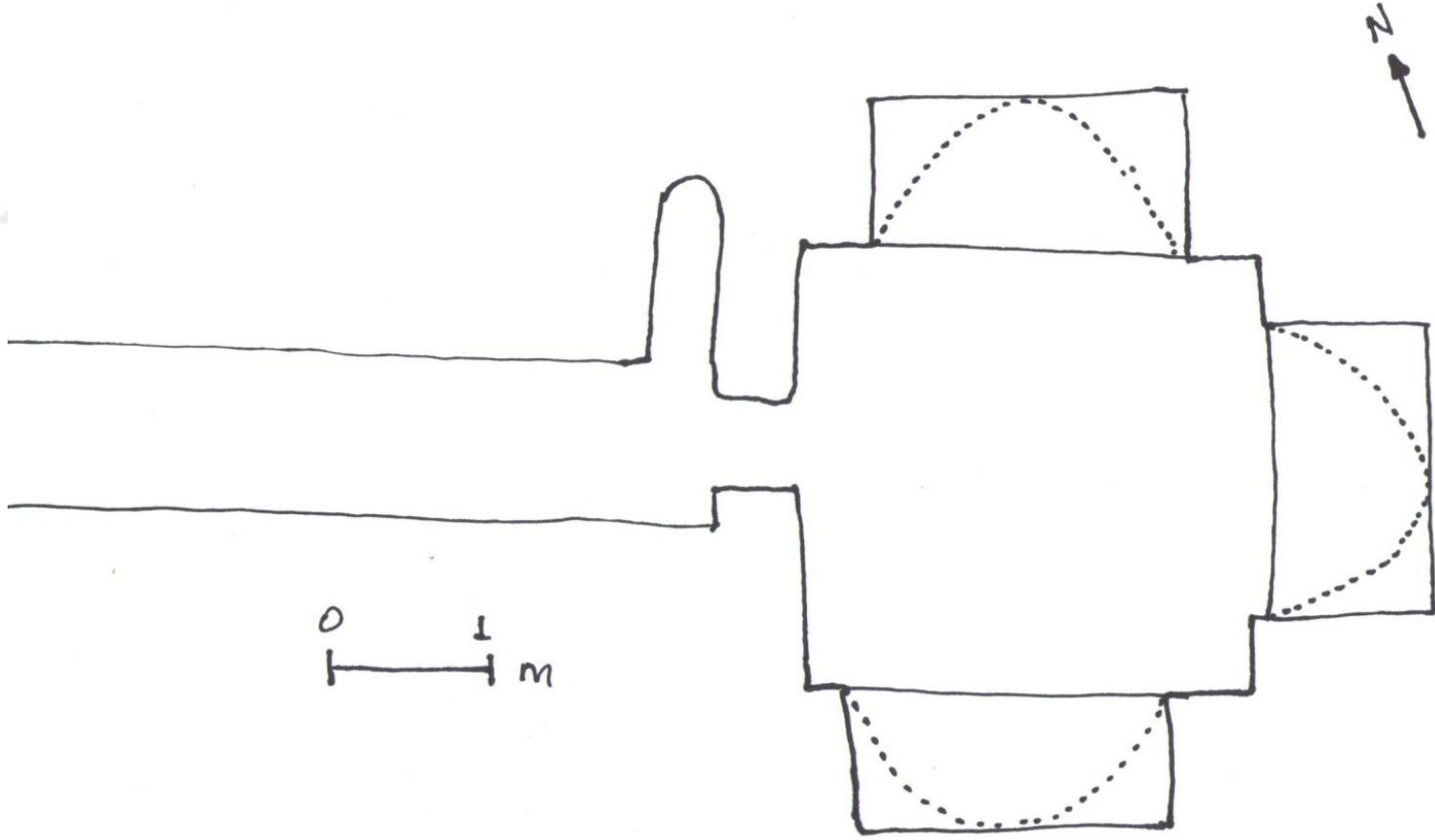
Çizim 11. 6 numaralı mezar, plan

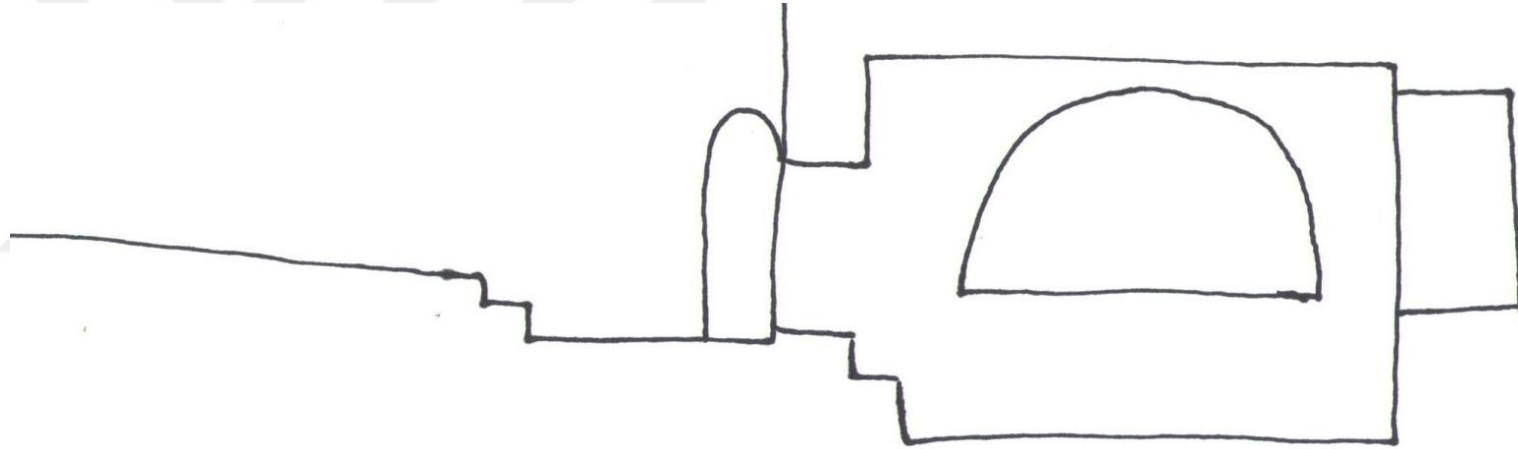
Kuzeybatı - güneydoğu kesiti

Çizim 12. 6 numaralı mezar, kesit

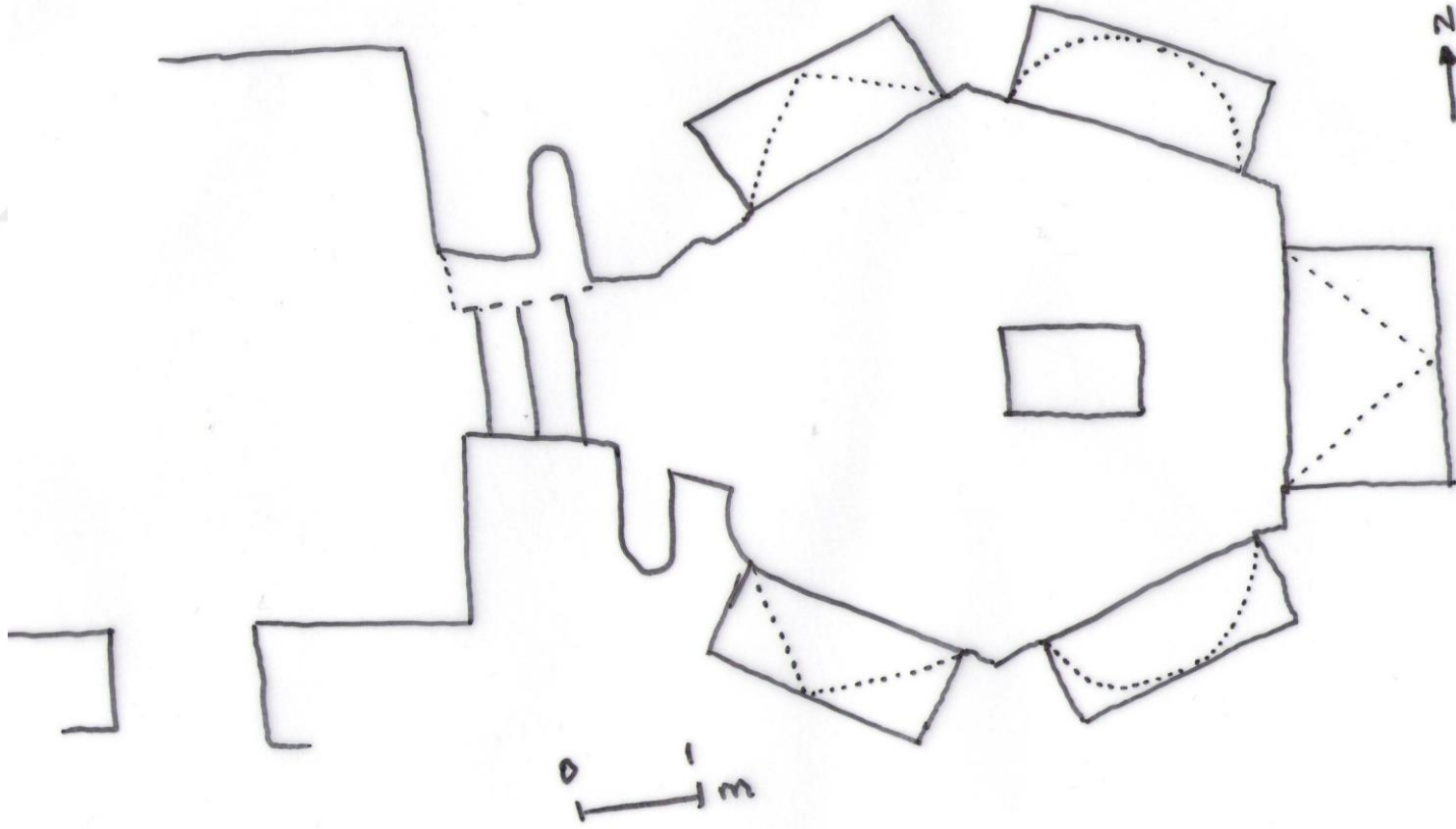
Çizim 13. 7 numaralı mezar, plan

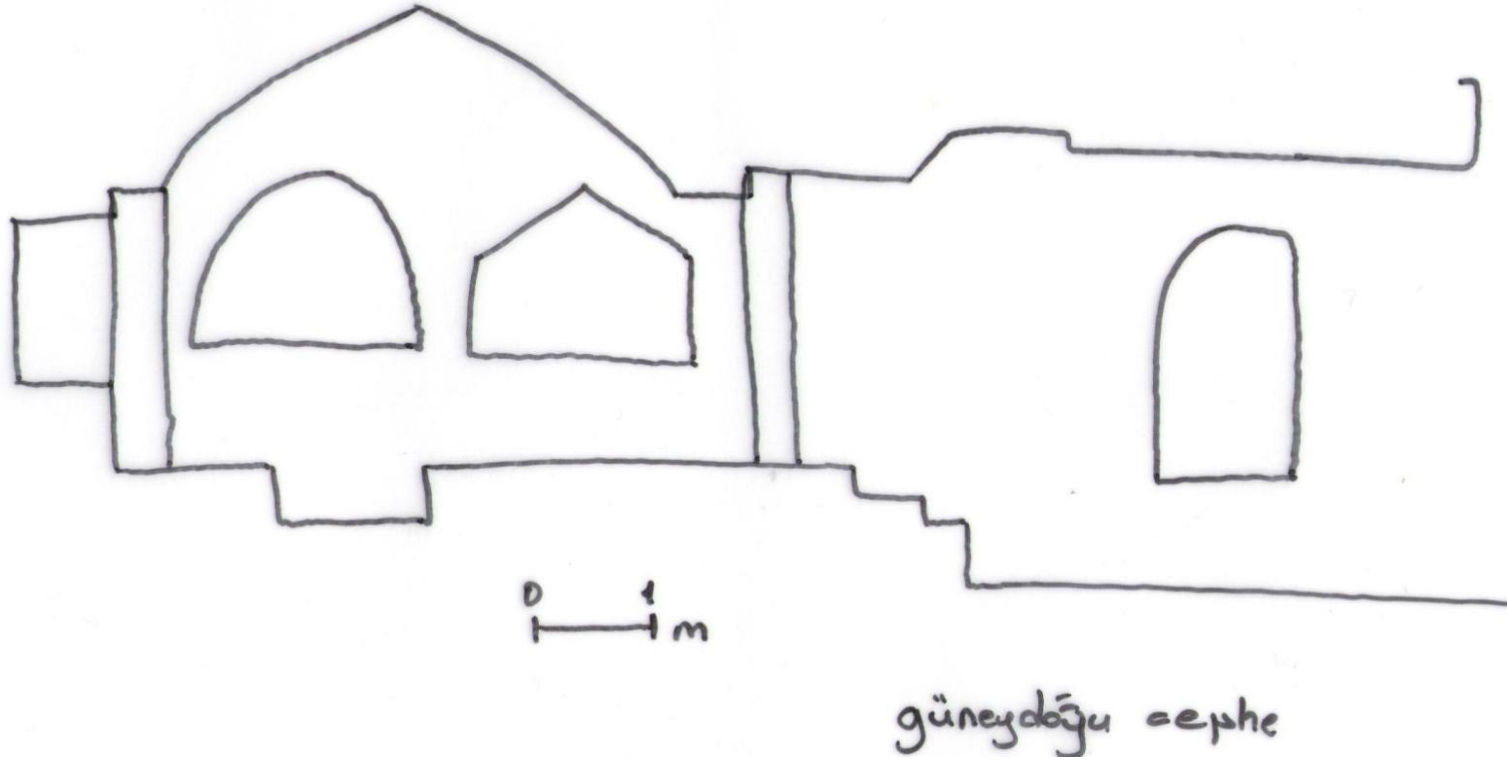
kuzeybatı - güneydoğu kesiti

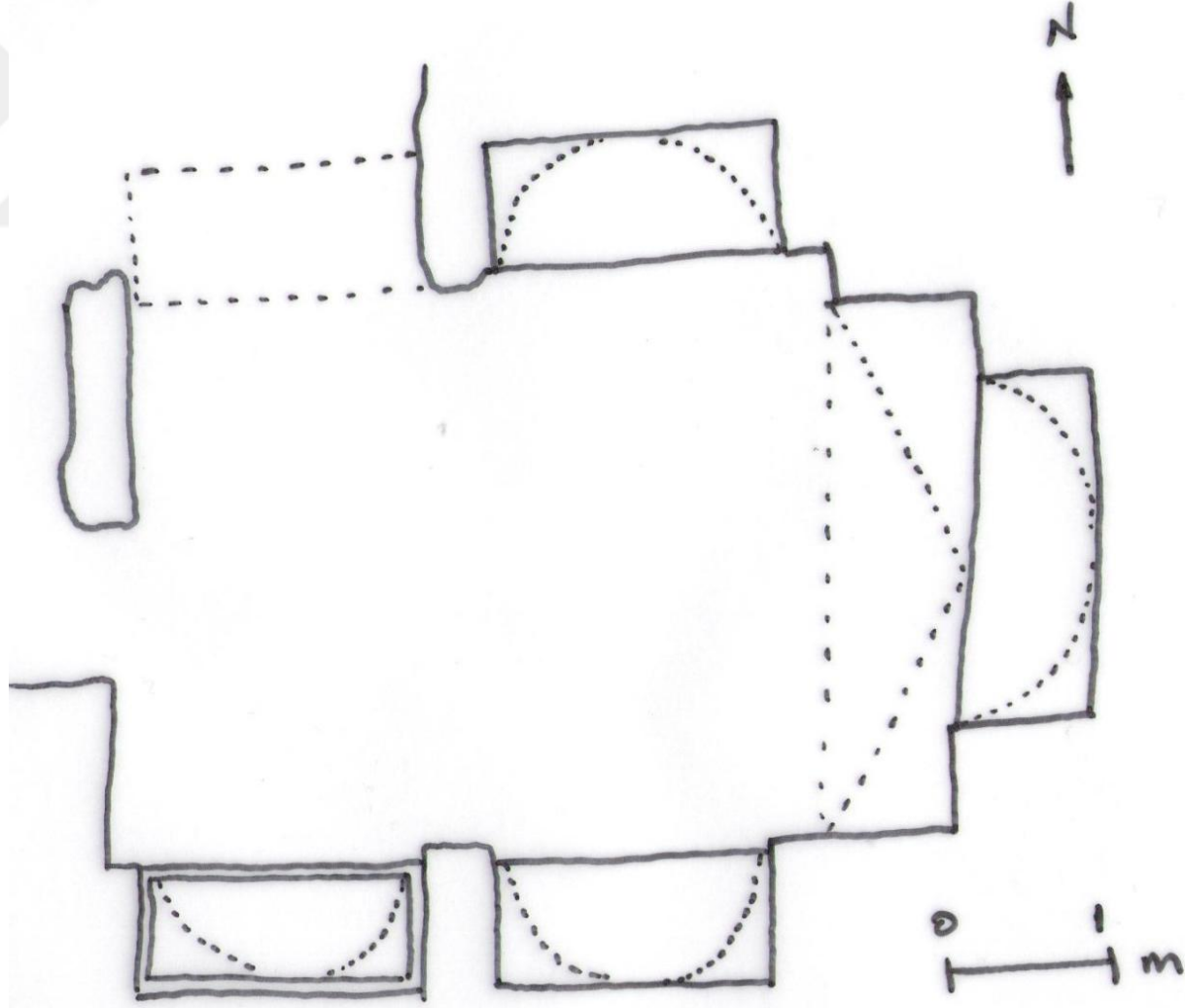
Çizim 14. 7 numaralı mezar, kesit

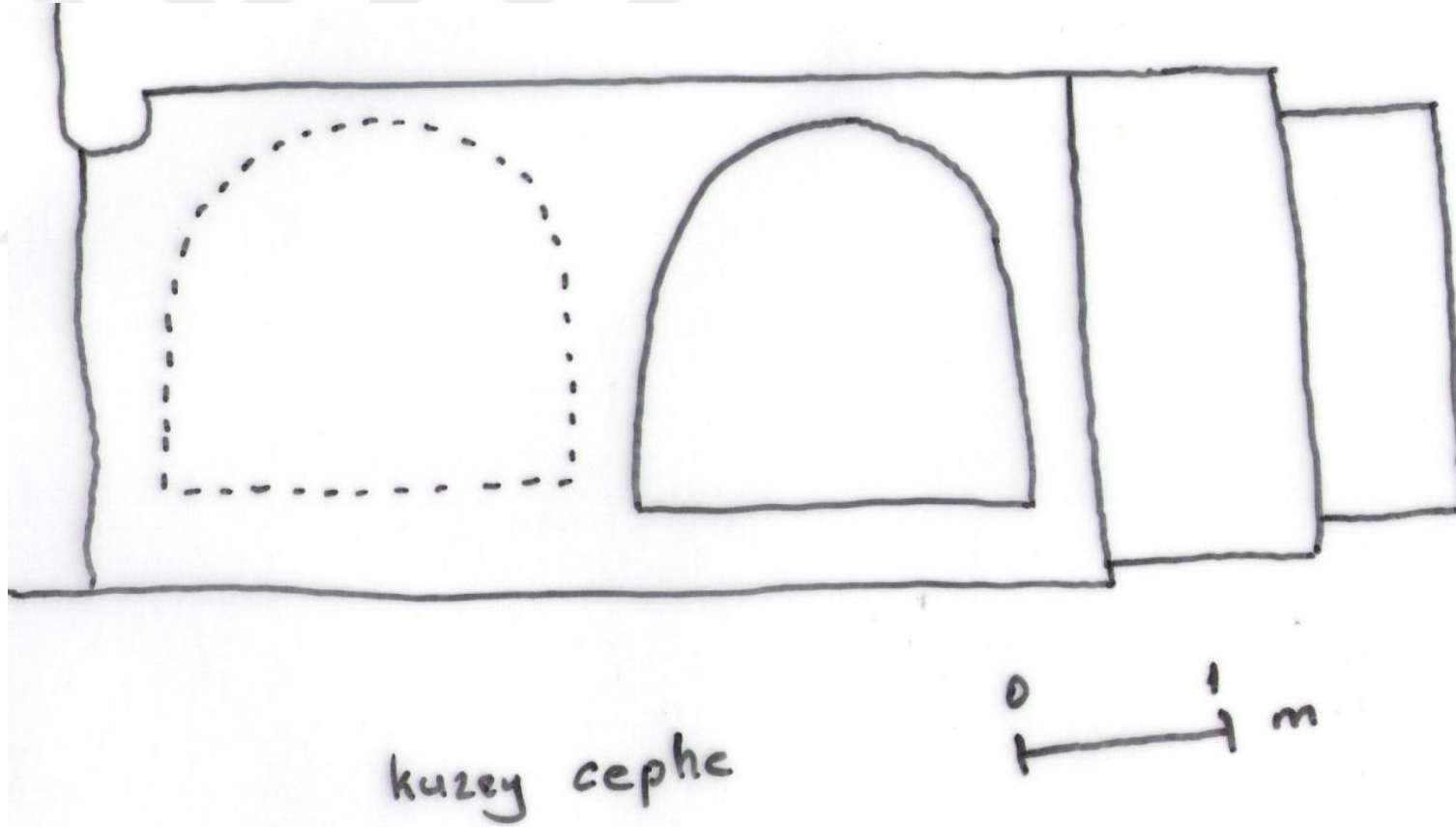
Çizim 15. 8 numaralı mezar planı

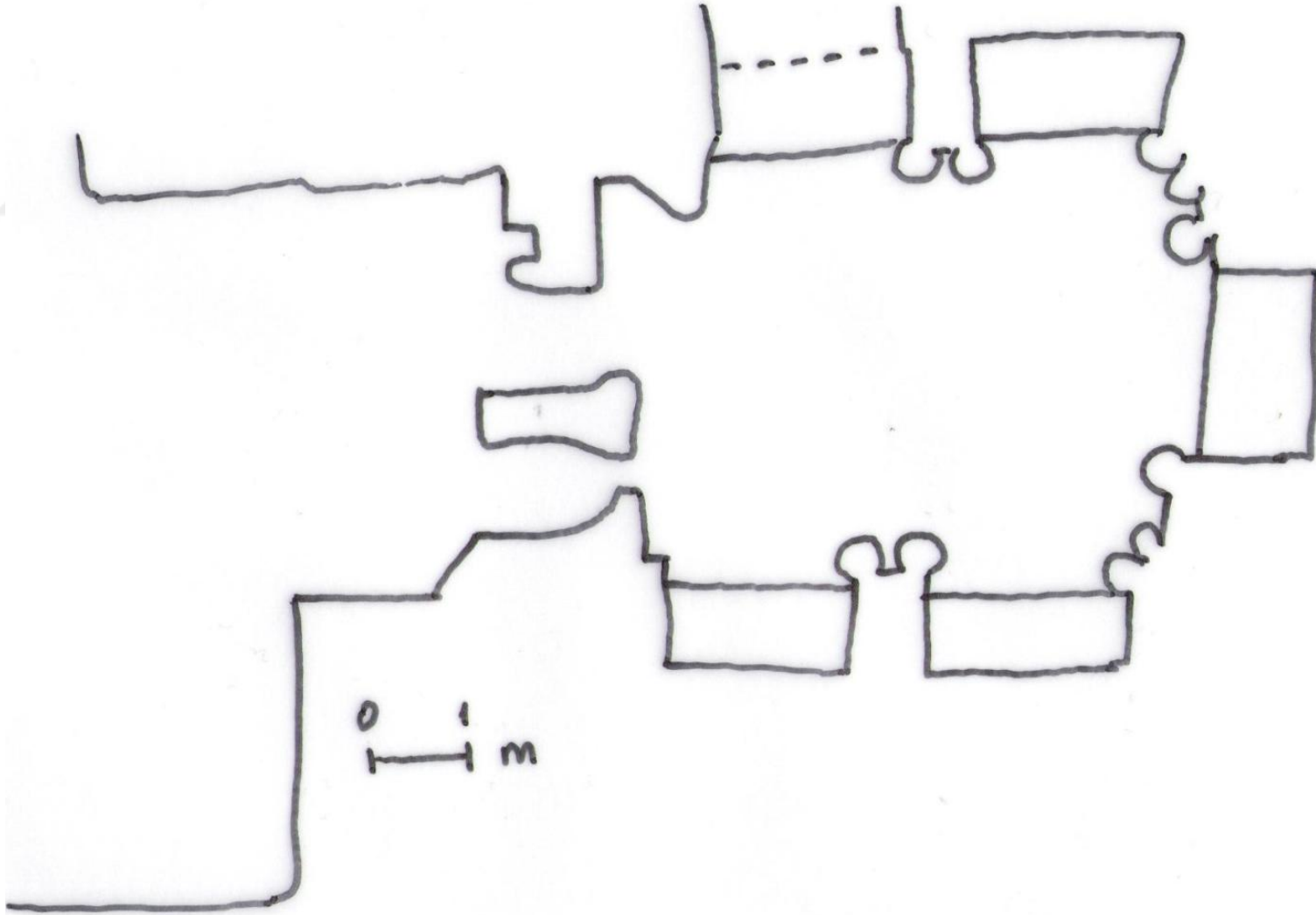
Çizim 16. 8 numaralı mezar-kesit

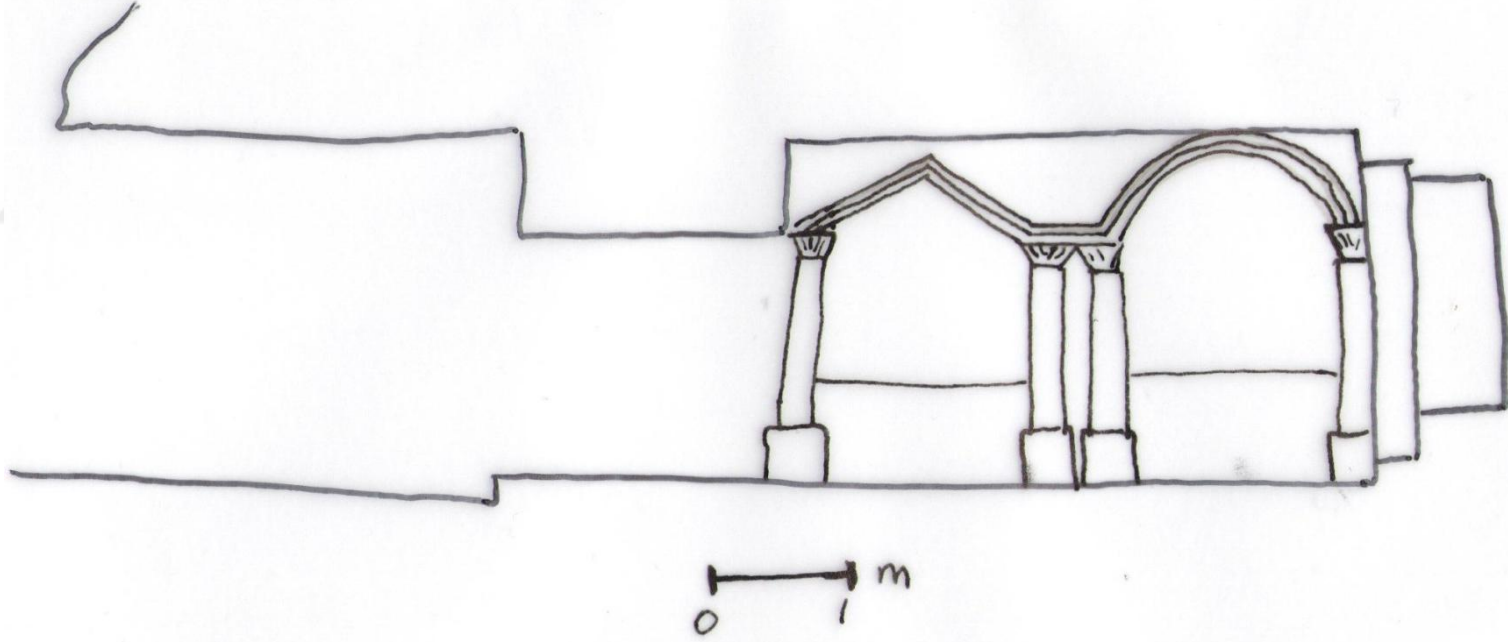
Çizim 17. 9 numaralı mezar planı

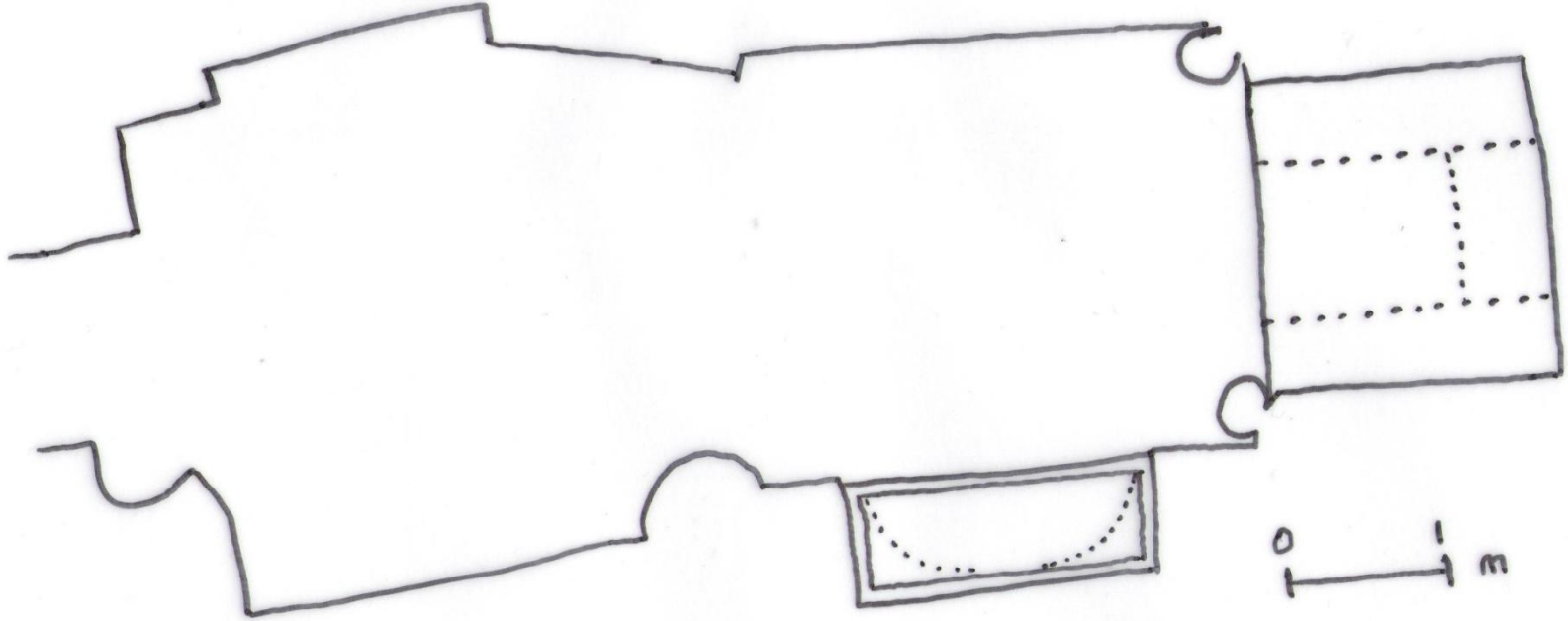
Çizim 18. 9 Numaralı mezar, kesit

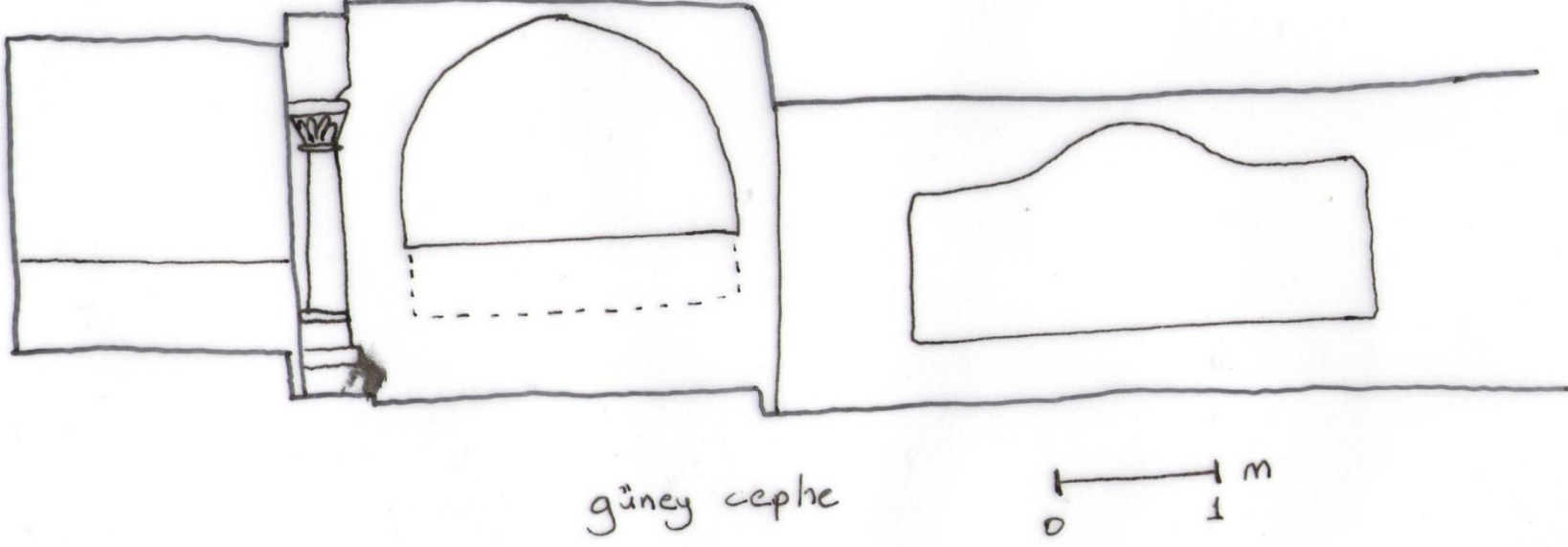
Çizim 19. 10 Numaralı mezar, plan

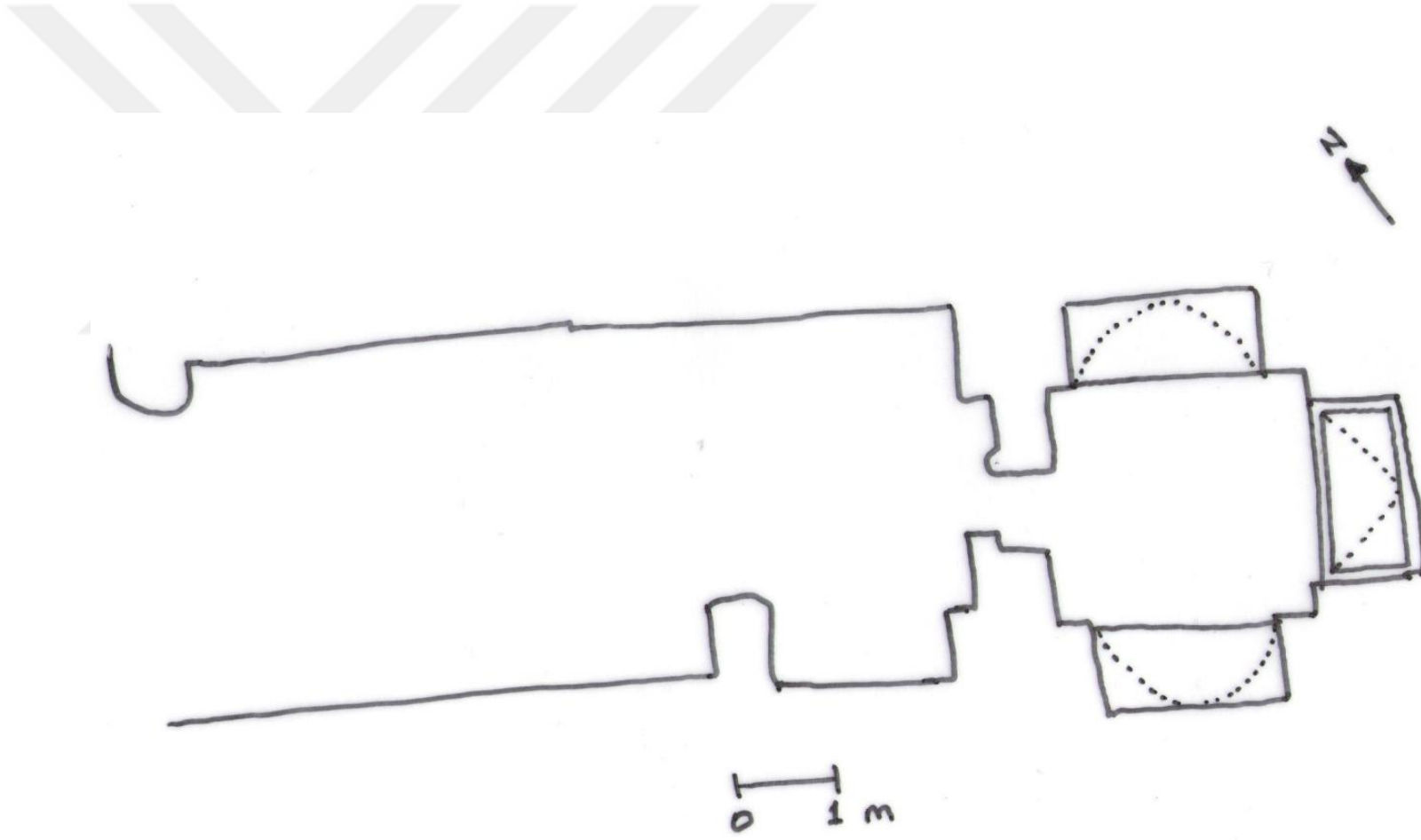
Çizim 20. 10 Numaralı mezar, kesit

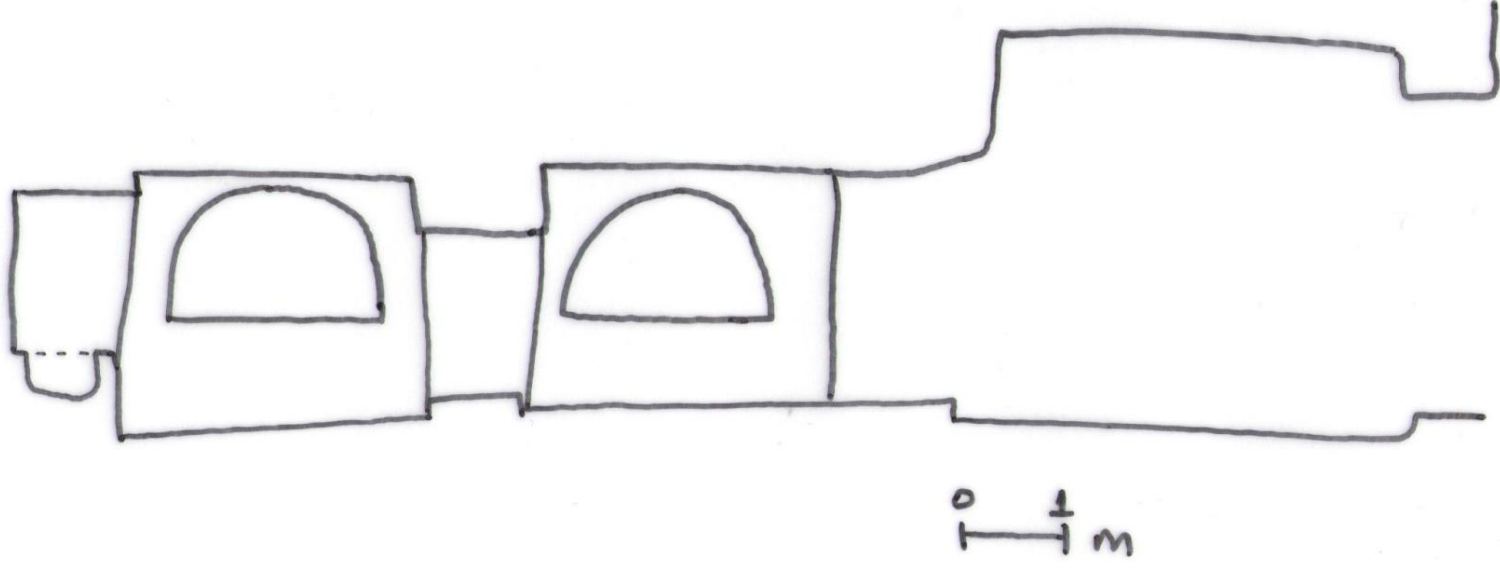
Çizim 21. 11 Numaralı mezar, plan

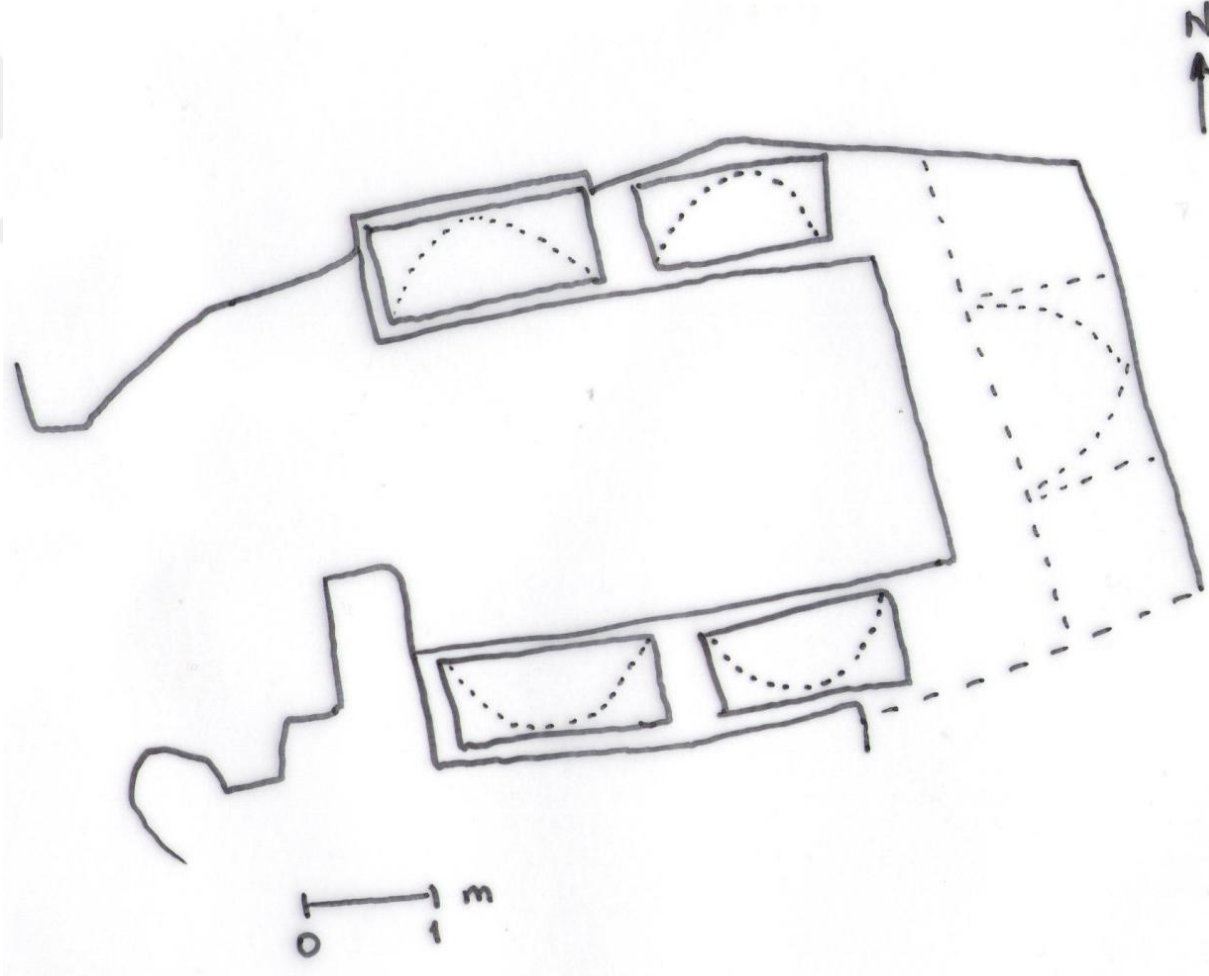
Çizim 22. 11 numaralı mezar, kesit

Çizim 23. 12 numaralı mezar, plan

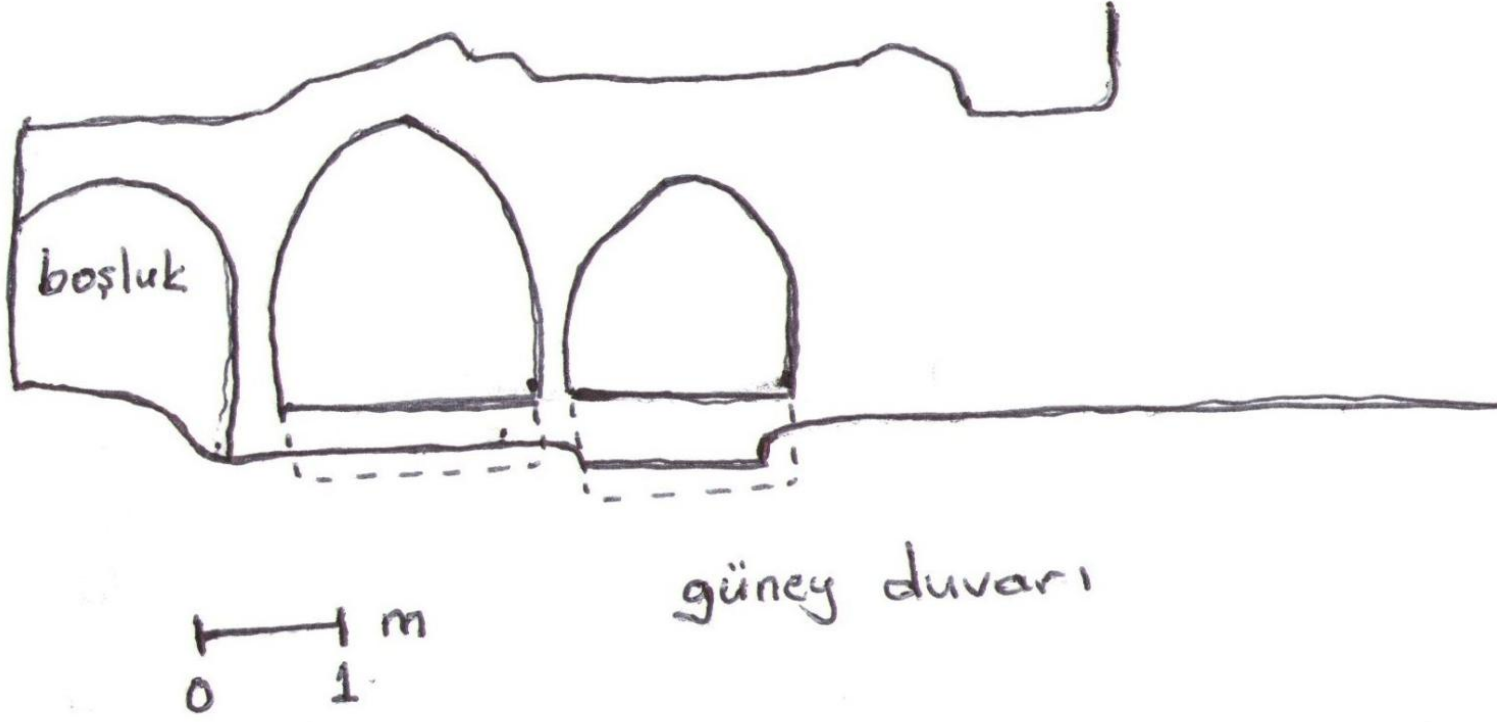

Çizim 24. 12 numaralı mezar, kesit

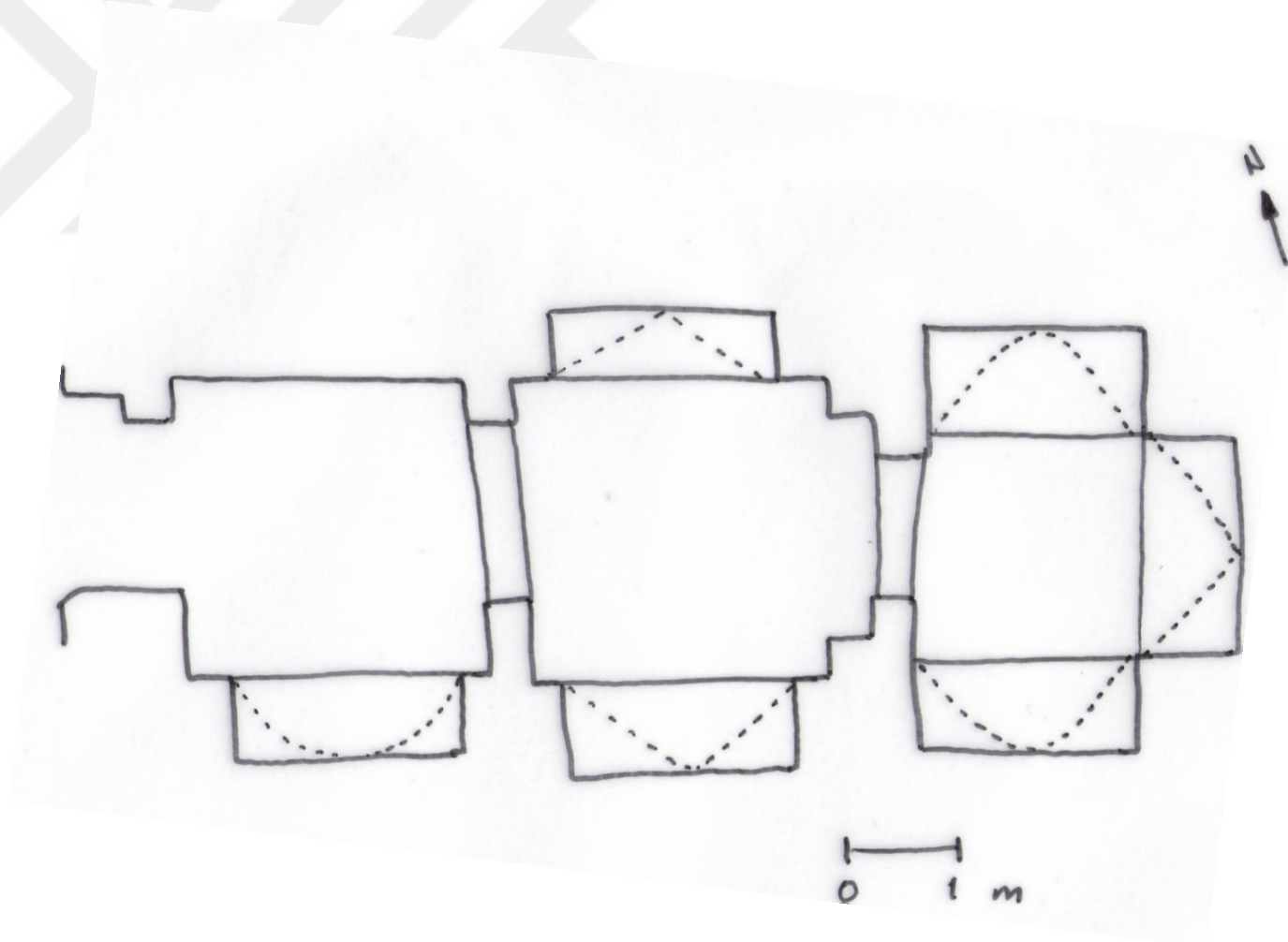
13 Numaralı mezar, plan

Çizim 25. 13 numaralı mezar, plan

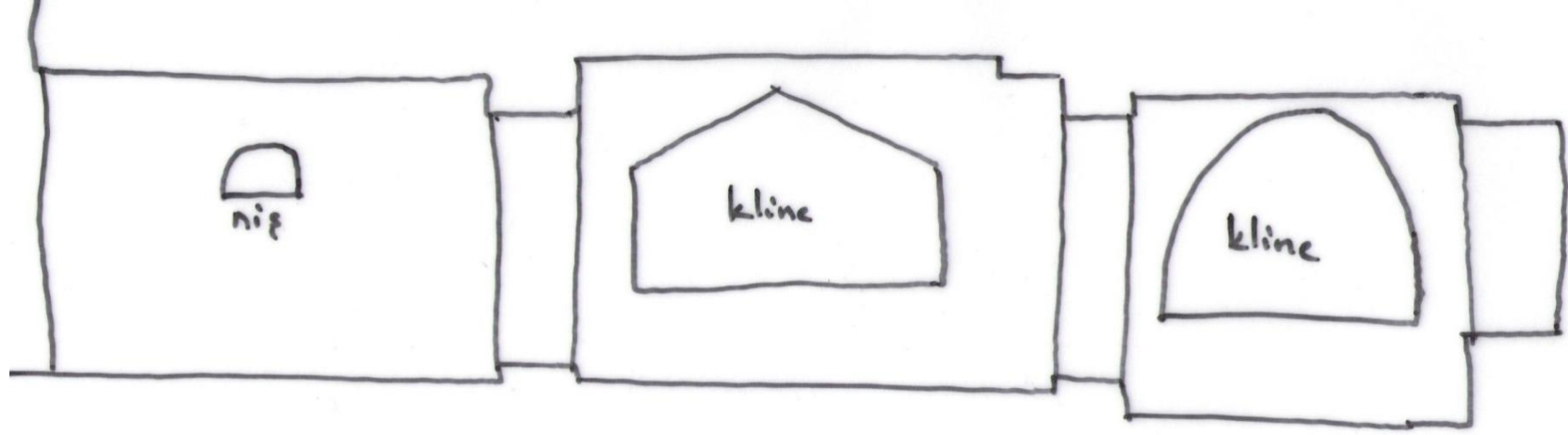

13 numaralı mezar, kesit

Çizim 26. 13 numaralı mezar, kesit

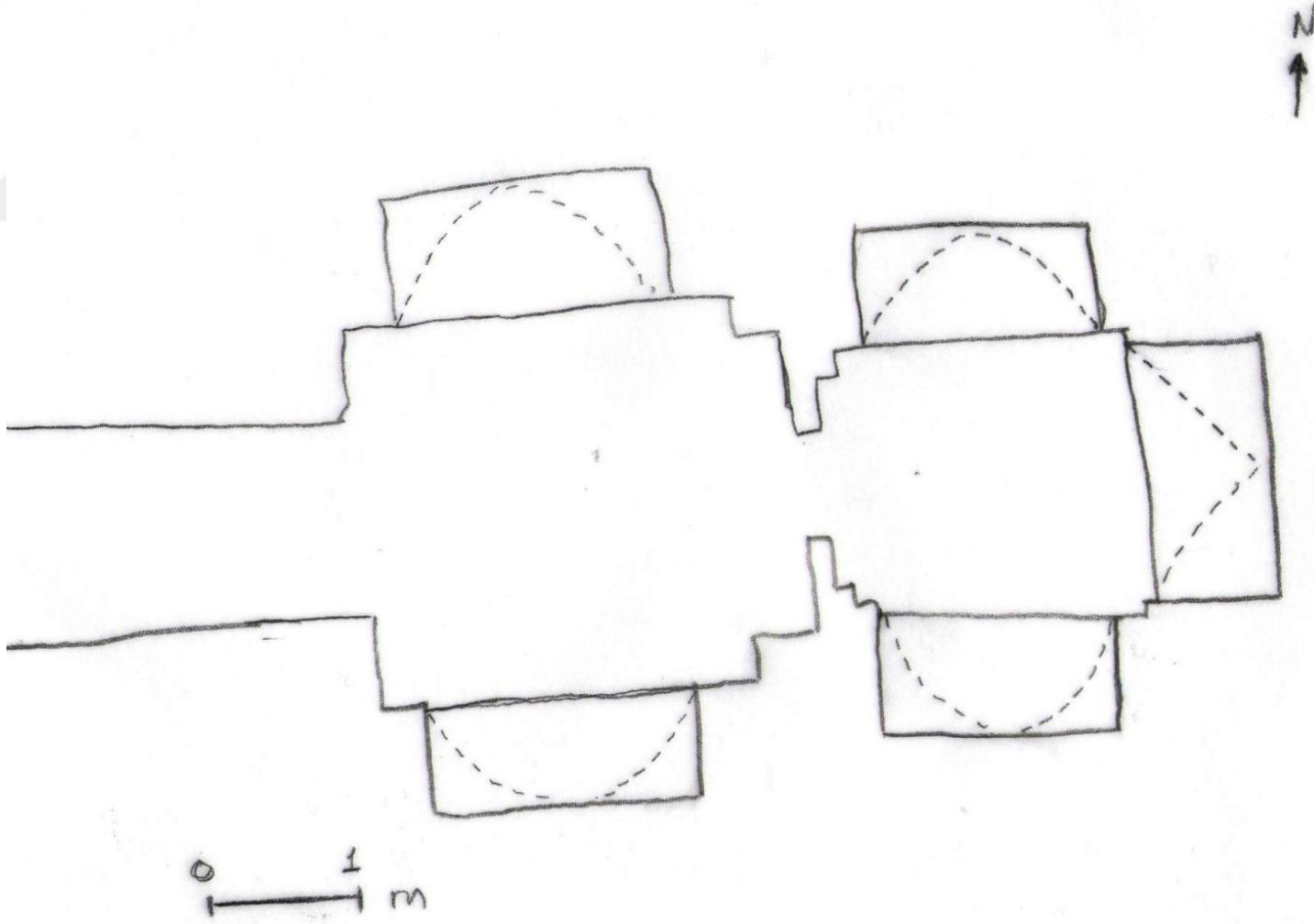

Çizim 27. 14 numaralı mezar, plan

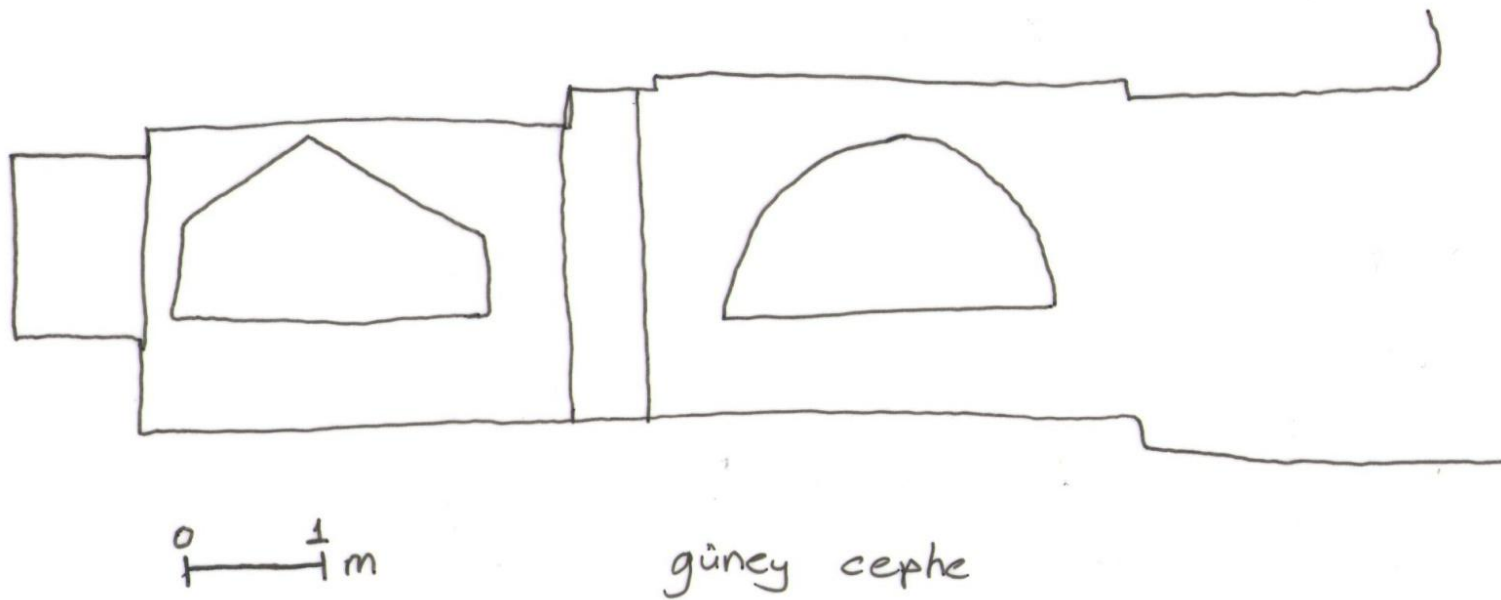

kuzay cephe

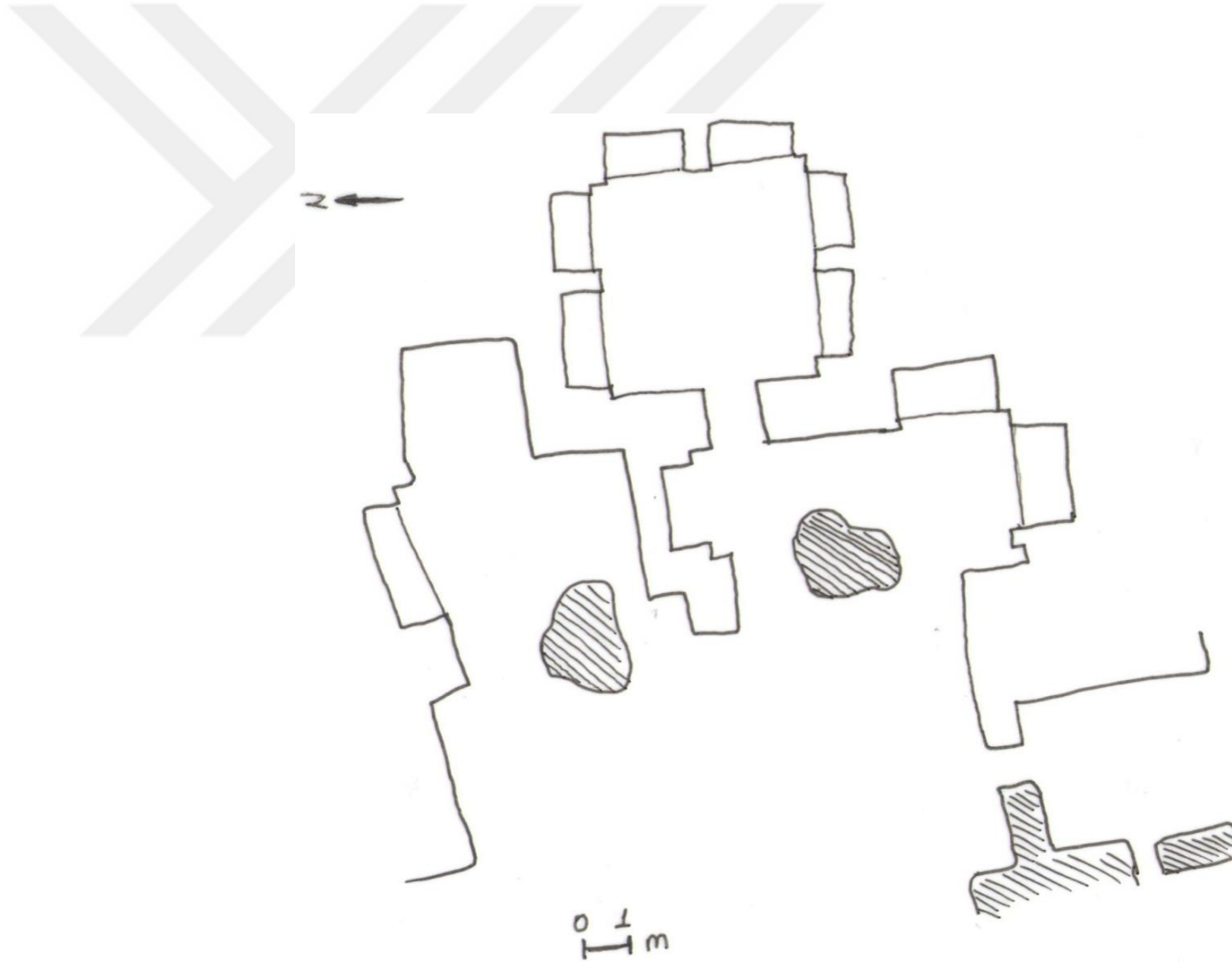
Çizim 28. 14 numaralı mezar, kesit

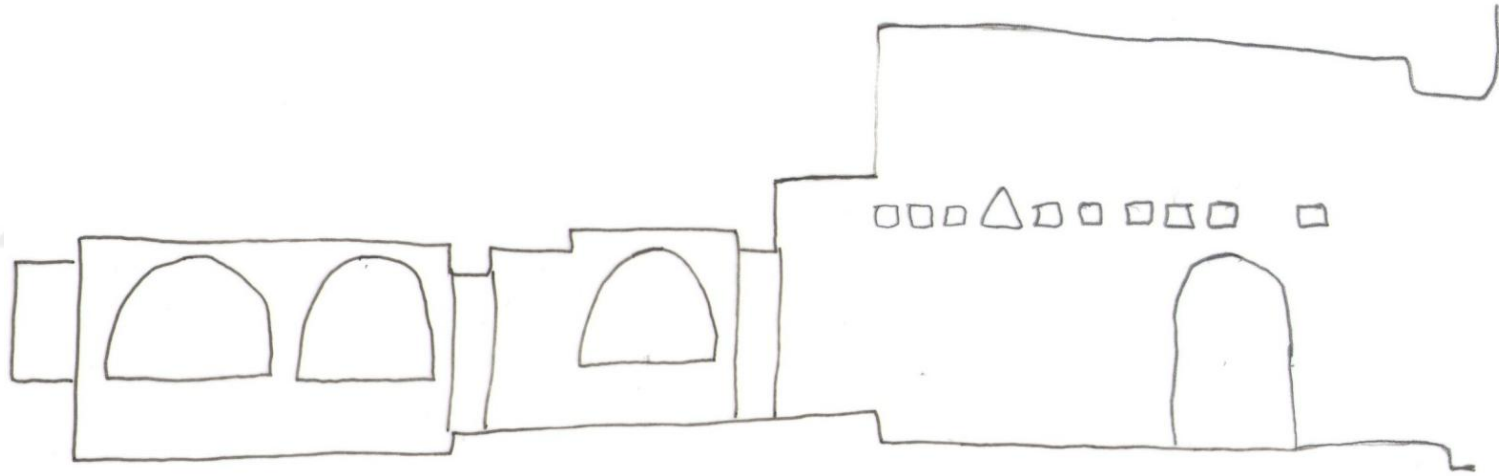
Çizim 29. 15 numaralı mezar, plan

Çizim 30. 15 numaralı mezar, kesit

Çizim 31. 16 numaralı mezar, plan

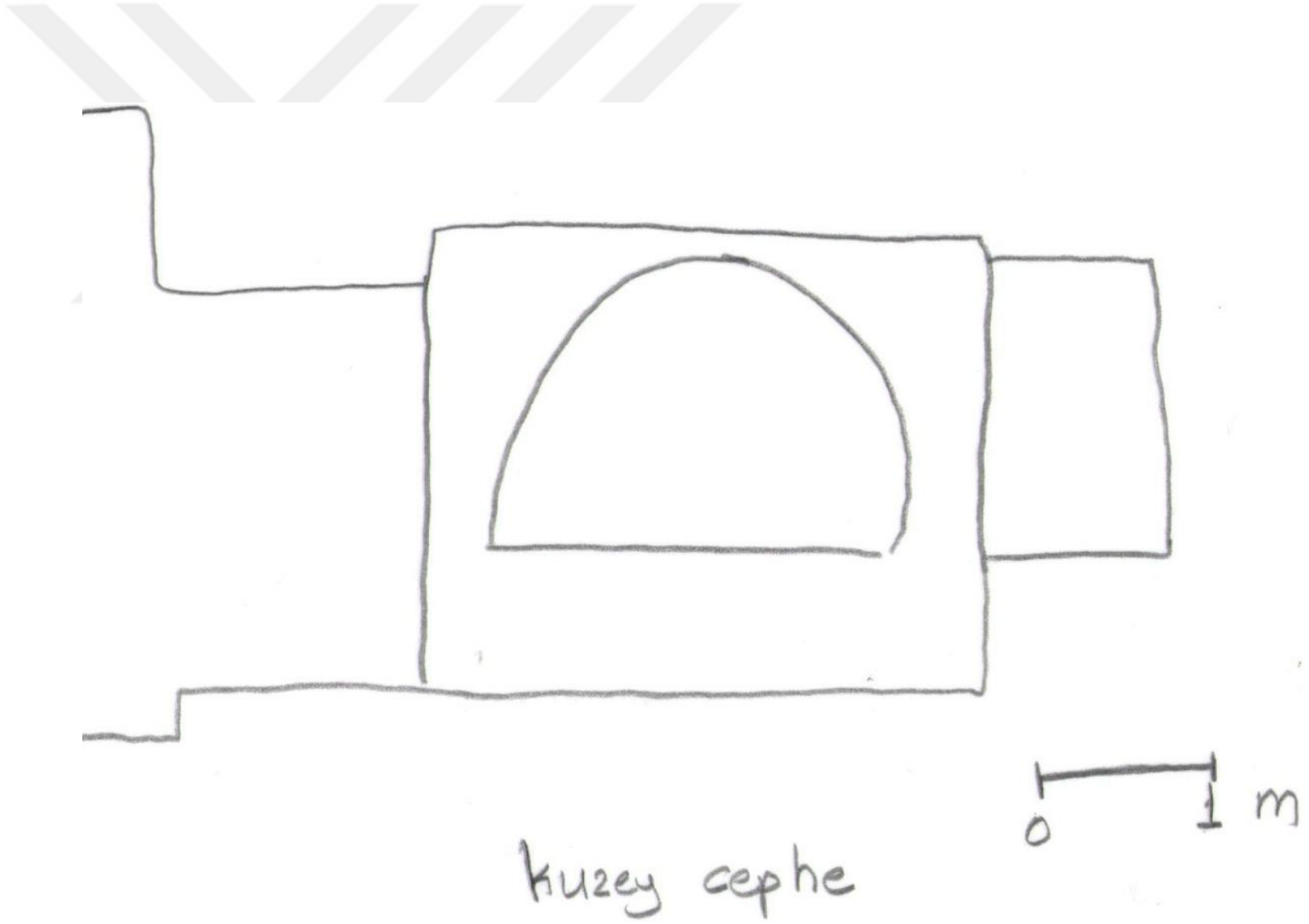

doĝu- batı kesiti

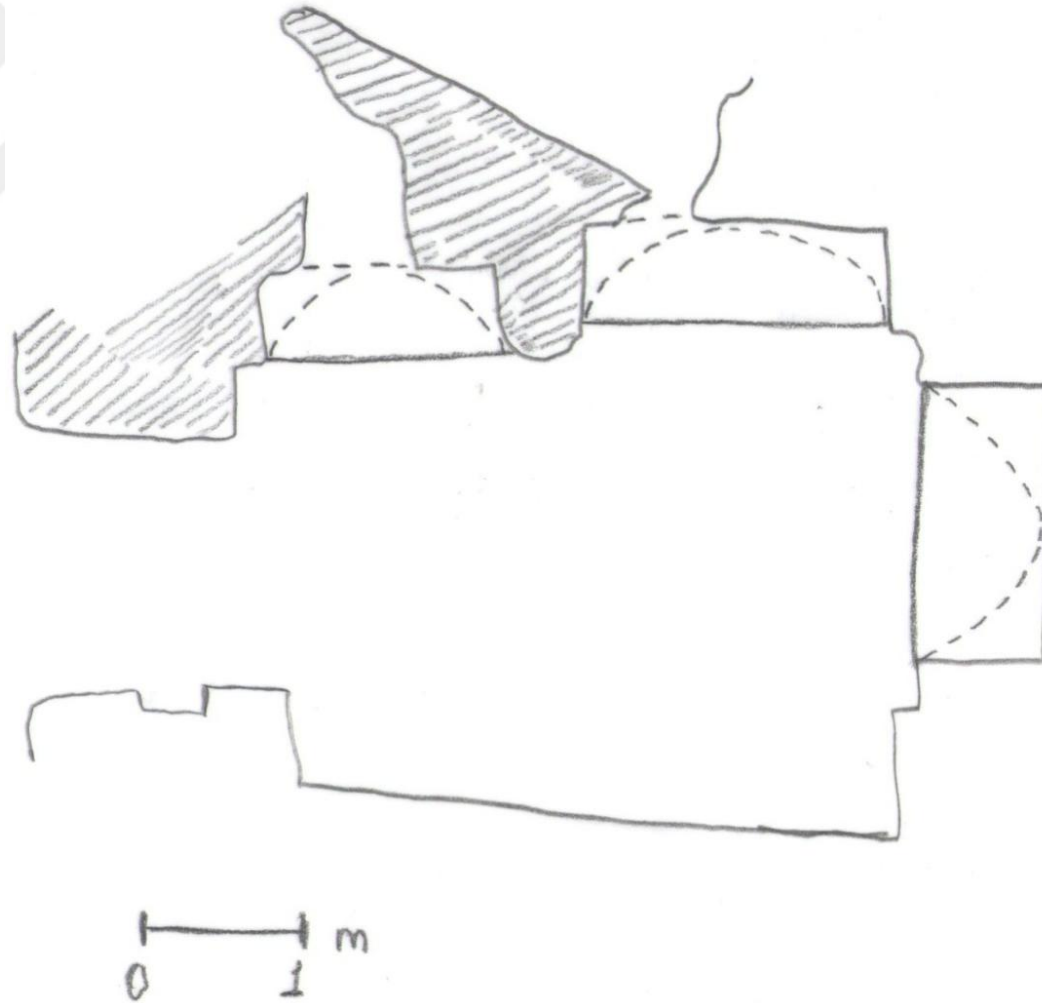
Çizim 32. 16 numaralı mezar, kesit

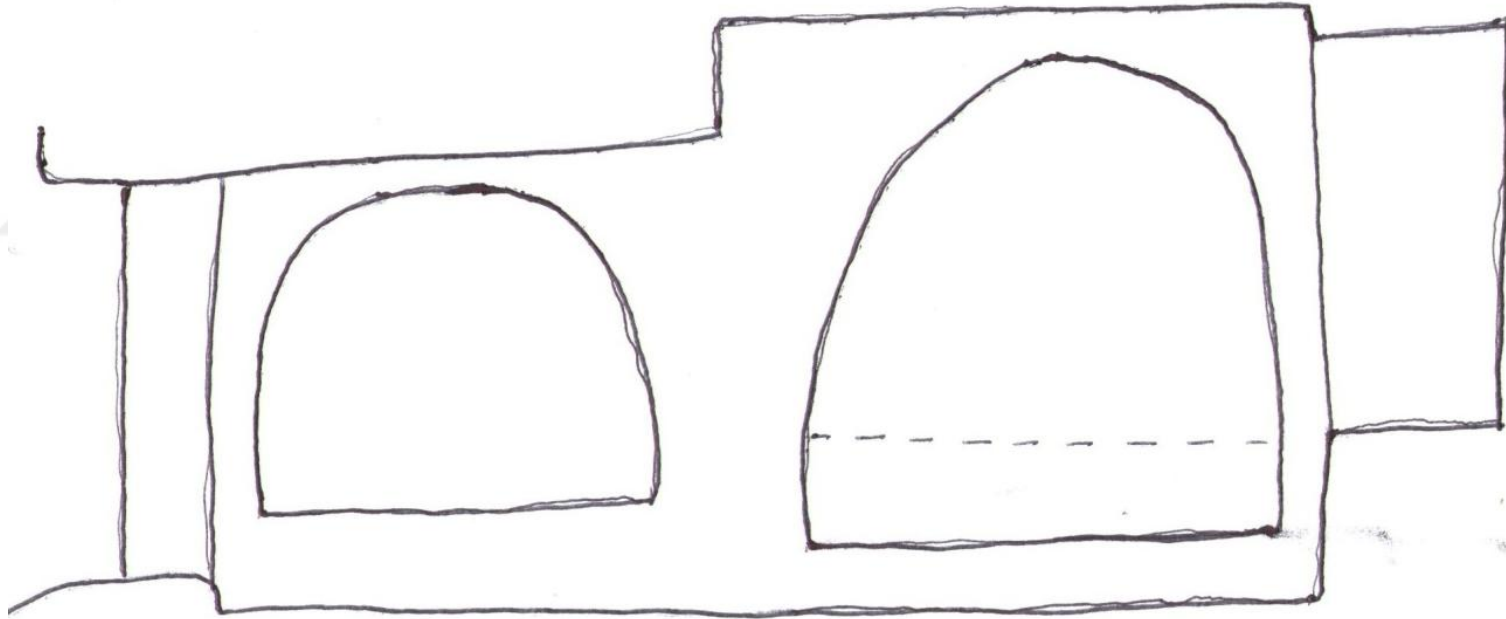
Çizim33. 17 numaralı mezar, plan

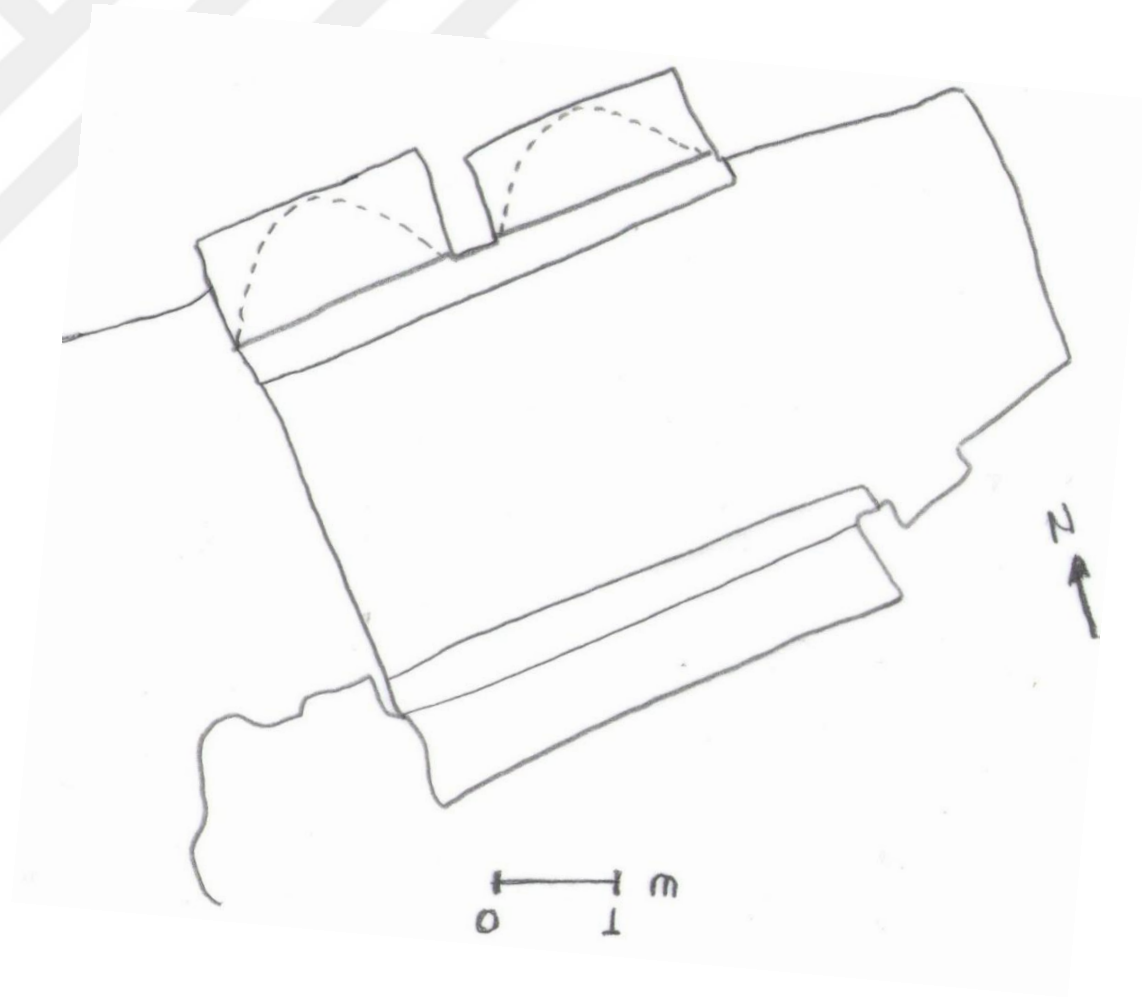
Çizim34. 17 numaralı mezar, kesit

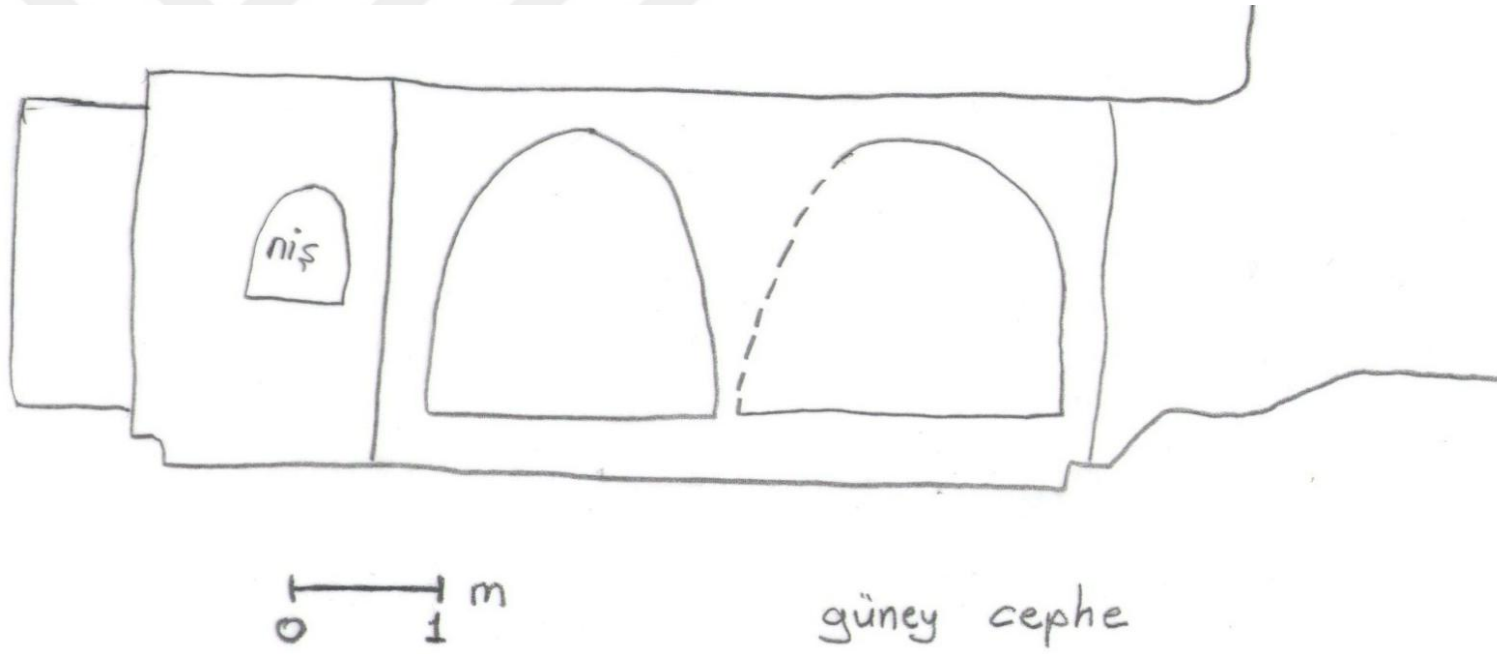
Çizim35. 18 numaralı mezar, plan

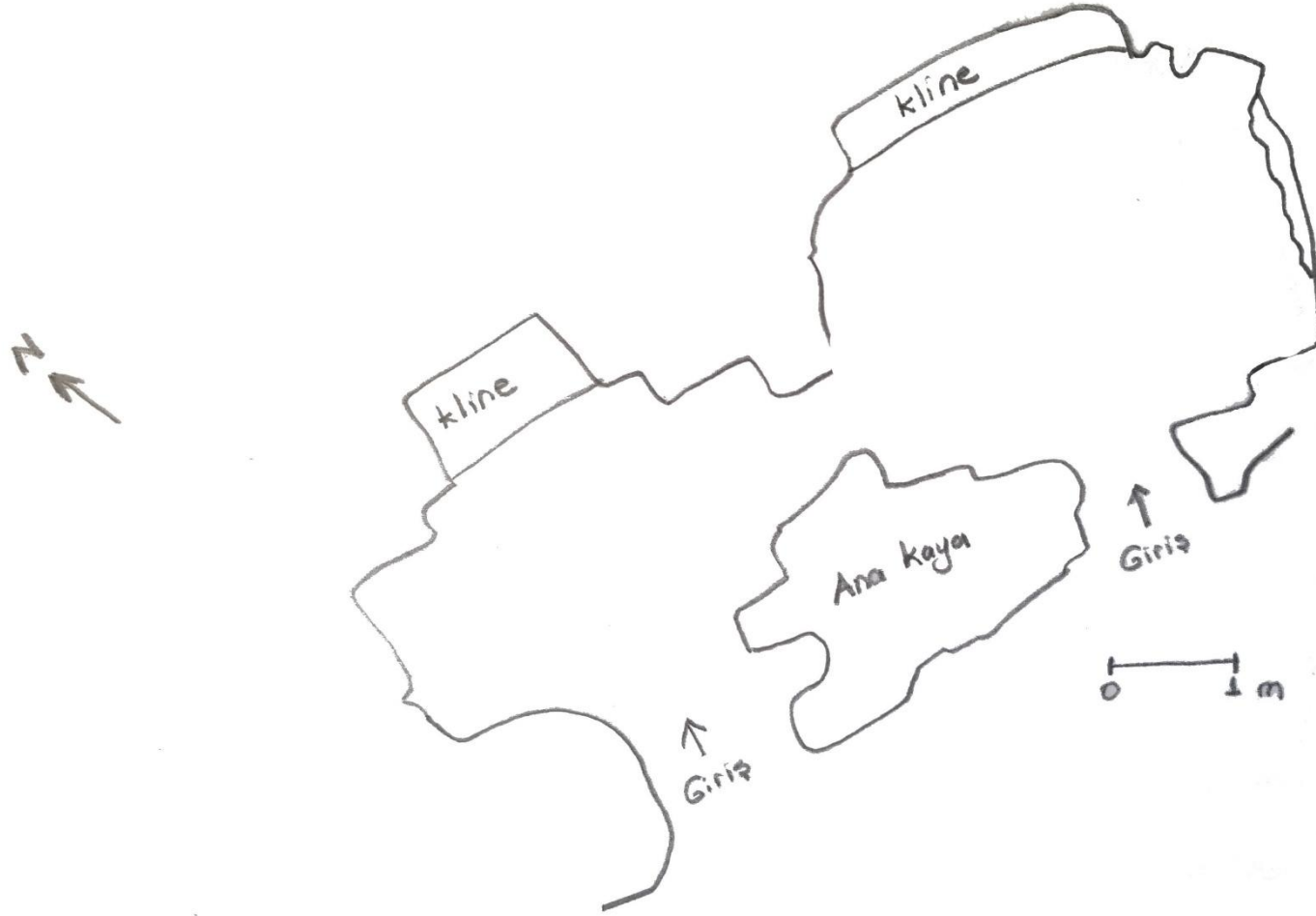
Çizim36. 18 numaralı mezar, kuzey duvarı kesit

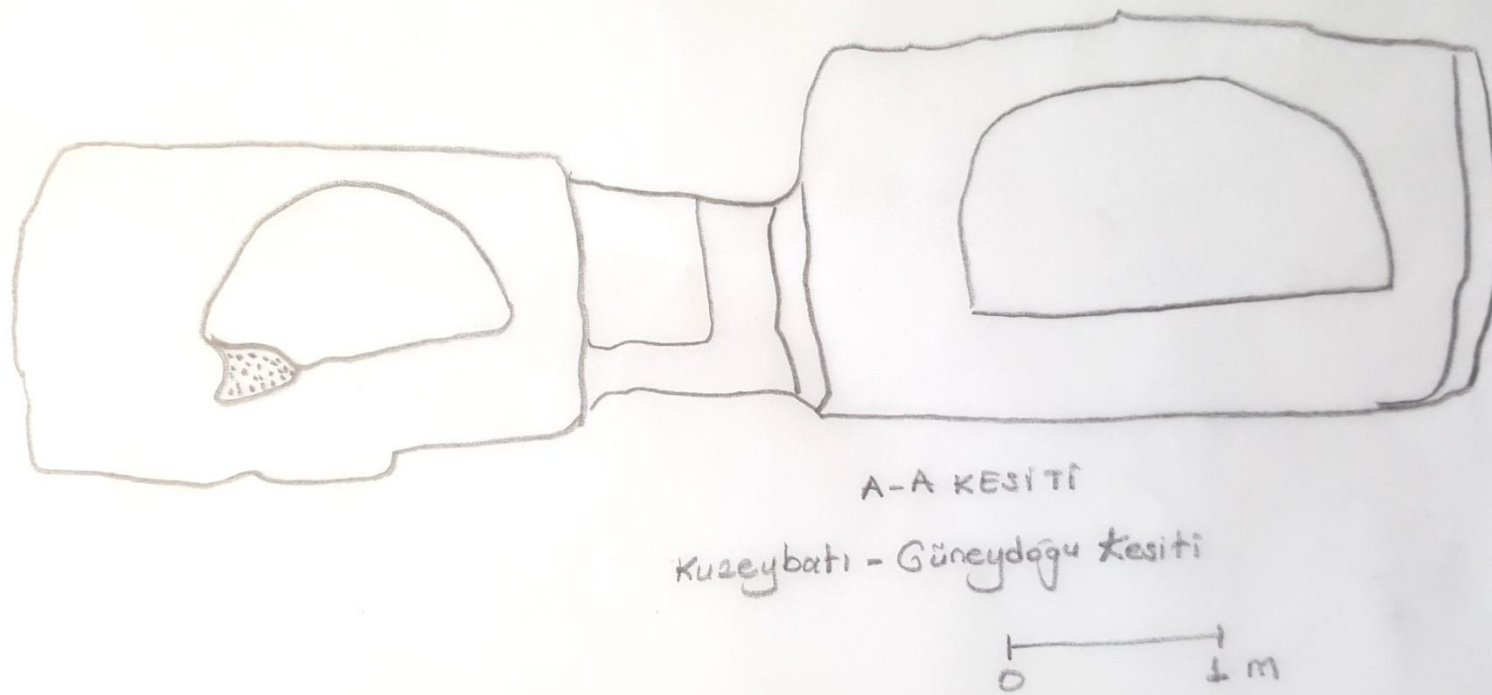
Çizim37. 19 numaralı mezar, plan

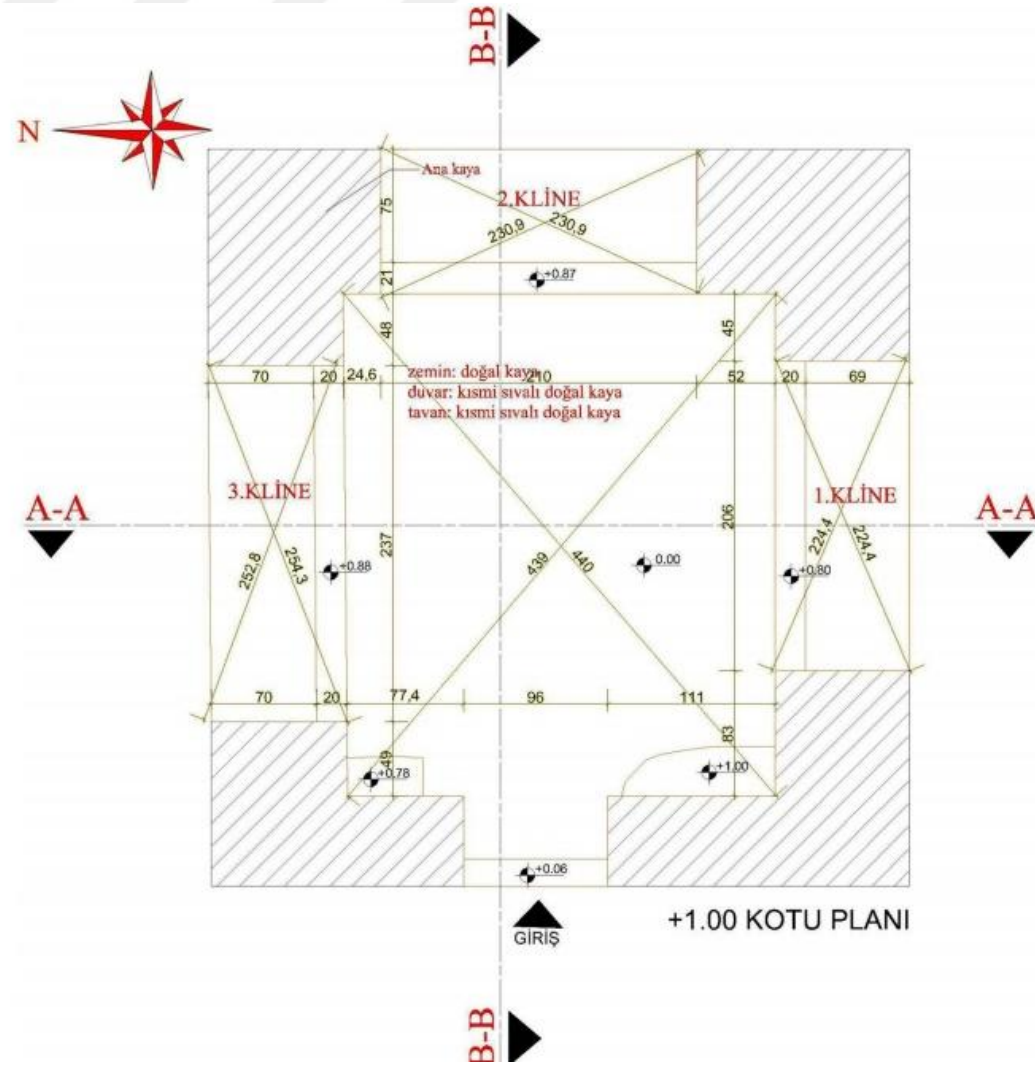
Çizim38. 19 numaralı mezar, kesit

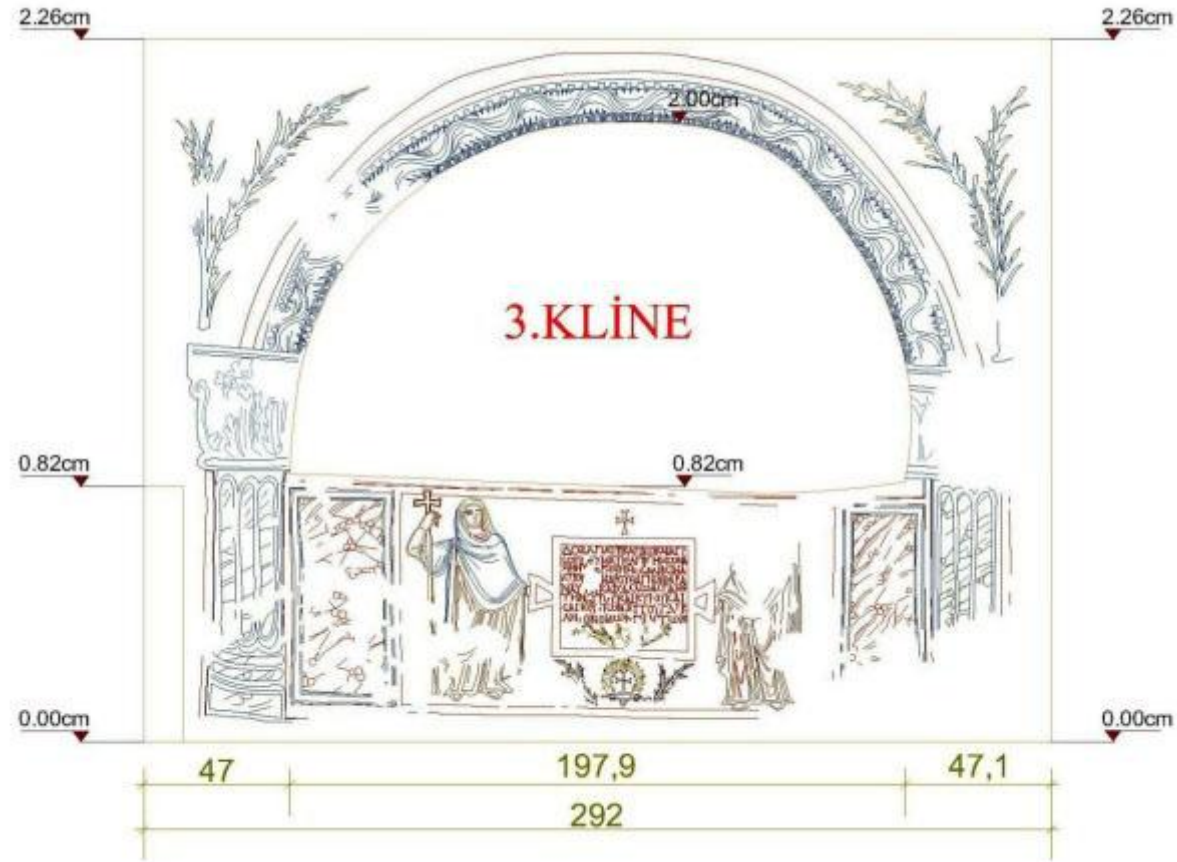
Çizim 39. 20 numaralı mezar, plan

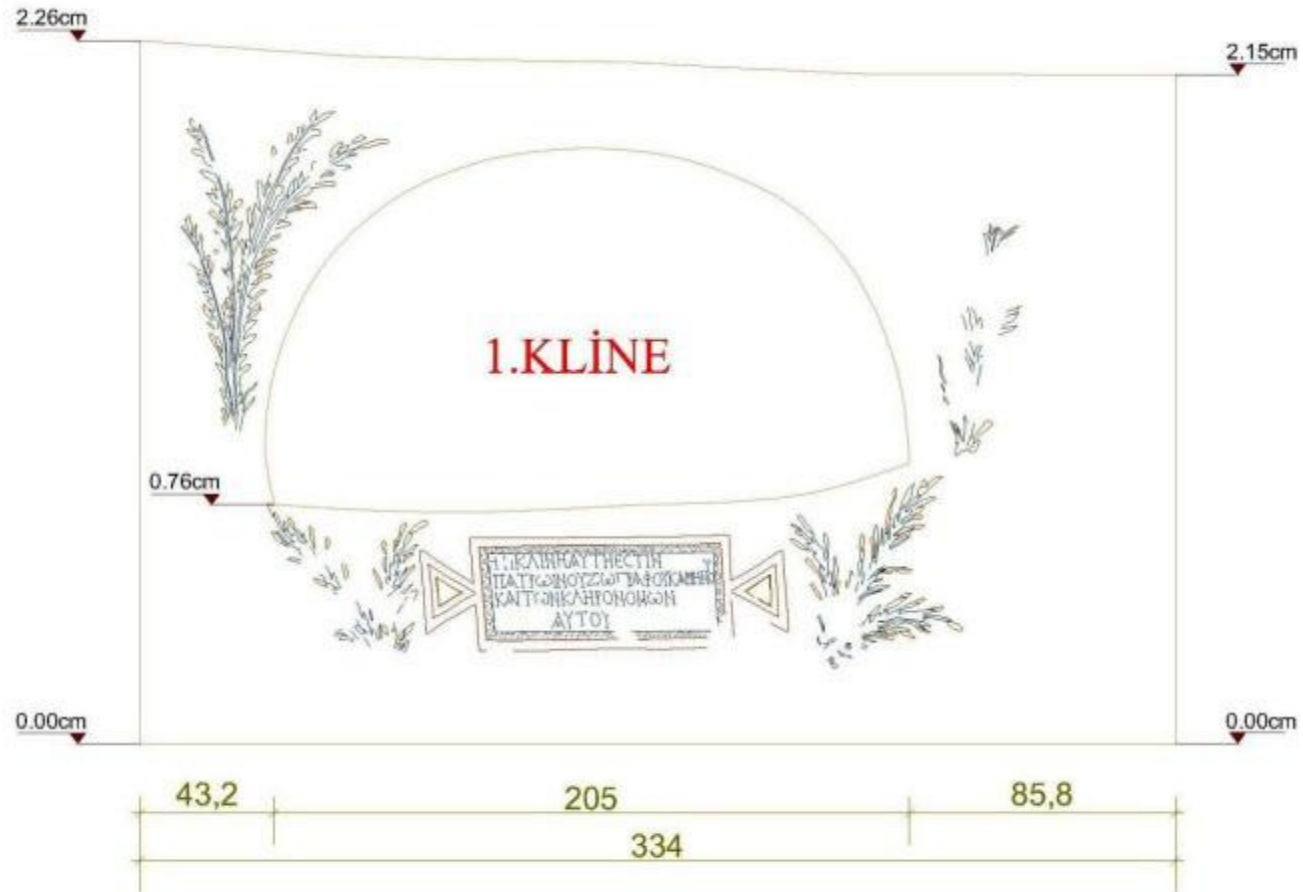
Çizim 40. 20 numaralı mezar, kesit

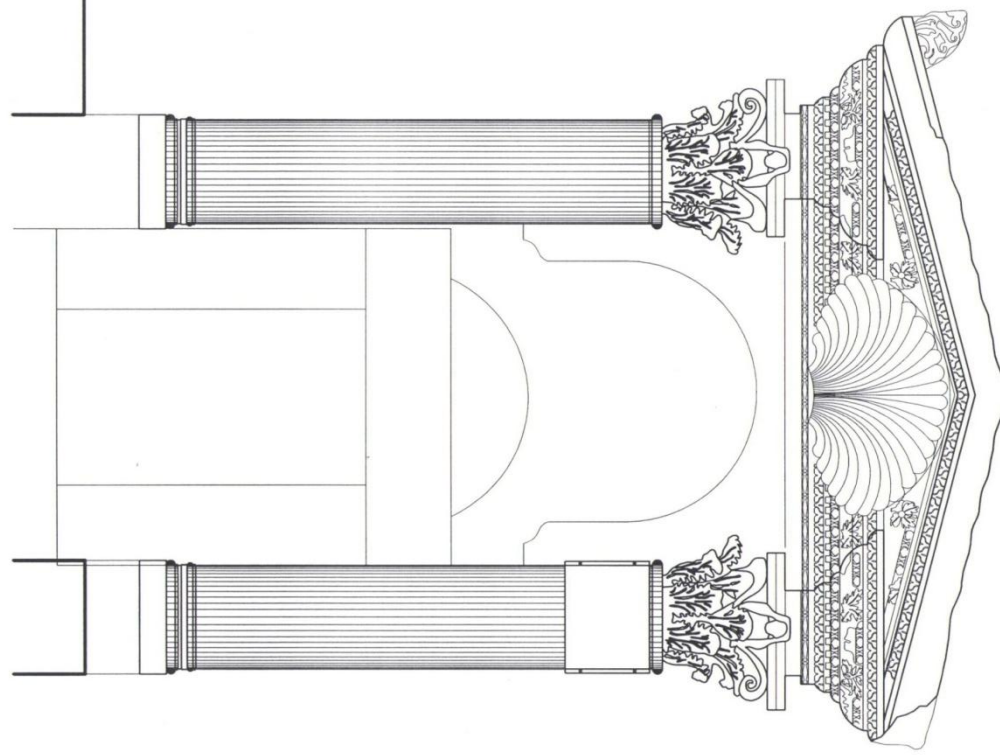
Çizim 41. 21 numaralı mezar, plan

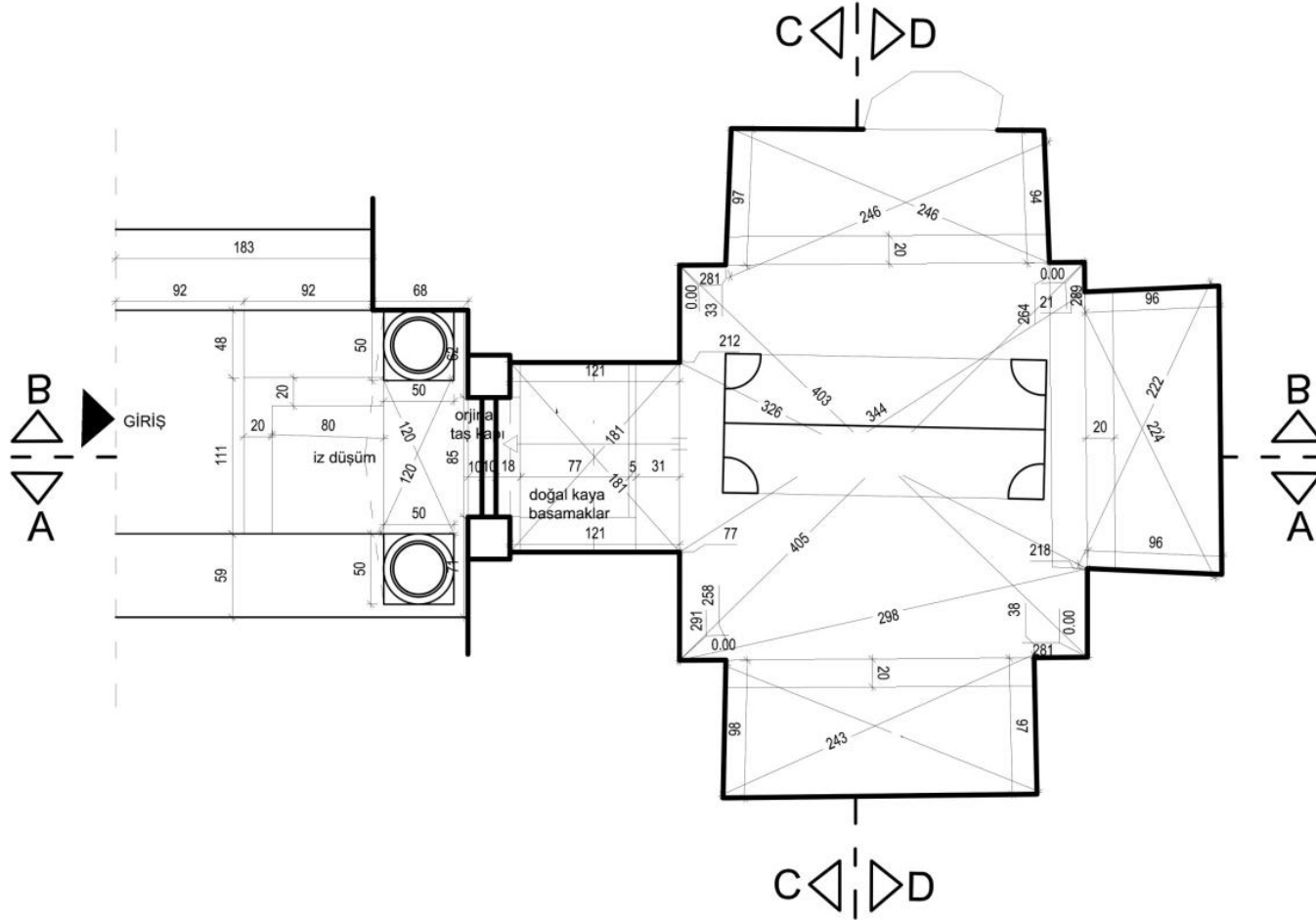
Çizim 42. 21 numaralı mezar, fresk detayı

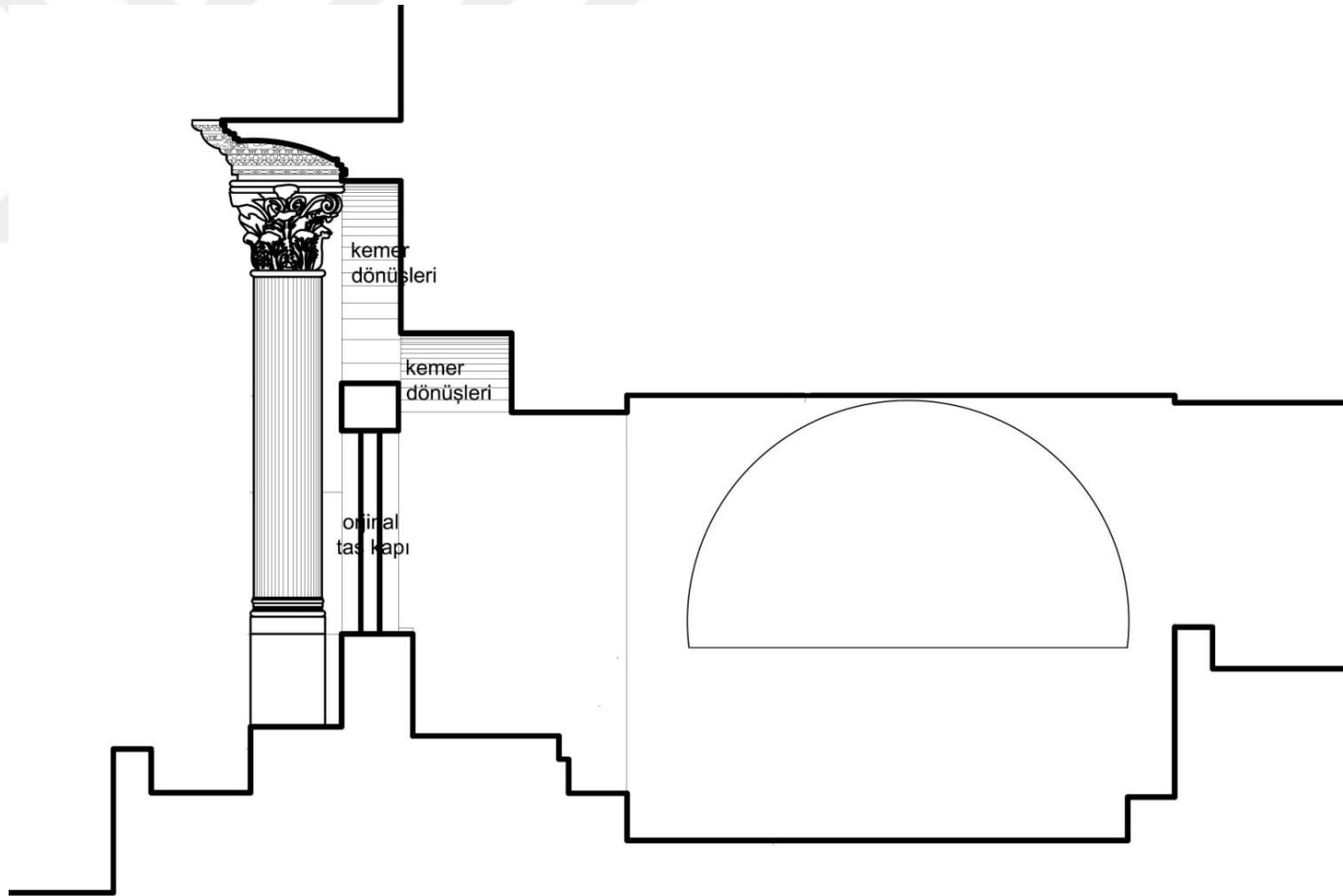
Çizim 43. 21 numaralı mezar, fresk detayı

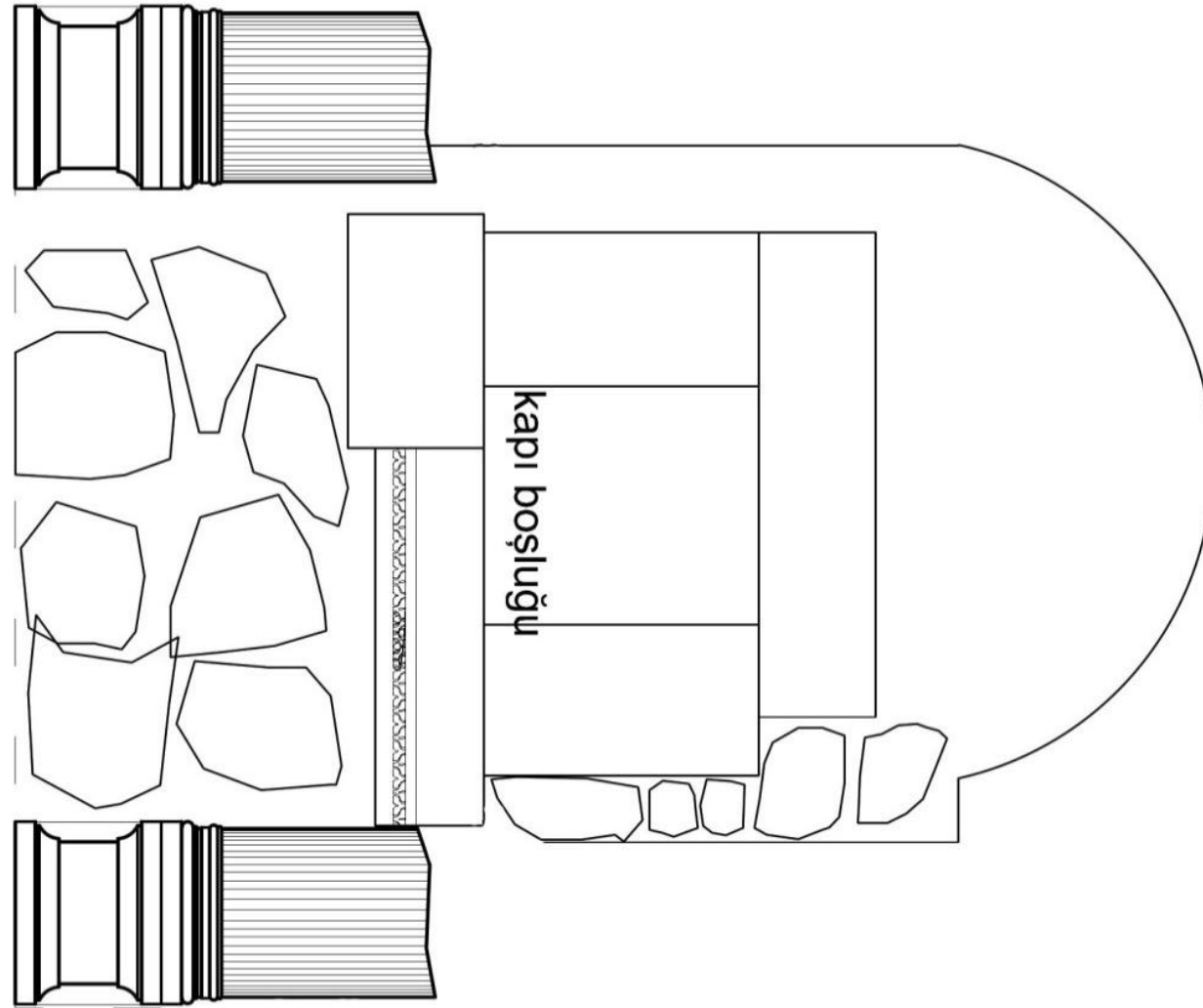
Çizim 44. 22 numaralı mezar odası cephe çizimi, ölçek 1/50

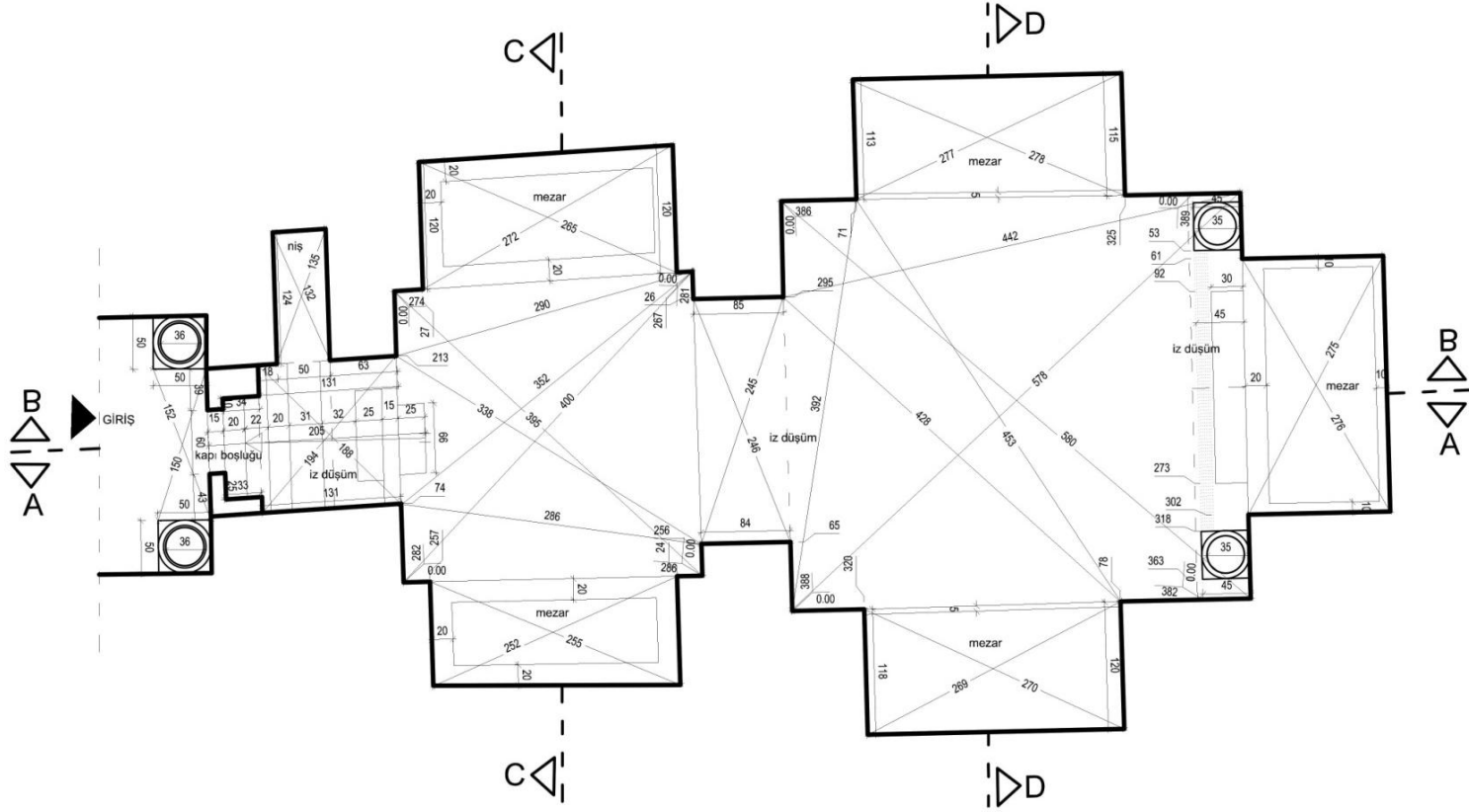
Çizim45. 22 numaralı mezar odası plan

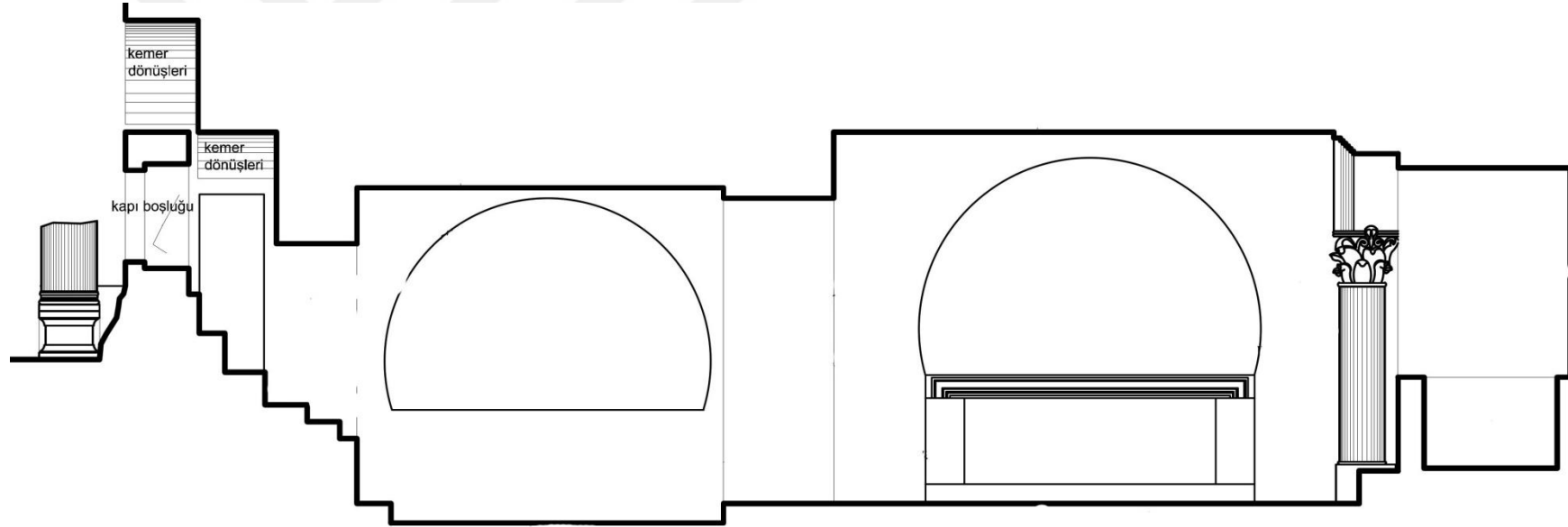
Çizim46. 22 numaralı mezar odası batı-doğu kesiti

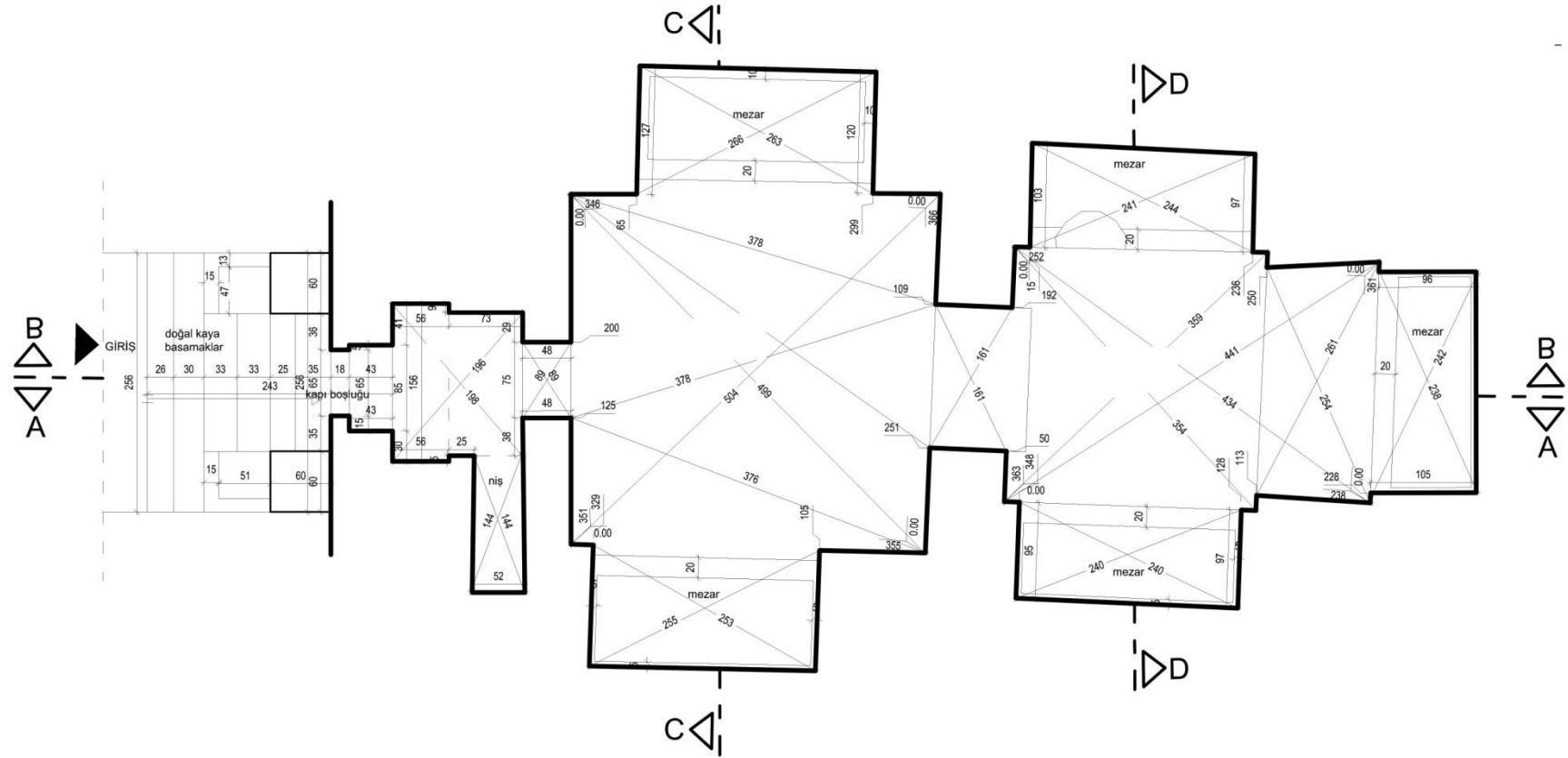
Çizim 47. 23 numaralı mezar cephe çizimi

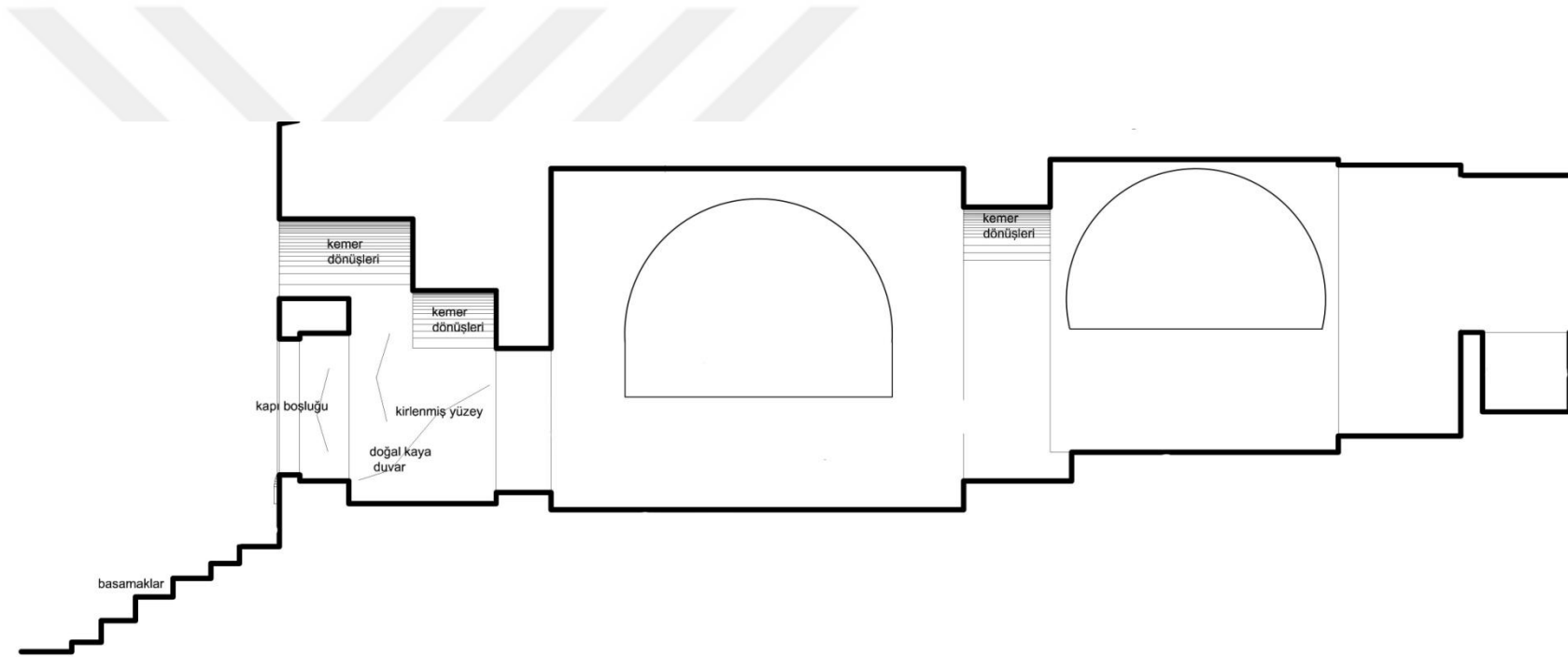
Çizim48. 23 numaralı mezar planı

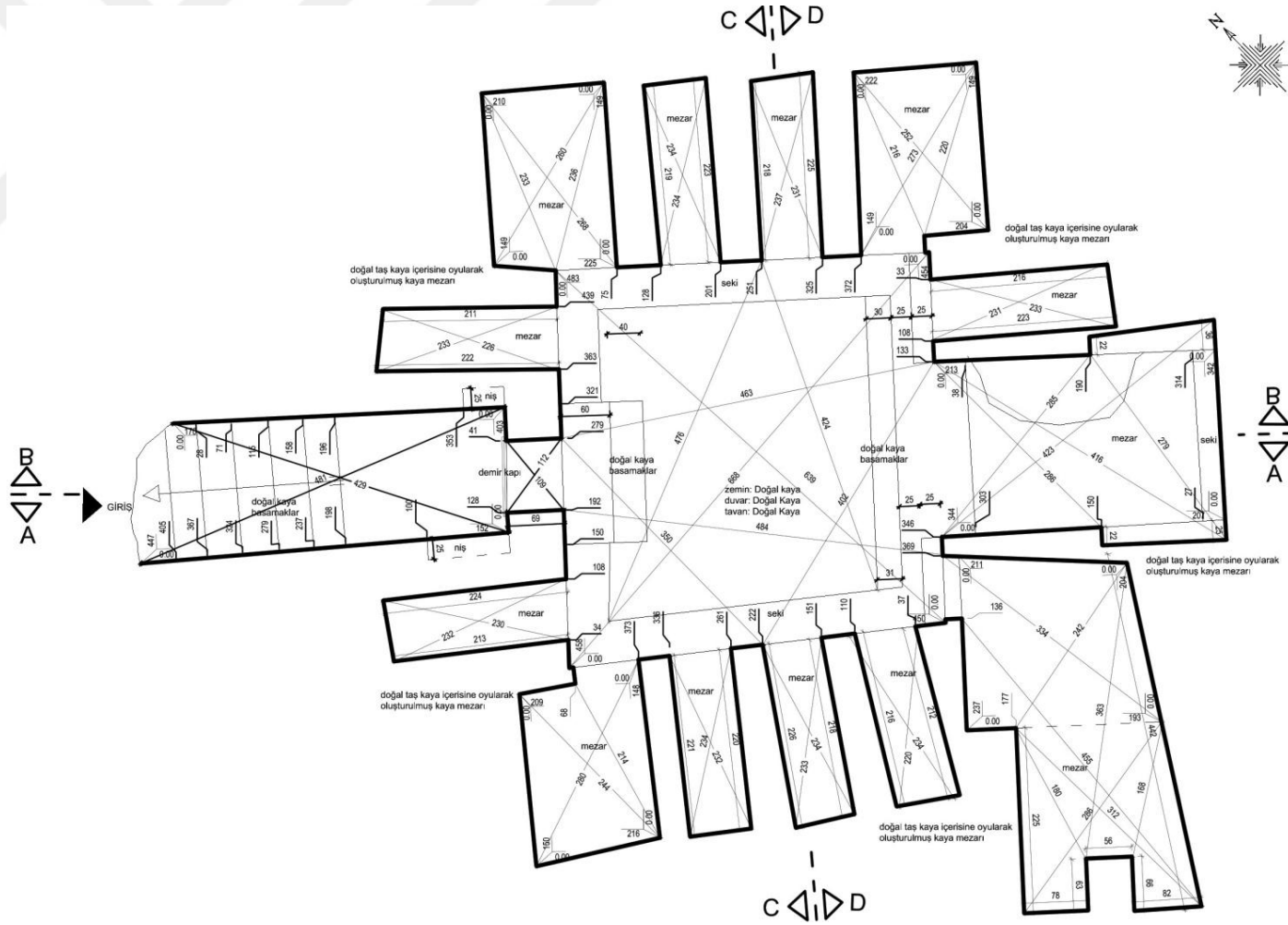
Çizim49. 23 numaralı mezar, batı-doğu kesiti

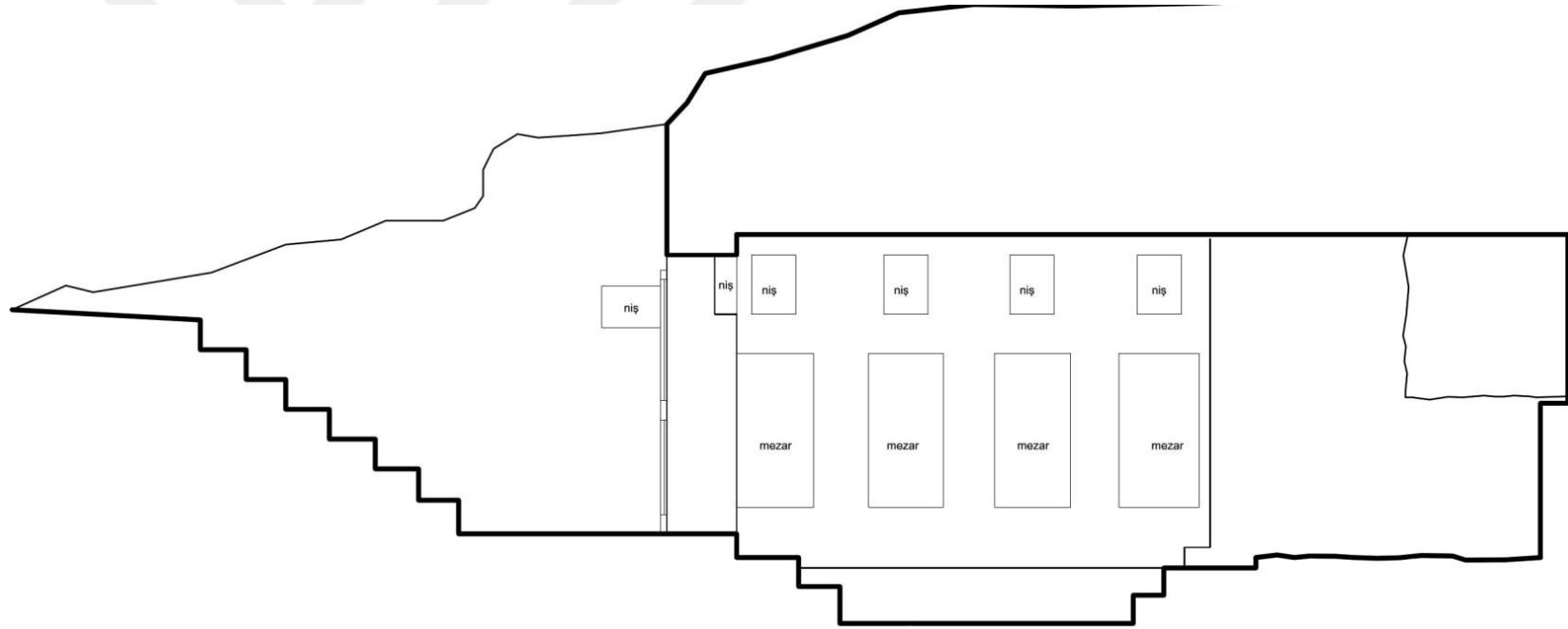

Çizim 50. 24 numaralı mezar planı

Çizim 51. 24 numaralı mezar batı-doğu kesiti

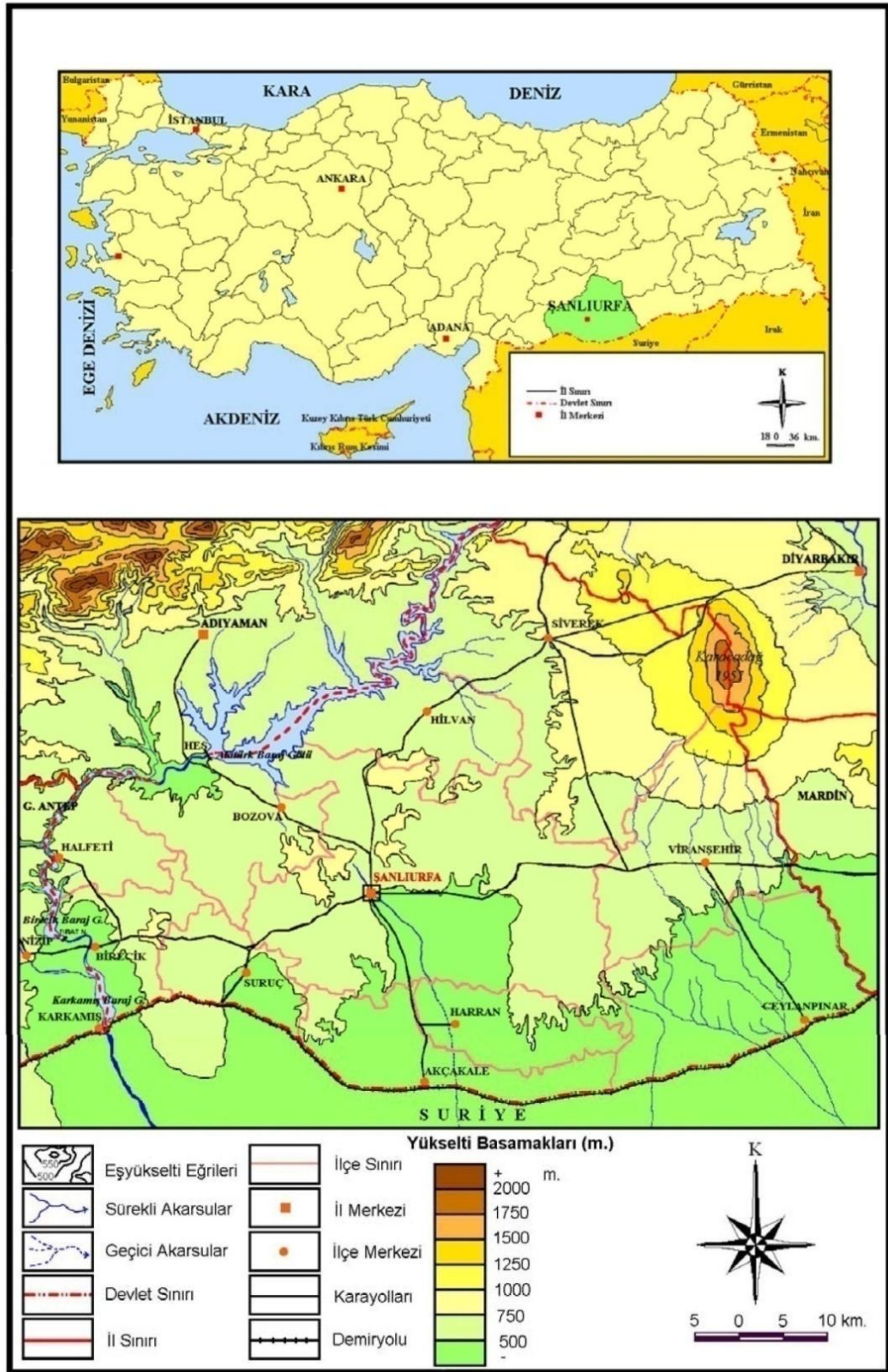

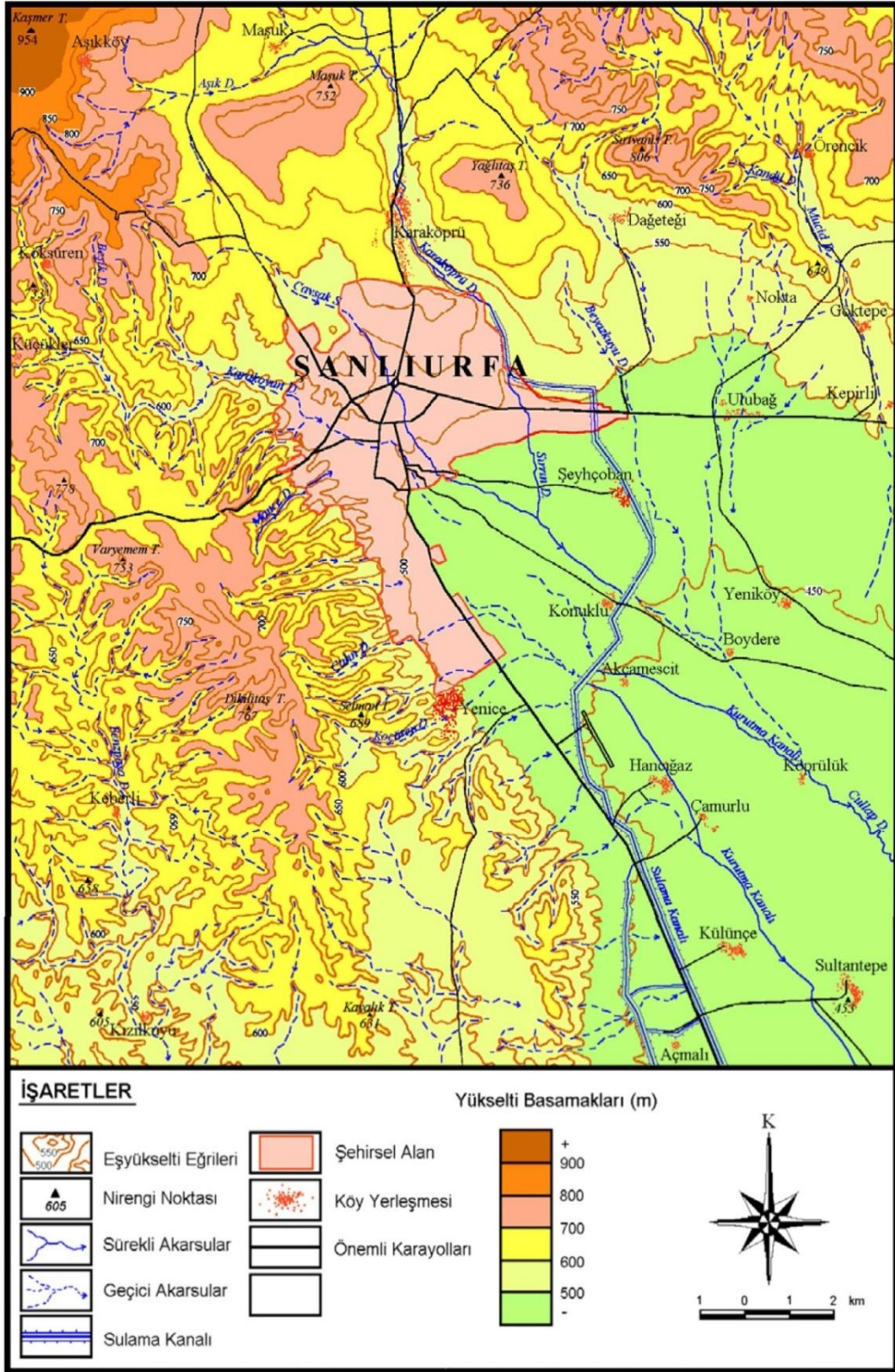
Çizim 53. 25 numaralı mezar, kesit

LEVHALAR

Urfa Bölgesinin Lokasyonu

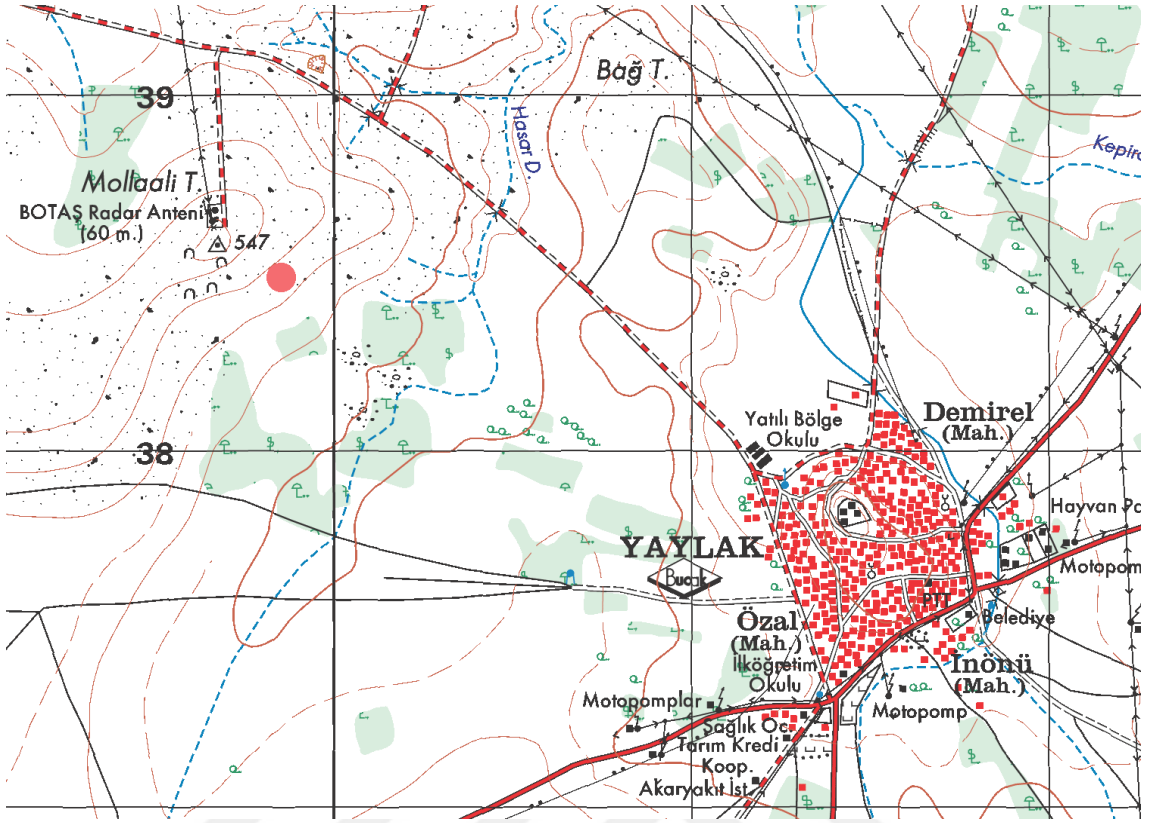
Urfa ve çevresi fiziki haritası

A - Osrhoene Bölgesi

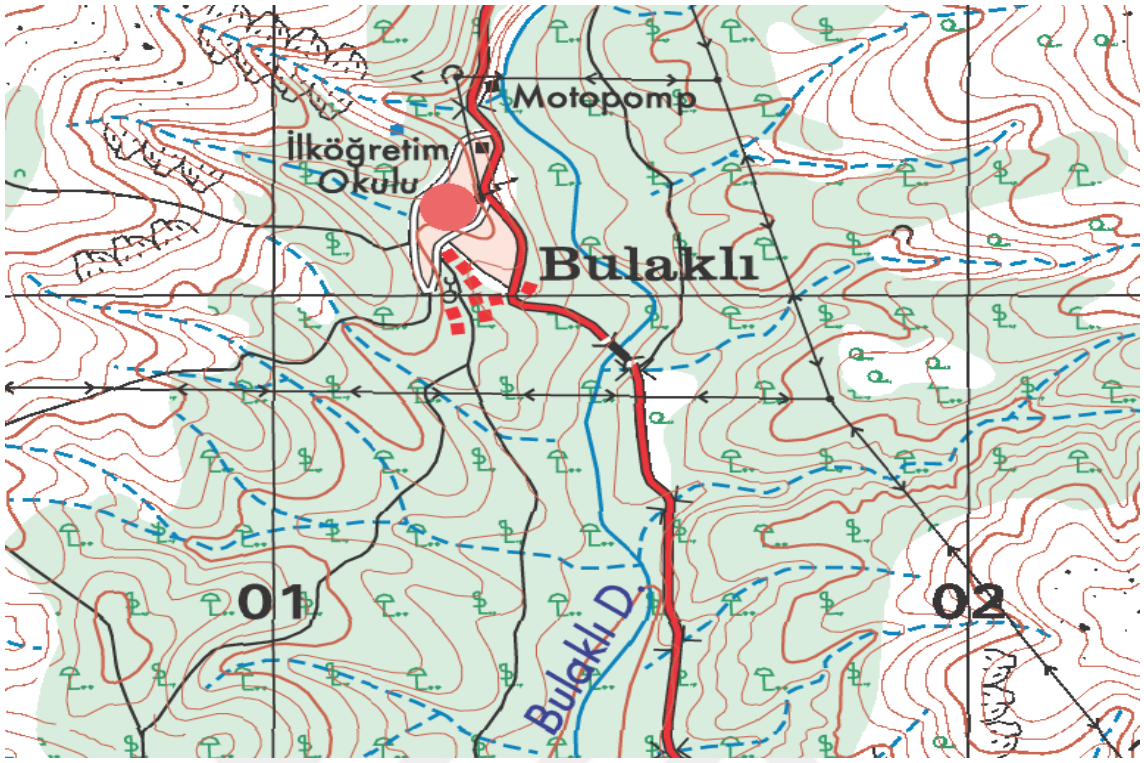
B - Edessa, Zeugma ve çevre yerleşimler

A. ● Yaylak Nekropolü

B. Yaylak Nekropolü genel görünüm

A. ● Bulaklı – 1 numaralı Nekropol topoğrafik harita

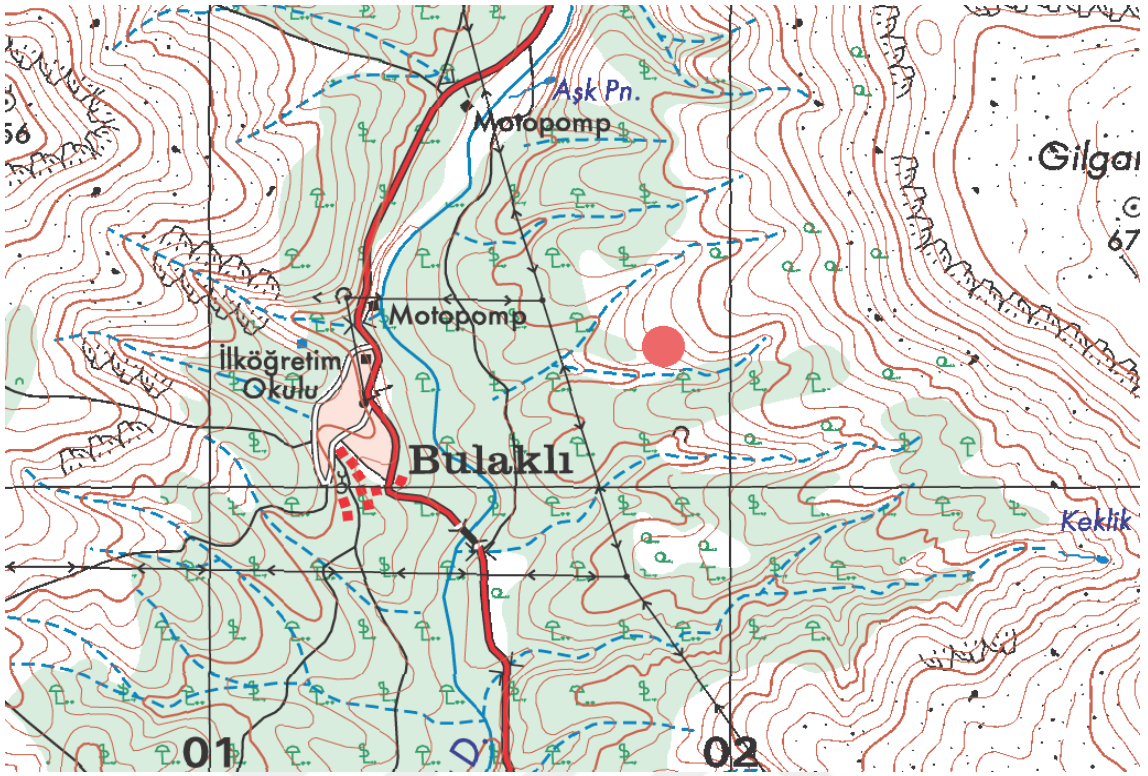
B. Bulaklı 1 nolu Nekropol genel görünüm

A. Bulaklı 1 nolu Nekropolde bulunan mezar odası

B. Bulaklı 1 nolu Nekropolde bulunan mezar girişi

A. ● Bulaklı 2 numaralı Nekropol – topoğrafik harita

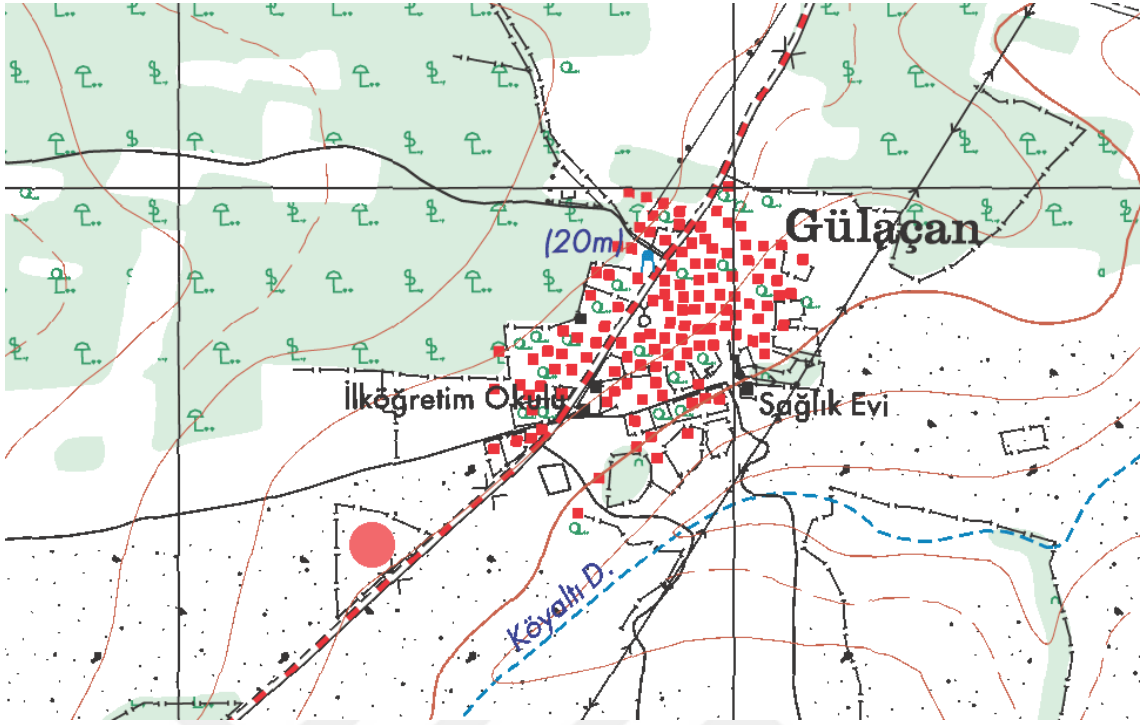
B. Bulaklı 2 numaralı Nekropol – genel görünüm

A. Bulaklı 2 Nekropolü Grekçe yazıt bulunan mezar odası

B. Bulaklı 2 Nekropolü Grekçe yazıt detayı

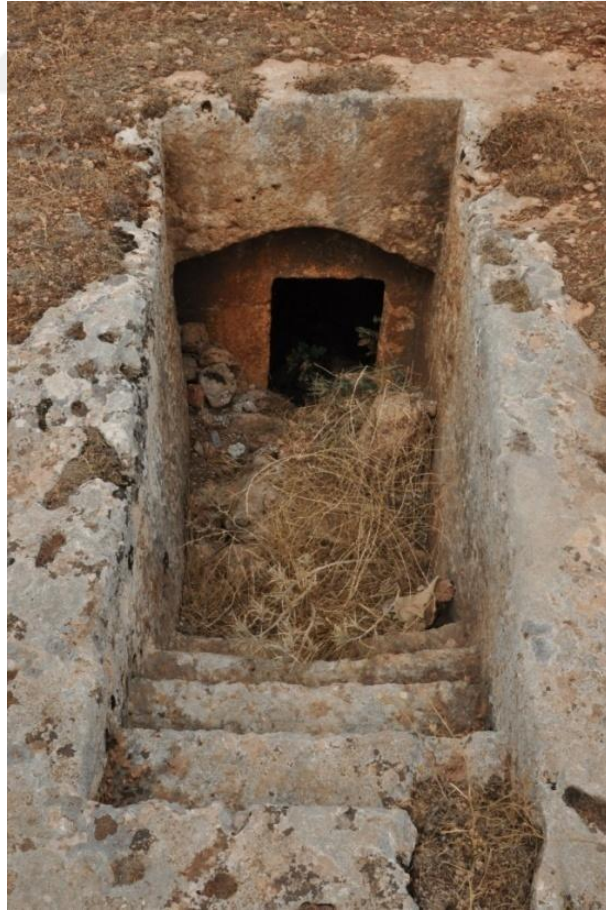
1. ●Gülaçan Nekropolü topoğrafik harita

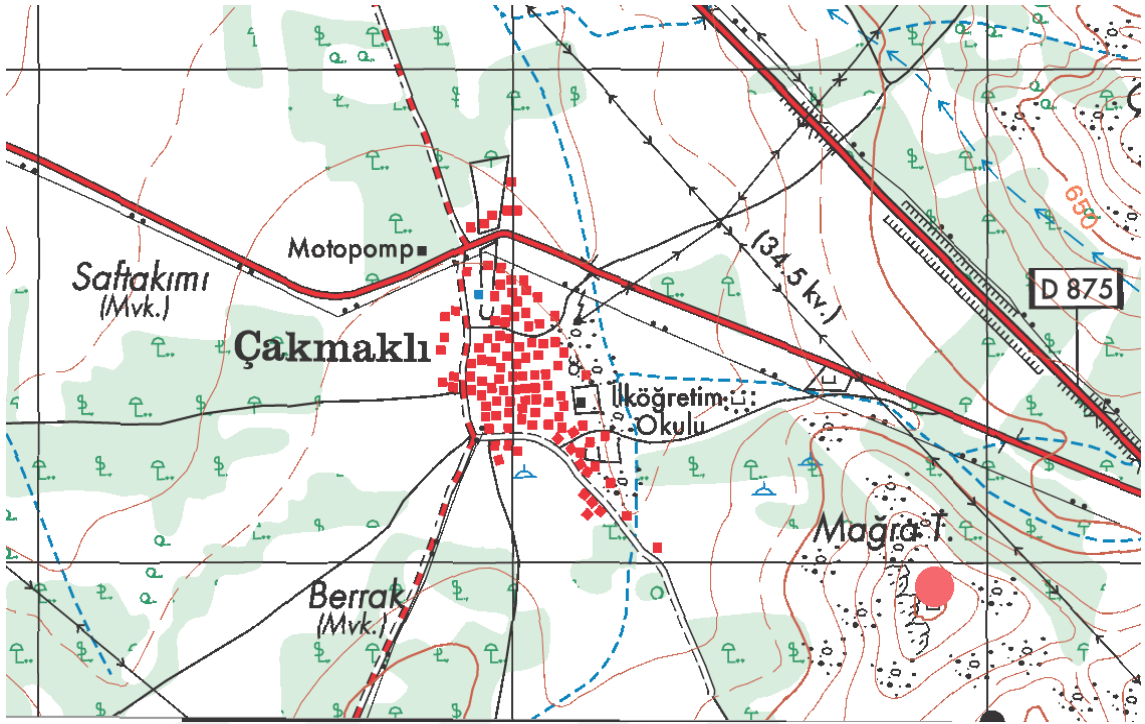
2. Gülaçan Nekropol alanı genel görünüm

1. Üç klineli arcosolium (Gülaçan Nekropolü)

2. Basamaklı mezar odası girişi

A. ● Çakmaklı Nekropolü (Mağara Tepe) Nekropolü

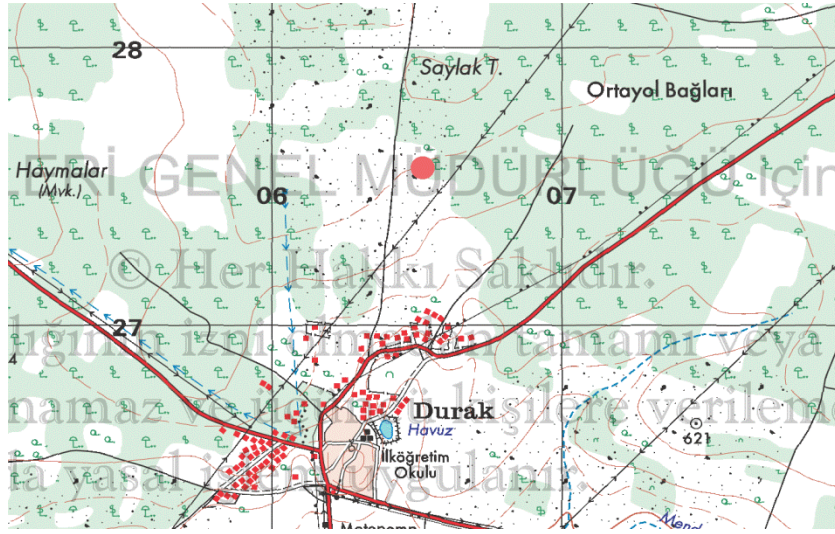
B. Çakmaklı Nekropolü (Mağara Tepe) kuzeyden görünüm

A. Çakmaklı Nekropolü'nden bir mezar odası

B. Mezar odasının tavanından dışarıya açılan libasyon çukuru

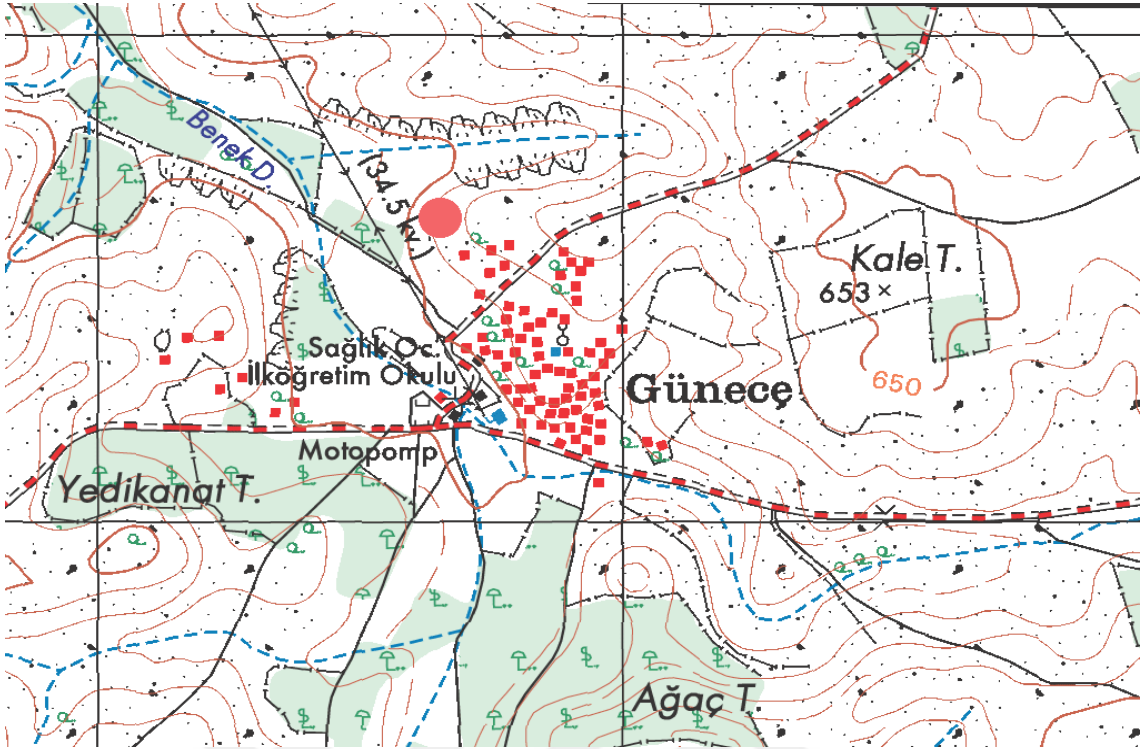
A. ● Durak Nekropolü topoğrafik harita

B. Durak Nekropolü, kaya mezarı girişi

C. Durak Nekropolü, kaya mezarı odası örneği

A. ● Günece Nekropolü topoğrafik haritası

B. Günece Köyü genel görünüm (batıdan)

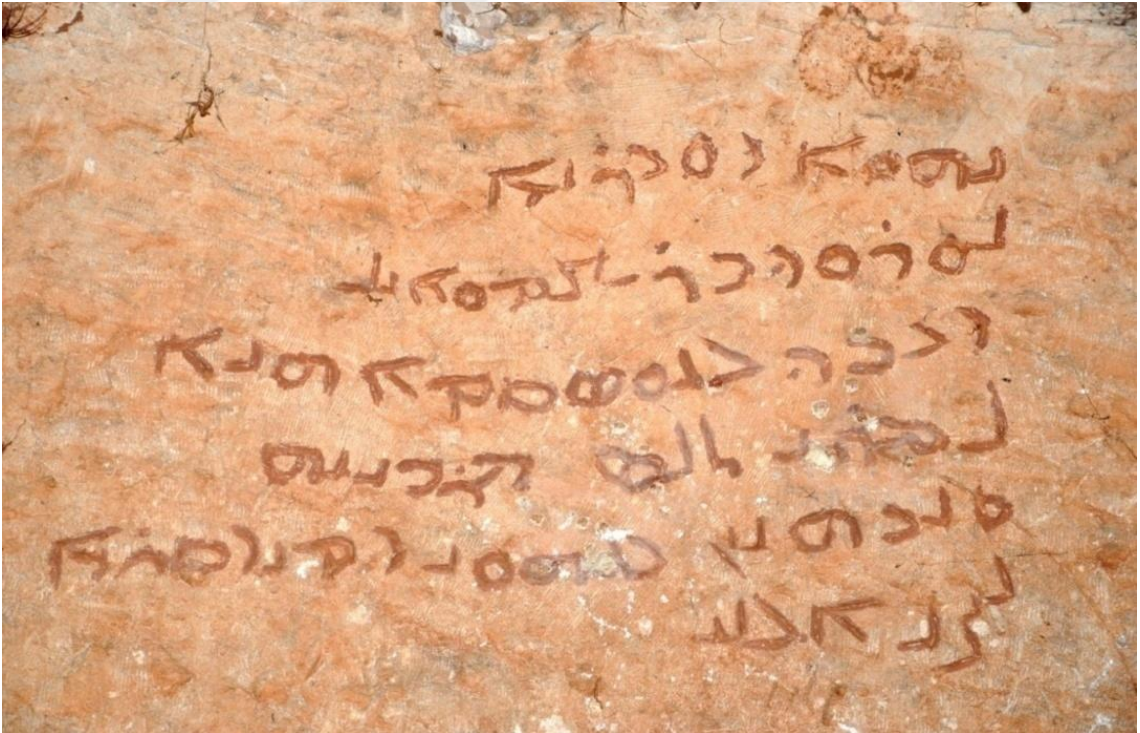
A. Günece Nekropolü'nden sunak nişi

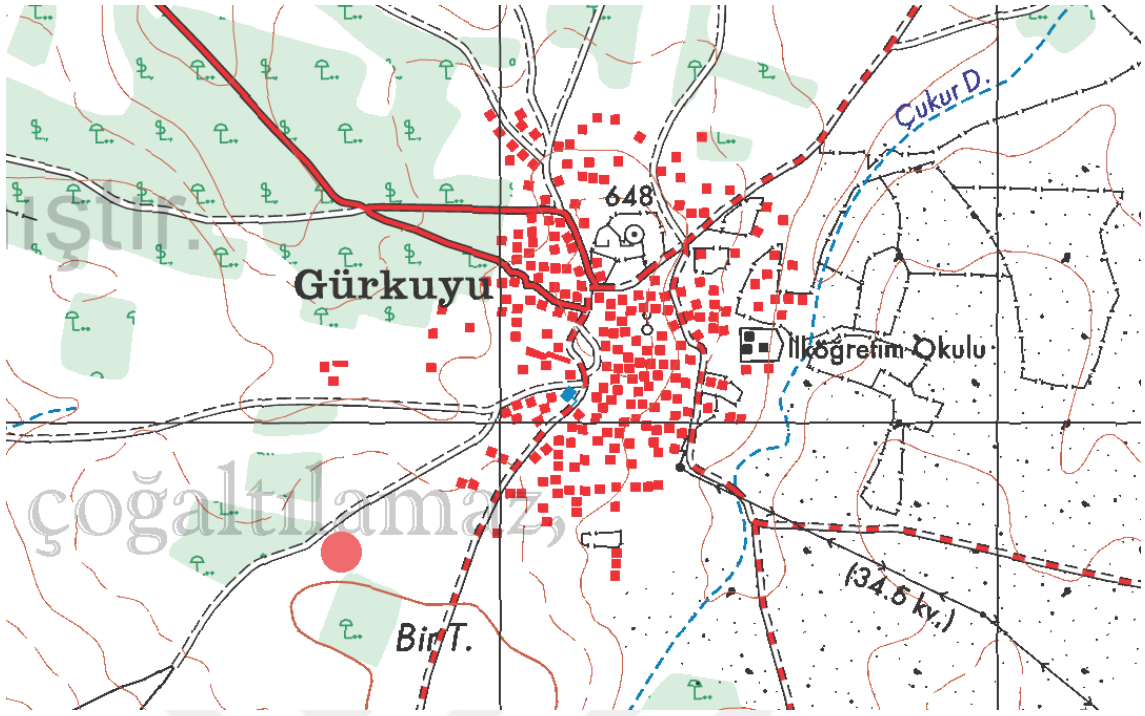
B. Sunak odasının sağındaki mezar odasının giriş kapısı üzerinde yer alan tabula ansata kabartma (Günece Nekropolü)

A. Sunak odasının solunda yer alan yazıtlı arcosolium (Günece Nekropolü)

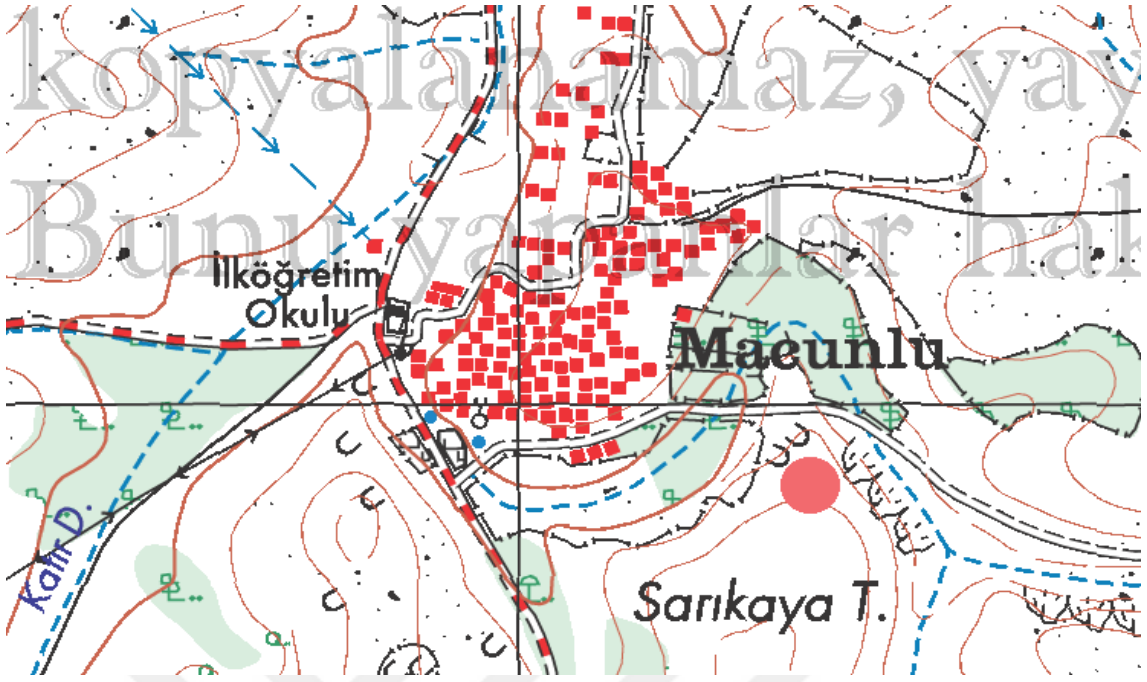
B. Süryanice yazıt detayı (Günece Nek.)

A. ● Gürkuyu Nekropolü topoğrafik harita

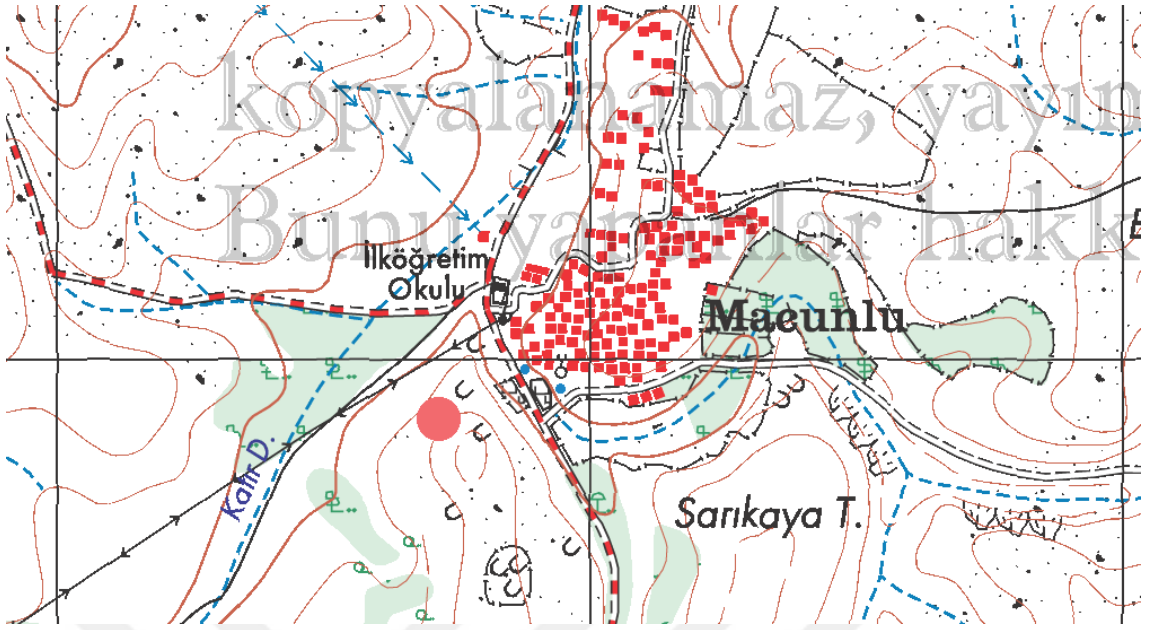
B. Gürkuyu Nekropolü genel görünüm ve ana kayaya oyularak yapılmış sanduka biçimli mezar örneği

A. ● Macunlu I numaralı nekropol alanı topoğrafik harita

B- Macunlu I numaralı nekropol, üçgen çatılı arcosolium

1. ● Macunlu II numaralı nekropol, topoğrafik harita

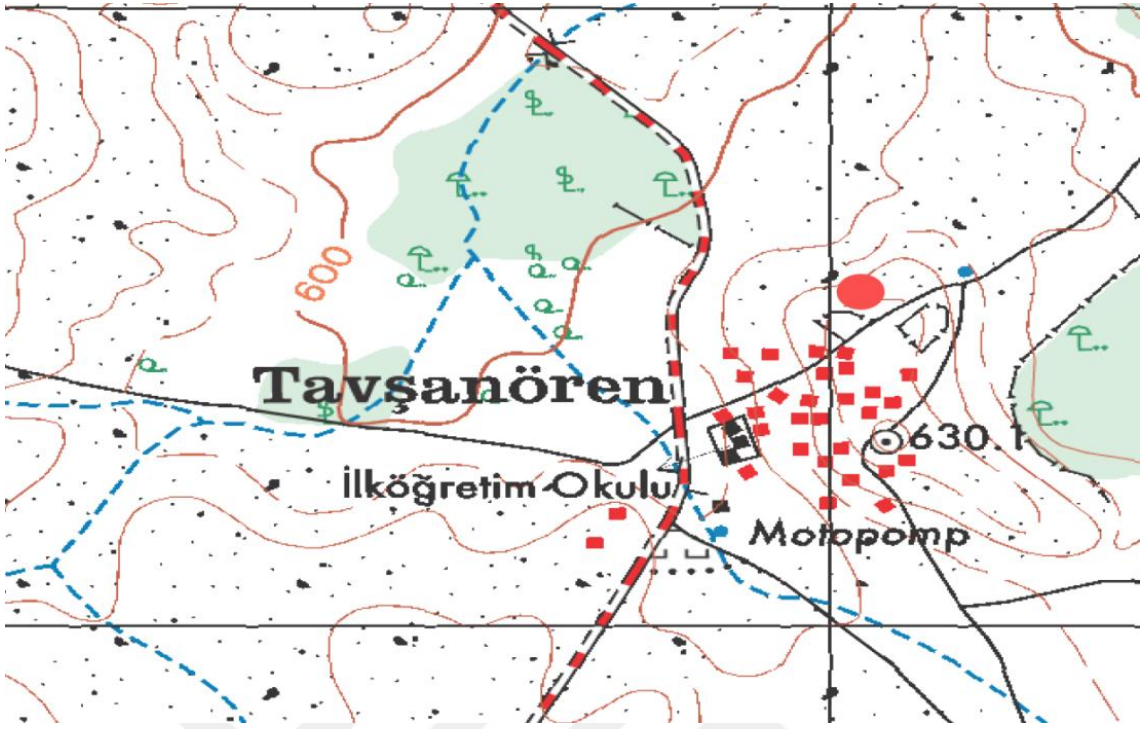
2. Macunlu II numaralı nekropol, dik yamaç üzerinde yapılmış basamaklı mezar odası

1. Macunlu II numaralı nekropol, dik yamaç üzerinde yapılmış basamaklı mezar odası
içi

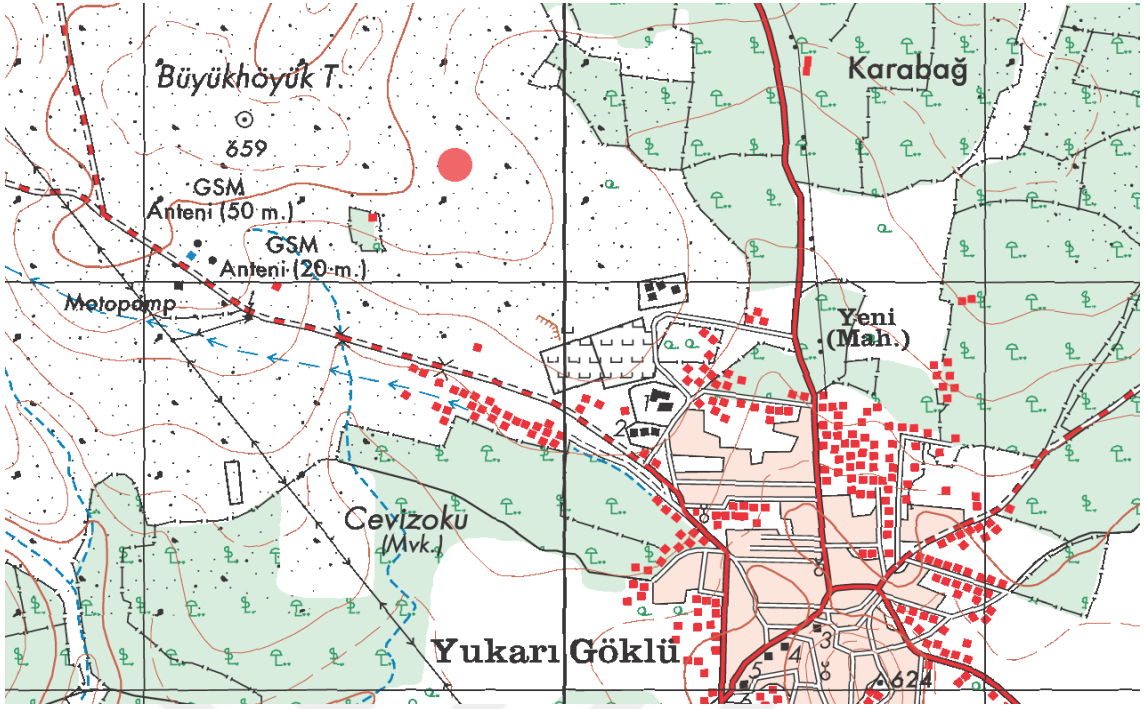
2. Macunlu II numaralı nekropol, sanduka biçimli mezarlar

A. ● Tavşanören Nekropolü, topoğrafik harita

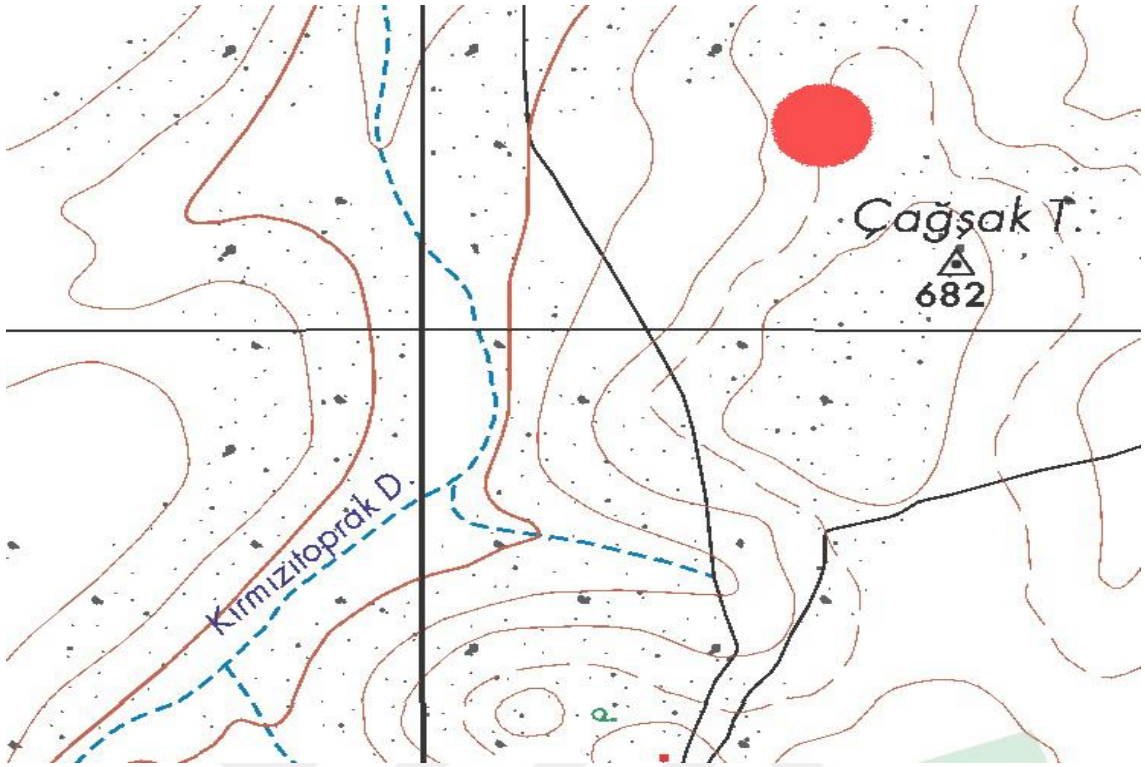
B. Tavşanören Nekropolü, genel görünüm (doğudan)

A. ● Yukarı Göklü III numaralı Hellenistin Dönem Nekropolü, topoğrafik harita

B. Sanduka biçimli, arcosoliumlu mezar örneği-Yukarı Göklü Nekropolü

A. ● Gölebakan Çağsak Tepesi – topoğrafik harita

B. Gölebakan Nekropolü, sanduka biçimli mezar

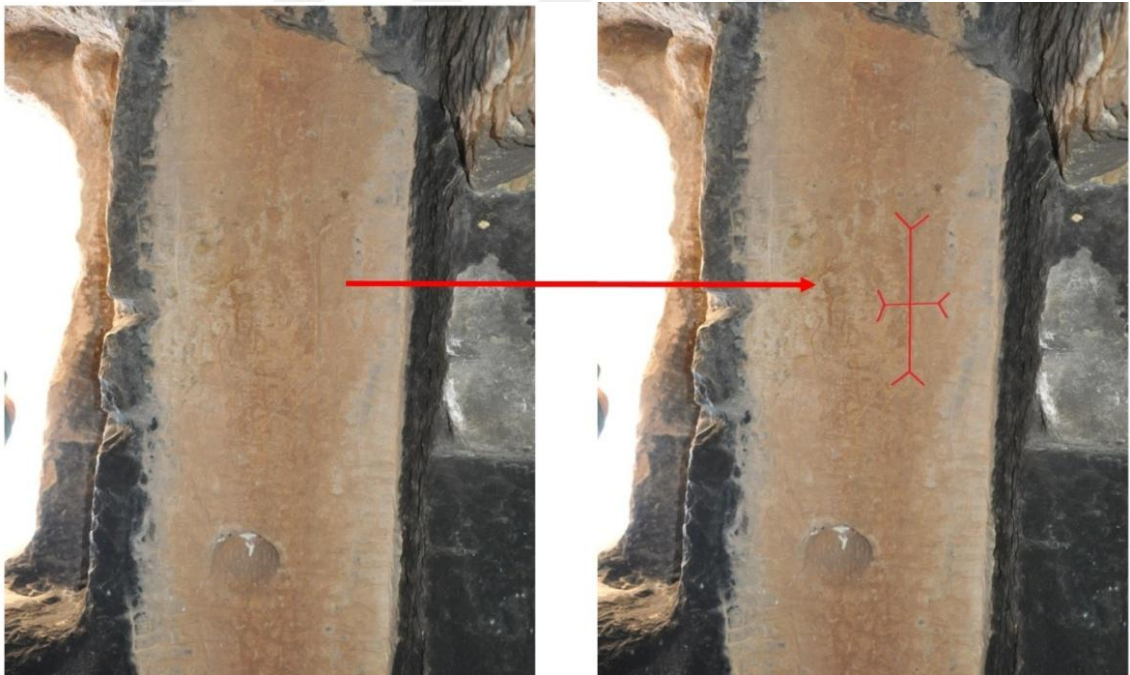
A. İnik kaya mezarı girişı

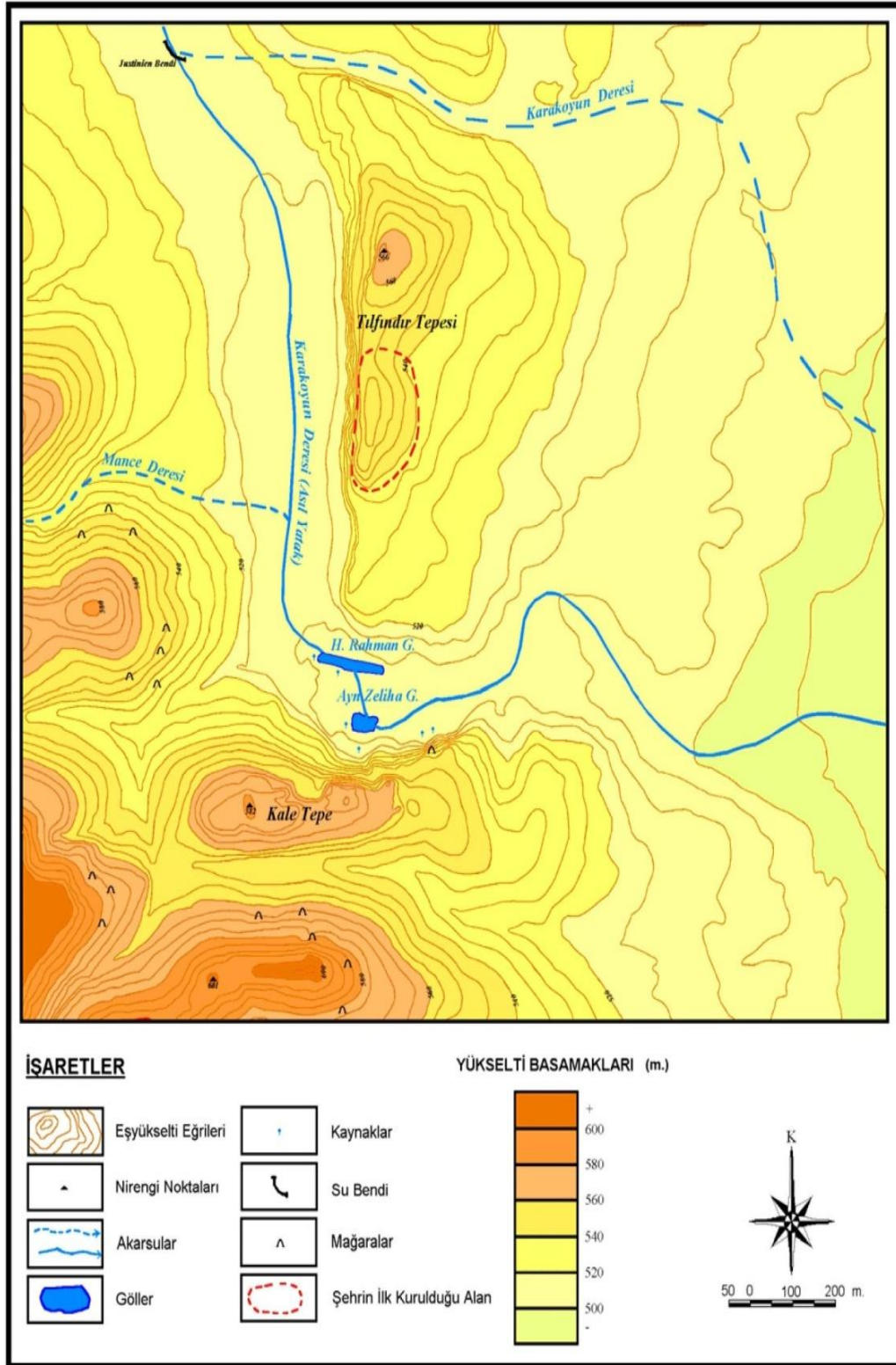
B. İnik kaya mezarı odası

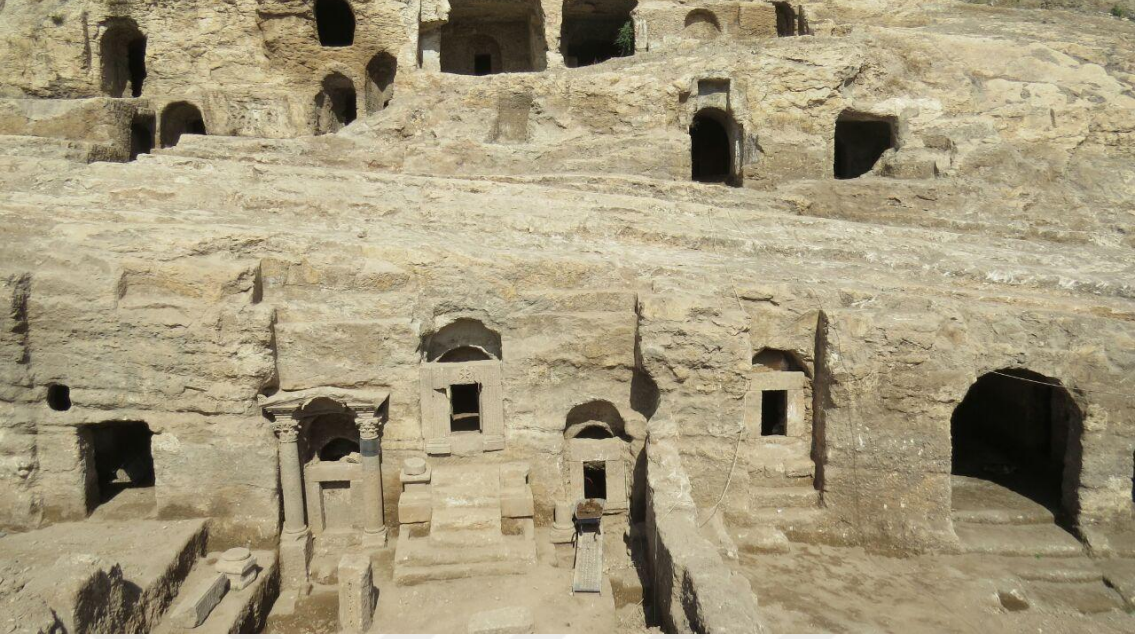
A. İnik kaya mezarı doğu arcosolium ve Süryanice yazıt

B. İnik kaya mezarı içerisindeki haç motifi. Sağdaki resimde motif kırmızı olarak işaretlenmiştir.

Tıfındır Tepesi ve yakın çevresi, Kızılkoyun Nekropolü Tıfındır Tepesi'nin hemen batı yamaçlarında yer alır

A. Kızilkoyun Nekropolü, Karakoyun Deresi'nin oluşturduğu dik yamaçlarda bulunur

B. Kızilkoyun Nekropolü 59 nolu mezar odası, içerisinde 16 bireye ait iskelet kalıntıları bulunmuştur

A. Kızılkoyun Nekropolü güneyi, konaklama odaları (sağ ve ortada)

B. Kızılkoyun Nekropolü güneyi, içerisi seramik kili sıvalı ocak yeri

A. Kızılkoyun 56 nolu kaya mezarı içerisinde yer alan lahit

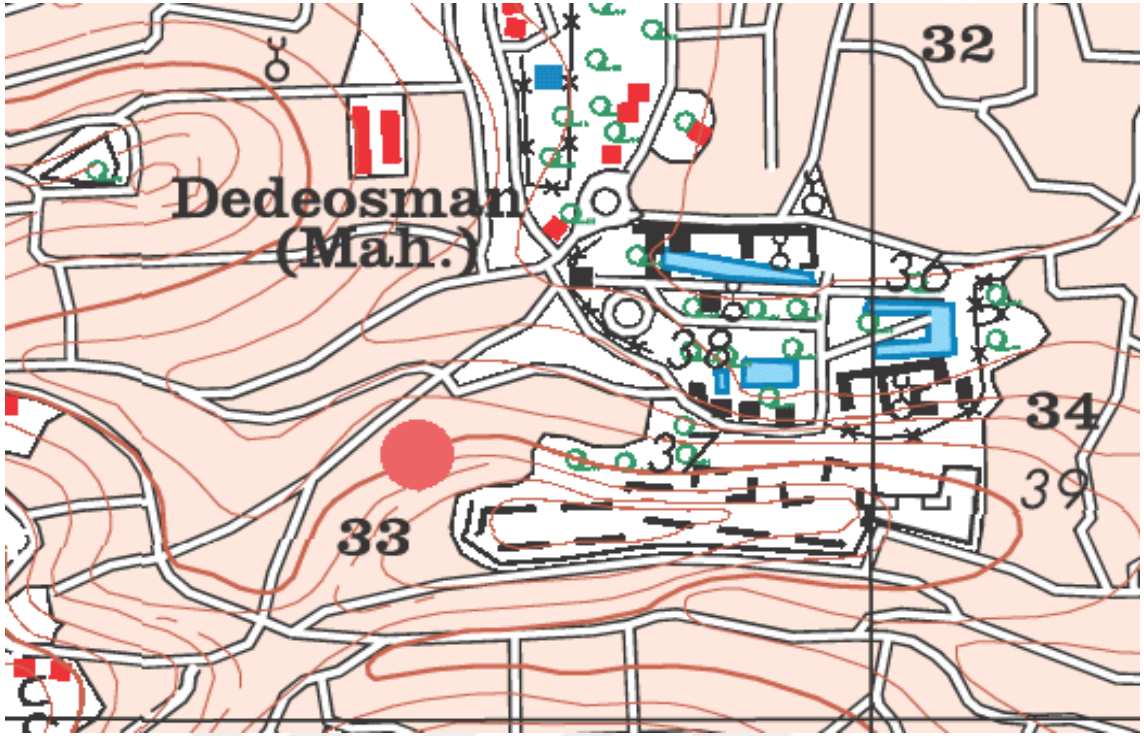
B. Kızılkoyun 56 nolu mezarda bulunan asker heykeli

A

A.Kızılkoyun 54 nolu kaya mezarı dikdörtgen monoblog ilk giriş kapısı

B

B.Kızılkoyun 54 nolu kaya mezarı silindir mezar kapağı ve silindir yuvası. Bu girişten sonra ana mezar odasına geçilir

A. ●Urfa Kalesi Batı Nekropolü topoğrafik harita

B. Urfa Kalesi Batı Yamacı Nekropolü genel görünüm

A. Kale Eteği Nekropolü 65 numaralı kaya mezarı taban mozaïği konservasyon sonrası

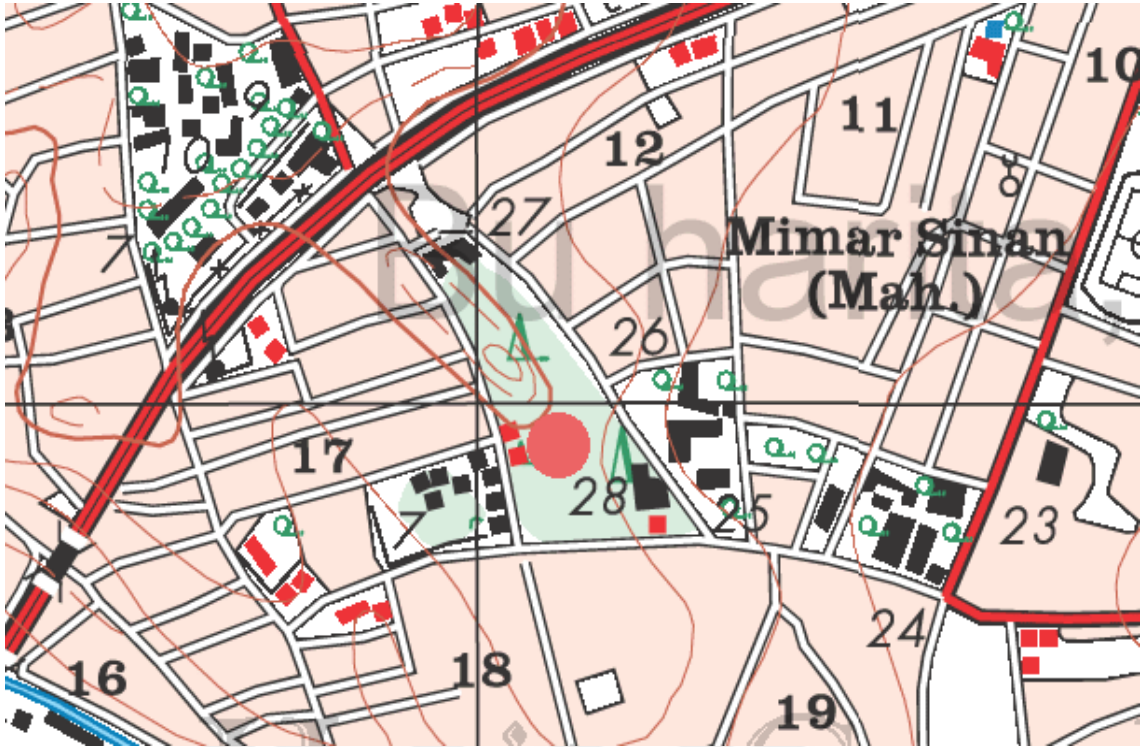
B. Kale Eteği Nekropolü 69 numaralı kaya mezarı odası taban mozaïği

A. Kale Eteği Nekropolü 67 numaralı mezar odası ve taban mozaïği

B. Kale Eteği Nekropolü 51 numaralı mezar odası taban mozaïği

A. ●Çamlık Nekropolü topoğrafik harita

B. Çamlık Nekropolü günümüzde mesire alanı olarak kullanılmaktadır

A. 1 numaralı kaya mezarı, giriş

B. 1 numaralı kaya mezarı arcosolium

A. 2 numaralı kaya mezarı girişi

B. 2 numaralı kaya mezarı odası

A. 3 numaralı kaya mezarı, üçgen çatılı mezar girişi ve odası

B. 3 numaralı kaya mezarı, ön mezar odası ve dromos

A. 4 numaralı kaya mezarı, basamaklı mezar girişi

B.4 numaralı kaya mezarı arcosolium

A.5 numaralı kaya mezarı,dromos

B. 5 numaralı kaya mezarı, ön oda ve arka oda girişi

A.6 numaralı kaya mezarı girişi

B. 6 numaralı kaya mezarı, önünde sunu çukuru bulunan arcosolium

A. 7 numaralı kaya mezarı, dromos

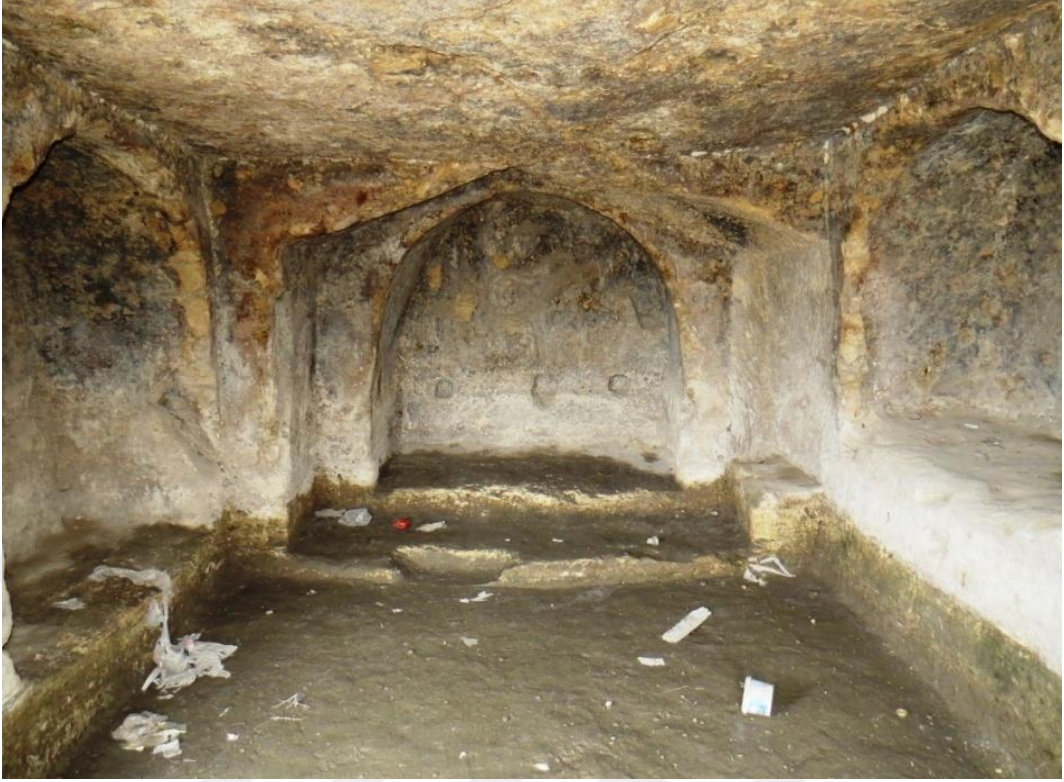
B. 7 numaralı kaya mezarı, arcosolium

A. 8 numaralı kaya mezarı, çapraz tonozlu mezar odası girişi

B. 8 numaralı kaya mezarı, çapraz tonozlu mezar odası

A.9 numaralı mezar odası

B.Doğu arcosoliumda bulunan asker kabartması

A. 10 numaralı kaya mezarı, sütunlu mezar odası girişi

B. 10 numaralı kaya mezarı, sütunlu mezar odası doğu arcosolium

A. 10 numaralı kaya mezarı, sütunlu mezar odası doğu-güney arcosoliumlar

B. 10 numaralı kaya mezarı, sütunlu mezar odası doğu arcosolium üzerinde bulunan
IKHTYO KENTAUROS kabartması

A. 11 numaralı kaya mezarı, sütunlu mezar odası doğu arcosolium

B. 11 numaralı kaya mezarı, sütunlu mezar odası, korinth başlık örneği

A. 12 numaralı kaya mezarı, ön mezar odası ve arka oda girişi

B. 12 numaralı kaya mezarı, arka mezar odası doğu arcosolium

A. 12 numaralı kaya mezarı, taban seviyesine oyulmuş kline

B. 13 numaralı kaya mezarı, üstte istiridye motifi görülmekte

A. 14 numaralı kaya mezarı, ardarda üç odalı mezar

B. 14 numaralı kaya mezarı, ardarda üç odalı mezara ait orta oda klinesi ve üçüncü oda girişi

A. 15 numaralı kaya mezarı, mezar girişi

B. 15 numaralı kaya mezarı, ön odave arka oda girişi

A.16 numaralı kaya mezarı, mezar girişı

B. 16 numaralı kaya mezarı, orta mezar odası içi

A. 16 numaralı kaya mezarı, sol mezar odası, arcosolium

B. 16 numaralı kaya mezarı, sağ mezar odası, arcosolium

A. 17 numaralı kaya mezarı, kaya mezarı girişı

B. 17 numaralı kaya mezarı odası

A. 18 numaralı kaya mezarı, kaya mezarı girişı

B. 18 numaralı kaya mezarı, mezar odası

A. 19 numaralı kaya mezarı, mezar odası, doğu ve güney arcossolium

B. 19 numaralı kaya mezarı, mezar odası içi

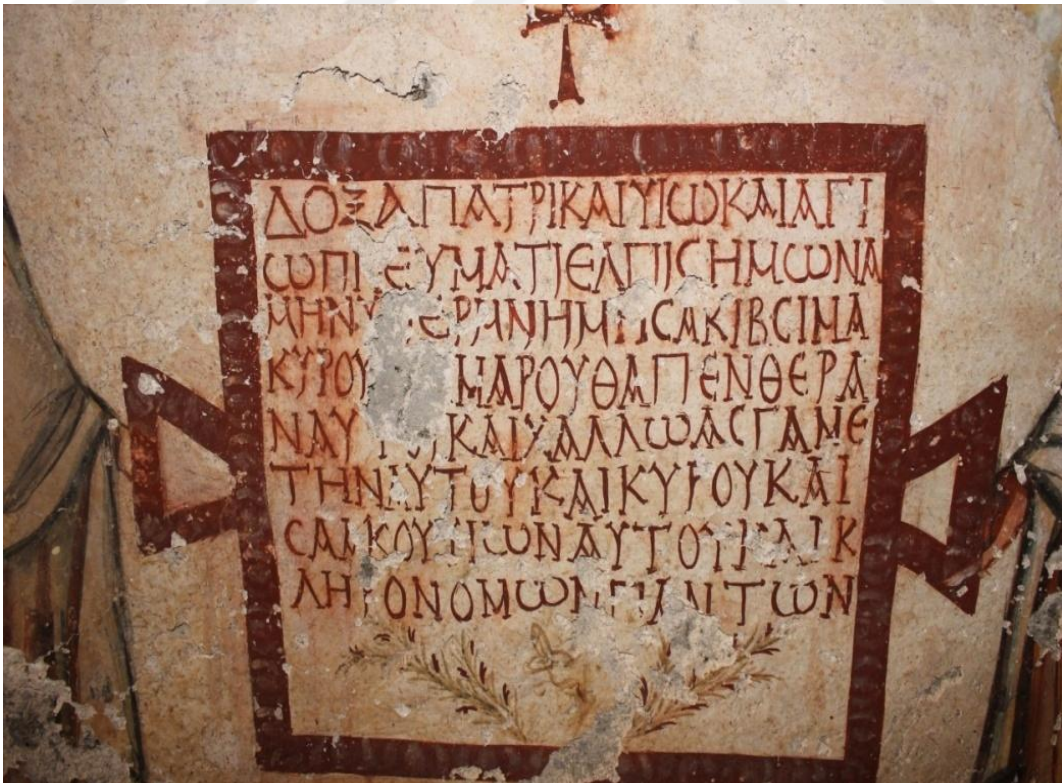
A. 20 numaralı kaya mezarı kaya mezarı girişi

B. 20 numaralı kaya mezarı, mezar odası

A. 21 numaralı kaya mezarı, freskli mezar odası, kline önü

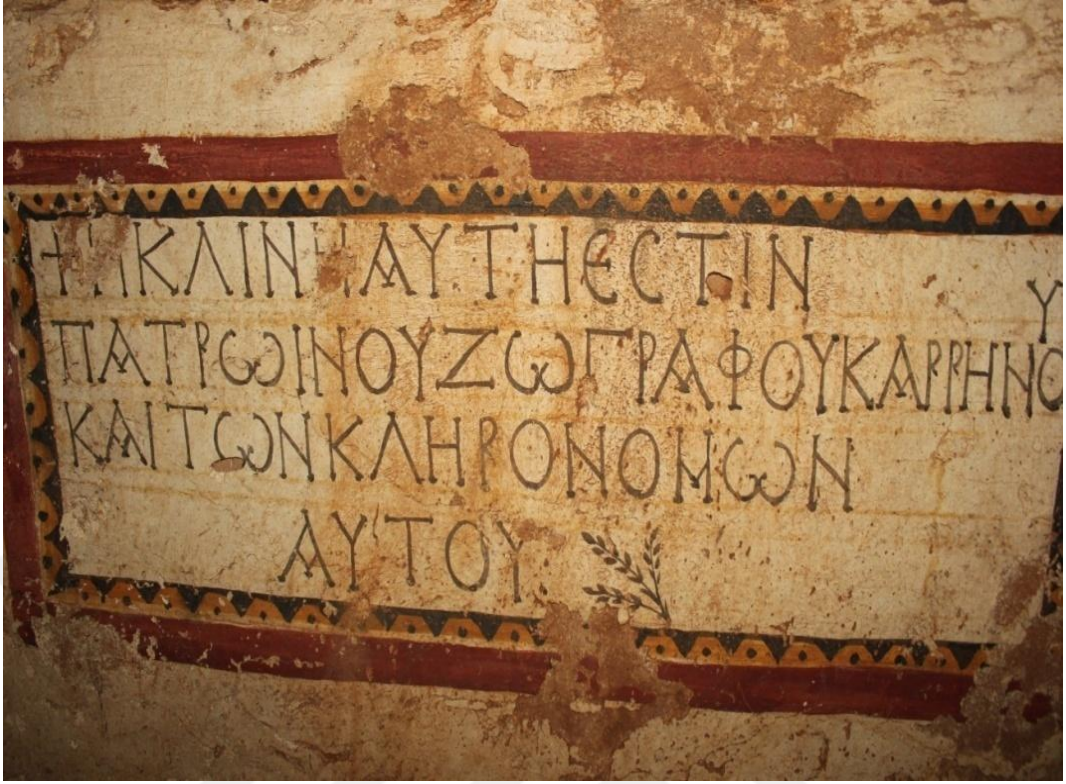
B. 21 numaralı kaya mezarı, freskli mezar odası doğu kline duvarı Grekçe yazıt detayı

21 numaralı kaya mezarı, freskli mezar odası doğu kline duvarı kadın figürü detayı

21 numaralı kaya mezarı, freskli mezar odası doğu kline

A. 21 numaralı kaya mezarı, freskli mezar odası batı kline Grekçe yazıt detayı

B. 21 numaralı kaya mezarı, freskli mezar odası girişi

22 numaralı tapınak cepheli kaya mezarı

A.22 numaralı tapınak cepheli kaya mezarı süsleme detayı

B.22 numaralı tapınak cepheli kaya mezarı istiridyeye kabuğu motifi

A.22 numaralı tapınak cepheli kaya mezarı sütun başı detayı

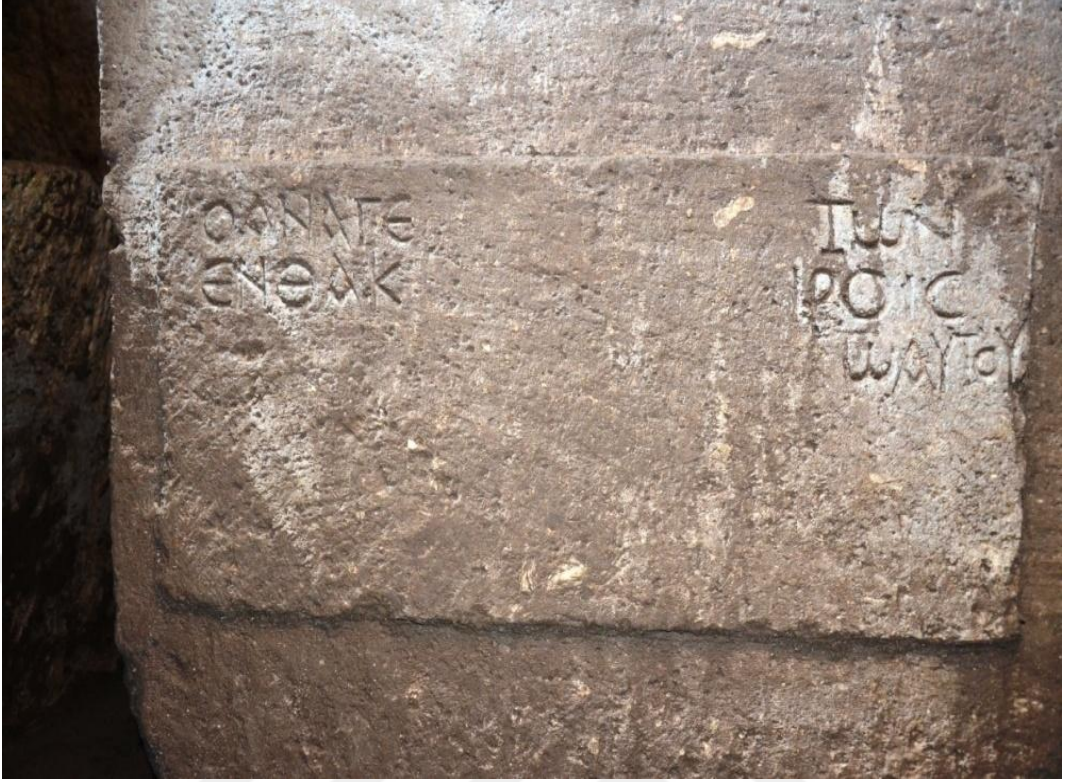
B.22 numaralı tapınak cepheli kaya mezarı içi, lahit

A.22 numaralı tapınak cepheli kaya mezarı doğu arcosolium

B.22 numaralı tapınak cepheli kaya mezarı süsleme detayı

A. 22 numaralı mezar odası içerisindeki lahitinbatı yüzünde bulunan Grekçe yazıt

B.22,23,24 numaralı mezarlar önünde yer alan kanallar

A. 23 numaralı mezar odası girişı

B. 23 numaralı mezar odası

A. 24 numaralı mezar odası girişı (ortada)

B. 24 numaralı mezar odası

A. 25 numaralı loculuslu mezar odası

B. 25 numaralı mezar odası, doğu arcosolium

KAYNAKÇA

- Açanal, H., (1997). *Urfa Tarihi*, Şurkav Yay., Şanlıurfa.
- Aström, P., (1962). "Supplementary Material From Ayios Lokovos Tomb 8 with a note on the Terminal date of Mycenaen 3-A:2 Late" *Opusculat Atheniensia*.
- Başaran, C.,(1999). *Anadolu Kompozit Başlıkları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Bury, J.B., (1941). *A History of Greece to the Death of Alexander the Great*, London.
- Çelik, M.,-Yıldırım, R.,-Gündüz, Ş.,-Yaşar, Ş.,(2007). "Edessa'dan Urfa'ya" *Atılım Üniversitesi Yayınları*, Ankara.
- Çevik, N., (1992). *Urartu Kaya Gömütleri* (Ak. Ü. Neşredilmemiş Doktora Tezi.)
- Derin, Z., (1994).*Demir Çağında Doğu Anadolu'da Ölü Gömme Gelenekleri*. (E.Ü. Neşredilmemiş Doktora Tezi.)
- Drijvers, H.J.W. (1980). *CultsandBeliefs at Edessa*,Lieden.
- Duval, R, (1975). *Historie d'Edesse:Politique, Religieuse et Litteraire*, Amsterdam (Reimpression):Philo Press.
- Ensert, K., (1995). *Erken Tunç Çağı Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye Bölgesi Ölü Gömme Gelenekleri Işığında Oylum Höyük Mezarları*, (Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Ergeç, R., (1995). *Güney Kommagene Bölgesindeki Antik Dönem Nekropol ve Mezarları*, Konya.
- Fischer, M.L., (1990). *Das Korinthische Kapitell im Alten Israel in der Hellenistischen und Römischen Periode*, Mainz am Rhein.
- Gibbon, E., (1987). *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş tarihi II-V*, (çev. A. Baltacıgil), İstanbul, 1987-1995.
- Gutschmid, A. Von. (1881). *Untersuchungen über die Geshichtedes Königreichs Osrhoene*.
- Gündüz, Ş., (2005). "Anadolu'da Paganizm. Antik Dönemde Harran ve Urfa",Ankara Okulu Yay. Ankara.
- Gürel, N. ve diğerleri., (2000). *Şanlıurfa İli Yakın Çevresinin Arazi Kullanım Potansiyeli Haritası Projesi*, MTA Jeoloji Etütleri Dairesi, Ankara.
- Koch, G.,Sichterman, H., (1982). *Römische Sarkophage*, München.
- Kürkçüoğlu, A. C.,Sarıfakıoğlu, H., (2002). *Adım Adım Şanlıurfa*, Şanlıurfa Valiliği Kültür ve Turizm Yay., Ankara.

- Orthmann, W. (1979). "Burial Customs of the III rd Millenium B.C. in Euphrates Valley" *Le Moyen Euphrate*, Strasbourg.
- Orthmann, W. (1981). Hallawa 1977 bis 1979, *Vorläufiger Bericht Über die 1. bis 3. Grabungskampagne*, Bonn.
- Pauly, F. A., Wissowa, G., (1980). "Sarkophage" *RE, Band I-A*.
- Plinius; (1947). *Naturalis Historia XII*, (ed. H.R. Rackham), (Loeb), London.
- Rosenbaum, E.A., (1971). *Anamur Nekropolü*, TTK. Ankara.
- Segal, J.B., (1970). *Edessa: The Blessed City*, Oxford, at the Clarendon Press, London.
- Stern, E., (1973). *Material Culture of the Land of the Bible in the Persian Period 538-332 BC.*, Jarusalem.
- Strabon, (2000). *Antik Anadolu Coğrafyası*, (çev. Adnan Pekman), İstanbul.
- Suleiman, A., (1984). *Excavations at Ansari-Aleppo for the Seasons 1973-1980*, Akkabica 40:1-16.
- Şahinalp, M. S., (2006). "Şanlıurfa Şehri'nin Kuruluşuna Etki Eden Etmenler", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara.
- Taş, T., Özcan, F., (2015). "M.S. 4.-7. Yüzyıllar Arasında Haç Motiflerinin Gelişimi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı.21.
- VanLoon, M.N., (1968b). "First Results of the 1967 Excavations at Tell Selenkahiye" *Les Annales Archeologiques Arabes*, Syriens 18.
- Vasilev, A.A., (1943). *Bizans İmparatorluğu Tarihi I*, (çev. A. Müfit Mansel), Maarif Matbaası, Ankara.
- Vesberg, O., Westholn, A., (1956). *The Swedish Cyprus Expedition IV. 3*, Stockholm.
- Yılmaz, S., (2005). *Osmanlı Mimarisinde İstiridye Formu*, İstanbul.
- Yurtsever, A., (2016). "Side'de M.S. 1.-3. yüzyıllar Arasında Yumurta-Ok Bezemelerinin (İon Kymationu) Stilistik Değişim ve Gelişimi", *Dumlupınar Üniversitesi V. Arkeoloji Sempozyumu*, Kütahya.

ÖZGEÇMİŞ

ZEYNEP NİDA YILDIRIM İLASLAN

KİŞİSEL BİLGİLER

Doğum Yeri : Adana

Doğum Tarihi : 11.02.1981

E-posta : zeynep_n.yildirim@hotmail.com

EĞİTİM DURUMU

Üniversite: Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

Yüksek Lisans: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans

İŞ DENEYİMİ

2009- Çukurova Üniversitesi, Ceyhan-Tatarlı Höyük Kazısı

2010- Çukurova Üniversitesi, Ceyhan-Tatarlı Höyük Kazısı

2011- Çukurova Üniversitesi, Ceyhan-Tatarlı Höyük Kazısı

2011- Ceyhan Tatarlı Höyük kazısından ele geçen küçük buluntu ve seramiklerin çizimi

2010-2011- Kayseri-Develi Bileç Höyük Araştırma Projesi kapsamında bulunan seramik ve küçük buluntuların çizimi

2012- Ceyhan Tatarlı Höyük kazısından ele geçen küçük buluntu ve seramiklerin çizimi

2012- 2013 Şanlıurfa Harran İlçesi Sur İçi ve Harran Höyük Çevre Düzenleme Projesi'nde Arkeolog

2013- Şanlıurfa İli Karaköprü Beldesi Höyüğü Kurtarma Kazısı (Müze adına kazı yürütücüsü)

2014-Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi KUDEB Arkeolog

YAYINLAR

Kitap

YILDIRIM İLASLAN, Z.N., İLASLAN, A., “Geçmişin İzinde Şanlıurfa: Paleolitik Çağ’dan Roma Dönemi’ne Arkeolojik Yerleşimler”., *Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları*, Ankara, 2019